

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

ANUL XXIV Nr. 1 - 2 IANUARIE - FEBRUARIE 1965

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ
A SFINTEI MITROPOLII A UNGROVLAHIEI

APARE LUNAR SUB CONDUCEREA UNUI
COMITET DE REDACȚIE

ANUL XXIV Nr. 1-2
IAN. - FEBR.
1965

Redacția și Administrația : Sectorul Social-Cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Str. Patriarhiei Nr. 21 — Raionul Nicolae Bălcescu

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

P. F. JUSTINIAN,
Mitropolitul Ungrovlahiei
și Patriarhul României

VICEPREȘEDINȚI.

P. S. Dr. ANTIM,
Episcopul Buzăului

P. S. CHESARIE,
*Episcopul Dunării de Jos

MEMBRI :

P. S. Dr. ANTIM,
Episcop Vicar

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU,
Vicar mitropolitan

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. STAN DIMANCEA,
Consilier cultural mitropolitan

C U P R I N S U L

La început de an 5

INDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

Pr. prof. N. C. BUZESCU, *Iisus Hristos — Lumina lumii* 9
Prof. ȘT. CONSTANTINESCU, *La Sfinții Trei Ierarhi* 13
Prof. A. ZAREA, *La Întîmpinarea Domnului* 16

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

REDACȚIA, *Acțiuni în slujba păcii (ianuarie-februarie 1965)* 21
O. B., *Știri ecumenice* 28

ARTICOLE ȘI STUDII

Pr. HORIA CONSTANTINESCU, *Biserica fostei Minăstiri Rîmnicu-Sărat* 30
Prof. DIMITRIE GH. IONESCU, *Biserici vechi din orașul Buzău* 72
IANCU ANASTASESCU, *Contribuții la istoricul bisericilor din comuna
Lunguleți* 112

DOCUMENTARE

Pr. CONSTANTIN NIȚESCU, *Vechi ctitorii țirgoviștene* 128
IOAN F. STĂNCULESCU, *Un sfert de veac de la moartea lui Gheorghe
Folescu* 150

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

ASISTENT, † *Preotul Nicolae Runceanu* 155

A. N. P., <i>Sărbătorirea hramului la Institutul și Seminarul teologic din București</i>	156
--	-----

NOTE DE LECTOR ; RECENZII

Prof. univ. D. TUDOR, <i>Decebal — regele erou al dacilor</i> , București, 1964, de ADRIAN N. POPESCU	161
« <i>Stimme der Orthodoxie</i> », Berlin, nr. 10—11/1964, de O. B. CONSTANTIN PRÍSNEA, <i>Minăstirea Neamț</i> , București, 1964, de IOAN F. STÂNCULESCU	168
HORIA MATEI, <i>Cartea, un călător milenar</i> , București, 1964, de GABRIEL POPESCU	169
	173

REVISTA REVISTELOR

LECTOR, 1. <i>Drepturile omului în cultura românească premodernă și veche</i> . 2. O ediție necunoscută a cărții populare « <i>Alexandria</i> ». 3. <i>Tipărituri românești vechi necunoscute</i> . 4. <i>Datarăa unui ansamblu de pictură medievală mitropolitană</i>	177
--	-----

LA ÎNCEPUT DE AN

Primind, în ziua de Anul nou, clerul Capitalei, pe profesorii instituțiilor de învățământ teologic și pe colaboratorii din cadrul Administrației Patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor, Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian a rostit cuvântarea care urmează :

Astăzi, în prag de An nou, cu prilejul acestei întâlniri sărbătorești, îndreptăm întiiul nostru gând către Bunul și Atotputernicul Dumnezeu, Ziditorul făpturilor și Izvorul a toată bunătatea, Care ne-a învrednicit să străbatem în pace încă un an de viață și a revărsat peste fiecare din noi belșug de daruri și cerești binecuvântări.

Lui, întiiul nostru gând, ca expresia cea mai firească a unor simțăminte de recunoștință pentru milostivirea Sa dumnezeiască arătată față de sfânta noastră Biserică strămoșească, pe care n-a încetat s-o lumineze și s-o călăuzească pe drumul cel bun, însuflînd ierarhilor și slujitorilor ei de pretutindeni duhul înțelepciunii și rîvna curată pentru drepte și cinștite înfăptuiri.

Lui, întiiul nostru gând, ca o jertfă curată a inimilor, pentru că ochiul Său a vegheat neconținut la pacea lumii și a izbăvit pe oameni de nimicirea morții atomice, deschizînd largi perspective pentru colaborarea internațională — singura cale care poate asigura lumii un viitor fericit, ținînd seama de saltul uriaș al noilor descoperiri științifice și de urmările lor binefăcătoare pentru întregul neam omenesc, dacă ar fi folosite numai în scopuri pașnice.

Lui, întiiul nostru gând, ca o pîrgă curată a sufletelor, pentru toate înnoirile care s-au realizat în scumpa noastră țară în anul trecut prin înțelepciunea conducătorilor și avîntarea în muncă a întregului popor — harnic, dîrz, hotărît să făurească cît mai multe bunuri pentru îndestularea și fericirea tuturor.

Lui, întiiul nostru gând, ca o floare cu plăcută mireasmă, pentru toate marile izbînzi cucerite de savanții și poeții patriei, de prozatorii, dramaturgii și artiștii ei, de muzicienii și cîntăreții noștri de seamă — străluciți reprezentanți ai poporului, expresii vii ale posibilităților sale de creație, mărturii ale talentului și spiritualității sale proprii.

*

Din punct de vedere bisericesc — interortodox și intercreștin — pentru noi, anul 1964 a fost dominat de trei importante evenimente, pe care le enunț în ordinea lor calendaristică: A doua Adunare mondială creștină pentru pace, care s-a ținut la Praga între 28 iunie—3 iulie, vizita Majestății Sale Imperiale Haile Selassie I al Etiopiei, din luna septembrie, și a treia Conferință Panortodoxă de la Rodos, din luna noiembrie. Pentru fiecare din aceste evenimente, Biserica noastră s-a pregătit, din vreme, cu toată seriozitatea, prezentînd, în cadrul reuniunilor plenare sau în comisii restrînse, elaborate teme înice, întemeiate pe doctrina neotestamentară și patristică și în deplin acord cu dezvoltarea istorică a Bisericii creștine.

Noi am sprijinit dintru începuturile sale Conferința Creștină pentru Pace, socotînd-o ca primul răspuns creștin, organizat pe plan mondial, la toate marile probleme pe care le-a ridicat în fața Bisericilor creștine lumea contemporană. Deschizători de drumuri în această direcție, ca unii care, cu aproape un deceniu mai înainte de nașterea acestei Conferințe, n-am încetat să frămîntăm problemele lumii contemporane în lumina doctrinei profeților, a Evangheliei și a Sfinților Părinți, — Biserica noastră a apreciat că este datoare să sprijine lucrările Conferinței Creștine pentru Pace, și contribuția reprezentanților noștri la succesele ei a fost din cele mai rodnice și substanțiale.

Adîncirea conceptelor de libertate și dreptate, independență națională și coexistență pașnică, denunțarea războiului rece și a abuzului de creștinism, dezarmarea și educarea tineretului în spiritul ideilor păcii și bune înțelegeri între state cu sisteme social-politice diferite, și încă alte probleme ale vieții contemporane, care au fost larg dezbătute în cadrul Conferinței Creștine pentru Pace, au constituit — precum se știe — obiective ale preocupărilor noastre mai vechi, despre care, ani în șir, s-a stăruit în publicațiile patriarhale și mitropolitane ale Bisericii noastre. Am sprijinit, pentru aceea, Conferința Creștină pentru Pace, participînd la toate lucrările comisiilor ei și trimițînd delegații reprezentative la cele două adunări mondiale care s-au ținut pînă acum.

Întîlnirea cu Majestatea Sa Imperială Haile Selassie I ne-a oferit prilejul să cunoaștem unele date în legătură cu «Biserica Ortodoxă Națională a Etiopiei», denumită astfel deși s-a desprins de Ortodoxia ecumenică prin respingerea formulei hristologice a celui de-al patrulea Sinod Ecumenic de la Calcedon (451), — constituînd, împreună cu «Biserica Ortodoxă Coptă», «Biserica Ortodoxă Siriană» și «Biserica Ortodoxă Siriană de Răsărit» sau Patriarhatul Malabarului din India de Vest, și cu «Biserica Ortodoxă

Armeană» (Ecimiadzin și Cilicia), tot atâtea Biserici creștine «necalcedoniene», care se socotesc totuși «ortodoxe», doresc o colaborare apropiată cu Bisericile Ortodoxe și, eventual, chiar o unire cu acestea.

Vă este cunoscut, de altfel, că problema raporturilor dintre Ortodoxie și Vechile Biserici Răsăritene mai mici a fost înscrisă de prima Conferință Panortodoxă de la Rodos, din 1961, pe ordinea de zi a unui viitor Prosinod ortodox, fapt care trebuie apreciat ca o dorință a marilor Biserici Ortodoxe de a afla căi și mijloace care să ducă la stingerea schismei postcalcedoniene; după cum vă este cunoscut, de asemenea, anul trecut, în august, la Universitatea de la Aarhus — Danemarca, s-au purtat discuții neoficiale, în același scop, între unii teologi ai celor două categorii de Biserici, fapt de natură să demonstreze cât de puternică și de unanimă este dorința de cunoaștere, înțelegere și apropiere a pozițiilor divergente în sinul Bisericilor Răsăritere.

În sfârșit, cea de-a treia Conferință Panortodoxă de la Rodos a adoptat o serie de hotărâri în câteva din problemele actualității creștine, privind raporturile Ortodoxiei cu Biserica Romano-Catolică, cu Biserica Anglicană și cu Biserica Veche-Catolică. Din contextul acestor hotărâri, se desprinde limpede dorința Bisericii Ortodoxe de a cultiva raporturi intercreștine în dragostea lui Hristos, de a privi cu înțelegere și sinceritate orice inițiativă menită să ducă la refacerea unității creștine, — dar se desprinde, în același timp, și grija de a nu fi săvârșite abateri de la tezaurul doctinar al Tradiției ecumenice.

Astfel, cu privire la dialogul teologic cu Biserica Romano-Catolică s-a precizat că acesta nu poate începe mai înainte de a fi fost realizată pregătirea trebuitoare și de a fi fost create condițiile corespunzătoare, între acestea numărându-se: înlăturarea situațiilor care întretin neîncredere între cele două Biserici, renunțarea la uniție ca formulă a refacerii unității între cele două Biserici, cum și la intenția de a restabili uniția acolo unde ea s-a destrămat, calea dialogului și a uniției neputând fi folosite concomitent, renunțarea Bisericii Romano-Catolice la orice activitate prozelitistă în țările cu populație ortodoxă, socotite pînă acum drept «terrae missionis», renunțarea la chemarea celorlalți creștini la «unicul staul» și la «plenitudinea adevărului», cum cere Papa Paul al VI-lea în Enciclica Ecclesiam suam, — condiții devenite absolut obligatorii după ce am cunoscut că ceea ce înțelege Vaticanul prin «dialog» este de fapt un simplu «monolog» și un mijloc de atragere a ortodocșilor la catholicism.

În legătură cu celelalte probleme — raporturile cu Biserica Anglicană și cu Biserica Veche-Catolică — Conferința Panortodoxă de la Rodos a luat hotărârea de a fi constituite comisii teologice interortodoxe din teologi specialiști, care să pregătească materialele necesare începerii unor discuții între părțile interesate, la vremea care se va găsi potrivită prin înțelegere comună.

*

După această foarte fugară prezentare a evenimentelor bisericești interordotoxe și intercreștine împlinite în cursul anului pe care l-am încheiat, să ne întoarcem privirile spre Biserica noastră, spre viața religioasă din parohiile pe care le păstoriți. Din constatări personale și din rapoartele colaboratorilor mei apropiați, cunosc bine munca depusă de corpul nostru preoțesc pe tărîm pastoral, cultural și gospodăresc. Înțelegînd rostul și sensul misiunii sale, preoțimea Bisericii noastre a muncit cu rîvnă în ogrorul vieții pastorale, a cultivat sufletele credincioșilor în direcția realizării unei Biserici a dragostei și a buneii înțelegeri între oameni, a restaurat și întreținut cu grijă sfintele locașuri de rugăciune.

Este însă un aspect al vieții noastre obștești de astăzi, care provoacă îngrijorare pentru oricare dintre oamenii Bisericii, — mă gîndesc la acele căsătorii care se destramă cu uluitoare ușurință, unele numai după cîteva luni sau numai după cîteva ani de conviețuire.

Se știe, s-a spus aceasta de mai multă vreme, că familia constituie nucleul vieții sociale, că ea împlinește un rol de mare însemnătate în creșterea și formarea noilor generații, că de trănicia și atmosfera care domnește în sinul unei familii depinde orientarea de viitor a tineretului. Tocmai pentru aceea nu putem rămîne nepăsători față de problema familiei, mai ales dacă o raportăm la minunatele condiții de viață create tinerelor familii de ocîrmuirea scumpei noastre patrii.

Și ca unii care lucrăm cu tot ceea ce poate fi mai de preț în ființa omului, cu sufletul omenesc, să folosim pastorația individuală, care a constituit din totdeauna o bună metodă de influențare a credincioșilor. De aceea, convorbirea directă cu credinciosul, aflarea cauzelor care au putut duce la înstrăinarea dragostei din cămin și lupta pentru înlăturarea acestora trebuie să pună stăpînire pe sufletul preotului și el este dator să nu cruțe nici un efort pînă ce nu va fi restabilit pacea între soți, pînă ce nu va fi reaprins focul sacru al respectului și prețuirii reciproce între bărbatul și femeia înstrăinați sufletește.

Este aceasta o muncă grea, jîrește, dar cu nimic nu poate fi egalată: satisfacția morală de a fi reclădit un cămin aflat în dezordine. Aș vrea să fiu bine înțeles și aștept din partea preoțimii noastre rezultate cît mai fericite în acest sector de viață.

Cu nădejdea în ajutorul Bunului și Atotputernicului Dumnezeu în toată sfînta lucrare preoțească la care sîntem chemați cu toții, — adresez tuturor cele mai alese doriri de sănătate și fericire și vă spun din adîncul inimii: La mulți ani!

ÎNDRUMĂRI PASTORALE ȘI OMILETICE

PREDICI

IISUS HRISTOS, LUMINA LUMII

«Poporul care stătea în întuneric a văzut lumină mare și celor ce ședeau în latura și în umbra morții răsăritu-le-a lumină» (Matei IV, 16).

Cuvintele sfintei evanghelii de azi, sînt scrise din veacuri adînci, de prorocul Isaia, și ele se referă la nădejdea poporului evreu în venirea Mîntuitorului Hristos. Sfîntul Evanghelist Matei le-a repetat, ca să arate că Scriptura s-a împlinit, că lumina vieții a venit, că vălurile întunecimii s-au destrămat și soarele dreptății a răsărit, fără să mai apună, pentru întreaga omenire, în persoana dumnezeiască a Mîntuitorului Iisus Hristos. Sufletele noastre au fremătat de o mare bucurie duhovnicească. în zilele trecute, cînd am întîmpinat pe Mîntuitorul Hristos, în ieslea Betleemului, ca pe «Soarele dreptății», care «răsărit-a lumii lumina cunoștinții» și apoi l-au văzut îmbrăcat în gloria dumnezeiască în apele Iordanului, la botez, unde glasul lui Dumnezeu, l-a miruit cu adevărul nezdruncinat: «Acesta este Fiul Meu cel iubit, intru care am binevoit» (Matei III, 17).

Astăzi sfînta evanghelie ne duce pe urmele sfinte ale lui Hristos și ni-l arată în clipa în care și-a început propovăduirea în lume. Să vedem de ce ne încredințează ea că Iisus Hristos este cu adevărat lumina lumii și este un veșnic Răsărit, prin Sfînta Sa Biserică din lumea noastră.

Înainte de a ieși la propovăduire, Mîntuitorul Hristos a trecut prin încercări de un adînc dramatism pe care Evanghelia ni le zugrăvește în puține cuvinte. Este vorba de cele patruzeci de zile de postire petrecute în pustie și de cele trei mari ispitiri cu care L-a încercat Satana: ispita hranei fără muncă, a măririi și a stăpînirii.

Apoi ne-a arătat că nu a vrut să cucerească sufletele cele simple, prin uimire, prin stupoare și înmărmurire, ci printr-o blîndă învățătură să le scoată din întunericul durerii și al nedreptății și să le urce pe muntele luminos al fericirii.

În fine, Mîntuitorul a respins ispita stăpînirii împărățiilor din lume, vorbindu-ne despre împărăția cerurilor. Prin împărăția cerurilor Hristos ne-a arătat că oamenii vor forma o singură familie, vor fi doar părinți și frați, iar porțile Raiului închise odinioară din pricina neascultării se vor redeschide înaintea fiilor noului Adam, a lui Hristos-Omul, și toți vor fi asemenea lui Dumnezeu.

După ce l-a învins pe Satana în pustie, Iisus Hristos a pornit să-l urmărească și să-l învingă definitiv. Satana reprezintă forța întunecoasă a răului, suferința și distrugerea cu feluritele sale moduri sub care se manifestă în lumea noastră. Lupta împotriva Satanei este lupta împotriva infinitelor aspecte ale suferinței din viața omenească. Profetul Isaia ne zugrăvește astfel chipul lui Hristos: *«Tu ai înmulțit bucuria și ne-ai dat prilej să tresăltăm de veselie. Ne veselim în fața ta ca de bucuria de la seceriș... Căci jugul apăsător și samarul de pe spinarea lui și boldul vătăfului corvezilor, tu le-ai sfărîmat, ca în vremea lui Madian! Căci încălțămîntea cu pînteni zornăitori de ostași și mantia pătată de sînge, le va arunca în foc și mistuite vor fi de flăcări! Căci prunc s-a născut nouă, fiu s-a dat nouă, a cărui stăpînire o poartă pe umărul lui și se va chema numele lui: Sfetnic minunat, Dumnezeu prea puternic, Părinte al veșniciei, Domn al păcii. Și mare va fi stăpînirea lui și pacea lui va fi fără sfîrșit»* (Isaia IX, 2—6).

În fine, profetul tresaltă de bucurie și exclamă, cînd se gîndește tot mai la aceste locuri în care și-a început Hristos propovăduirea, la țara lui Zebulon și Neftali, unde era Capernaumul: *«Noaptea va fi alungată, căci nu va mai fi întunerie pîntru țara care era în nevoi»* (Isaia VIII, 22—23).

Din viziunea profetului se desprind năzuințele poporului de atunci care suferea și care se conturau astfel: *«Toți oamenii să muncească și să fie îndestulați; libertate fără apăsători, viață fără vărsare de sînge și pace fără sfîrșit, o pace veșnică. Acestea sînt temeliiile spirituale ale împărăției cerurilor, opuse domniei lui Satan. În cuvîntele Mîntuitorului, Satana înseamnă răul, — adică viclenia, cruzimea și mindria. Împărăția lui Dumnezeu, a luminii, înseamnă stăpînirea binelui, a sincerității, a iubirii și a smereniei. De o astfel de înaltă trăire duhovnicească nu erau capabili decît cei simpli cu inima și cugetul, cei sărmani și apăsați. Acestora le-a vestit Hristos evanghelia sa, vestea sa cea bună a unei noi orînduiri în lume, a unei orînduiri dumnezeiești, opusă total celei de atunci. «Și a străbătut Iisus toată Galileea... propovăduind evanghelia împărăției și tămăduind orice boală și orice neputință în popor. Așa încît a ieșit vestea lui în toată Siria și aduceau la el pe toți cei ce se aflau în suferință, fiind cuprinși de multe feluri de boale și el îi vindeca»* (Matei IV, 23—24).

Așadar evanghelia împărăției lui Dumnezeu avea două obiective: 1) luminarea și schimbarea sufletelor și 2) înlăturarea suferinței. De aceea Hristos învăța și vindeca suferința și durerea omenească. Învățătura Mîntuitorului era nouă, cerea o înnoire a vieții, iar conținutul ei dumnezeiesc uimea prin frumusețe bieteale suflete amărîte. *«Căci, zice Evanghelia, îi învăța pe ei ca unul care are putere și nu ca învățătorii lor»* (Matei VII,

29). De unde avea Iisus această putere ? Răspunsul ni-l dă el însuși, arătînd că puterea sa, ca Fiul al lui Dumnezeu, o are de la Tatăl ceresc : «*Tatăl Meu pînă acum lucrează ; lucrez și Eu... Amin ! amin grăiesc vouă, Fiul nu poate să facă nimic de la sine de nu va vedea pe Tatăl făcînd, căci cele ce Tatăl le face, acestea și Fiul le face întocmai ; ...Eu nu pot să fac de la Mine nimic ; precum aud, judec, dar judecata Mea este dreaptă pentru că nu caut voia Mea, ci voia Tatălui, care M-a trimis*» (Ioan V, 17, 19, 30).

Cel dintîi care a dat mărturie publică despre Isus Hristos că este Fiul lui Dumnezeu, a fost Sfîntul Ioan Botezătorul. Acesta a declarat solemn fariseilor, după botezul Domnului Iisus : «*Eu am văzut și am mărturisit că acesta este Fiul lui Dumnezeu*» (Ioan I, 34).

Mîntuitorul însuși se numește pe sine lumina lumii : «*Eu sînt lumina lumii ; cel ce vine după mine nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții*» (Ioan VIII, 12). Cînd a vindecat pe orbul din naștere, a zis : «*Cîtă vreme sînt în lume, Eu sînt lumina lumii*» (Ioan IX, 5). În sufletul poporului a început să prindă rădăcini sămînța învățaturii sale dumnezeiești și încetul cu încetul credința că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu s-a transformat într-o certitudine nezdruccinată. Sfînta Scriptură ne arată că «*și dintre fruntași mulți au crezut în El, dar nu mărturiseau din pricina fariseilor, ca să nu fie goniți din sinagogă*» (Ioan XII, 42). Ca să întărească mai mult această credință în sufletul poporului și al fruntașilor credincioși, «*Iisus a strigat și a zis : Cine crede în Mine, nu crede în Mine, dar în Cel ce M-a trimis pe Mine. Și cine Mă vede pe Mine vede pe cel ce M-a trimis pe Mine. Venit-am în lume lumină, ca oricine care crede în Mine să nu rămînă în întuneric. Și dacă aude cineva vorbele Mele și nu le păzește, nu Eu îl judec ; căci n-am venit să judec lumea, ci ca să izbăvesc lumea*» (Ioan XII, 42—47). Puterea care ne apropie de Hristos și calea care ne duce la cunoașterea lui este puterea și calea credinței : «*Să nu se tulbure inima voastră, le spune Mîntuitorul ucenicilor săi, aveți credință în Dumnezeu și aveți credință în Mine*» (Ioan XIV, 1). Au fost totuși, și unii care s-au tulburat în mintea lor și nu l-au înțeles pe Hristos. Aceștia au plecat de lîngă el. Sfîntul Evanghelist Ioan ne istorisește că Mîntuitorul, rămînînd cu cei doisprezece Apostoli, i-a întrebant : «*Nu vreți și voi să vă duceți ? Simon Petru i-a răspuns : Doamne, la cine ne vom duce ? Tu ai cuvintele vieții celei veșnice. Și noi, am crezut și am mărturisit că Tu ești Fiul lui Dumnezeu*» (Ioan VI. 67—69). Pe credința în Iisus Hristos ca Fiul al lui Dumnezeu se întemeiază și Biserica. Ea a formulat și mărturisește permanent acest adevăr sublim, astfel, în simbolul de credință : «*Cred și întru unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, unul născut, carele din Tatăl s-a născut mai înainte de toți vecii ; Lumină din lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut iar nu făcut ; Cel de o ființă cu Tatăl, prin Carele toate s-au făcut*» (Simbolul credinței, art. II).

Harul lui Hristos, care este lumină, se coboară în sufletele noastre și prin el viața noastră renaște într-o lumină nouă, ne naștem din nou ; prin Iisus Hristos, din apă și din duh. Creștinii sînt ființe noi, înnoite

mereu prin puterea harului și a credinței. Așa se face că lumina lui Hristos a străbătut prin Sfinții Apostoli și prin Biserică în lume și lucrează la schimbarea făpturii. Omul duhovnicesc, este omul bunătații, al dreptății și al înțelepciunii, pentru că spiritul este bunătațe și împărăția lui Dumnezeu este bunătațe, iubire și înțelepciune. Mintuitorul Hristos a împărtășit această viață nouă nenumăraților credințioși din toate vremurile și din toate neamurile.

Așadar Dumnezeu este duh, lumina și izvorul vieții duhovnicești, întru bunătațe și iubire. Din Hristos a curs un neconținut balsam în suflete.

Mintuitorul Hristos ne cere viață creștină nu vorbe creștine. Dacă sîntem născuți din Dumnezeu, nu trebuie să mai săvîrșim păcate. *«Oricine este născut din Dumnezeu nu săvîrșește păcate... Întru aceasta cunoaștem pe fiii lui Dumnezeu și pe fiii diavolului: oricine care nu face dreptate nu este din Dumnezeu, nici cel ce nu iubește pe fratele său»* (I Ioan III, 9—10).

Glasul Bisericii cheamă pe oameni la dreptate și iubire frățească. *Cine zice că este în lumină și pe fratele său urăște: acela este în întuneric pînă acum. Cine iubește pe fratele său rămîne în lumină și smîntea nu se află în el»* (I Ioan II, 9—10)

Cînd această lumină a iubirii frățești va lumina toate sufletele, atunci împărăția cerurilor se va desăvîrși în noi, vom avea un cer nou și o lume nouă. Biserica noastră Ortodoxă trăiește din această iubire frățească. Glasul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian a chemat prin pastorală de Crăciun Bisericile din lume la unitatea și dragostea în Hristos. Lumina păcii nu poate fi atotbiruitoare fără lumina dreptății. Hristos a fost, este și va 'fi pînă la sfîrșitul veacurilor lumina lină care dă viață și pe care noi o slăvim. Pascal scria: *«Care om a strălucit vreodată mai mult decît Hristos?... Și totuși ce om s-a bucurat vreodată mai puțin de această strălucire, ca El? Ce parte a avut Hristos de această strălucire? Lumina Lui nu ne-a folosit decît nouă; «El nu s-a bucurat de ea».* Dar noi putem să-L facem să se bucure de ea. Să ne îndreptăm, acum, ruga fierbinte către El, printr-una din psalmodiile acatistului:

«Iisuse, împăratul cel mai înainte de veci, miluiește-mă...
 Iisuse, veșmintul cel luminat, înfrumusețează-mă,
 Iisuse, mărgăritarul cel cinstit, luminează-mă.
 Iisuse, soarele dreptății, luminează-mă.
 Iisuse, lumina cea sfîntă, strălucește-mă,
 Iisuse, de durerile cele sufletești și trupești, izbăvește-mă...
 Iisuse, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă!».

Amin.

Pr. Prof. N. C. BUZESCU

LA SFINȚII TREI IERARHI

Fiecare creștin se străduiește a realiza în viața sa cât mai mult din învățătura și exemplul Mântuitorului, adică «să urce cât mai sus pe scara curăției și vredniciei creștine». Creștinii care au atins în viața lor cea mai înaltă treaptă de vrednicie morală sînt sfinții, pe care Biserica ni-i pune înainte, ca exemple de urmat. Pentru aceasta, Biserica cinstește pe sfinți cu un cult public, ca pe niște fii aleși ai săi, pe unii pentru că și-au dat viața pentru credința creștină, primind moartea mucenicească, pe alții pentru că au trăit o viață de neîntreruptă rugăciune și deplină curăție sufletească, iar pe alții fiindcă s-au străduit în predicarea cuvîntului dumnezeiesc și conducerea turmei pe calea mîntuirii. Fiecare zi a calendarului este închinată unuia sau mai multor sfinți : mucenici, trăitori ai vieții curate, ierarhi, apostoli, prooroci, învățători.

Astăzi, ca în fiecare an la aceeași dată, 30 ianuarie, Biserica sărbătorește unul din cele mai mari praznice, cinstind în cîntări de laudă trei ierarhi : Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur. Prăznuirea la un loc a acestor ierarhi și mari dascăli ai Ortodoxiei așa cum sînt reprezentați și în iconografie, arată că această treime de sfinți se bucură și are aceeași cinste înaintea Sfintei Treimi celei de o ființă și nedespărțită.

Biserica prăznuiește separat în luna ianuarie pe fiecare mare ierarh : pe Sfîntul Vasile la 1 ianuarie — început de an ; pe Sfîntul Grigorie la 25 ianuarie, iar pe Sfîntul Ioan la 27 ale aceleiași luni. Acești stîlpi ai Ortodoxiei sînt deopotrivă de însemnați și plini de înțeles și învățătură pentru viața noastră. De aceea, Biserica i-a numit pe Vasile — cel care poartă numele împărăției — cel Mare ; pe Grigorie : Teologul — adică de Dumnezeu cuvîntătorul ; iar pe Ioan : Gură de Aur, pentru frumusețea cuvîntului său în predicarea dumnezeieștii învățături.

Să încercăm a aduce și noi un modest cuvînt de laudă, după cuviință, acestor mari Ierarhi din veacul al IV-lea.

Sfîntul Vasile este supranumit de Biserică : cel Mare, pentru deosebitele lui merite în apărarea credinței celei adevărate, prin surparea lui Arie și Sabelie, vrăjmași ai Ortodoxiei, devenind apărător hotărît al Sfintei Treimi și rămînînd astfel de-a lungul veacurilor mare dascăl al Bisericii. Pe Sfîntul Grigorie de Nazianz, Biserica îl numește : «grăitorul de Dumnezeu, ochiul ce priveghetor al harului și gura cea prea înțeleaptă a Duhului Sfînt, mare glăsuitor al Bisericii, lauda Ortodoxiei, fîntîna cea adîncă a teologiei, rîul cel pururea curgător al dumnezeieștilor dogme și izvorul apelor dumnezeieștii dulceți» (Stihire la vecernie).

Gură de Aur a primit supranumele Sfîntul Ioan, mulțumită iscusinței cu care a grăit și apărât adevărul dumnezeieștii învățături, fiind unul din stîlpii de neclintit ai Bisericii, lucefăr al credinței și gîndirii ortodoxe, alături de ceilalți luceferi cu care se înmănunchiază treimea pămîntească a marilor ierarhi și dascăli. Doi din acești luceferi ai credinței : Sfîntul Vasile cel Mare și Sfîntul Ioan Gură de Aur, prieteni ne-

despărțiți și în vremea studiilor și după aceea, au atins și divinele culmi ale rugăciunii către Atotputernic, alcătuiind liturgiile care le poartă numele și pe care slujitorii Bisericii le săvârșesc mereu.

De pe cele mai înalte scaune episcopale pe care i-a urcat Dumnezeu pentru vrednicia lor — Vasile pe scaunul episcopal al Cezareii Capadochiei, Grigorie și Ioan pe scaunul Bizanțului — ei au răspîndit lumina învățaturii Mîntuitorului Hristos și și-au îndreptat privirile încercînd a micșora și alina după puterile lor, cu vorba și cu fapta, suferințele, nenorocirile și durerile lumii din jurul lor. Această lume striga neîncetat după dreptate. Poporul se găsea în stare de sărăcie și mizerie, durere și amar pentru că bogații acaparaseră pămînturile și, în împietrirea inimii lor, apăsau pe cei săraci care robeau pe ogoarele al căror rod îl luau alții. În vremea aceasta, omul, ajuns rob, era scotit vită de jug, iar durerea, suferința și nedreptatea alcătuiua tabloul jalnic, la țară și la orașe, unde mizeria și sărăcia nu erau mai mici:

Împotriva tuturor neajunsurilor, abuzurilor și mizeriei pricinuite de cei bogați, au luat atitudine și au luptat cei Trei Mari Ierarhi, cerînd sprijin și iubire pentru cei săraci, nevoiași și obidiți, pentru semenii lor. Urmînd neabătut principiile învățaturii Mîntuitorului Hristos, Sfinții Ierarhi prăznuiți astăzi au acordat omului toată valoarea ființei lui și l-au prăzuit ca pe purtătorul chipului și asemănării Creatorului, către care încearcă a se apropia cu ajutorul harului divin și prin trăirea și practicarea virtuților. De aceea, cei Trei Mari Ierarhi au urmărit și au înconjurat omul cu cel mai mare interes și căldură frățească, pe toate treptele sociale, în toate situațiile și momentele vieții lui, propovăduind cu curaj credința în Dumnezeu, iubirea semenului și slujirea binelui obștesc, într-o vreme și într-o lume cu orînduire socială nedreaptă — bogați și săraci, exploatați și robi.

Pentru a micșora lipsurile și a alina suferințele celor sărmani și nevoiași, Sfîntul Vasile cel Mare a întemeiat case în care săracii găseau sprijin și ajutor. Mai mult, a creat în eparhia sa, lângă Cezareea, o instituție a dragostei creștine pentru săraci, orfani, văduve și bătrîni, — instituție cunoscută în istoria Bisericii sub numele de Vasiliada.

Iată ce spune Sfîntul Vasile cel Mare despre iubirea față de aproapele : «Tu, ca un om bun și recunoscător, fă ca prisosul tău să ajungă la cel nevoiaș ! Nu sta la îndoială să dai din puținul tău ! Nu pune înainte de orice interesul tău, cînd e vorba de o nenorocire obștească ; chiar dacă o singură piine este hrana ta și s-ar întîmpla să vină un sărac înaintea ușii tale, ad-o și pe aceea una din cămara ta, apoi, punînd-o în mîinile lui și, privind spre cer, rostește cuvinte de îndurare și recunoștință... ; dacă vei face așa, piinea pe care o dai la vreme de nevoie, se preface în sămîntă pentru semănat și va produce rod îmbelșugat».

În alt loc, spune de asemenea Marele Vasile : «piinea pe care tu o păstrezi asupra ta, este a săracului ; încălțămîntea care putrezește la tine este a desculțului ; argintul pe care tu l-ai îngropat este al aceluia care are nevoie de el, încît pe atîția îi nedreptățești pe cîți i-ai fi putut ajuta».

Tot pentru a răspunde la strigătul după dreptate și după o viață de om mai bună și dreaptă, pentru a ajuta pe săraci, Sfântul Ioan Gură de Aur le împarte bani, îi hrănește pe bătrâni și pe cei fără sprijin, pe orfani și pe văduve, iar pentru cei bolnavi zidește spitale unde aceștia găsesc alinare și vindecare.

Sfinții Trei Ierarhi, acești străluciți reprezentanți ai Bisericii, au luat deci atitudine față de toate aspectele negative ale societății din vremea lor, combătând fără preget și fără cruțare toate cauzele care duceau la nedreptate, exploatare, vrajbă, dezbinare, lupte fratricide, războaie aducătoare de ruine și de moarte. Cu pătrunzătorul lor spirit critic, Marii Ierarhi au arătat și au trăit o perfectă onestitate creștină, potrivit Sfintei Scripturi, care este străbătută în întregime de doctrina iubirii și păcii și potrivit sfintei învățături a Mintuitorului Hristos, care împărtășește vrednicia absolută luptătorilor și făcătorilor de pace : «Feriți făcătorii de pace că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema».

Despre pace, Sfântul Ioan Gură de Aur spune : «Nici o bogăție din această lume nu este mai scumpă ca pacea;... pacea este mama tuturor bunurilor din lume, izvorul adevăratei credințe... Pacea duce la iubire... Făcătorii de pace sînt fiii lui Dumnezeu ; dacă făcătorii de pace sînt fiii lui Dumnezeu, cei care învrăjbesc lumea sînt fiii diavolului» (*Omilia III la Coloseni* ; Bareille XIX, p. 60—65).

Sfântul Vasile cel Mare, avînd aceeași atitudine pentru pace, socotește războiul crimă (P. G., XXXII, 729, 681).

Cel mai stăruitor dintre Sfinții Ierarhi asupra păcii, Sfântul Ioan Gură de Aur, spune undeva : «...pacea a salvat lumea, ea a pus capăt războiului antic, ea a împăcat pămîntul cu cerul...» (*Omilia la Corinteni*, XXX, 1 ; Bareille XVIII, 50).

De asemenea Sfântul Grigorie Teologul exclamă : «Scumpă pace, cît este de dulce numele tău ! Tu, pace, ești esența proprie a Dumnezeirii, pentru că Dumnezeu, în Sfînta Scriptură, se numește Dumnezeu păcii. Pace înfloritoare, bun neprețuit, pe care toată lumea îl laudă și pe care din nefericire atît de puțini știu să-l păstreze !».

Toată viața lor, neobosiți, încălzii de puterea credinței și însuflețiți de iubirea față de semenii lor, Sfinții Trei Ierarhi prăznuiți astăzi au predicat învățăturile creștine că oamenii, ca fii ai aceluiași Părinte, Dumnezeu, sînt egali și au drepturi egale la viață, la bunurile materiale, la mîntuire ; ei au învățat și au practicat iubirea, bună învoirea și pacea între oameni. De aceea, acești luceferi ai Ortodoxiei sînt pentru noi, creștinii, vie și înaltă pildă, pentru toți cei care simt chemarea de a trăi aproape de Dumnezeu, de a se desăvîrși duhovnicește ; ei ne sînt călăuze și ajutoare temeinice spre o viață mai bună, mai plăcută lui Dumnezeu. Strădania noastră să fie totdeauna de a ne apropia cît mai mult de Bunul Dumnezeu pe căile pe care au mers și ni le-au arătat cei Trei Mari Ierarhi, Sfinții : Vasile cel Mare, Grigorie de Dumnezeu Cuvîntătorul și Ioan Gură de Aur : prin credință puternică, rugăciune neîncetată, înfrinare, priveghere și prin iubirea față de Dumnezeu și semenii

noștri, să-i chemăm pururea în rugăciunile noastre, ca să mijlocească pentru noi înaintea lui Dumnezeu de la care ne vine toată darea cea bună și căruia I se cuvine cinste, mărire și închinăciune. Amin !

Prof. ȘTEFAN CONSTANTINESCU

LA ÎNTÎMPINAREA DOMNULUI

Au trecut, iată, patruzeci de zile de când am sărbătorit Nașterea Domnului. La Betleem îngerii și păstorii L-au binevestit. După opt zile de la Naștere, a urmat tăierea-împrejur și punerea numelui Său. Astăzi, pruncu-
cul ce avea patruzeci de zile de la naștere, este adus la templu și închinat Domnului.

Potrivit rînduieiilor legii vechi, femeia care a născut un prunc de parte bărbătească era socotită necurată, timp de patruzeci de zile. În această perioadă, legea îi poruncea «de nimic sfînt să nu se atingă și la locașul sfînt să nu meargă pînă se vor împlini zilele curățirii ei» (Levitic XII, 2—4). După ce se îplineau aceste zile, mama trebuia să se ducă la templu și să aducă la altar un miel de un an, iar dacă sărăcia nu-i îngăduia să aducă un miel, putea aduce în schimb două turturele sau doi pui de porumbel, unul pentru ardere de tot și altul jertfă pentru păcat «și o va curăți preotul și curată va fi» (Levitic XII, 6—8). Tot legea lui Moisi, în amintirea faptului minunat, cînd în noaptea dinainte de ieșirea evreilor din Egipt, îngerul morții a lovit pe primii născuți ai Egiptului și a lăsat neatînși pe copiii evreilor, orînduia ca să fie închinați Domnului toți primii născuți de parte bărbătească în Israel. «Să-mi sfîntești pe tot întiiul născut» citim în cartea Ieșire (XIII, 2). Orice întii născut de parte bărbătească, să fie închinat Domnului (Luca II, 23). Fiecare întii născut de parte bărbătească era considerat proprietatea Domnului Dumnezeu și trebuia să servească la templu. Întrucît la templu erau rînduiți a sluji ca preoți și leviți cei din seminția lui Levi, legea prevedea ca întii născuți din celelalte seminții să fie răscumpărați din obligația de a fi preoți¹ cu prețul a cinci sicli și să rămîie la părinții lor.

Sfînta Fecioară Maria s-a supus tuturor poruncilor legii vechi și a adus la templul din Ierusalim pe pruncul Iisus împreună cu jertfa poruncită de lege.

Fără îndoială, Sfînta Fecioară Maria era în afara oricărei necurății, deoarece a născut fără păcat și a rămas pururea Fecioară și Născătoare de Dumnezeu, iar pruncul Iisus, Fiul lui Dumnezeu întrupat fiind,

1. A. P. Lopuhin, *Istoria biblică*, vol. V, București, 1946, p. 37—38.

era *deasupra* legii și prin urmare n-avea nevoie să se înfățișeze la templu pentru a se supune ritualurilor legii vechi. Dar ei trăiau în mijlocul unui popor cu puternice tradiții și legi — și le-au respectat. Împlinirea legii a fost și voința însăși a Domnului Hristos, care a arătat mai târziu că n-a venit să strice legea, ci s-o plinească. Când a venit la Iordan să se boteze, Sfântul Ioan n-a îndrăznit a se apropia de El, cunoscînd că în fața sa stă Mesia, dar Domnul i-a spus să-L boteze că «așa se cuvine : a se împlini toată dreptatea» (Matei III, 15).

Aducerea Domnului Iisus la Templu este pentru noi credincioșii prilej de mare sărbătoare, deoarece El se *descoperă* lumii din nou, ca prunc, ca și în ziua Nașterii și a tăierii Sale împrejur. Acum El se arată *vădit* că este om adevărat, Mesia cel făgăduit și în același timp Dumnezeu adevărat.

Descoperirea Dumnezeirii este pusă în lumină astăzi de un fapt petrecut cu prilejul aducerii Pruncului la templu, fapt care a dat și numele sărbătorii de astăzi. În legătură cu acest fapt, Sfînta Evanghelie ne istorisește că în Ierusalim trăia un bătrîn cu numele Simeon. Omul acela era drept și temător de Dumnezeu, așteptînd mîngîierea lui Israel și Duhul Sfînt era peste el. Lui îi făgăduise Duhul Sfînt să nu vadă moartea pînă ce nu va vedea pe Hristosul Domnului. Și acum cînd Pruncul Iisus a fost adus la templu, a venit aici și Dreptul Simeon, călăuzit de Sfîntul Duh. Așteptînd să vină pruncul de la altar, I-a ieșit în întîmpinare, L-a luat în brațele sale, a binecuvîntat pe Dumnezeu și a rostit o mișcătoare rugăciune de mulțumire către Dumnezeu pentru că l-a învrednicit să vadă a avea pe Hristos : «Acum slobozește pe robul Tău Stăpîne, după cuvîntul Tău în pace, căci văzură ochii mei mîntuirea Ta, pe care ai gătit-o înaintea feței tuturor popoarelor, lumină spre descoperire neamurilor și slavă poporului Tău, Israel» (Luca II, 29—32).

În același grai profetic el se adresează Maicii Domnului și-i vestește : «Iată (pruncul) Acesta este pus spre căderea și scularea multora în Israel și spre semn de contrazicere, ca să descopere cugetele multor inimi — și prin însuși sufletul tău va trece sabie» (Luca II, 34—35).

La templu, după cum ne istorisește Sfînta Evanghelie, se mai afla un suflet ales al poporului Israel, Proorocița Ana, o bătrînă de 84 de ani, ce nu se depărta de la templu, slujind ziua și noaptea cu posturi și rugăciuni. Văzînd Pruncul, ea a început a lăuda pe Dumnezeu și a cuvînta despre El tuturor celor ce așteptau mîntuirea în Israel (Luca II, 37—38).

Iată, la hotarul dintre Vechiul și Noul Testament, acești doi oameni fac legătura între legea veche și cea nouă și vestesc venirea *în trup* al lui Mesia cel făgăduit de profeți ; același rost îl va îndeplini sfîntul Prooroc și Înaintemergător Ioan, mai târziu, care va rosti cuvîntul plin de înțeles că el și legea veche trebuie să se micșoreze, iar Cel ce stă în mijlocul lor

și legea cea nouă trebuie să crească și să se proslăvească de toate popoarele.

...Dreptul Simeon se numește pe sine rob, deoarece în Pruncul adus acum la templu el a *recunoscut* pe Stăpînul său ceresc. Mare și necuprins har ! Cît de minunată este această descoperire dumnezeiască ! Cîntările de la slujbele bisericești în cinstea praznicului Întîmpinării Domnului descriu cu variate expresii că Dreptul Simeon a cunoscut deplin — prin puterea Sfîntului Duh, că Pruncul pe care-L ținea pe brațe, era însuși Mesia Hristos cel făgăduit, Dumnezeu întrupat. De aceea, Biserica în cinstea lui Simeon cîntă : «Primește, o Simeoane, pe Domnul slavei precum ți s-a vestit ție de Duhul Sfînt, că *iată a venit*». «Simeoane drepte, vino de-L vezi pe Hristos, intră în biserică și primește în brațe pe Cel ce legilor firii s-a plecat și așezămintelor Scripturii s-a supus. Cuvîntul cel nevăzut, acum văzut este cu trupul. Simeon în brațe primindu-L și cu duhul, Dumnezeu a fi văzîndu-L, L-a propovăduit pe Hristos, Mîntuitorul lumii». «Auziți acestea toate neamurile, strigă Simeon. Ascultă Israile, Acesta pe care eu îl port în brațe, este Domnul Dumnezeuul tău, acesta este Pruncul despre care a propovăduit mai înainte Isaia spunînd : «Prunc s-a născut nouă, Fiul, și s-a dat nouă ; și se cheamă numele Lui înger de mare sfat, sfetnic minunat, Dumnezeu tare,... Domn al păcii, Părintele veacului ce va să fie». În altă cîntare Biserica întrebă : «Spune Simeoane : de Cel pe care-L porți în brațe — te bucuri ?». Ar fi putut, oare, să nu se bucure Simeon și să țină sub tăcere cuvintele profetice ce-i erau inspirate de Duhul Sfînt, cînd a văzut împlinirea așteptării sale atît de îndelungate ? Și atunci a rostit cîntarea sa nemuritoare, care nu exprimă numai o ușurare a sufletului ce aruncă sarcina grea a așteptării. În ea răsună un imn măreț al vieții celei noi, al credinței și al bucuriei oamenilor care-L vor vedea pe Dumnezeu-Cuvîntul venit în trup. «Mulți prooroci și drepti au dorit să-L vadă pe Mesia, va spune Mîntuitorul mai tîrziu, dar nu L-au văzut. Toți patriarhii, drepții și profetii Vechiului Testament au trăit prin credință și așteptare ca și dreptul Simeon, dar au murit fără a primi făgăduința venirii Lui. Simeon L-a așteptat și el ; și a binevoit Dumnezeu să-i împlinească nădejdea... «Acum slobozește pe robul Tău, Stăpîne,...» sînt cuvinte care mărturisesc că în sfîrșit s-au încheiat vremurile de așteptare. De acum atît el, cît și toți credincioșii au temei de mare bucurie. Sfînta Biserică reinnoiește an de an această bucurie. Ea ne învață că Pruncul întîmpinat de Simeon este «Cel ce ne-a făcut după chipul lui Dumnezeu, iar acum este om după chipul nostru. Om dar și Dumnezeu în același timp. Om după aceea ce se vede, Dumnezeu după ceea ce nu se vede».

«Văd Prunc venind din Betleem la Ierusalim — spune Sfîntul Chiril al Ierusalimului — dar de Ierusalimul cel de sus nicicum despărțindu-se. Văd prunc, potrivit legii, jertfă în templul cel de pe pămînt, dar primind în ceruri jertfele cucernice ale tuturor. Același și în brațele bătrînului

— omeneste —, dar și pe tronuri de heruvimi — dumnezeiește. Același aducându-se și curățindu-se, dar și curățind și sfințind totul. Același și lege, dar și sub lege. «Cine va grăi puterile Domnului, cine va face auzite toate laudele Lui? Cel ce ține tot pământul în palmă, încape în brațele bătrînului. Cel ce poartă toate cu cuvîntul puterii Lui, este purtat de Simeon. Vedeți dar și încredințați-vă că pe acest Prunc îl laudă îngerii. Acestuia I se închină arhanghelii, de Acesta tremură stăpîniile, pe Acesta îl slăvesc puterile; Acestuia îi slujesc heruvimii, pe Acesta îl teologhisesc serafimii».

...Pentru aceea veniți și voi, iubitorilor de Hristos și iubitorilor de Dumnezeu: Veniți cu toții, ca veseli și curați să întîmpinăm Întîmpinarea Domnului și stăpînului. Nu după legea cea veche, ci duhovnicește. Astăzi, veseli, cu veselie să ne împodobim camerele noastre ca fii ai luminii să aducem faptele luminii lui Hristos, lumina cea adevărată. Cu toții astăzi și totdeauna să vestim cele ce s-au petrecut la praznicul Întîmpinării Domnului. Cu îngerii și păstorii să ne veselim, cu Ana să mărturisim, cu Simeon să primim pe Hristos.

Sărbătoarea Întîmpinării Domnului la Templu amintește un moment de seamă al mîntuirii. Ea amintește și un eveniment unic din viața noastră: prima noastră întîlnire cu Hristos în ziua cînd am primit, în numele Sfintei Treimi, taina Sfîntului Botez. Iar de atunci încoace, venim în întîmpinarea Domnului, ori de cîte ori ne pregătăm prin rugăciune, post și pocăință și primim pe Domnul Hristos din Sfînta Împărtășanie. Îl întîlnim cu toată siguranța pe Domnul — duhovnicește — cînd luăm parte la sîintele slujbe, cînd auzim sau citim Sfînta Evanghelie, cînd ne rugăm, cînd ajutăm pe cei în nevoi și suferințe. Dar Sfînta Împărtășanie este darul prin care *il primim trupește* pe Hristos Domnul în noi. Pîinea și vinul sfințite, în cadrul sfintei liturghii, nu mai sînt pîine și vin, ci însăși trupul și sîngele Domnului, așa cum Pruncul adus astăzi la templu nu era numai om, ci și Dumnezeu în același timp. Luînd Sfînta Împărtășanie, Hristos nu vine pe brațele noastre, ci se sălășluiește în inimile noastre cu trupul Său.

Iubiți ascultători, puneți la inimă învățăturile și darurile Sfintei noastre Biserici, ca să ne curățim cu adevărat, să ne sfințim, să ne răscumpărăm prin Răscumpărătorul sărbătorit astăzi. Pe Mîntuitorul cel plin de smerenie și iubire², Biserica ne îndeamnă mereu să-L întîmpinăm cu *sufletul încălzit* de focul credinței, al nădejzii și iubirii, curățiți din bună vreme prin pocăință de toate păcatele. Să-L întîmpinăm cu darurile pe care le așteaptă El de la fiecare din noi: faptele iubirii și păcii în El. Pildă să luăm pe dreptul Simeon: a fost drept și evlavios. Toată viața a căutat «să umble în legea Domnului» (Ps. CXVIII, 1). Pe această cale a mers el și acesta este și drumul nostru. Cu rugăciune curată dimineată

2. Nicolae, Mitropolitul Crutișelor, *Cuvîntări bisericesti*, vol. I. București, 1949, p. 145.

și seara, cu lacrimi de pocăință când am săvârșit vreun păcat, cu orice faptă bună, fie cât de mică, să ne urmăm luminat drumul. Să-L întîmpinăm pe Domnul cu faptele care alcătuiesc bogăția cea duhovnicească și să i-o aducem, atît la această sărbătoare, precum și în toate zilele vieții noastre. Să ne gîndim că-L vom întîmpina la învierea cea de obște, nu ca pe un prunc smerit și rob, ci ca pe supremul Judecător. Să ne ajute Dumnezeu să-I putem grăi atunci împreună cu dreptul Simeon : «Acum slobozești pe robul Tău, Stăpîne, cu pace,...» căci m-ai întărit pe calea poruncilor Tale, m-ai învățat să fac voia Ta și să aștept cu tărie împărțășirea de bunătățile făgăduite celor ce Ți-au urmat Ție, Amin.

Prof. A ZAREA

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

ACȚIUNI ÎN SLUJBA PĂCII

(ianuarie—februarie)

PRIVIM ÎNAINTE CU OPTIMISM ȘI ÎNCREDERE! — Cuvintele calde pornite din adîncul inimii, rostite de cel mai iubit fiu al poporului nostru, Dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Române, cu prilejul Anului nou 1965, la posturile de radio și televiziune, au trezit în sufletele tuturor un sentiment de legitimă mîndrie patriotică. «Privim înainte cu optimism și încredere, a spus Domnia Sa, convinși că noul an va aduce poporului nostru noi victorii în lupta pentru înflorirea și prosperitatea patriei noastre socialiste, iar pe plan internațional noi succese ale forțelor socialismului, democrației și păcii, destindere în relațiile internaționale, dezvoltarea colaborării pașnice dintre toate țările».

Arătînd că pe agenda anului 1964 au fost înscrise noi succese ale forțelor socialismului și păcii din întreaga lume, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Române a afirmat printre altele următoarele: «Crește rolul și influența sistemului mondial socialist în toate problemele majore ale contemporaneității, în întreaga dezvoltare a societății omenești. Alături de celelalte țări socialiste, a precizat Domnia Sa, România s-a manifestat ca un factor activ al vieții internaționale, militînd cu perseverență pentru promovarea principiilor coexistenței pașnice între țări cu orînduiri sociale diferite, pentru instaurarea unui climat de înțelegere, prietenie și colaborare între popoare. Republica Populară Română, a spus în continuare Dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej, și-a lărgit continuu relațiile internaționale, bucurîndu-se de prietenia și simpatia popoarelor iubitoare de pace și progres».

Subliniind faptul deosebit de îmbucurător și încurajator că la capătul vechiului an de muncă, patria noastră se înfățișează mai frumoasă, mai bogată, iar în această minunată imagine pe care ne-o oferă este întruchipată munca fiecăruia dintre noi, Dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej, a salutat noul an 1965 cu exclamația plină de optimism și încredere: «Frumos și minunat este viitorul care stă în fața țării și a poporului nostru!»

Infăptuirea acestui viitor stă în puterea noastră și urarea Președintelui Consiliului de Stat al scumpei noastre patrii, cu care și-a încheiat cuvântarea rostită cu prilejul noului an 1965, este o invitație de onoare care ne angajează pe toți la realizarea acestui viitor minunat.

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ ȘI CULTELE RELIGIOASE SPRIJINA POLITICĂ DE PACE A PATRIEI NOASTRE. — În numărul său de pe luna ianuarie 1965, revista «Pentru apărarea păcii» informează pe cititori că pe adresa Comitetului național pentru apărarea păcii din Republica Populară Română au sosit moțiuni și telegrame din partea unor slujitori ai altarelor din țara noastră. Astfel, cu prilejul adunărilor eparhiale, conferințelor sau ședințelor de lucru pentru analiza activității bisericești pe anul 1964, au fost trimise telegrame în care semnatarii lor «se pronunță în sprijinul politicii de pace a statului nostru, în sprijinul marilor obiective economice și sociale al căror scop este creșterea bunăstării întregului popor».

Din relatarea revistei «Pentru apărarea păcii», reiese că au fost primite moțiuni și telegrame «din partea Adunării naționale bisericești a Bisericii Ortodoxe Române, din partea adunărilor eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureștilor, a Arhiepiscopiei Iașilor, a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului, a Episcopiei Clujului, a Episcopiei Buzăului, a Episcopiei Dunării de Jos-Galați, a Episcopiei Aradului, a Episcopiei Rîmnîcului și Argeșului, a Protopopiatului Lipova, a Sinodului Bisericii Reformate din R. P. Română, a Episcopiei reformate din Cluj, a Episcopiei reformate din Oradea, a Consistoriului suprem al Bisericii Unitariene din Cluj, a cultului musulman din R. P. Română etc.».

Subliniind activitatea cultelor religioase din țara noastră în sprijinirea politicii de pace a R. P. Române, revista citată mai sus publică un larg extras din telegrama Adunării naționale bisericești a Bisericii Ortodoxe Române, semnată de Prea Fericitul nostru Părinte Patriarh Justinian și unde, printre altele, se spune: «Membrii Adunării naționale bisericești, întruniți în sesiune anuală de lucru pentru examinarea activității clerului Bisericii Ortodoxe Române în cursul anului 1964, însuflețiți de sentimente de bucurie și recunoștință pentru viața de muncă pașnică, mulțumire, prosperitate și rodnice realizări, care s-a asigurat poporului român în timpul celor douăzeci de ani de la eliberarea patriei de sub cîmpul fascismului, vă asigură că, în lucrările pe care le îndeplinesc pentru îndrumarea viitoare a activității clerului Bisericii Ortodoxe Române, vor urmări neîncetat slujirea țărilor nobile ale menținerii păcii și cooperării frățești între toate popoarele lumii».

Subliniind în paginile sale activitatea Bisericii Ortodoxe Române și a celorlalte culte religioase din țara noastră, revista «Pentru apărarea păcii» arată preocupările permanente în sprijinirea politicii de pace a R. P. Române, de către toate organizațiile religioase din țara noastră în frunte cu Biserica Ortodoxă Română.

PREOCUPĂRI MAJORE ÎNCHINATE PĂCII. — Revista «Pentru apărarea păcii», editată de Comitetul național pentru apărarea păcii din R. P.

Română (Nr. 1, ianuarie, 1965), ne aduce știrea că la sesiunea Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, care a avut loc la Berlin, între 6—9 decembrie 1964, s-a hotărît ca să fie convocat Congresul Mondial al Păcii. Locul și data au fost fixate la Helsinki, între 10 și 17 iulie 1965.

În comunicatul care vestește convocarea Congresului Mondial al Păcii, printre altele, se spune că «toți cei pe care-i preocupă marile probleme ale păcii, independenței popoarelor și dezarmării generale, se vor putea întâlni la acest congres».

ANUL COOPERĂRII INTERNAȚIONALE ÎN SLUJBA PACII. — Ziarele centrale din 6 ianuarie 1965 publică interesante materiale în legătură cu «Anul cooperării internaționale», cum a fost denumit anul 1965, cu prilejul împlinirii a două decenii de la întemeierea Organizației Națiunilor Unite. După cum se precizează, corespondenți de presă români au solicitat unor personalități marcante ale vieții publice din diferite capitale, părerea lor despre «semnificația cooperării internaționale și cu perspectivele ei în noul an». Cooperarea internațională nu se poate realiza însă decât într-un climat de pace, de înțelegere și de prietenie. Din răspunsurile primite reiese clar necesitatea promovării păcii. Astfel, Dr. Sigvard Eklund, directorul general al Agenției internaționale pentru energia atomică, afirmă că sarcina Agenției pe care o conduce este «promovarea folosirii pașnice a energiei atomice și în această privință are obligația specifică de a asigura ca materialele furnizate pentru scopuri pașnice să nu fie transferate pentru uzuri militare». De asemenea, Vasco Leitao da Cunha, ministru afacerilor externe al Braziliei, răspunzând în cadrul unei conferințe de presă, la o întrebare despre Anul cooperării internaționale, pusă de un corespondent de presă român, a răspuns următoarele: «Pacea și războiul sînt azi preocupări generale. Noi înțelegem că comerțul și colaborarea între țări cu sisteme sociale diferite poate favoriza înțelegerea internațională. Comerțul, a spus el în continuare, este un element de pace». În încheierea răspunsului său, ministrul de externe brazilian a subliniat că «relațiile cu România se desfășoară normal și sînt în creștere».

Făcînd bilanțul anului 1964 și referindu-se la colaborarea economică dintre Franța și România, Dl. Georges Villiers, președintele Consiliului național al patronatului francez, dînd expresie gîndurilor sale a precizat printre altele următoarele: «Ideea unei colaborări mai strînse între state, a folosirii tuturor posibilităților pentru cooperarea internațională, o dată cu un efort comun pentru ca amenințarea unui nou război să nu mai umbrească existența, iată gîndurile mele privind viitorul. Cred, a adăugat D-sa, că ceea ce au reușit să facă cele două țări ale noastre, România și Franța, și au tot interesul să continue să facă în anul ce vine, constituie o dovadă în plus cît de mari sînt posibilitățile în domeniul cooperării».

Răspunzînd la întrebarea ce așteptăm să ne aducă Anul cooperării internaționale, Dr. Adam Kruczkowski, membru al Prezidiului comitetului pentru apărarea păcii din R. P. Polonă și redactor șef al revistei «Probleme internaționale», afirmă că «dezvoltarea colaborării largi și

multilaterale dintre state și popoare în toate domeniile — economic, științific, cultural — este o cale și o metodă eficace de întărire a păcii în lume, de asigurare a unei conviețuiri pașnice omenirii». Pledînd pentru crearea unor condiții corespunzătoare dezvoltării relațiilor de prietenie între state cu sisteme social-politice diferite, Dr. Adam Kruczkowski arată în încheiere că «în problema păcii trebuie să investim, iar mijloacele de investiție sînt: voința hotărîtă, efortul colectiv și munca creatoare a popoarelor».

Demne de reținut sînt și declarațiile făcute de Dl. Giancarlo Vigorelli, secretar general al Comunității europene a scriitorilor și directorul revistei «Europa literară». După D-sa, «coexistența se impune tot mai mult ca unica lege morală». În încheiere D-sa a arătat că «în anumite privințe oamenii sînt deja uniți și acesta este meritul socialismului: și anume este vorba despre dreptul comun și datoria comună a tuturor de a contribui la progresul social».

În același consens general se înscrie și declarația făcută de Hristos Panagost, președintele Camerei de comerț și industrie din Atena. Arătînd că dezvoltarea relațiilor economice între toate țările lumii și extinderea comerțului mondial constituie o cerință a epocii noastre, Dl. Hristos Panagos își exprimă convingerea că «schimburile economice a căror necesitate este recunoscută în toate țările, va cunoaște în 1965, Anul colaborării internaționale dovedește cu prisosință că este în slujba păcii și a fericirii

Promovîndu-se aceste preocupări contemporane, Anul cooperării internaționale dovedește cu prisosință că este în slujba păcii și a fericirii tuturor popoarelor.

SOLIDARITATEA, PACEA ȘI PRIETENIA ÎN PROGRAMUL FESTIVALULUI MONDIAL AL TINERETULUI ȘI STUDENȚILOR. — Cel de-al IX-lea Festival mondial al tineretului și studenților va avea loc la Alger între zilele de 28 iulie—7 august, «sub lozincile solidarității, păcii și prieteniei». Revista «Pentru apărarea păcii» (Nr. 1/1965, p. 9) ne informează că a fost stabilit, în linii generale, programul de desfășurare al acestui festival tradițional.

Printre altele, semnalăm în acest program: «Ziua solidarității cu popoarele Africii, ziua prieteniei cu poporul și tineretul Algeriei, acțiuni de solidaritate (mitinguri, întîlniri) cu lupta popoarelor pentru eliberare și independență națională, împotriva fascismului și rasismului, pentru democrație și progres».

Pe lângă alte manifestări culturale și artistice, mai reținem din program colocviul conducătorilor organizațiilor de tineret și de studenți pe tema: «Rolul tineretului și studenților în lupta pentru apărarea păcii mondiale și pentru independența națională a tuturor popoarelor».

SIMPOZION ROMÂN PE TEMA PĂCII ÎN ARTA ȘI LITERATURA CONTEMPORANĂ. — Comitetul național pentru apărarea păcii din R. P. Română a avut fericita idee de a organiza, în sala teatrului «Lucia Sturdza Bulandra» din Capitală, un reușit simpozion pe tema păcii în arta și literatura contemporană, cu concursul Acad. Ion Jalea, artist al poporului

și președintele Uniunii Artiștilor Plastici din R.P.R., artistului emerit Liviu Ciulei, directorul teatrului «Lucia Sturdza Bulandra» și criticului literar Valeriu Rîpeanu. Informînd cititorii săi despre acest simpozion, revista «Pentru apărarea păcii» (Nr. 1/1965, p. 19—24) publică largi extrase din expunerile prezentate cu acest prilej. Astfel, subliniind năzuințele omului spre progres și fericire, Acad. Ion Jalea afirmă că «în anii puterii populare în țara noastră, într-un avînt nemaiîntîlnit pînă acum, oamenii muncii au transformat în mod fundamental viața poporului, cucerind victorii istorice în ridicarea economică și industrială, în ridicarea culturală și spirituală». În această privință, expoziția realizărilor economiei naționale a țării noastre, organizată cu prilejul a două decenii de dezvoltare socialistă, este o mărturie vie. Realizările înfățișate la această expoziție sînt «exemple puternice ale ideii de pace, pe care poporul nostru o dorește pentru el și pentru toate celelalte popoare ale lumii». Referindu-se apoi la expoziția de artă plastică deschisă cu același prilej, după ce enumeră șirul artiștilor plastici, pictori, sculptori și graficieni, Acad. Ion Jalea precizează, printre altele, următoarele: «Arta, care se dezvoltă în condițiile ei cele mai prielnice și care sînt acelea ale păcii, devine ea însăși armă puternică de luptă pentru pace. De aceea artiștii în cele mai multe împrejurări imprimă creației lor mesajul de pace în mod direct și nemișlocit». Citînd lucrarea monumentală intitulată «Pacea» executată pentru Casa drepturilor intelectuale din Geneva, de către Jules Perahim și Ștefan Constantinescu, sau lucrările «Popoarele lumii luptă pentru pace», de Virgil Almășanu, «Mesajul păcii» de Szervatius Jenő, «Vrem pace», de Pavel Codiță, ilustrațiile intitulate «Cîntece împotriva morții», de Florica Cordescu și «Alegoria păcii» de Albert Nagy, Acad. Ion Jalea, președintele Uniunii artiștilor plastici din țara noastră încheie expunerea sa precizînd că «Arta noastră este o artă care aparține poporului întreg și servește nemișlocit idealurilor lui. De aceea, pacea este una din acele aspirații ce și-au aflat întruchiparea în operele artiștilor plastici».

Urmărind ideea de pace din antichitate, de la «Pacea» lui Aristofan și pînă la creația Brecht, artistul emerit Liviu Ciulei, directorul teatrului «Lucia Sturdza Bulandra», expune contribuția teatrului pe care-l conduce — prin promovarea unor opere dramatice care exprimă deosebit de puternic ideea de pace. Încheind interesanta sa analiză, în care a urmărit ideea de pace în cîteva opere de seamă ale artei contemporane, Liviu Ciulei afirmă pe bună dreptate că «ideile socialismului exercită în întreaga lume o atracție tot mai puternică, luminînd popoarelor calea luptei pentru bunăstare, pentru pace, pentru dezvoltarea forțelor materiale și spirituale ale omului».

De asemenea, criticul literar Valeriu Rîpeanu în expunerea sa «Tema păcii în operele scriitorilor și artiștilor romîni» încearcă să prezinte «care a fost optica scriitorilor și artiștilor noștri cei mai de seamă în fața acestei probleme vitale a omenirii, optică în care s-a răsfrînt chiar concepția poporului nostru, din mijlocul căruia s-au ridicat acești artiști...».

Această optică este redată în chip splendid, după cum precizează Valeriu Rîpeanu, în dialogul dintre trimisul lui Mircea cel Bătrîn și Baiazid, în nemuritoarea «Scrisoare a III-a» de Mihail Eminescu :

— Ce vrei tu ?

— Noi, bună pace.

Terminînd de citit expunerea criticului literar Valeriu Rîpeanu, ajungem la concluzia că tema luptei pentru pace constituie o preocupare permanentă a literaturii noastre atît înainte, cît și după 23 August 1944, cînd capătă o amploare deosebită.

Simpozionul pe tema «Ideea păcii în arta și literatura contemporană» se înscrie ca o izbită manifestare a Comitetului național pentru apărarea păcii din R. P. Română, în cadrul marilor acțiuni din țara noastră închinată luptei pentru apărarea păcii.

MARILE ANIVERSĂRI CULTURALE ȘI PACEA. — În fiecare an Consiliul Mondial al Păcii recomandă comitetelor naționale pentru apărarea păcii o serie de personalități ale culturii universale spre a fi evocate, arătîndu-se contribuțiile aduse de fiecare la patrimoniul cultural al umanității. Se știe că între cultură și pace există o strînsă relație, cele două noțiuni condiționîndu-se reciproc. De aceea marile personalități culturale aniversate au fost, în vremea lor, factori activi pentru sprijinirea și apărarea păcii, iar în vremea noastră ele sînt exemple demne de urmat în înfăptuirea celui mai mare ideal al epocii noastre: pacea.

Ziarele din țara noastră au publicat la 14 februarie 1965 numele unor mari personalități culturale recomandate cinstirii universale de către Consiliul Mondial al Păcii. Astfel, în ziua amintită mai sus, a avut loc o ședință a Comitetului național pentru apărarea păcii din R. P. Română, prezidată de Acad. Geo Bogza, la care au participat reprezentanți ai instituțiilor de cultură și artă din țara noastră. Cu acest prilej, după cum ne informează ziarele, s-a stabilit «planul de măsuri pentru organizarea în țara noastră a marilor aniversări culturale pe anul 1965, recomandate de Consiliul Mondial al Păcii».

Numele unora dintre aceste personalități sînt, printre altele, următoarele: «*Quintus Horatius Flaccus*, poet latin, a 2.000-a aniversare a nașterii; *M. V. Lomonosov*, scriitor și savant rus, a 200-a comemorare a morții; *Jan Hus*, reformator ceh, a 550-a comemorare a morții; *Dante Alighieri*, poet italian, a 700-a aniversare a nașterii; *William Butler Yeats*, poet irlandez, a 100-a aniversare a nașterii; *Nguyen Du*, scriitor vietnamez, a 200-a aniversare a nașterii; *Jan Sibelius*, compozitor finlandez, a 100-a aniversare a nașterii; *Carlos J. Finlay*, medic cuban, a 50-a comemorare a morții; *Al. Hazin (Mohamed Ibn al Haytham)*, a 1000-a aniversare a nașterii».

PENTRU PACE ÎN EUROPA. — După cum ne relatează ziarele din 17 februarie 1965, s-a încheiat la Roma conferința «Pentru pace în Europa», organizată de «Confederația internațională pentru dezarmare și pace». Această Confederație este alcătuită din organizații culturale, politice și religioase din țările occidentale.

S-a adoptat o rezoluție împotriva agresiunii din Vietnamul de nord, precum și o declarație de sprijinire a acțiunilor întreprinse de U Thant, secretarul general al O.N.U., în vederea convocării unei conferințe la Geneva, în scopul reglementării pașnice a situației din Vietnam. Totodată s-a propus, printre altele, convocarea la Londra, concomitent cu sesiunea N.A.T.O. a «unei conferințe europene pentru pace, studierea inițiativelor pentru pace în Europa, crearea unor zone denuclearizate în Peninsula scandinavă, în Europa centrală și în regiunea mediteraneană-balcanică, acordarea de sprijin țărilor în curs de dezvoltare, și altele».

VOTĂM PACEA. — Presa noastră din 21 februarie 1965 publică «Manifestul Consiliului Național al Frontului Democrației Populare», în legătură cu alegerea deputaților în Marea Adunare Națională și în Sfaturile populare, care va avea loc la 7 martie 1965. Întreg «Manifestul» reflectă dragostea și grija adincă de om, realizările mărețe ale patriei noastre și perspectivele luminoase pe care le deschide în viitor votul dat Frontului Democrației Populare, la 7 martie a. c.

«Manifestul» acordă o atenție deosebită menținerii și consolidării păcii. «Dând expresie acestei înalte năzuințe, se arată în Manifest, animată de spiritul răspunderii pentru soarta omenirii, Republica Populară Română desfășoară o susținută activitate pentru promovarea principiilor coexistenței pașnice între state cu orînduiri sociale diferite, pentru instaurarea unui climat de înțelegere, prietenie și cooperare între popoare». În acest sens, «Țara noastră — precizează în continuare manifestul — își aduce contribuția activă la lupta pentru normalizarea relațiilor internaționale, manifestînd inițiativă și sprijinind orice acțiuni îndreptate spre dezvoltarea colaborării între state și zădărnicierea acțiunilor cercurilor agresive imperialiste, care se amestecă în treburile interne ale altor țări, întrețin focare de neliniște și pun în primejdie pacea lumii. De aceea, România luptă consecvent pentru încetarea cursei înarmărilor și interzicerea armelor nucleare, desființarea blocurilor militare, înlăturarea rămășițelor celui de-al doilea război mondial, înfăptuirea dezarmării generale».

În încheiere, Manifestul Consiliului Național al Frontului Democrației Populare, printre altele, afirmă: «Împreună cu celelalte țări socialiste și forțe ale păcii și progresului, România își va aduce și pe viitor contribuția la întărirea colaborării între popoare, la apărarea securității internaționale, neprecupețindu-și eforturile în lupta pentru victoria cauzei păcii. Niciodată nu s-au ridicat sub steagul păcii forțe atît de uriașe ca în zilele noastre. Lupta lor unită va face să triumfe în lume spiritul înțelegerii și prieteniei între popoare».

Iată de ce votul nostru de la 7 martie 1965, va fi în același timp și un vot dat nu numai pentru viața nouă din patria noastră, ci și pentru pacea din lumea întreagă.

REDACTIA

ȘTIRI ECUMENICE

În discuțiile privitoare la izvoarele Revelației divine, dezvoltate în sesiunea a treia a Conciliului al II-lea de la Vatican, Episcopul melkit de Edessa, Edelby, între altele, a spus că «după separația între Apus și Răsărit teologia latină a pierdut cheia pentru interpretarea Scripturii, fiindcă și-a format un concept prea juridic despre Biserică. Explicația acestei mentalități teologice stă în faptul că se separă lucrarea Duhului Sfânt de misiunea Cuvîntului întrupat și se neglijează dimensiunea pneumatologică a Bisericii. Ținta propriu-zisă a interpretării Scripturii este înțelegerea duhovnicească a Bibliei în lumina lui Hristos cel înviat. Scriptura este mărturia Duhului Sfânt pentru Hristos și locul ei special este, după Bisericile Orientale, Sfînta Euharistie. Ea înseamnă, oarecum, consacrarea istoriei mîntuirii. Dar consacrarea aceasta are trebuință de completarea Traidției, ca de «epicleza istoriei mîntuirii». Fără această epicleză privită ca «teofanie a Duhului Sfânt», Scriptura ar rămîne literă moartă. De aici urmează că Tradiția sau Biserica are caracter liturgic în transmiterea Cuvîntului. Din această realitate liturgică curge autoritatea jurisdicțională a Bisericii și nu invers, fiindcă nu puterea jurisdicțională este izvorul hirotoniei episcopale. Această contribuție a unui episcop oriental — remarcă reportajul asupra discuțiilor respective — a fost socotită, nu pe nedrept, cea mai însemnată și cuprinzătoare contribuție la întreaga problematică a Scripturii și Tradiției. (Herder — *Korrespondenz*, 3/1964).

*

Centrul ecumenic al Bisericii Valdenze din Agape-Prali (Italia) a organizat între 28 august—5 septembrie 1964 o «tabără internațională», avînd ca temă : «Lumea națiunilor și pacea internațională». Au participat cca 100 tineri (bărbați și femei pînă la vîrsta de 28 ani) ținînd de 14 națiuni din diferite țări (Anglia, Italia, Elveția, India, Indonezia, Nigeria, Angola, Uniunea sud-africană, Uruguay, S.U.A. ș. a.). După confesiune dominau luteranii, urmați de reformați, baptiști și valdenzi. «Tabăra» a fost vizitată și de Protoiereul P. S. Socolovski, reprezentantul Patriarhiei din Moscova la Conferința Creștină pentru Pace și de G. Troițki, redactorul șef al revistei «Glasul Ortodoxiei», — publicația exarhatului Patriarhiei din Moscova pentru Europa Centrală.

În interpretarea textului de la Galateni III, 28: «Nu mai este evreu, nici grec...» s-a afirmat că prin botezul în Iisus Hristos toți oamenii devin

frați, fără privire la naționalitate, poziție socială și alte deosebiri. Mîntuitorul a murit pe cruce pentru toți, și pentru necreștini și pentru necredincioși. Astfel creștinii pot lucra pentru pace cu toți oamenii, — le este chiar poruncit acest lucru. Dar «frățietatea cu toți oamenii», creștinii trebuie s-o probeze nu cu cuvîntul, ci cu fapta și cu întreg felul lor de viață. Protoierul ortodox rus Socolovski a insistat de asemenea asupra posibilității reprezentanților religiilor de a lucra cu ceilalți oameni pentru pace, coexistență pașnică și dezarmare generală, — e aceasta în spiritul iubirii creștine. Iubirea, a spus un alt vorbitor, nu trebuie să fie oarbă. Cine înțelege prin activitate creștină numai teologia, acela accentuează elementul care scindează creștinătatea, căci aceasta face teologia diferitelor confesiuni. Credința are nevoie de fapta practică, — firește în acord cu doctrina. (*Stimme der Orthodoxie*, 12/1964).

*

Academia teologică creștină din Varșovia (cu sediul temporal în localitatea Chylice), care funcționează cu trei secții: ortodoxă, veche-catolică și evanghelică, și-a sărbătorit la 26 octombrie 1964 zece ani de existență. Cu acest prilej s-a organizat un «simpozion». Primul referat l-a ținut Dr. Jerzy Klinger, profesor de teologie dogmatică ortodoxă, despre «Ființa idiomului ortodox al creștinismului», arătînd în ce constă cea mai veche formă a creștinismului, adică forma răsăriteană ortodoxă. Al doilea referat l-a prezentat din partea Bisericii Vechi-Catolice, Dr. Ștefan Wlodarski, despre «Ființa catolicismului vechi», transpunînd ascultătorii în timpul primului Conciliu de la Vatican, adică atunci cînd Roma prin proclamarea dogmei despre infailibilitatea și primatul papal a creat o prăpastie de netrecut între sîne și «frații separați». Referatul al treilea l-a susținut Rectorul Academiei teologice, Prof. Dr. Victor Niemczyk, vorbind despre «Ființa și perspectivele protestantismului», relevînd descentralizarea religioasă și organizatorică a protestantismului, viiciunea și democratismul său. Rectorul a făcut și o dare de seamă asupra activității Academiei în primul ei deceniu de existență, subliniind că cea mai frumoasă armonie și prietenie domnesc între studenți, deși țin de confesiuni diferite. (*Polnische Oecumenische Rundschau*, 3—4/1964).

*

În cadrul «săptămîinii mondiale de rugăciune pentru unitatea creștină», care în cele mai multe țări se ține între 18—25 ianuarie, s-au oficiat și anul acesta «servicii divine ecumenice», în diferite țări și localități. La «serviciul ecumenic» din Karlsruhe (R.F.G.) au participat preoți și mireni ortodocși, anglicani, vechi-catolici, romano-catolici și evanghelici. Predica a avut ca temă: «Iată, Eu le fac pe toate noi» (Apoc. XXI, 5).

Banii colectați cu aceste ocazii au fost întrebuințați pentru ajutorarea unor parohii sărmene. Așa colecta făcută la Zürich (Elveția) a fost trimisă unei parohii ortodoxe sărmene din Grecia. (*AKID*, 90/1965).

O. B.

ARTICOLE ȘI STUDII

BISERICA FOSTEI MINĂSTIRI RÎMNICU-SĂRAT

CTITORIE BRÎNCOVENEASCĂ ȘI MONUMENT DE ARTĂ FEUDALA

ORAȘUL

În zona de silvo-stepă a cotului Carpaților, pe malul stîng al râului Rîmnicu-Sărat, se află orașul cu același nume, situat între 45°22' latitudine nordică și 24°43' longitudine estică ¹.

Toponimia acestui oraș vădește categoric influențe străine, căci din substantivul «ribnic» (lac cu pește) ² și din adjectivul «slanu» (sărat) ³, ambele de origine slavă, s-a format denumirea Rîmnicu-Sărat (lac cu pește, sărat), care este proprie apei din aceste părți.

În privința trecutului său legendar și istoric știrile sînt puține. O legendă amintește de întinsele singurătăți care cuprindeau și locul pe care este așezat astăzi acest oraș, locuite, în trecutul îndepărtat, doar de cițiva călugări sihaștri și călcatе adesea de năvăliri vrăjmașe. Actele însă precizează vremuri mai noi, fără să dea nume și date referitoare la începuturile acestui oraș ⁴. Oricum, vechimea lui trebuie pusă înainte de veacul al XV-lea. În acest veac orașul Rîmnicu-Sărat exista ca sat ⁵ și din acest veac există știri care atestă fapte intrate în istoria Bisericii și patriei noastre, strîns legate de numele și împrejurimile lui. Astfel, în centrul acestui oraș se află «biserica Domnească», azi «Cuvioasa Paraschiva», zidită de Ștefan

1. G. I. Lahovari, C. I. Brătianu și Gr. Tocilescu, *Marele dicționar geografic al României*, vol. IV, București, Ed. Socek, 1902, p. 240—245.

2. N. Iorga, *Istoria poporului românesc* (traducere din limba germană), vol. 1; L. Șăineanu, *Dicționarul universal al limbii române*, Ed. Scrisul Românesc, p. 833; O. Moșescu, *Rîmnicu-Sărat — Călăuză* — București, Ed. Marvan, 1931, p. 69.

3. L. Șăineanu, *op. cit.*, p. 848.

4. Gr. Dănescu, *Dicționarul geografic și istoric al Jud. Rîmnicu-Sărat*, București, 1848, p. 241.

5. O. G. Leca, *Dicționarul istoric, arheologic și geografic al României*, Ed. Universul, 1937, p. 437—438.

cel Mare⁶ în urma războiului cu Radu cel Frumos (1472), pe care îl învinge la «cursul apei» Rîmnicu-Sărat⁷. Tot el învinge și pe Țepeluș Vodă (1482) la «Rîmnic»⁸. În veacul al XVI-lea, un document, din anul 1548⁹, amintește de «moșia domnească din gura Rîmnicului Sărat», iar un alt document, din anul 1593¹⁰, amintește de o veche așezare monahală din «Rîmnic». În veacul al XVII-lea orașul acesta exista ca târg¹¹ și, în anii: 1680¹², 1682¹³, 1684¹⁴, și 1687¹⁵, numele lui este amintit tot în legătură cu vechea așezare monahală de care a fost vorba. «Orașul domniei mele Rîmnicu-Sărat ot sud Slam-Rîmnicu-de jos», cum îl numește Constantin Brîncoveanu, este amintit de mai multe hrisoave date de el, în legătură cu ctitoria sa Minăstirea «Adormirea Maicii Domnului» din acest oraș¹⁶. Același lucru îl fac și domnitorii următori în hrisoavele de mile date de ei aceleiași minăstiri¹⁷. De numele orașului Rîmnicu-Sărat sînt strîns legate și epocalele lupte dintre ruși și turci, de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea și începutul veacului al XIX-lea, care culminează cu cea din anul 1789, cînd oștile rusești, sub comanda generalului Alexandru Vasiliievici Suvorov, au obținut o strălucită biruință, lîngă acest oraș¹⁸. În legătură cu acest război, orașul Rîmnicu-Sărat și anume biserica fostei minăstiri adăpostește mormîntul fiului acestuia, generalul Arcadii Suvorov Rîmnikski.

În anul 1860¹⁹ orașul acesta încetează a se mai chema Slam-Rîmnic, schimbîndu-i-se numele în cel de azi ; în anul 1861²⁰ scriitorul Al. Pelimon numește acest oraș, pentru trecutul său, «ilustru și istoric», iar în anul 1862²¹ el devine reședință de județ, în urma retragerii acesteia din Focșanii-Muntenesti.

Administrativ, orașul acesta făcea parte din județul Slam-Rîmnic. Județul acesta era împărțit în «Rîmnicu-de-Sus» care cuprindea partea de munte și «Rîmnicu-de-Jos» care cuprindea partea de șes, deci și orașul²². Pe la 1900. el făcea parte din «Plasa orașul» și era împărțit în trei sectoare denumite după culorile noastre naționale. Sectorul de roșu cuprindea centrul, deci vechea vatră a orașului, sectorul de galben, spre sud, cu-

6. Al. Lapedatu, *O biserică a lui Ștefan cel Mare în Țara Românească*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», București, 1910, p. 107—109; N. Iorga, *Istoria armatei românești*, vol. I, p. 171.

7. I. Bogdan, *Letopiseșul slavonesc de la Bistrița*, în «Cronici inedite», București, p. 53—54; N. Iorga, *op. cit.*, p. 120—122. 8. I. Bogdan, p. 57.

9. Arh. St. Buc., *secția istorică*, Doc. 551.

10. *Ibidem*, Doc. 1514. 11. O. G. Lecca, *op. cit.*

12. Arh. St. Buc., *Minăstirea Rîmnic*, Pac. II, Doc. 33.

13. *Ibidem*, Pac. XIX, Doc. 15 și Pac. II, Doc. 37.

14. *Ibidem*, Pac. II, Doc. 41.

15. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 8.

16. Vezi capitolele următoare. 17. *Idem*.

18. G. I. Lahovari, C. I. Brătianu și Gr. Tocilescu, *op. cit.*

19. O. G. Lecca, *op. cit.*

20. Al. Pelimon, *Memoriu — Descrierea sfintelor monastiri*, București, 1861, p. 38.

21. O. G. Lecca, *op. cit.*; G. I. Lahovari, C. I. Brătianu și Gr. Tocilescu, *op. cit.*

22. Arh. St. R. Sărat, *Ocîrmuirea trebilor din lăuntru*, Pac. XV, Doc. 7, 9, 15,

prindea mahalalele Pităreasa și Erculești și sectorul de albastru, spre nord, cuprindea mahalaua Sfântul Nicolae ²³.

În altă ordine de idei orașul Rîmnicu-Sărat a cunoscut și o intensă viață religioasă și culturală. Pe plan religios, de numele acestui oraș sînt strîns legate nu numai existența unor vechi așezăminte bisericesti, ci și începuturile curentului paisian, al cărui inițiator — Paisie Velicovski — venind din Rusia, a trecut pe aici și a viețuit chiar, cîtva timp, în Schiturile Dălhăuți și Trăistieni, din împrejurimi ²⁴. Pe plan cultural, statuia lui Al. Vlahuță, din acest oraș, amintește de locul unde acest scriitor și-a desfășurat o bună parte din activitatea sa literară, de întîlnirile pe care el le avea cu prietenii și admiratorii săi : B. St. Delavrancea, I. L. Caragiale, N. Grigorescu, G. Galaction etc., de personajele și locurile din aceste părți, descrise de el cu măiestrie și realism și de Dragoslovenii din împrejurimi, unde își avea locuința de vară, azi casă memorială. Mai mult, în orașul acesta au existat o «Societate filarmonică» și o «Ligă culturală», precum și cîteva periodice ca: «Aurora», «Gazeta săteanului», «Vestala», «Machina» și «Analele Rîmnicului», în ale căror pagini se dezbăteau variate și importante probleme de viață ²⁵.

În ce privește viața socială, orașul acesta a cunoscut exploatarea trecutelor regimuri politice, cînd el era «plin de arendași și speculatori străini», cum constată, în anul 1861, scriitorul Al. Pelimon ²⁶.

Trecut prin focul celor două războaie mondiale, astăzi, acest oraș prosperă.

BISERICA

Așezarea. — Biserica de care ne vom ocupa a fost înălțată în acest oraș și anume în partea de vest, pe locul unui vechi așezămint mînăstiresc, ale cărui începuturi nu se cunosc încă. Dar, un document, din anul 1593 ²⁷, îi atestă existența, căci, acum, călugărul Dănăilă face danie «la svînta mănăstire den Rămnic» două pogoane de loc în Tigoii. În veacul al XVII-lea, documentele, pe lingă știrile referitoare la daniile și vînzările de pămînt făcute de unii creștini acestei mînăstiri, dau și alte amănunte. Astfel, în anul 1680 ²⁸, Vasile sin Mănăilă dă «la mîna părintelui igumenului Paisie de la mănăstirea ot Rîmnic» niște pămînt la Bărăști. În anul 1682 ²⁹ preotul Dediu și călugărul Pahomie dăruiesc la «bisearica grecilor din tîrgul din Rîmnic, ce are hramul Sf. Gheorghe» toată partea lor de pămînt din Bărăști, iar Constantin Brîncoveanu, vel spătar, dăruiește și el «părintelui Paisie ce iaste ispravnic la bisearica grecilor den orașul den Rîmnic» patru răzoare de vie în dealul Jădeanilor, «ca să fie călugărilor de hrană». În anul 1684 ³⁰ spătarul Mihail Cantacuzino îi dăruiește și el trei pogoane de vie,

23. G. I. Laliovari, C. I. Brătianu și Gr. Tocilescu, *op. cit.*

24. Serghie Cetvericov, *Paisie starețul Mînăstirii Neamț*, 1939, p. 183

25. O. Moșescu, *op. cit.*, p. 68. 26. Al. Pelimon, *op. cit.*, p. 38

27. Arh. St. Buc., *Secția istorică*, Doc. 1514.

28. Arh. St. Buc., *Mînăstirea Rîmnic*, Pac. II, Doc. 33.

29. *Ibidem*, Pac. XIX, Doc. 15 și Pac. II, Doc. 37. 30. *Ibidem*, Pac. II, Doc. 41.

tot în acest deal, precum și o parte din proprietatea sa: Sporișori. Și, în sfârșit, în anul 1689³¹, Constantin Brîncoveanu, acum domn, îi închină schitul Cocorăști, cu toate bunurile lui. Toate aceste documente dovedesc nu numai existența unei vechi așezări monahale în orașul Rîmnicu-Sărat,

Fig. 1. — Biserica fostei Mînăstiri Rîmnicu-Sărat — vedere generală.

ci și situația ei de mînăstire închinată, după cum vom vedea. În sprijinul acestei afirmații, Constantin Brîncoveanu, aflînd «loc iscusit» și «scaun de mînăstire în orașul Rîmnicu de Jos ot sud Slam-Rîmnic», cum scrie în

31. *Ibidem*, Pac. XIII, Dec. 8.

hrisovul său din anul 1700³², precizează că și-a înălțat ctitoria sa de piatră, pe locul unui modest schit de lemn, închinat la mînăstirea grecească de la muntele Sinai³³. Așezarea ei în acest oraș care se afla «în calea oștilor și mai mult a tătarilor»³⁴ și construirea ei «cu cetate împrejur», «ca multora scăpare și apărare să fie»³⁵, descoperă și intenția ctitorului ei — Constantin Brîncoveanu — de a-și asigura hotarul de răsărit al țării. Aici deci și cu acest scop a fost înălțată biserica fostei Mînăstiri Rîmnicu-Sărat.

Data construcției și ctitorii. — Despre acestea iată ce se poate citi în pisanie³⁶, al cărei cuprins este următorul :

«Io K. B. V.

Mihai Cantacuzino vel spătar.

Această sfântă și dumnezeiască mănăstire căruia hramul să prăznuiește Adormirea Născătoarei de Dumnezeu și stăpînei noastre Fecioara Maria, prea înălțatul și blagocestivul domn Io Constandin B.(asarab) Brîncoveanu voevod, mișcîndu-ne din ravnă și multă evlavie, către sfântul de dumnezeiești minuni arătător muntele Sinai, din temelie în locul acesta, unde, mai înainte, o mică biserică de lemn era și închinată aceluși Sf. Munte Sinai, o am rădăcat și înfrumusețat și o am înzestrat cu cele ce s-au căzut nouă (c)țitor, făcîndu-se (și) începîndu-se a se lucra la anul Domnului Hristos 1691 și s-au săvîrșit la leatul 1697. La cheltuiala facerii acestei sf. mănăstiri și Mihail Cantacuzino, spătar, ca și el (c)țitor să cheamă. Aceasta dar s-au făcut în slava și lauda numelui Domnului și vrednicului Dumnezeu și buna pomînire și (i)ertarea păcatelor lor și a părinților lor. 7205 (1697)».

Tot în acest sens se poate citi și în actul de închinare a ei către mînăstirea de la muntele Sinai, dat de Constantin Brîncoveanu, în anul 1700³⁷.

«...Drept aceea și noi, eu întru Hristos bun credincios și bun creștin, Io Constandin Brîncoveanu voevod, cu a(l) lui Dumnezeu dar... înălțîndu-mă și înfrumusețîndu-mă la cinstitul și luminatul scaunul strămoșilor domniei meale, pus-am gîndul întru curata și călduroasa inima mea și am vrut a rădica sf. mănăstire aici pre pămîntul țării și găsînd locul acesta iscusit și scaun de mănăstire în orașul Rîmnicu de Jos ot sud Slam-Rîmnîc, luat-am pre Dumnezeu în ajutor și dentru al doilea an den domnia noastră, pus-am temelie pentru această sf. mănăstire denpreună cu cinstitul și bun credincios unchiul nostru (Ju) pan Mihai Cantacuzino vel spătar, întru slava și lauda lui Dumnezeu și întru cîntea Adormirii Prea Sf. de Dumnezeu Născătoarea și Pururea Fecioara Maria și pînă la al optulea an den domnia noastră săvărșîndu-se toată zidirea sf. mănăstiri și acelea ce împrejurul ei sînt, dînd laudă lui Dumnezeu cu bucurie multă...».

32. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 18.

33. *Ibidem*; *Pisania*; R. D. Greceanu : *Istoria Țării Românești de la 1689 pînă la 1700*, în «Magazin istoric», vol. II, Ed. St. D. Greceanu : *Viața lui C. Brîncoveanu*, p. 76; Pr. N. Jantea : *Mînăstirea Adormirea Maicii Domnului din R. Sărat — teză de licență — 1937*, p. 58.

34. R. D. Greceanu, *op. cit.* 35. R. D. Greceanu, *op. cit.*

36. Biserica actuală. 37. Arh. St. Buc., *Mînăstirea Rîmnîc*, Pac. I, Doc. 18.

Și, în sfârșit, în *Istoria Țării-Românești de la 1689 pînă la 1700*³⁸, a lui R. D. Greceanu, cronicar din timpul lui Constantin Brîncoveanu, se poate citi :

«*In al optulea an din domnia Măriei Sale s-au săvârșit mănăstirea care au făcut Măria Sa la tirgul Râmnicului, care iar den pajște și den temelie s-au zidit dimpreună cu unchiul Măriei Sale, Mihai Cantacuzino vel spătar...*».

Din lectura acestor documente reiese că această biserică a fost construită între anii 1691—1697, deci în ultima decadă a veacului al XVII-lea.

Tot din această lectură se descoperă și ctitorii, care sînt : Constantin Brîncoveanu și spătarul M. Cantacuzino. Asupra acestei probleme se pune însă întrebarea : care dintre aceștia este ctitorul principal ? În această privință s-a acreditat și s-a perpetuat părerea potrivit căreia spătarul M. Cantacuzino ar fi ctitorul principal³⁹. Ceea ce a dus la această concluzie este, fără îndoială, identitatea arhitecturală dintre această biserică și alte biserici — ctitorii ale spătarului M. Cantacuzino. Dar, de la început, aceasta se explică prin stilul de epocă, la care contribuția acestui învățat boier a fost hotărîtoare.

Faptul că documentele, atunci cînd este vorba de construirea acestei biserici, îi acordă lui Constantin Brîncoveanu înțietate, faptul că el este zugrăvit în dreapta ușii de intrare, deci la locul de onoare, faptul că «*Robe căpitanul cel tinăr, ispravnic cu lucrările sfintei mănăstiri, de la început și pînă la sfîrșit*»⁴⁰, este adus de el, din București, ca om de încredere și, în sfârșit, faptul că acest sfînt locaș este numit pînă azi «*mănăstirea domnească*»⁴¹ întărește susținerea, că el este ctitorul principal. Mai mult, această minăstire cu aspect de fortăreață, explică, pe de o parte, interesul pe care Constantin Brîncoveanu îl purta apărării părților de răsărit ale țării și justifică astfel, pe de altă parte, și calitatea lui de ctitor principal.

Inchinarea ei. — De la început ea a fost închinată la Minăstirea «*Preobrajenia Domnului nostru Iisus Hristos*»⁴² de la muntele Sinai. Închinarea aceasta era motivată atît de evlavia ctitorilor «*către sfântul de dumnezeiești minuni arătător muntele Sinai*»⁴³, cît și de starea rea în care se găsea minăstirea de aici, așa cum atestă hrisovul domnesc, din anul 1700⁴⁴:

«*...După aceia înțelegând domnia mea pentru sfânta și dumnezeiasca mănăstire de la muntele Sinaiului, unde să cinsteaște sfântul hram Preobrajenia Domnului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos, care mănăstire s-au ziditu den temelia ei de pomenitu(l) și slăvitu(l) și prea înălțatu(l) im-*

38. R. D. Greceanu, *op. cit.*

39. N. Ghica-Budești, *Evoluția arhitecturii în Muntenia și Oltenia*, vol. IV, București, 1936, p. 76—77; Victor Brătulescu, *Elemente de artă picturală și sculpturală la biserica Minăstirii Sinaia*, în «*Glasul Bisericii*», an. XXI, 1962, nr. 1—2, p. 47—73.

40. Arh. St. Buc., *Minăstirea Rîmnic*, Pac. V, Doc. 67.

41. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 14 și 29, Pac. XXIII, Doc. 10 și Pac. XVIII, Doc. 19.

42. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 18. 43. Pisania. 44. Vezi nota 42.

părat Justinian cel Mare, cum că această mănăstire fiind la un loc străin și depărtat, în țara turcească și la loc de munte, fără de ni(c)i o hrană și având multe și mari cheltueli despre agarineanii turci și aflindu-se această sfântă mănăstire întru slăbiciuni și casele ei după împrejur întru stricăctuni, domnia mea am închinat această a noastră mănăstire, cu toate ale ei, să hie metoh sfintei mănăstiri de la Sinai. Și ca să să poată păzi am cătat și socotit împreună cu Prea Sfințitul părintele nostru Teodosie, mitropolitul țării și cu cinstițiu și prea cuvioșii episcopi Ilarion ot Rîmnic(ul) (Vilcea) și Mitrofan al scaunului Buzăului și cu tot sfatul domniei meale....».

Tot în acest an ⁴⁵ și tot în legătură cu actul închinării, Constantin Brîncoveanu — ctitor principal — îi dă și o formă de organizare pe bază de viață obștească.

Astfel, în situația ei de mînăstire închinată, conducerea ei era asigurată prin egumeni de încredere, care erau de regulă greci și erau, întotdeauna, desemnați de patroana ei de la muntele Sinai, după care urma să fie întăriți și prin asentimentul soborului. Orice egumen stătător aici trebuia să aibă calități morale, adică să fie «smerit», «înțelept» și «mărturisit în fapte bune», precum și calități administrative, adică să fie «vrednic», «practicos» și «bun chivernisitor». De asemenea, călugării «care vor fi aduși» să păzească regulile monahale.

Din toate veniturile acestei mînăstiri, două părți erau destinate pentru muntele Sinai și o parte pentru trebuințele ei.

Averea mișcătoare și nemișcătoare a acestei mînăstiri trebuia nu numai păstrată, ci și sporită, de oarece numai așa scopul ei filantropic putea fi atins, în sensul acordării de asistență socială străinilor și săracilor.

Toate aceste așezăminte ctitoricești erau condiționate, căci nerespectarea lor atrăgea nu numai înlocuirea persoanelor necorespunzătoare, ci și retragerea calității de mînăstire închinată.

Milele domnești. — Atît pietatea domnitorilor noștri cît și interesul pe care ei îl purtau Bisericii, în scopul consolidării poziției lor politice, i-au determinat să acorde mînăstirilor de la noi multe și importante înlesniri materiale. Așa se explică și milele domnești de la mînăstirea aceasta.

De la început, Constantin Brîncoveanu și spătarul M. Cantacuzino, în calitate de ctitori, «au făcut milă de au împodobit această sfântă casă a lui Dumnezeu cu toată nevoința, pre den lăuntru cu veșminte, cu vase de argint și cu alte odoare și cu tot felul de înfrumusețări, iar pre den afară o au întărit cu sate, moșii, cu vii și cu altele multe» ⁴⁶, după cum vom vedea.

Ca mile domnești propriu-zise, Constantin Brîncoveanu, în anul 1693 ⁴⁷, îi acordă a treia parte din vama orașelor Buzău și Rîmnicu-Sărat, precum și mertic de sare — 150 de bolovani pe an — de la ocna Telega.

45. Arh. St. Buc., *Minăstirea Rîmnic*, Pac. V, Doc. 67.

46. Vezi nota 42.

47. Arh. St. Buc., *Minăstirea Rîmnic*, Pac. I, Doc. 13.

Tot el, în anul 1696 ⁴⁸, îi face venit și vama domnească de la ocna Teișani. Foarte importante sînt și înlesnirile care i se fac în anul 1700 ⁴⁹, cînd el iartă «această sfîntă mînăstire de la Rîmnic de toate dăjdiile ce dau alte mînăstiri» și hotărăște «să aibă pace de cai împărătești, de care de oaste, de zaherele, de unt împărătesc și de pesmedu de treaba oștirii». În anul 1704 ⁵⁰ mînăstirea aceasta primește dreptul de a ține 20 de oameni străini — unguri, sirbi și moldoveni — pentru treburile ei. Tot în acest an ⁵¹ i se dă mila și vinăriciul din dealul Jideni, lucru care se repetă și în anul 1712 ⁵².

După Constantin Brîncoveanu, domnitorii Ștefan Cantacuzino în anul 1714 ⁵³, Nicolae Alexandru Mavrocordat în anul 1716 ⁵⁴, Ioan voievod în anii 1717 ⁵⁵ și 1718 ⁵⁶, Grigore Ghica în anii 1734 ⁵⁷ și 1749⁵⁸, Matei Ghica în anul 1752 ⁵⁹, Al. Ipsilante în anul 1775 ⁶⁰, Nicolae C. Caragea în anul 1782 ⁶¹, Al. Moruzi în anul 1793 ⁶², Al. Ipsilante în anii 1797 ⁶³, și 1803 ⁶⁴, Ion Caragea în anul 1813 ⁶⁵ și Grigore Ghica în anul 1824 ⁶⁶, înnoiesc și întăresc milele anterioare.

Proprietățile. — În această privință Mînăstirea Rîmnicu-Sărat apare ca un mare proprietar feudal. Întinsele ei domenii s-au format din pămînturile moștenite de la vechea așezare monahală, din cele dăruite de ctitori și de unii creștini precum și din cele vîndute de alți creștini, din cele închinat o dată cu schiturile cărora au aparținut și, în sfîrșit, din cele provenite prin acaparări. Astfel s-a ajuns, ca această mînăstire să stăpînească, la un moment dat, 32 de proprietăți, care cuprindeau aproape jumătate din suprafața fostului județ Rîmnicu-Sărat și a căror ordine alfabetică este aceasta :

Amara, Balta-Albă, Bunești, Călimănești, Găojani și Pepenești. Atunci cînd ctitorii au înzestrat această mînăstire cu proprietăți, printre acestea se aflau și cele de mai sus. Astfel, Constantin Brîncoveanu, în anul 1700 ⁶⁷, îi dăruiește proprietățile Bunești în Găojani, Amara cu balta și Pepenești, în suprafață de 2.250 de stînjeni, pe care și el le cumpărase de la Teodosie monahul, viețuitor în mînăstirea Aninoasa. Tot în acest an ⁶⁸, spătarul M. Cantacuzino dăruiește și el acestei mînăstiri 1.050 de stînjeni, în același hotar, cumpărați de la mai mulți moșneni în anii 1691 ⁶⁹ și 1695 ⁷⁰. În

48. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 16.

49. Vezi nota 42.

50. Arh. St. Buc., *Mînăstirea Rîmnic*, Pac. I, Doc. 20.

51. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 22.

52. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 27.

53. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 31, 32, 33, 34. 54. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 36.

55. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 38.

56. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 39.

57. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 42.

58. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 54.

59. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 56.

60. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 61.

61. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 64.

62. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 67.

63. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 69.

64. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 74.

65. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 77.

66. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 78.

67. *Ibidem*, Pac. V, Doc. 67.

68. *Ibidem*.

69. *Ibidem*, Pac. V, Doc. 15, 16, 17, 18. 70. *Ibidem*, Pac. V, Doc. 19, 20.

anul 1696⁷¹ minăstirea mai cumpără aici toată partea de pământ a lui Petre sin Micul, în suprafață de 634 stinjeni. În anul 1715⁷² minăstirea stăpinea și proprietatea Balta-Albă, iar în anul 1756⁷³ și proprietatea Călimănești, ambele tot în acest hotar. În jumătatea a doua a veacului al XVIII-lea proprietățile acestea erau călcate de un proprietar vecin: Mihai Zăgănescu, din care cauză Al. Ipsilante intervine pentru aflarea hotarelor lor, iar episcopul Cosma al Buzăului dă o carte de blestem, tot în acest sens⁷⁴. La începutul veacului al XIX-lea, oamenii de pe această proprietate nu numai că manifestă pasivitate în toate obligațiile lor față de minăstire, dar îi și împresoară hotarele, fapt pentru care George Caragea intervine ca și predecesorul său⁷⁵. Viața locuitorilor de pe această proprietate era așa de grea încît un Mihalache Arion intervine la domnie pentru nedreptățile suferite de aceștia din partea egumenului minăstirii⁷⁶. În sfîrșit, proprietățile acestea, în anul 1840⁷⁷, erau călcate de logofătul Constantin Șuțu, iar în anul 1864 ele sint secularizate⁷⁸.

Bălănești, Spiești. Proprietatea aceasta a fost dăruită minăstirii de căpitanul Chiriță Zăgănescu, în anul 1714⁷⁹. În prima jumătate a veacului al XVIII-lea, minăstirea se găsea în judecată cu logofătul Ioan Tătăranu pentru această proprietate⁸⁰, care avea 7.796 de stinjeni⁸¹.

Bărăști. O parte din proprietatea aceasta, cu dania unui Radu și a vărului său Coman, din anul 1654⁸², precum și cu vînzarea făcută de preotul Dediu, în anul 1682⁸³, a aparținut vechii așezări monahale, iar altă parte, cu dania spătarului M. Cantacuzino, din anul 1696⁸⁴ și a lui Iordache biv vel postelnic, din anul 1734⁸⁵, precum și cu vînzarea făcută de monahul Damaschin, în anul 1713⁸⁶, a fraților Stoian și Dumitrașcu Apostol și a lui Gheorghită sin Radu, din anul 1734⁸⁷, a aparținut actualei biserici. Tot în anul 1734⁸⁸ episcopul Misail al Buzăului dă o carte de hotărnicie pentru această proprietate, iar în anul 1815⁸⁹ proprietatea aceasta era impresurată de locuitori, fapt care determină pe egumen să se plîngă la domnie. În sfîrșit, în anul 1819⁹⁰, proprietatea aceasta este arendată unui Visarion.

Bălțați. Un document din anul 1825⁹¹, menționează că Minăstirea Rîmnic avea proprietate nelocuită la Bălțați, în marginea de sud-vest a

71. *Ibidem*, Pac. V, Doc. 21.72. *Ibidem*, Pac. V, Doc. 24.73. *Ibidem*, Pac. V, Doc. 25.74. *Ibidem*, Pac. V, Doc. 31, 37, 39, 43.75. *Ibidem*, Pac. IV, Doc. 16, 17, 66.76. *Ibidem*, Pac. IV, Doc. 73.77. *Ibidem*, Pac. V, Doc. 62.78. Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 60.79. Arh. St. Buc., *Minăstirea Rîmnic*, Pac. XXII, Doc. 8.80. *Ibidem*, Pac. XXII, Doc. 11, 12, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21.81. *Ibidem*, Pac. XXII, Doc. 10.82. *Ibidem*, Pac. XX, Doc. 3.83. *Ibidem*, Pac. XIX, Doc. 15.84. *Ibidem*, Pac. XX, Doc. 18, 19, 20.85. *Ibidem*, Pac. XX, Doc. 47.86. *Ibidem*, Pac. XX, Doc. 27.87. *Ibidem*, Pac. XX, Doc. 44—46.88. *Ibidem*, Pac. XX, Doc. 46.89. *Ibidem*, Pac. XX, Doc. 62.90. *Ibidem*, Pac. XX, Doc. 65.91. *Ibidem*, Pac. XII, Doc. 20.

orașului, iar alt document, din anul 1855⁹², menționează că ea era arendată, pe patru ani, unui Niță Caloian. În anul 1864⁹³ este secularizată.

Bogheți-Dragosloveni. Stăpînirea acestei proprietăți de către minăstire este cunoscută din veacul al XVIII-lea și este numai de cumpărare de la unii creștini. Astfel, în anul 1718⁹⁴ Ion Ciobanu, Neagu și Nastasia vînd minăstirii partea lor de pămînt de aici, iar în anul 1766⁹⁵ Robe și soția sa vînd și ei minăstirii partea lor de pămînt de aici. Tot în acest an⁹⁶ Mihai biv vel agă orînduiește patru boieri pentru cercetarea împresurării acestei proprietăți de locuitorii vecini. În anul 1854⁹⁷ ea era arendată unui grec, D. Ipriliotu, pe patru ani, iar în anul 1864⁹⁸ secularizată.

Boldu. Proprietate formată numai din pădure, este amintită în anul 1864⁹⁹, cînd este secularizată și cînd venitul ei, provenit dintr-o eventuală exploatare prin tăiere, este evaluat la suma de 96.000 lei vechi și 14.370 lei noi, după cursul banilor de atunci.

Buda. Proprietate de munte, Buda, la nord-est se învecina cu proprietățile Jitia și Neculele. Modul cum minăstirea a intrat în stăpînirea acestei proprietăți nu se cunoaște. Un document din anul 1692¹⁰⁰ atestă că spătarul M. Cantacuzino a cumpărat de la mai mulți locuitori pămînt în Buda și, poate, cu timpul, l-a dăruit minăstirii. Sau atunci cînd Constantin Brîncoveanu și-a înzestrat ctitoria cu proprietăți, poate că și aceasta se număra printre ele, căci un hrisov al acestuia, din anul 1704¹⁰¹, orînduiește douăzeci de oameni străini, pentru muncile de pe ea. Alt document, din anul 1779¹⁰², dat de Al. Ipsilante, atestă și condițiile grele în care trăiau țăranii de pe această proprietate, din cauza regimului de muncă la care erau supuși. Cităm :

«Io Al. Ipsilante vv. au jăluit la mine cuviosul arhimandrit și egumen al minăstirii Rîmnic ot sud Slam-Rîmnic Kir Ieremia, cum că are moșie în sud Slam-Rîmnic ce să numește Buda și oamenii aci șezători pe dînsa nu să supun a-și face claca și a da dijma, după obicei, cum și vinul și rachiul pun de-l vînd fără de voia omului ce-l are rînduit. Drept aceea am dat domnia mea această carte la mina omului ce-l va orîndui, cu care să aibă volnicia a apuca pă toți oamenii ce sint șezători și să hrănesc pă această moșie să clăcuiască douăsprezece zile pă an, însă numai cei ce vor fi casnici și vrednici de muncă, iar holteii să nu să supere. Și claca să o facă rînduri, rînduri, adică trei zile primăvara, trei vara, trei toamna și trei iarna, iar nu tot deodată. Dar cînd nu va avea stăpînul moșii dă lucru, ci va ceră bani, să aibă a lua dă casă cîte un zlot pă an. Așîșderea dijma să aibă a lua din toate semănăturile, adică din zece una, după obicei, iar

92. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 100. 93. Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 60.

94. Arh. St. Buc., *Minăstirea Rîmnic*, Pac. XXVI, Doc. 10, 11, 13.

95. *Ibidem*, Pac. XXVI, Doc. 19.

96. *Ibidem*, Pac. XXVI, Doc. 17.

97. *Ibidem*, Pac. XX, Doc. 44—45.

98. Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 60.

99. Arhiva bisericii pe anul 1864.

100. Arh. St. Buc., *Minăstirea Rîmnic*, Pac. XV, Doc. 1.

101. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 20.

102. *Ibidem*, Pac. XIV, Doc. 15.

nu mai mult. Rachiul și vinul pã locul moșii sã nu fie volnic și nici sã puiã pã moșie sã vînzã fãrã de voia stãpînului moșii. Iar care dintre lãcuiitori va vrea sã vînzã, întãi sã așeze cu ispravnicul ce va fi orãnduit pã acea moșie. Așijderea sã aibã a lua dã caprã cîte doi bani pã an, și dã matcã dã stup cîte trei bani pã an...».

Cirligele. Și din aceastã proprietate, vecinã cu Cotești, o parte era moștenire de la vechiul scaun minãstiresc, prin cumpãrare de la cãlugãrul Filotei, în anul 1675¹⁰³, iar cealaltã parte a ctitoriei brîncovenestii, era dania lui Iorgu starostea, din anul 1706¹⁰⁴, și a lui Efimie cãlugãrul, din anul 1707¹⁰⁵, precum și vînzarea fãcutã de Istrate cãlugãrul, în anul 1708¹⁰⁶.

Ciorãști-Slobozia. Este amintitã de trei ori : o datã în anul 1718¹⁰⁷, cînd într-o foiã se atestã cã Minãstirea Rîmnicu-Sãrat posedã aici 670 de stînjeni, din care 590 de cîmp și 80 de vie, a doua oarã, în anul 1738¹⁰⁸, cînd se precizeazã cã viile minãstirii erau împresurate de Miron Rãnitul și Ilinca — soția lui Apostolache cãpitanul — împotriva cãrora episcopul Buzãului dã obișnuitã carte de blestem și a treia oarã, în anul 1775¹⁰⁹, cînd toatã aceastã proprietate era împresurată de sãteni, fapt pentru care Al. Ipsilante, solicitat de egumen, poruncește aflarea hotarelor ei.

Cocorãști. Proprietatea Cocorãști, cu trupurile Radomirești, Fusești și Hulubi, a aparținut schitului cu același nume. În anul 1643¹¹⁰, Matei Basarab poruncește sã i se aleagã hotarele, iar în anul 1689¹¹¹, o datã cu închinarea schitului la Minãstirea Rîmnicu-Sãrat, este închinatã și proprietatea aceasta. Orografic, ea avea toate formele în relief, cãci se întindea din Fundul Cocorãștilor și pînã în apa Siretului. La baza ei au stat daniile fãcute de Radu cãpitanul — ctitorul schitului de aici — ale lui Mihalcea biv vel șãtrar — ginerele Ancuței fiica spãtarului M. Cantacuzino — și ale unor creștini¹¹², precum și vînzãrile, voite sau impuse de anumite situații, ale altor creștini¹¹³. Toate acestea, în afarã de documentele respective, se gãsesc consemnate și într-o foiã nedatã¹¹⁴. O altã foiã, datã 1764¹¹⁵, consemneazã și stînjenii acestei proprietãți, în numãr de 685.

Dãlhãuși. Aceastã proprietate a aparținut Schitului Sfintul Nicolae din Focșani. O datã cu închinarea schitului la Minãstirea Rîmnicu-Sãrat și proprietatea lui a trecut în stãpînirea acesteia. Proprietatea aceasta era formatã din parcele rãzlețe, donate¹¹⁶ sau vîndute¹¹⁷ de unii creștini și

103. *Ibidem*, Pac. VI, Doc. 2.104. *Ibidem*, Pac. VI, Doc. 7.105. *Ibidem*, Pac. VI, Doc. 8.106. *Ibidem*, Pac. VI, Doc. 9.107. *Ibidem*, Pac. XX, Doc. 33.108. *Ibidem*, Pac. XX, Doc. 9, 49.109. *Ibidem*, Pac. XX, Doc. 13.110. Arh. St. Buc., *Sf. Episcopie a Buzãului*, Pac. 53, Doc. 6.111. Arh. St. Buc., *Minãstirea Rîmnic*, Pac. XIII, Doc. 8.112. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 9, 10, 15, 26, 28, 29, 30, 34, 36, 38.113. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 12, 14, 27, 35.114. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 22.115. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 43.116. *Ibidem*, Pac. VII, Doc. 6, 9, 10, 12, 22, 24, 25.117. *Ibidem*, Pac. VII, Doc. 8, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21.

plantate în mare parte cu vii. O parte din pământul acestei proprietăți a făcut obiectul unui lung conflict juridic între Mănăstirea Rîmnic și slujerul Grigore Donca¹¹⁸. În anul 1854¹¹⁹ via de aici era arendată, împreună cu clăcașii, unui H. Constantin.

Domirești. Se află la maximum un km spre vest de orașul Rîmnicu-Sărat, lângă satul Dărîmați. O parte din această proprietate provenea din timpul vechii așezări monahale și avea la bază vânzarea făcută de un Vlad, în anul 1684¹²⁰ și de un Radu călărașul, în anul 1688¹²¹. Cealaltă parte provenea din timpul ctitoriei Brîncovenesti și avea la bază daniile¹²² și vânzările¹²³ făcute de mai mulți creștini. Ceea ce rămîne important este faptul că vânzările de pământ, au fost individuale, dar și colective. Așa este cazul cu moșnenii de aici, care, în anul 1709¹²⁴, își vînd pămînturile în masă, ceea ce presupune nu numai pauperizarea, ci și aservirea lor, fapt caracteristic orînduirii sociale feudale. În anul 1864¹²⁵ este secularizată.

Golești. Printr-un document din anul 1700¹²⁶ Constantin Brîncoveanu, întărind ctitoriei sale stăpînirea peste proprietățile provenite de la vechea așezare monahală, amintește și de cinci pogoane de vie de la Golești. La acestea se adaugă alte șapte pogoane, din care două vîndute de un Iorga, în anul 1704¹²⁷ și două dăruite de Dumitrașcu căpitanul și fratele său Pavel, în anul 1711¹²⁸. În anul 1710¹²⁹ Constantin Brîncoveanu poruncește locuitorilor de aici să-și achite birul vinăriciului către mînăstire.

Gologanu. Proprietatea aceasta este amintită numai în anul 1864¹³⁰, cînd este secularizată și cînd venitul ei atingea suma de 8.000 lei.

Herăști, Homești. Avînd relief de deal, proprietatea aceasta era formată din vii, livezi și pădure. De la început ea a avut la bază daniile și vânzările făcute de unii creștini. Astfel, preotul Fintea — 1702¹³¹, călugărul Mihail — 1705¹³², spătarul M. Cantacuzino — 1706¹³³ — logofătul Negoită Dudescu — 1710¹³⁴ — zugravul Ioachim — 1711¹³⁵ și ierodiaconul Teodosie — 1743¹³⁶ dăruiesc mînăstirii pământ în hotarul acestei proprietăți, iar preotul Fintea — 1706¹³⁷, niște femei — 1709¹³⁸, Neacșa,

-
118. *Ibidem*, Pac. VII, Doc. 29, 30, 32, 33, 34, 35. 119. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 99.
 120. *Ibidem*, Pac. IX, Doc. 20. 121. *Ibidem*, Pac. IX, Doc. 22.
 122. *Ibidem*, Pac. IX, Doc. 19, 23, 24, 84, 25, 28, 31, 33, 35, 34, 37, 36, 38, 43, 44,
 45, 48, 49, 50, 52, 53, 54, 56, 61, 62, 63.
 123. *Ibidem*, Pac. IX, Doc. 2, 20, 27, 29, 41, 46, 47, 83.
 124. *Ibidem*, Pac. IX, Doc. 53. 125. Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 60.
 126. Arh: St. Buc., *Mînăstirea Rîmnic*, Pac. I, Doc. 66.
 127. *Ibidem*, Pac. XXV, Doc. 4. 128. *Ibidem*, Pac. XXV, Doc. 8.
 129. *Ibidem*, Pac. XXV, Doc. 7. 130. Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 60.
 131. Arh. St. Buc., *Mînăstirea Rîmnic*, Pac. XVIII, Doc. 7.
 132. *Ibidem*, Pac. XVIII, Doc. 9. 133. *Ibidem*, Pac. XVIII, Doc. 10.
 134. *Ibidem*, Pac. XVIII, Doc. 18. 135. *Ibidem*, Pac. XVIII, Doc. 1.)
 136. *Ibidem*, Pac. XVIII, Doc. 32. 137. *Ibidem*, Pac. XVIII, Doc. 11.
 138. *Ibidem*, Pac. XVIII, Doc. 14.

fata preotului Fintea — 1712¹³⁹, Stana și Vișona — 1718¹⁴⁰, și Mihalcea Fintea — 1768¹⁴¹, îi vînd pămînt tot în același hotar. În tot cursul veacului al XVIII-lea proprietatea aceasta a constituit litigiul dintre țărani de aici și minăstire. Faptul acesta a impus intervenția autorităților laice, ca cea din anul 1721¹⁴², cînd slujerul Ioan poruncește aflarea hotarelor acestei proprietăți și chiar a autorităților bisericești, ca cea din anul 1719¹⁴³, cînd episcopul Buzăului, Ștefan, dă obișnuita carte de blestem.

Horgăneasca. Orientată geografic proprietatea aceasta, de șes, se află la sud-vest de orașul Rîmnicu-Sărat, iar orientată topografic, ea se află la jumătatea distanței dintre acest oraș și satul Zoița. Despre această proprietate se știe că Șerban Cantacuzino, în anul 1682¹⁴⁴ atestă că era posesiunea Mînăstirii Rîmnic, adică a vechii așezări monahale. O dată cu înființarea ctitoriei brîncovenesti, proprietatea amintită intră în stăpînirea acesteia. În decursul timpului i se adaugă și alte terenuri fie prin danii, ca cele din anii 1712¹⁴⁵ a lui Neagoe Topliceanu — vel pitar, 1715¹⁴⁶ a lui Cîrstea Plăiașul și 1752¹⁴⁷ a lui Iane căpitanul, fie prin vînzări, ca cele din anii 1710¹⁴⁸ a lui Panait sin Toader căpitanul, 1711¹⁴⁹ și 1712¹⁵⁰ ale lui Iane căpitanul și Panait Picleanu, fie prin schimburi, ca cele din anii 1712¹⁵¹ și 1720¹⁵², între Stan Călugărul și minăstire. Deși hotărnicită în anii 1713¹⁵³ și 1718¹⁵⁴, o parte din această proprietate a cunoscut și împresurarea țărănilor, încît nici blestemele mitropolitului țării, Neofit, n-au putut s-o mai scoată din mîna lor¹⁵⁵.

Jideni, Coruiasca, Tușasca. Situată chiar la marginea vestică a orașului Rîmnicu-Sărat, proprietatea aceasta avea relief de șes și de deal. Și din această proprietate, o parte, cu dania vel spătarului Constantin Brîncoveanu, din anul 1682¹⁵⁶, a aparținut vechii așezări monahale, iar altă parte, din daniile¹⁵⁷ și vînzările¹⁵⁸ multor creștini, a aparținut actualei biserici. De numele acestei proprietăți, țin, după cum am văzut, și milele domnești, în legătură cu vinăriciul și părpărul de aici. Trupul de proprietate, Coruiasca, din acest hotar, a fost dania căpitanului Iordache, din anul 1743¹⁵⁹, celălalt trup, Tușasca, tot din acest hotar, a devenit al minăstirii, în anul 1750¹⁶⁰, prin schimbul dintre aceasta și Păuna Neculescu din Rîmnicu-Sărat, care primește proprietate la Neculele și Cotești. În anul 1754¹⁶¹ Iordache Neculescu dăruiește minăstirii 33 stînjești de pămînt

139. *Ibidem*, Pac. XVIII, Doc. 20.141. *Ibidem*, Pac. XVIII, Doc. 41.143. *Ibidem*, Pac. XVIII, Doc. 29.145. *Ibidem*, Pac. XXV, Doc. 45.147. *Ibidem*, Pac. X, Doc. 68.149. *Ibidem*, Pac. X, Doc. 36, 37, 38, 39.151. *Ibidem*, Pac. X, Doc. 60.153. *Ibidem*, Pac. X, Doc. 48, 57.155. *Ibidem*, Pac. II, Doc. 37.157. *Ibidem*, Pac. II, Doc. 65, 74, 75, 83, 92, 96, 105, 127, 133.158. *Ibidem*, Pac. II, Doc. 59, 60, 63, 65, 66, 71, 72, 73, 79, 82, 84, 87, 88, 97, 107,

115, 116, 117, 118, 128.

160. *Ibidem*, Pac. XXVIII, Doc. 1.161. Arh. St. Buc., *Minăstirea Poiana Mărului*, Pac. XIV, Doc. 13.140. *Ibidem*, Pac. XVIII, Doc. 28.142. *Ibidem*, Pac. XVIII, Doc. 21.144. *Ibidem*, Pac. XXV, Doc. 21.146. *Ibidem*, Pac. X, Doc. 49.148. *Ibidem*, Pac. X, Doc. 34.150. *Ibidem*, Pac. X, Doc. 42, 43.152. *Ibidem*, Pac. X, Doc. 41, 46.154. *Ibidem*, Pac. X, Doc. 61.156. *Ibidem*, Pac. II, Doc. 41.159. *Ibidem*, Pac. II, Doc. 127.

tot în Tușasca, potrivit schimbului de proprietate cunoscut¹⁶². În anul 1854¹⁶³ proprietatea aceasta era arendată, pe patru ani, lui George Plastara, iar în anul 1864¹⁶⁴ secularizată.

Jitia, Cătăușul, Cerbul, Cotocești și Scărișoara. Proprietatea aceasta cu trupurile amintite¹⁶⁵ se află în extremitatea nordică a raionului Rîmnicu-Sărat. De la început ea a fost dania slujerului Gheorghe și a pitarului Iane Hagiul — ctitorii unui schit care a existat aici, azi dispărut¹⁶⁶. În anul 1695¹⁶⁷ ea a fost închinată Mînăstirii Rîmnic o dată cu schitul. Tot pe această proprietate, în prima jumătate a veacului al XVIII-lea, a luat ființă alt schit, Poiana Mărului, care există și astăzi ca monument istoric. Făcînd uz de dreptul de proprietate, Meletie — egumenul Mînăstirii Rîmnic, în anul 1754¹⁶⁸, cere starețului Vasile de la Schitul Poiana Mărului, să-i confecționeze «o seamă de talere și linguri zugrăvite» spre a fi trimise patroanei ei de la muntele Sinai. În conflictul ivit, Iordache Neculescu — ctitor al Schitului Poiana Mărului — intervenînd ca mediator, de față fiind ambi stareți, se produce un schimb de proprietate, în baza căruia mînăstirea primește 33 stînjeni de pămînt pe apa Rîmnicului, din sus de tîrgul cu același nume, în Tușasca, iar schitul rămîne stăpîn pe vatra unde era așezat și pe împrejurimile ei, în suprafață de 35 pogoane. În anul 1779¹⁶⁹ conflictul este redeschis de Ieremia — egumenul Mînăstirii Rîmnic. Acum frații Neculești : Iordache biv vel pitar, Iosif biv vel șetrar, Alecu biv vel pitar și Iordache biv vel medelnicer confirmă schimbul făcut în anul 1754. În anul 1789¹⁷⁰, același stareț al Mînăstirii Rîmnic, reactualizînd conflictul, prezintă judecății o carte de hotărnicie a proprietății Jitia din anul 1696. Starețul Matei de la Schitul Poiana Mărului, în lipsa documentelor, aduce mărturiile mai multor oameni «locuitori nelipsiți din preajma aceluși loc», care, sub prestare de jurămint, adevăresc «cu toții că știu pentru această bucată de loc că au stăpînit-o numitul schit nesupărat» și ca atare schimbul făcut în anul 1754 este valabil. Astfel diaconul Misail, care în anul 1757, găsindu-se cu episcopul Buzăului, Rafail, la Schitul Poiana Mărului, adevărește acest schimb din convorbirea acestuia cu starețul Vasile, iar diaconul Daniil, de la schitul Vrancea, aduce în sprijinul acestui schimb o carte de judecată cu hotărnicia proprietății din preajma Schitului Poiana Mărului. Și țărani de pe proprietatea Jitia au avut de suferit, căci în anul 1786¹⁷¹, erau amenințați cu strămutarea de pe vechea lor vatră sătească, ceea ce judecata domnească n-a îngăduit. În anul 1864¹⁷² proprietatea aceasta a fost secularizată.

162. Vezi capitolul: *Proprietățile*.

163. Arh. St. Buc., *Mînăstirea Rîmnic*, Pac. I, Doc. 95.

164. Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 60.

165. Arh. St. Buc., *Mînăstirea Rîmnic*, Pac. XV, Doc. 7, 8, 12, 16, 17, 13, 18, 20, 21, 22, 67, 90.

166. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 14 și Pac. XIV, Doc. 4. 167. *Ibidem*.

168. Arh. St. Buc., *Mînăstirea Poiana Mărului*, Pac. XIV, Doc. 13.

169. *Ibidem*. 170. *Ibidem*. 171. *Ibidem*, Pac. XIV, Doc. 16.

172. Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 60.

Lămotești. A devenit proprietate a minăstirii, în anul 1714¹⁷³, prin cumpărare de la Dumitrașcu Grecu. Pentru ea, în anul 1765¹⁷⁴, Minăstirea Rîmnic se găsea în judecată cu Minăstirea Sfintul Ioan din Focșani, apoi în anul 1785¹⁷⁵, cu niște proprietari. În anul 1834¹⁷⁶ proprietatea aceasta a fost definitiv hotărnicită, iar în anul 1864¹⁷⁷ secularizată.

Movila Spătarului. Numită așa, probabil, după proprietarul ei, spătarul M. Cantacuzino și donată de acesta minăstirii, ea se afla în hotarul Căiatei¹⁷⁸, lângă marele sat Bogza. Ca proprietate de cîmp, în anul 1864¹⁷⁹, cînd a fost secularizată, ea avea un venit destul de însemnat, totalizînd suma de 23.000 lei.

Mucești. Rezultată din dania făcută de Dionisie pîrcălabul, în anul 1702¹⁸⁰ și a lui Temelie Grecu, în anul 1706¹⁸¹, precum și din vînzarea făcută de Buzoianu pîrcălabul, în anul 1714¹⁸², proprietatea aceasta a constituit un permanent conflict între oamenii de pe ea și minăstire. Împresurarea acestei proprietăți de către țărani¹⁸³ a determinat pe egumeni să intervină cînd la autoritățile bisericești, cînd la cele laice. Astfel, pentru alegerea hotarelor acestei proprietăți, sînt cunoscute plîngerile egumenilor de aici către episcopii de la Buzău, care răspund cu obișnuitele cărți de blestem, ca aceea a lui Damaschin, din anul 1796¹⁸⁴ sau aceea a lui Constandie, din anul 1799¹⁸⁵; se cunoaște de asemenea și plîngerea egumenului de aici, din anul 1822¹⁸⁶, chiar către pașa turcesc din Țara-Românească, împotriva unui arendaș, pentru incorectitudine.

Murgești. O singură știre și anume o scrisoare a lui Stanciu Calotescu către isprăvnicia Rîmnicu-Sărat, din anul 1838¹⁸⁷, amintește că minăstirea avea proprietate aici.

Neculele. De la început proprietatea aceasta de munte, vecină cu Jitia, a fost donată minăstirii de spătarul M. Cantacuzino, care o avea și el cumpărată de la moșnenii de aici, încă din anul 1695¹⁸⁸. Este de observat că țărani de aici pauperizați, își vînd în masă pămînturile, devenind din moșneni, clăcași. Din această cauză inegalitățile sociale se accentuează și țărani încep să manifeste nesupunere la clacă și dijmă, ceea ce impune lui Al. Ipsilante să ia măsurile de rigoare, după cum am văzut¹⁸⁹. Mai mult, țărani de aici încep să manifeste împotriva proprietății minăstirii și acțiuni organizate fie călcîndu-i hotarele, fie pricinuindu-i stricăciuni, fie împresurînd-o cu totul¹⁹⁰. Supuși prin silnicie și judecați nedrepte, ei

173. Arh. St. Buc., *Minăstirea Rîmnic*, Pac. XIX, Doc. 29.

174. *Ibidem*, Pac. XIX, Doc. 23.

175. *Ibidem*, Pac. XIX, Doc. 59.

176. *Ibidem*, Pac. XIX, Doc. 67.

177. Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 60.

178. Arh. St. Buc., *Minăstirea Rîmnic*, Pac. XXIV, Doc. 7.

179. Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 60.

180. Arh. St. Buc., *Minăstirea Rîmnic*, Pac. XVI, Doc. 13.

181. *Ibidem*, Pac. XVI, Doc. 17.

182. *Ibidem*, Pac. XVI, Doc. 21.

183. *Ibidem*, Pac. XVI, Doc. 9; Pac. XV, Doc. 39 și Pac. XII, Doc. 12.

184. *Ibidem*, Pac. XVI, Doc. 16.

185. *Ibidem*, Pac. XVI, Doc. 26.

186. *Ibidem*, Pac. XII, Doc. 15.

187. *Ibidem*, Pac. XVIII, Doc. 66.

188. *Ibidem*, Pac. XIV, Doc. 5.

189. *Ibidem*, Pac. XIV, Doc. 15.

190. *Ibidem*, Pac. XIV, Doc. 20.

sînt nevoiți să cadă la împăciuire cu egumenul mînăstirii¹⁹¹. Al. Moruzi în anul 1794¹⁹², întărește mînăstirii stăpînirea peste această proprietate, care în anul 1864¹⁹³ este secularizată.

Olteni. Se presupune că această proprietate avea o întindere mică deoarece ea era dania unui singur creștin de rînd — Dobre — din anul 1766¹⁹⁴. În anul 1854¹⁹⁵ era arendată pe patru ani, de H. Constantin.

Peletic, Tinoasa. Ambele trupuri țineau de hotarele Bordeștilor și erau zestrea schitului de aici¹⁹⁶ din daniile ctitorilor și ale unor creștini¹⁹⁷. Dintr-o foiță nedată¹⁹⁸ aflăm că proprietatea Peletic se întindea de-a lungul riului Rîmna, din hotarul Costinod pînă în hotarul Urineaștilor, iar Tinoasa avea lungul din dealul Biceștilor pînă în apa Milcovului și latul din hotarul proprietății lui Vasilache Coroteanu pînă în hotarul Biceștilor. În anul 1697¹⁹⁹ ambele proprietăți sînt închinete Mînăstirii Rîmnic, de către fiul ctitorului — preotul Cîrstea Hereul — o dată cu schitul. Documentele vremii descoperă însă și forma de exploatare a acestei proprietăți. Astfel, «după obiceiul vremii» proprietatea aceasta se împărțea în patru părți, din care trei aparțineau mînăstirii și ca atare erau administrate de aceasta fie direct, prin oamenii ei, fie indirect prin arendași²⁰⁰, iar a patra parte aparținea locuitorilor și era administrată tot de mînăstire. Faptul acesta a generat o serie de neînțelegeri, oamenii mînăstirii și mai cu seamă arendașii întrecîndu-se în tot felul de împilări²⁰¹, iar locuitorii răspunzînd prin plîngerii la toate autoritățile²⁰², prin nesupunere la clasă și dijmă²⁰³, prin ocuparea proprietăților și chiar prin judecăți²⁰⁴, care, întotdeauna se soldau cu dreptatea de partea celui mai tare. Peste toate acestea, asupra locuitorilor de aici se mai abăteau și blestemele episcopului de Buzău, Filaret²⁰⁵.

Podeni. Proprietatea aceasta, care ținea din apa Rîmnicului Sărat pînă în dealul Cîlnăului, a fost dăruită de preotul Dragu și feciorii lui, în anul 1703²⁰⁶, cînd s-a și călugărit la această mînăstire, egumen fiind Averchie.

Sihlea. Cea mai veche știre documentară despre această proprietate este din anul 1695²⁰⁷, cînd Zăgan căpitanul închină mînăstirii partea sa de pămînt de aici. Urmează apoi știrile referitoare la vînzările de pămînt făcute mînăstirii, care sînt : în 1700²⁰⁸ soții Stan și Tudora cu 50 de stînjeni, 1713²⁰⁹ Mustafa Sinaplint cu 458 de stînjeni, în 1847²¹⁰ Mustafa

191. *Ibidem.* 192. *Ibidem*, Pac. XIV, Doc. 28.

193. Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 60.

194. Arh. St. Buc., *Mînăstirea Rîmnic*, Pac. XXI, Doc. 9.

195. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 99. 196. *Ibidem*, Pac. XI, Doc. 12.

197. *Ibidem*, Pac. XI, Doc. 1, 4, 6, 9. 23. 198. *Ibidem*, Pac. XI, Doc. 12.

199. *Ibidem*, Pac. XI, Doc. 4.

200. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 20, 73 și Pac. XI, Doc. 23.

201. *Ibidem*, Pac. XI, Doc. 20. 202. *Ibidem*.

203. *Ibidem*, Pac. XI, Doc. 19. 204. *Ibidem*, Pac. XI, Doc. 14, 15, 16, 18.

205. *Ibidem*, Pac. XI, Doc. 10. 206. *Ibidem*, Pac. V, Doc. 67.

207. *Ibidem*, Pac. XVI, Doc. 10. 208. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 71³.

209. *Ibidem*, Pac. XII, Doc. 24. 210. *Ibidem*, Pac. XII, Doc. 46.

Agag cu 89 de stînjeni și în 1847²¹¹ Petcu și alții cu 112 stînjeni. În anul 1854 proprietatea aceasta era arendată, pe patru ani, lui T. Costescu, iar în anul 1864²¹² secularizată.

Sporișori. Minăstirea Rîmnic a intrat în stăpînirea acestei proprietăți atît prin dania făcută de Vasile căpitanul și soția sa Chirana²¹³, încă din timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu²¹⁴ cit și prin dania făcută de spătarul M. Cantacuzino, pe care o avea cumpărată, din anul 1681²¹⁵, de la Ieremia Grecul. Se pare însă că spătarul M. Cantacuzino a dăruit minăstirii numai o parte din proprietatea Sporișori, căci, în anul 1721²¹⁶, o scrisoare a acestuia către egumenul de atunci, îl arăta proprietar aici și descoperă, în același timp, unul din aspectele sistemului de acaparare folosit de călugării greci. Cităm :

«Prea cuvioase părinte egumene, sănătate și spăsenie de la Dumnezeu, rugând și pohtind ca să trimeț sfinției tale pricina scrisorii, care nu iaste alta fără de care înțelesei cum că sfinția ta te amesteci pă moșia noastră Sporișori, care nu iaste dată sfintei mănăstiri. Și mai virtos, te amesteci și pă moșia noastră Căiata, care iaste alt hotar, de a fi intrat în moșie și s-au călcat hotarul și s-au luat stupi și fân, clăi șapte, de care m-am supărat. Cum puteți sfinția voastră, fără de știrea noastră, de vă tindeți la lucru care nu aveți treabă și nu iaste dată de noi mănăstirii. Ci trebuia să așteptați, să dăm noi, iar să nu vă tindeți ca să luați fără de știrea noastră, că nu iaste cu cinste. Că mi se pare că acea sfântă mănăstire și de noi s-au făcut și i-am dat și moșie. Ci mai mult ne va durea inima pă noi decît pă sfinția voastră...».

Scrisoarea egumenului Filaret, de la această minăstire, din anul 1723²¹⁷, către un Anghel sin Stanciu din Codrești, referitoare la această proprietate, descoperă și alt aspect al amintitului sistem și anume acela al pauperizării țăranilor, prin specularea unor situații critice din viața lor. Ultima știre despre această proprietate există din anul 1749²¹⁸ cînd vel vistier Grigore hotărăște pe urmașii săi să nu mai pretindă dijmă de pe ea, fiind dată minăstirii Rîmnic de spătarul M. Cantacuzino.

Tîrlești. Fără să poată fi identificată, proprietatea aceasta, în anul 1864²¹⁹, este secularizată, venitul ei atingînd suma de 9.000 lei.

Tigoi. Ea avea de la început 14 pogoane de vie și 3 fâlcii de loc de fin, dăruite de călugărul Dănăilă, în anul 1593²²⁰ și de călugărul Gertapo, în anul 1654²²¹. Mai tîrziu, acestor danii li se adaugă și altele, ca cele ale lui Neagoe vătaful, din anul 1703²²² și 1710²²³ și ale lui Dumitrașcu

211. *Ibidem*, Pac. XII, Doc. 42, 45, 49.

212. *Ibidem*, Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 60.

213. Arh. St. Buc., *Minăstirea Rîmnic*, Pac. XXIV, Doc. 6.

214. *Ibidem*, Pac. IV, Doc. 4. 215. *Ibidem*, Pac. XXIV, Doc. 5.

216. *Ibidem*, Pac. XXIV, Doc. 7. 217. *Ibidem*, Pac. XXIV, Doc. 8.

218. *Ibidem*, Pac. XXIV, Doc. 9. 219. Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 60.

220. Arh. St. Buc., *Minăstirea Rîmnic*, Pac. V, Doc. 1514 — Secția istorică.

221. *Ibidem*, Pac. XXIII, Doc. 1. 222. *Ibidem*, Pac. XXIII, Doc. 2.

223. *Ibidem*, Pac. XXIII, Doc. 5.

căpitanul, din anul 1711²²⁴, precum și vânzările făcute de alți creștini, ca cele ale feciorilor unui Vasile din anul 1671²²⁵ și ale unui Marin, din anii 1714²²⁶ și 1716²²⁷. În anul 1718²²⁸ proprietatea aceasta este hotărnicită, în anul 1819²²⁹ «prigionită» și în anul 1854²³⁰ arendată lui George Plastara.

Trăistieni, Gîrbovi, Timboești. Aceste trei topice indică unul și același trup de proprietate²³¹, care a aparținut unui schit de aici²³², pe care ctitorul său — Zăgan căpitanul — și fratele lui — Radu căpitanul — precum și alți creștini l-au înzestrat cu tot ce era de trebuință, deci și cu pămînt²³³. Cînd schitul a fost închinat minăstirii²³⁴, atunci și pămîntul care îi aparțineau a urmat aceeași cale. Dintr-o foiță nedată, în care sînt consemnate toate zapisele acestei proprietăți, aflăm că ea era formată din siliște, livezi, poieni cu fin, pădure și, în cea mai mare parte din vii²³⁵. Fapte petrecute pe această proprietate atestă unele aspecte negative ale orînduirii sociale feudale, cum este acela al acaparărilor. Astfel, în anul 1823²³⁶, Asanache Robescu și Zamfirache Sihleanu, mari proprietari, urmăresc cötropirea acestei proprietăți. În anul 1837²³⁷ faptul acesta se repetă, căci egumenul minăstirii intervine la «Marea Logofetie pentru nesuferitele pagube și supărări din pricina călcărilor ce i se face acestei moșii de către Asanache Robescu, încă din vremea trecută a revoluției (1821) silindu-se cu toate mijloacele a o cötropi».

Valea-Rea. Proprietatea aceasta se afla din sus de Minăstirea Dedulești și avea hotarul în lung din apa Rîmnicului și pînă în dealul Sineștilor. Ea avea suprafața de 1.000 de sîlnjeni și era dania lui Robe căpitanul cel tînăr, ispravnicul lucrărilor construcției acestei minăstiri²³⁸.

Virteșcoi. Aparținînd schitului cu același nume, proprietatea aceasta, în mare parte, a fost dania căpitanului Vasile și a soției sale Chirana, ctitorii lui²³⁹. În anul 1708²⁴⁰ Antim, mitropolitul țării, întărește schitului Virteșcoi stăpînirea peste această donație, lucru pe care îl fac și Constantin Brîncoveanu în anul 1712²⁴¹. În anul 1716²⁴² moștenitorii numiților ctitori se aflau în judecată cu schitul pentru această proprietate și tot în acest an²⁴³ Nicolae Alexandru Mavrocordat voievod subscris actul de închinare a acestei proprietăți, împreună cu schitul, Minăstirii Rîmnice. La daniile ctitorilor acestui schit se adaugă și acelea ale unor creștini²⁴⁴, precum și

224. *Ibidem*, Pac. XXIII, Doc. 7, 8 și 10. 225. *Ibidem*, Pac. XXIII, Doc. 3.

226. *Ibidem*, Pac. XXIII, Doc. 13. 227. *Ibidem*, Pac. XXIII, Doc. 14.

228. *Ibidem*, Pac. XXIII, Doc. 16. 229. *Ibidem*, Pac. XXIII, Doc. 87.

230. *Ibidem*, Pac. XXIII, Doc. 95. 231. *Ibidem*, Pac. XVIII, Doc. 25.

232. *Ibidem*, Pac. XVIII, Doc. 3, 6, 7.

233. *Ibidem*, Pac. XVIII, Doc. 6, 7, 10, 15, 18.

234. *Ibidem*, Pac. XVIII, Doc. 3. 235. *Ibidem*, Pac. VIII, Doc. 3.

236. *Ibidem*, Pac. VIII, Doc. 26. 237. *Ibidem*, Pac. VIII, Doc. 27.

238. *Ibidem*, Pac. V, Doc. 67.

239. *Ibidem*, Pac. III, Doc. 55, 59, 60, 67 și Pac. IV, Doc. 4.

240. *Ibidem*, Pac. III, Doc. 63. 241. *Ibidem*, Pac. III, Doc. 71.

242. *Ibidem*, Pac. III, Doc. 77. 243. *Ibidem*, Pac. XXIV, Doc. 6.

244. *Ibidem*, Pac. III, Doc. 73, 76.

vinzările făcute de alți creștini²⁴⁵. Un aspect al regimului de muncă, din trecut, întilnit aici, este și acela al folosinței, potrivit căruia unii locuitori se învoiau cu minăstirea să fructifice terenurile sterpe, dînd dijmă, după obicei²⁴⁶. Răzeșii de aici erau supuși la taștină, după care fiecare gospodărie trebuia să dea minăstirii, din zece vedre de vin, una²⁴⁷. Ultima știre despre această proprietate este din anul 1854²⁴⁸, cînd ea era arendată, împreună cu clăcașii, unui H. Constantin.

Ca proprietăți cu suprafață mică amintim: *Cotești*²⁴⁹, *Dragomi-rești*²⁵⁰, *Florești*²⁵¹, *Putreda*²⁵², *Topliceni*²⁵³ și *Zălogi*²⁵⁴.

În afară de aceste proprietăți sub formă de terenuri, Minăstirea Rîmnicul Sărat a mai posedat și proprietăți sub formă de clădiri. Astfel, ea avea cinci cîrciumi, din care una în oraș²⁵⁵, una în hotarul proprietății Domnița²⁵⁶, una în Homești²⁵⁷, una în pădurea Domirești²⁵⁸ și una în Golești²⁵⁹, două prăvălii în orașul Rîmnicul Sărat²⁶⁰, din care una cumpărată de la turcul Ahmet, fiul lui Mela Mehmet; unsprezece mori, din care una din Vîrteșcoi²⁶¹, una la Dragosloveni cumpărată de la femeia Stana²⁶², două în Olteni, din care una dăruită de călugărul Damaschin²⁶³ și alta dăruită de Matei căpitanul²⁶⁴, una pe apa Rîmnicului dăruită de Iordache Dedulescu²⁶⁵, două pe proprietatea Peletic provenite de la schitul cu același nume²⁶⁶, una pe apa Rîmnicului chiar lingă minăstire²⁶⁷, una pe proprietatea Jideni pentru care moșnenii de aici se învoiesc cu egumenul spre a o folosi²⁶⁸, una în Brehoi dăruită de Lamvra Grecul²⁶⁹ și una în Obidiți cumpărată de la o fată a ceaușului Lupenea din orașul Rîmnicu-Sărat; treisprezece case în orașul Rîmnicu-Sărat, din care una cumpărată de la Marula²⁷⁰, una de la Istrate croitorul²⁷¹, una de la Iordache Blănarul²⁷², două de la Radu Olaru²⁷³, una de la Drăgulin cismarul²⁷⁴, una de la un Ion²⁷⁵, una de la Ilinca morăreasa²⁷⁶, una de la Ali fiul lui Ghedik Mehmet²⁷⁷, una de la Kiel Ibrahim²⁷⁸, una de la

245. *Ibidem*, Pac. III, Doc. 91, 100, 101, 118.

246. *Ibidem*, Pac. III, Doc. 80, 81, 82, 83.

247. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 91. 248. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 99.

249. *Ibidem*, Pac. IX, Doc. 67 și Pac. XXVIII, Doc. 1.

250. *Ibidem*, Pac. XIX, Doc. 50.

251. *Ibidem*, Pac. VII, Doc. 30. 252. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 29.

253. *Ibidem*. 254. *Ibidem*, Pac. XVIII, Doc. 10, 12.

255. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 25. 256. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 47.

257. *Ibidem*, Pac. XX, Doc. 14. 258. *Ibidem*, Pac. IX, Doc. 79.

259. *Ibidem*, Pac. XXV, Doc. 12. 260. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 83.

261. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 58. 262. *Ibidem*, Pac. XXVI, Doc. 26.

263. *Ibidem*, Pac. XXVI, Doc. 1. 264. *Ibidem*, Pac. XXI, Doc. 4.

265. *Ibidem* 266. *Ibidem*, Pac. XX, Doc. 7.

267. *Ibidem*, Pac. XI, Doc. 12 și Pac. XX, Doc. 24.

268. *Ibidem*, Pac. II, Doc. 5. 269. *Ibidem*, Pac. II, Doc. 96.

270. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 12. 271. *Ibidem*, Pac. IX, Doc. 79.

272. *Ibidem*, Pac. IV, Doc. 6. 273. *Ibidem*, Pac. IV, Doc. 7.

274. *Ibidem*, Pac. IV, Doc. 25. 275. *Ibidem*, Pac. IV, Doc. 28.

276. *Ibidem*, Pac. IV, Doc. 32. 277. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 53.

278. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 52.

Hristodor vameșul ²⁷⁹, una dăruită de soții Stanciu și Neacșa ²⁸⁰ și una de soții Simion și Nasta ²⁸¹.

Schiturile închinat ei. — După cum am văzut, o bună parte din averea acestei minăstiri provenea de la schiturile închinat ei. Cu aceste schituri, pe care le voi descrie mai jos, ea a întreținut numai legături de ordin material, menite să-i sporească veniturile și să-i asigure astfel îndeplinirea obligațiilor ei ctitoricești.

Schitul Jitia din satul de munte cu același nume, de pe apa Rîmnicului, a avut hramul Sfîntul Dimitrie și a fost ctitoria slujerului Gheorghe și a pitarului Iane Hagiul. În anul 1695 ²⁸² căpitanul Neagoe Topliceanu, ginerel slujerului Gheorghe, închină Minăstirii Rîmnicu-Sărat acest schit, cu jumătate din averea donată de socrul său. Tot în acest an ²⁸³, același lucru îl face și Iane Hagiul cu cealaltă jumătate de avere donată de el.

Schitul Sfîntul Nicolae din Focșani a fost înființat în jumătatea a doua a veacului al XVII-lea de călugărul Filotei, care i-a fost și egumen pînă la moarte. De la început, el a fost închinat Minăstirii Rîmnicu-Sărat, cu carte întărită prin semnătura mitropolitului țării, Antim și a episcopului Buzăului, Damaschin ²⁸⁴. În anul 1696 ²⁸⁵ călugărul Veniamin face danie acestui schit niște pămînt în Dălhăuți. De la această dată înainte, în anii 1701 ²⁸⁶, 1702 ²⁸⁷ și 1704 ²⁸⁸, prin danii de pămînt ale unor creștini și în anii 1702 ²⁸⁹, 1705 ²⁹⁰, 1706 ²⁹¹, 1707 ²⁹², 1709 ²⁹³, 1710 ²⁹⁴ și 1711 ²⁹⁵, prin cumpărări de pămînt de la alți creștini, patrimoniul material al acestui schit sporește mereu. În anul 1713 ²⁹⁶ între egumenul Filotei și armașul Șteful intervine o înțelegere, în sensul ca acesta din urmă să zidească biserica de piatră în locul celei de lemn, lucru care s-a și făcut, schitul rămînînd mai departe închinat Minăstirii Rîmnic. Urmează o perioadă de zbucium pentru acest schit, căci, spre sfîrșitul vieții, egumenul Filotei, din motive necunoscute, îl închină Episcopiei Buzăului, apoi Minăstirii Sfîntul Ioan din Focșani ²⁹⁷. Faptul acesta determină pe Nicolae Alexandru Mavrocordat voievod, în anul 1729 ²⁹⁸, să închine definitiv acest schit Minăstirii Rîmnic. Al. Ipsilante voievod, printr-un hrisov din anul 1775 ²⁹⁹, acordă acestui schit scutiri de dijmărit, stupărit, oierit și vinărici, precum și dreptul de a ține zece oameni străini pentru treburile lui, iar Gheorghe Hangerli voievod, printr-un alt hrisov din anul 1798 ³⁰⁰, înnoiește și

279. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 25.

281. *Ibidem*, Pac. IV, Doc. 59.

283. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 14.

285. *Ibidem*, Pac. VII, Doc. 6.

287. *Ibidem*, Pac. VII, Doc. 19.

289. *Ibidem*, Pac. VII, Doc. 9.

291. *Ibidem*, Pac. VII, Doc. 13, 14, 15.

293. *Ibidem*, Pac. VII, Doc. 17.

295. *Ibidem*, Pac. VII, Doc. 19, 20, 21.

297. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 40.

299. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 62.

280. *Ibidem*, Pac. IV, Doc. 28.

282. *Ibidem*, Pac. XIV, Doc. 4.

284. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 40.

286. *Ibidem*, Pac. VII, Doc. 10.

288. *Ibidem*, Pac. VII, Doc. 12.

290. *Ibidem*, Pac. VII, Doc. 11.

292. *Ibidem*, Pac. VII, Doc. 16.

294. *Ibidem*, Pac. VII, Doc. 18.

296. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 30.

298. *Ibidem*.

300. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 71.

întărește milele anterioare. Anii 1801³⁰¹, 1802³⁰², 1803³⁰³ și 1814³⁰⁴ descoperă un lung conflict juridic între acest schit și slujerul Grigore Donea, pentru niște pământ în Dălhăuți. Ultima știre documentară despre acest schit este din anul 1832³⁰⁵, când acesta, «pentru zestrele și veniturile lui» se găsea în judecată tot cu slujerul Grigore Donea.

Schitul Peletic era așezat pe moșia Bordești, de pe apa Rîmnei «în Gura-Caliții ot sud Slam-Rîmnic». Ctitorul lui a fost preotul Fătu Hereul, care l-a făcut cu toată cheltuiala lui și i-a dat hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil. Primul act cunoscut este din anul 1686³⁰⁶, când mai mulți moșneni din Niculești dăruiesc acestui schit partea lor de pământ de aici. În anul 1694³⁰⁷ Constantin Brîncoveanu dă un hrisov prin care acordă acestui schit mai multe scutiri, iar în anul 1695³⁰⁸ șase boieri hotarnici rezolvă pozitiv pentru el pricina dintre egumenul de aici — Condea — și mai mulți moșneni, în legătură cu proprietatea Tinoasa. Preotul Cîrstea Hereul, feciorul ctitorului amintit, în anul 1697³⁰⁹, închină acest schit «din toată pohta inimii» Mînăstirii Rîmnic și egumenului ei de atunci, Nichifor. Închinarea cuprindea din averea mișcătoare: cărțile de ritual, sfinte vase, odăjdiile și tot ceea ce era de trebuință pentru cult, iar din averea nemișcătoare proprietățile. O dată cu închinarea au fost predate Mînăstirii Rîmnicu-Sărat și toate zapisele acestui schit, care, în anul 1701³¹⁰, au fost înscrise pe o foiță aparte. O altă foiță nedată³¹¹ dă ca avere nemișcătoare a acestui schit proprietățile: Tinoasa și Peletic, un vad de moară pe apa Rîmnei și șase pogoane de vie în dealul Dragosloveni, cu crama și vasele pentru vin. Schitul acesta fiind așezat «la loc cu nevoie și neavînd despre nici o parte nici un ajutor» primește, în anul 1714³¹², din partea lui Ștefan Cantacuzino voievod diferite scutiri, iar în anul 1730³¹³, primește de la preotul Cîrstea Hereul mai multe danii de pământ.

Schitul Trăistieni sau Gîrbovi, de pe moșia Tîmboiești, a fost ctitoria căpitanului Zăgan Gârboveanu. Prima știre documentară despre acest schit este din anul 1685³¹⁴, când un moșnean îi dăruiește partea sa de pământ din Trăistieni, egumen fiind Elizei. Doi ani mai tîrziu, adică în 1687³¹⁵, alți moșneni dăruiesc partea lor de pământ de aici «la mănăstirea căpitanului Zăgan», egumen fiind tot Elizei. În anul 1695³¹⁶ Zăgan căpitanul — ctitorul acestui schit — îl afierosește Mînăstirii Rîmnicu-Sărat. Mai tîrziu, în anul 1714³¹⁷, fratele acestuia «Radu căpitanul sin Șerban Gîrboveanu — ctitorul Schitului Cocoraști — dă o diată, prin care lasă

301. *Ibidem*, Pac. VII, Doc. 30.302. *Ibidem*, Pac. VII, Doc. 32, 33.303. *Ibidem*, Pac. VII, Doc. 34.304. *Ibidem*, Pac. VII, Doc. 35.305. Leonte Ileana, *Mînăstirea Rîmnic*, în «Indice cronologic», București, 1955, p. 84.306. Arh. St. Buc., *Mînăstirea Rîmnic*, Pac. XI, Doc. 1.307. *Ibidem*, Pac. XI, Doc. 2.308. *Ibidem*, Pac. XI, Doc. 3.309. *Ibidem*, Pac. XI, Doc. 4.310. *Ibidem*, Pac. XI, Doc. 5.311. *Ibidem*, Pac. XI, Doc. 12.312. *Ibidem*, Pac. XI, Doc. 8.313. *Ibidem*, Pac. XI, Doc. 9.314. *Ibidem*, Pac. VIII, Doc. 9.315. *Ibidem*, Pac. VIII, Doc. 6, 10.316. *Ibidem*, Pac. VIII, Doc. 3.317. *Ibidem*, Pac. VIII, Doc. 19.

acestui schit partea sa de pământ din Gîrbovi, cu vii, munte și altele, el fiind pe patul de moarte. Printre altele, diata aceasta cuprindea și îndatorirea lăsată urmașilor, de a înlocui biserica de lemn cu una de piatră. Faptul acesta reiese și din scrisoarea cumnatului său Dediu Dediulescu, către egumenul Mînăstirii Rîmnicu-Sărat, tot din acest an ³¹⁸, prin care el își recunoaște îndatorirea despre care a fost vorba, fără însă de a o și îndeplini. O foiță nedată ³¹⁹ enumără zapisele pămînturilor acestui schit. Deși închinat la Mînăstirea Rîmnicu-Sărat, schitul acesta n-a încetat să stea sub influența duhovnicească a Schitului Poiana Mărului. Între ambele schituri era o strînsă legătură, monahii circulînd de la unul la altul și starețul Vasile de la Schitul Poiana Mărului cercetîndu-l adesea. Mai mult, schitul acesta a adăpostit în el și călugări ruși, dintre care amintim pe Paisie Velicicovski, care însoțit de alt călugăr rus, Alexe, pleacă la Shitul Cîrnu și de aci la Muntele Atos ³²⁰. Ultima știre despre acest schit este jalba ³²¹ egumenului Mînăstirii Rîmnic — Policarp — către Marea Logofeție, referitoare la încălcările proprietăților acestuia, de către Asanache Robescu.

Schitul Cocorăști sau Fundul Cocorăștilor, după numele proprietății din extremitatea de nord-est a fostului județ Rîmnicu-Sărat, unde el era așezat, zis și Rădea, după numele ctitorului său Radu căpitanul, a fost înființat în prima jumătate a veacului al XVII-lea. În acest timp, un hrisov al lui Matei Basarab, din anul 1643 ³²², atestă alegerea hotarelor ocinei acestui schit. În anul 1689 ³²³ Constantin Brîncoveanu și sfetnicii săi subscriu actul de afierosire a acestui schit Mînăstirii Rîmnicu-Sărat, de către urmașii ctitorului: Mihalcea — fiu și Chiriac — ginere. O dată cu aceasta era închinată și proprietatea lui. Amintiții urmași ai ctitorului întăresc și ei această afierosire printr-o carte a lor, datată 1690 ³²⁴. Cu timpul averea nemîșcătoare a acestui schit sporește prin danii de pământ ca cele din anii 1692 ³²⁵, 1714 ³²⁶ și 1721 ³²⁷, precum și prin cumpărări tot de pământ ca cele din anii 1713 ³²⁸ și 1719 ³²⁹. O foiță, datată 1740 ³³⁰, enumără inventarul mișcător al acestui schit, alcătuit din cărți de ritual — grecești și românești, obiecte de cult, unelte de muncă, vite și vase pentru vin și țuică. O altă foiță, datată 1744 ³³¹, arată și venitul anual al schitului care totaliza suma de 144 taleri. Din anul 1750 ³³² se păstrează o altă foiță de averea mișcătoare a acestui schit, luată în primire de monahul Ștefan și care are același cuprins ca și cea anterioară. În sfîrșit,

318. *Ibidem*, Pac. VIII, Doc. 20.319. *Ibidem*, Pac. VIII, Doc. 3.320. Serghie Cetvericov, *op. cit.*, p. 104.321. Arh. St. Buc., *Mînăstirea Rîmnic*, Pac. VII, Doc. 27.322. Arh. St. Buc., *Episcopia Buzău*, Pac. LIII, Doc. 6.323. Arh. St. Buc., *Mînăstirea Rîmnic*, Pac. XIII, Doc. 8.324. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 48.325. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 9 și 10.326. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 13.327. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 15.328. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 12.329. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 14.330. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 18.331. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 24.332. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 20.

în anul 1753³³³, schitul acesta este cunoscut și sub numele de Radea, după ctitorul său Radu căpitanul.

Schitul Vârteșcoi a fost, probabil, ctitoria lui Vasile căpitanul. Despre acest schit se știe că în anul 1714³³⁴ i s-au inventariat lucrurile de către Mînăstirea Rîmnicu-Sărat. În anul 1716³³⁵ Nicolae Alexandru Mavrocordat voievod, printr-o carte, dă în stăpînirea Mînăstirii Rîmnic schitul acesta cu proprietatea Vârteșcoi, formată din vii, o cramă și o moară, precum și proprietatea Sporișori. Toate acestea au fost ale numitului căpitan Vasile, care după moarte, le-a lăsat în seama schitului, printr-un hrisov dat de Constantin Brîncoveanu, pe care nu-l cunoaștem.

Alte schituri, deși așezate pe proprietățile Mînăstirii Rîmnic, au rămas totuși stavropighii. Dintre acestea amintim Schitul *Poiana-Mărului*. Înfiițat în prima jumătate a veacului al XVIII-lea de Vasile Beznicovii, un îmbunătățit călugăr rus, schitul acesta «obște de ruși minunată»³³⁶, a fost deschizătorul unui fericit drum spre disciplină și viață monahală înaltă. De la început, schitul acesta a fost așezat în cadrul pitoresc al unei sălbatice singurătăți din cotul Carpaților, în munții Jitiei, proprietatea Mînăstirii Rîmnic. Faptul acesta a generat între ambele așezări monahale, după cum am văzut, un lung conflict.

În sfîrșit, două schituri — unul de călugări din Herăști³³⁷ și altul de maici din Florești³³⁸ — de pe moșile Mînăstirii Rîmnic, sînt doar amintite, fără însă alte amănunte.

Egumenii mînăstirii. — Egumenii de aici, cum am spus, erau de origine greci și erau desemnați de Mînăstirea Sinai. Ei obișnuiau să se intituleze cînd «Rîmniceanu» după orașul unde această mînăstire se afla, cînd «Sinaiteanu» după mînăstirea la care ea era închinată, cînd «Ecaterrineanu» după hramul mînăstirii de care, într-un timp, era administrată. O listă strict cronologică a lor nu este cu puțință, pomelnicul de la proscomidie fiind incomplet, iar documentele amintindu-i doar întîmplător. Ei sînt :

Averchie. Se pare că acesta a fost primul egumen al Mînăstirii Rîmnic, căci chipul lui se află zugrăvit în glaful ușilor de intrare, iar numele lui se află primul în pomelnicul de la proscomidie. Documentar, el este atestat din anul 1693³³⁹ cînd Constantin Brîncoveanu dăruiește acestei mînăstiri a treia parte din vama domnească a orașelor Buzău și Rîmnicu-Sărat și pînă în anul 1702³⁴⁰ cînd înregistrează mai multe danii de pămînt, făcute de unii creștini.

333. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 27; Leonte Ileana, *op. cit.*, p. 36.

334. Leonte Ileana, *op. cit.*, p. 36.

335. Arh. St. Buc., *Mînăstirea Rîmnic*, Pac. XXIV, Doc. 6.

336. Chiriac Rîmniceanu în «Biserica Ortodoxă Română», an. XIII, p. 28.

337. Leonte Ileana, *op. cit.*, p. 66.

338. Arh. St. Buc., *Mînăstirea Rîmnic*, Pac. VIII, Doc. 26.

339. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 13. 340. *Ibidem*, Pac. XVIII, Doc. 8.

Meletie. Este amintit doar în anul 1703³⁴¹, într-o scrisoare a lui Radu Dudescu către el, pentru proprietatea Mucești a mînăstirii.

Nichifor. De numele acestui egumen este legată o activitate de unsprezece ani, cu două întreruperi — 1708 și 1714 — justificate, probabil, prin deplasări îndepărtate. În anul 1704³⁴² el primește și citește cartea de blestem a lui Dositei, mitropolitul țării, pentru aflarea hotarelor unei proprietăți a mînăstirii. Sub egumenia lui, în anii 1705³⁴³ și 1706³⁴⁴ sînt înregistrate cîteva danii și cumpărări de pămînt pe seama mînăstirii. În anul 1707³⁴⁵ execută porunca lui Constantin Brîncoveanu în privința uzuctului de pe proprietatea Herăști, cuvenit mînăstirii. În prima jumătate a anului 1708³⁴⁶ el este suplinat de Pahomie, iar în a doua jumătate a aceluiași an³⁴⁷ de Neofit. Revenit, în anii 1709³⁴⁸, 1710³⁴⁹, 1711³⁵⁰, 1712³⁵¹, 1713³⁵² și 1714³⁵³, activitatea lui se mărginește tot la înregistrări de danii și cumpărări de pămînt. În anul 1714³⁵⁴ Nicolae Rîmniceanu — locțiitorul său, este cunoscut prin corespondența cu Dediu Dediulescu, pentru îndatorirea ce avea de la cumnatul său, Radu căpitanul, ctitorul schitului Cocorăști, de a face biserică de piatră la Gîrbovi.

Cosma. Urmează lui Nichifor și în anul 1718³⁵⁵ este amîntit într-un document al lui Ioan voievod cu privire la întărirea milelor domnești anterioare, iar în anul 1719³⁵⁶ într-un alt document al aceluiași domnitor, pentru dijma cuvenită mînăstirii de pe proprietatea Sporișori.

Filaret. Semnează o scrisoare, datată 1703³⁵⁷, către un Anghel sin Stanciu din Codrești, prin care îi restituia partea sa de pămînt din Sporișori, zălogită de mînăstire, pentru datorie de bani.

Simeon. Din timpul său se păstrează o scrisoare a lui Ștefan monahul, din anul 1731³⁵⁸, în care este vorba despre niște documente ale mînăstirii, sustrate de semnatar.

Ghenadie (E)caterineanul. Documentul, nedatat³⁵⁹, care amintește pe acest egumen, precizează că el a urmat lui Simeon și că el a reprezentat mînăstirea într-un proces pe care aceasta îl avea cu preotul Constantin Pamfile, pentru neplata salariului.

341. *Ibidem*, Pac. XVI, Doc. 14.

342. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 21.

343. *Ibidem*, Pac. XVIII, Doc. 4.

344. *Ibidem*, Pac. VII, Doc. 10, 11, 12.

345. *Ibidem*, Pac. XIV, Doc. 7.

346. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 24.

347. *Ibidem*, Pac. IV, Doc. 4.

348. *Ibidem*, Pac. XIV, Doc. 8; Pac. XVIII, Doc. 14.

349. *Ibidem*, Pac. XVIII, Doc. 15; Pac. XXIII, Doc. 7, 8, 10, 11.

350. *Ibidem*, Pac. XVIII, Doc. 19.

351. *Ibidem*, Pac. XVIII, Doc. 20; Pac. I, Doc. 26, 28, 38.

352. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 12.

353. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 31, 32, 33, 34.

354. *Ibidem*, Pac. VIII, Doc. 20.

355. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 39.

356. *Ibidem*, Pac. XXIV, Doc. 1.

357. *Ibidem*, Pac. XXIV, Doc. 8.

358. *Ibidem*, Pac. XIX, Doc. 73.

359. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 50.

Leonte. Episcopul Buzăului, solicitat de acest egumen, în anul 1733³⁶⁰, sfătuiește pe Iane sin Pătrașcu căpitanul să respecte dania de pământ făcută minăstirii de tatăl său, în anul 1699³⁶¹.

Meletie. În anul 1746³⁶² el întărește cu semnătura sa zapisul de vânzare al lui Kiel Ibraim, pentru casa sa din târgul Rîmnicu-Sărat.

Anastase. Numele lui apare în anii: 1747³⁶³ când cumpără de la Ali, fiul lui Ghedik Mehmet, o casă în orașul Rîmnicu-Sărat, 1748³⁶⁴ când Grigore Ghica întărește minăstirii milele domnești anterioare, 1750³⁶⁵ când episcopul Filotei al Buzăului afurisește pe locuitorii din Peletic «pentru împresurare de moșie» 1751³⁶⁶, când se află în litigiu cu preotul Buzoianu și 1752³⁶⁷ când înregistrează o danie de pământ în Cocorăști.

Meletie. Sub acest egumen, Matei Ghica voievod, în anul 1752³⁶⁸ întărește minăstirii milele domnești anterioare. Tot acum minăstirea își sporește patrimoniul material cu noi danii de pământ³⁶⁹. Ca activitate deosebită a acestui egumen remarcăm faptul că, cu îngăduința lui, starețul Vasile și câțiva ucenici ai lui s-au așezat pe proprietatea Jitia a minăstirii, înființând Schitul Poiana-Mărului³⁷⁰ și tot cu îngăduința lui acest schit în anul 1754³⁷¹, devine stăpîn pe vatra unde se afla și pe împrejurimile ei.

Nichifor. Se judecă, în anul 1755³⁷², cu țărani din Peletic pentru a patra parte a proprietății de aici.

Simeon. Despre el mărturisește un zapis de danie, din anul 1757³⁷³, al unui Toader, pentru partea lui de pământ din Cocorăști, precum și o scrisoare, datată 1759³⁷⁴, a lui Mihail Topliceanu, în legătură cu proprietatea Cocorăști a minăstirii.

Silivestru. La cererea sa, în anul 1761³⁷⁵, câțiva moșneni bătrîni din Jitia adevăresc stăpînirea acestei proprietăți de către minăstire.

Teoclit. Un document, din anul 1775³⁷⁶, semnat de el, atestă milele domnești acordate acestei minăstiri de domnitorii țării.

Ieremia. Cuprinsul documentelor care amintesc despre el descoperă o serie de conflicte între minăstiri și țărani de pe proprietățile ei. Astfel, în anul 1777³⁷⁷, el execută porunca lui Al. Ipsilante către țărani din Ciorăști, de a se supune la clacă și dijmă. În anul 1779³⁷⁸ el se găsea în conflict cu țărani de pe proprietatea Cocorăști, care împresurați de nevoi,

360. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 41.

362. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 52.

364. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 54.

366. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 25.

368. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 56.

370. *Ibidem*, Pac. XIV, Doc. 14.

372. *Ibidem*, Pac. XI, Doc. 14, 15, 16.

374. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 41.

376. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 61.

378. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 44.

361. *Ibidem*, Pac. IV, Doc. 22.

363. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 53.

365. *Ibidem*, Pac. XI, Doc. 10.

367. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 28.

369. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 29, 30, 34, 36.

371. *Ibidem*, Pac. XIV, Doc. 13.

373. *Ibidem*, Pac. XIII, Doc. 38.

375. *Ibidem*, Pac. XIV, Doc. 9.

377. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 63.

împresoară și ei proprietatea, iar în anul 1789³⁷⁹ el se găsea în conflict și cu Schiul Poiana-Mărului, așa cum am arătat mai sus.

Nicandru. Și acest egumen se face cunoscut tot dintr-un conflict și anume cu țărani din Neculele, care supuși prin judecăți nedrepte, în anul 1792³⁸⁰, cad la învoială cu minăstirea pentru stricăciunile pricinuite acestei proprietăți.

Melhisedek. În anul 1796³⁸¹ un Stavru intervine pe lângă acest egumen pentru niște pământ al lui Ion Păduraru, zălogit de minăstire.

Isaia. Intervine la domnie, în anul 1804³⁸², pentru o moară, pe râul Rîmnicu-Sărat, lângă biserică. Numele lui se întilnește, în anul 1806³⁸³, și în inscripția de pe catapeteasmă.

Teoclitos. În anul 1813³⁸⁴ este orînduit locțiitor de egumen de Ioan George Caragea, în anul 1814³⁸⁵ intervine la domnie pentru stricăciunile făcute pe proprietatea minăstirii de caii poștei, iar în anul 1815³⁸⁶ intervine din nou la domnie contra locuitorilor din Peletic, care nu se supuneau la clacă și dijmă.

Ieremia. Și acest egumen, în anul 1823³⁸⁷ intervine la domnie împotriva lui Asanache Bobescu care cotropise proprietățile minăstirii: Trăistieni și Sihlele.

David. Are judecată cu tîrgoveții rîmnicești, în anul 1825³⁸⁸, pentru un iaz de moară.

Meletie Sinaiteanu. În anul 1829³⁸⁹ solicită intervenția autorităților laice pentru ataștina ce au să dea răzeșii din Virteșcoi, minăstirii.

Policarp. În catagrafia făcută minăstirii Rîmnicești, în anul 1851³⁹⁰, printre alte lucruri care aparțineau acestui egumen, s-a găsit și o bogată bibliotecă, din care merită să fie amintite următoarele cărți: Cinci volume cu *elemente de filozofie*, *Iliada* lui Omer, *Istoria grecească*, *Rapsodia lui Omer*, *Gramatică nemțească* și *Pedagogia veche*.

În anul 1852³⁹¹ intervine la stăpînire pentru Schitul și proprietatea Trăistieni călcată de Asanache Robescu.

Panaît Rîmniceanu. De la el se păstrează o listă de averea rămasă după moartea lui, din anul 1852³⁹², care nu prezintă importanță.

Partenie. Numele lui se descoperă din contractele de arendă a proprietăților minăstirii: Dragosloveni, Lămotești, Virteșcoi, Bălțați și Jitia, din anul 1854³⁹³. Despre acest egumen amintește și literatura. Scriitorul

379. Arh. St. Buc., *Minăstirea Poiana Mărului*, Pac. XIV, Doc. 13.

380. Arh. St. Buc., *Minăstirea Rîmnicești*, Pac. XIV, Doc. 20.

381. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 68. 382. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 78.

383. Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 62.

384. Arh. St. Buc., *Minăstirea Rîmnicești*, Pac. I, Doc. 81

385. *Ibidem*, Pac. XI, Doc. 19. 386. *Ibidem*.

387. *Ibidem*, Pac. VIII, Doc. 26. 388. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 90.

389. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 91. 390. *Ibidem*, Pac. VIII, Doc. 28.

391. *Ibidem*, Pac. VIII, Doc. 27. 392. *Ibidem*, Pac. XII, Doc. 48.

393. *Ibidem*, Pac. I, Doc. 97, 98, 99, 100, 101.

Al. Pelimon, în anul 1861³⁹⁴, subliniază «reaua administrare» a acestui egumen, la Mînăstirea Rîmnicu-Sărat, după cum urmează: «...Arhimandritul Partenie, care acum se găsește igumen la Mînăstirea Frumoasa de lângă Iași, a lăsat semnele pustietății la mînăstirea Rîmnicului. Noul igumen se plîngea că și mobilele din case le-au luat la strămutarea-i și alții mai spuneau că și arborii i-a scos și i-a dat pe la unii alții». Mai departe, acest autor demască abuzurile pe care el le-a săvîrșit, înstrăinările bunurilor acestei mînăstiri și vinovăția lui în procesul pe care l-a avut cu antreprenorul de clădiri: Tabaia. Numele lui se află și în pomelnicul de la proscomidie.

Kesarie Arnoteanul. Este un egumen de origină română. El era fiul preotului Radu din Focșanii-Muntenesti. În anii 1841—1848³⁹⁵ era superiorul Mînăstirii Măxineni din fostul județ Rîmnicu-Sărat, iar în anii 1850—1864³⁹⁶ avea aceeași calitate la Mînăstirea Arnota din fostul județ Vilcea; din anul 1864³⁹⁷ și nu se știe pînă cînd, era egumen la Mînăstirea Rîmnicu-Sărat. Sînt cunoscute intervențiile pe care acest egumen le face pe lângă stăpînirea de atunci pentru reparațiile ce necesitau la această mînăstire. În timpul egumeniei lui și anume în anul 1869³⁹⁸, după propunerile făcute de el, turla originală, care căzuse demult, a fost înlocuită cu alta.

Alte date. — Se pare că viața acestei mînăstiri, de la întemeierea ei și pînă la jumătatea veacului al XVIII-lea, i s-a scurs în tihnă. De la această dată înainte: cutremurele, războaiele, incendiile, oamenii și întrebunțările pe care le-a avut, i-au creat un bogat și zbuiciumat istoric.

Este de observat mai întîi că în jumătatea a doua a veacului al XVIII-lea mînăstirea aceasta se afla în criză administrativă. Documentele vremii atestă că ea sta în acest timp sub epitropia Mînăstirii Sfînta Ecaterina din București și că treburile ei administrative erau girate de egumenii de aici. Ilustrativ în acest sens este cazul «cuviosului egumen Ghenadie de la Sfînta Ecaterina, ce este epitrop la mînăstirea Rămnic», care, în anul 1760³⁹⁹, solicitat de Scarlat Ghica voievod, rezolvă pozitiv, pentru preotul Constantin Pamfile, litigiul dintre acesta și mînăstire, relativ la o sumă de bani. De asemenea este ilustrativ și cazul altui egumen de la Mînăstirea Sfînta Ecaterina, care, în anul 1793⁴⁰⁰, solicită stăpînirii o comisie pentru inventarierea lucrurilor rămase după moartea unui egumen de la Mînăstirea Rîmnic. Așa se explică faptul că Mînăstirea Rîmnic poartă și hramul «Sfînta Ecaterina», cînd normal ar fi fost să-l moștenească pe cel de la vechea așezare monahală, adică «Sfîntul Gheorghe», după cum am văzut.

Tot în jumătatea veacului al XVIII-lea, războiul dintre ruși și turci a lăsat urme grele în viața acestei mînăstiri. Focul care i-a urmat i-au mistuit sculpturile în lemn și astfel ușile de intrare, catapetasma și jețul

394. Al. Pelimon, *op. cit.*, p. 32—33. 395. Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 66.

396. *Ibidem*, p. 66. 397. *Ibidem*, p. 66. 398. *Ibidem*, p. 64.

399. Arh. St. Buc., *Mînăstirea Rîmnic*, Pac. IV, Doc. 35.

400. *Ibidem*, Pac. IV, Doc. 49.

arhieresc, arzînd, au fost înlocuite cu altele. Sculpturile în piatră au suferit și ele, fiind știrbite de mîna turcului vrăjmaș. Tot o consecință a acestui război a fost și moartea generalului rus Arcadii Alexandrovici Suvorov, pe a cărui piatră tombală se poate citi în românește și rusește: «Principele Italinsky, contele Arcady Suvorov Rimniksky, născut la 4 august 1786, mort la Rîmnic la 13 aprilie 1811». Cu timpul fiind dus la Mînăstirea Voscresenski «de lângă Moscova», o inscripție pe o tablă fixată în peretele de nord, deasupra mormîntului, îi păstrează astfel amintirea: «Aici a fost îngropat trupul generalului locotîninte principele Italinsky, graful Arcady Alexandrovici Suvorov, care a murit la 13 aprilie 1811, mai înainte de a fi dus la mînăstirea Voscresenski, lângă Moscova».

Un cutremur, poate cel din 1802 sau poate cel din 1828, i-a dărîmat, după cum am văzut, pridvorul.

În anul 1861⁴⁰¹ scriitorul Al. Pelimon ne dă amănunte prețioase despre starea clădirilor acestei mînăstiri. Astfel, împrejmuirea, cu aspect de fortăreață, înfățișa «mării acoperiți de mușchi negri, posomorîți și aproape desființați». Turnurile din unghiuri existau încă, «dar ruinate, servind berzelor de culcuș», iar cele de la mijlocul laturilor nu mai erau. Chiliile și paraclisul, ale căror semne se mai cunoșteau, erau dărăpănate, aflîndu-se în ființă numai casele în care ședea egumenul, dar și acestea se găseau aproape în cea mai desăvîrșită ruină. Biserica «învechită și numai cu un mic turnuleț deasupra cupolei, nu mai pîseda nimic din acele odoare, veșmîntări și argintărie, cu care o a fost dotat piosul Constantin Basarab, căci timpii și egumenii greci le-au măturat pe toate». Astfel ajunge acest autor la concluzia, potrivit căreia «călugărul străin» a pricinuit acestui sfînt locaș mai mult rău decît incendiul, cutremurul și iataganul barbarului».

În anul 1862⁴⁰² mînăstirea aceasta este amintită și de poetul Cezar Boliac, într-un studiu despre situația mînăstirilor închinete, de la noi, fără amănunte.

Istoricul act al secularizării averilor mînăstirești, din anul 1864, a cuprins și proprietățile acestei mînăstiri.

Deși ruina pusese stăpînire pe întreg complexul clădirilor acestei mînăstiri, totuși, în anul 1866⁴⁰³, se instalează aici poliția și serviciul pompierilor.

O mare furtună din noaptea de 5 mai 1868⁴⁰⁴ mărește această ruină, dezvelind biserica și determinînd autoritățile bisericești, în anul 1869⁴⁰⁵, să o închidă. În tot acest timp egumenul Kesarie Arnoteanul intervine pe lângă domnitorul Al. I. Cuza și pe lângă ministerul de resort, dar fără rezultat. Tocmai în anii 1871—1872⁴⁰⁶ biserica este reparată. În anul 1873⁴⁰⁷, sînt reparate și chiliile, de primărie, pentru a se instala în ele unele școli ale orașului.

În anul 1894⁴⁰⁸ destinația ei de mînăstire a încetat și de atunci și pînă în prezent ea este biserică de mir.

401. Al. Peliman, *op. cit.*, p. 31—32.

402. C. Boliac, *Mînăstirile închinete*, 1862, p. 553—554.

403. Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 61. 404. *Ibidem*, p. 61. 405. *Ibidem*, p. 61.

406. *Ibidem*, p. 61. 407. *Ibidem*, p. 61. 408. *Ibidem*, p. 61.

În timpul marelui război mondial din anii 1916—1918⁴⁰⁹, a fost instalat aici un lagăr de prizonieri, care i-au prejudiciat bunurile, arzând strănile și afumînd pictura. După terminarea acestui război, tribunalul orașului Rîmnicu-Sărat a evaluat pagubele aduse de armatele inamice acestei biserici la suma de 90.000 lei.

În anul 1922⁴¹⁰, o parte din acoperișul acestei biserici s-a executat din nou, iar altă parte s-a chituit și s-a vopsit. Tot acum s-au reparat tencuielile exterioare, cînd, probabil, briul a dispărut și cînd s-a refăcut cornișa, de asemenea s-au reparat și tencuielile din pridvor, apoi s-au pus jghiaburi și burlane. În interior s-a refăcut tîmplăria ferestrelor și a stranelor.

În trecut: minăstire, fortăreață, cazarmă, școală, spital, închisoare și primărie, azi: biserică de mir, iată întrebunțările acestui sfînt locaș și clădirilor lui, în decursul timpului.

ARHITECTURA

Biserica aceasta, ca așezare monahală, cu aspect de fortăreață, făcea parte dintr-un interesant ansamblu arhitectural, în centrul căruia ea se găsea amplasată.

Concepută ca o așezare de proporții mari, biserica aceasta măsoară în lungime 30 de metri, iar în lățime 10 metri și este construită din cărămidă și piatră.

Planul ei exterior se distinge printr-o neobișnuită dispoziție arhitectonică. Astfel, pridvorul este deosebit de mare, pronaosul mai larg decît naosul, absidele laterale ale naosului au cîte două ferestre fiecare, iar altarul este flancat de două absidiole, pătrate și scunde, una pentru proscomidie și alta pentru diaconicon.

Tabloul votiv, original, din locul consacrat lui, înfățișează această biserică cu plan treflat, cu pridvorul sub nivelul părții superioare a corpului clădirii, cu acoperișul de olane și cu turlă de zid, pe naos, în stil gotic, sprijinită pe o bază pătrată.

În general, după cum vom vedea, arhitectura originală a acestei biserici a suferit mult și într-un timp ea nu se mai cunoștea. Briul nu se mai vedea. Cornișa era refăcută. Acoperișul de olane înlocuit cu altul de fier. Și turla, slăbită, probabil, de marile cutremure din anii 1802 și 1828, a fost și ea înlocuită la început «cu un turnuleț de lemn»⁴¹¹, apoi în anul 1872 cu o turlă de zid, pe a cărei cupolă se suprapunea alta mai mică, arhitectura ei distonînd cu cea a restului edificiului. Abia în anul 1954⁴¹², datorită atenției care se acordă monumentelor noastre istorice, arhitectura acestei biserici a fost readusă la planul ei inițial. Astfel, briul apare format dintr-un ciubuc rotund, între două jghiaburi semi-circulare, încadrate de alte două ciubuce dreptunghiulare, mărginite la rîndul lor de zidărie cu imitație de cărămidă aparentă, în dinți de fierăș-

409. *Ibidem*, p. 61.

410. *Ibidem*, p. 62.

411. Al. Pelimon, *op. cit.*, p. 32.

412. Din informațiile Pr. C. Petrescu, parohul acestei biserici.

trău, cornișa se înfățișează cu două rînduri de cărămidă aparentă, tot în dinți de fierăstrău, iar turla în construcția ei arhitectonică amintește pe cea de la origine.

Fig. 2. — Biserica fostei Mînăstiri Rîmnicu-Sărat — pridvorul și detaliul coloanelor.

Numai ferestrele, cu chenare largi de piatră, care sfîrșesc, sus, în arc trilob inspirat după cele venețiene din epoca gotică ⁴¹³ și care sînt înco-

413. N. Ghica-Budești, *op. cit.*, p. 77.

ronate cu o cornișă profilată, rezemată pe denticule, și-au păstrat arhitectura inițială.

Arhitectura pridvorului a suferit și ea modificări, în sensul că acoperișul lui a fost ridicat la nivelul celui al corpului bisericii, iar unele baze sculptate ale coloanelor au fost înlocuite cu altele simple. Pridvorul acesta, neobișnuit de mare, este deschis pe trei laturi și se sprijină pe zece coloane de piatră dispuse după cum urmează : șase în față, două spre nord, din care una încastrată în peretele de intrare. Toate aceste coloane își sprijină bazele pe zidărie masivă, care nu lasă liberă decît intrarea și se unesc, deasupra capitelor, prin arcuri cintrate. Bolta acestui pridvor se compune din două calote sferice, între arcuri rezemate pe console.

Nu numai originală, dar și interesantă, arhitectura portalului de piatră, cu planul în trei zone suprapuse, denotă pricepere și gust. În zona de jos, două blocuri verticale care susțin ușile, sprijinind alte două blocuri orizontale tăiate trilobat și încoronate cu o cornișă profilată, încheie cadrul propriu-zis al acestui portal. În zona mijlocie, un bloc orizontal, încadrat de două console care sprijină o cornișă profilată, păstrează pisania ⁴¹⁴. Zona de sus înfățișează alt bloc orizontal, cu stema țării, avînd de o parte și de alta două balustre mari, peste care se reazimă o cornișă profilată.

Interiorul acestei biserici cuprinde obișnuitele compartimente: pronaosul, naosul și altarul.

Pronaosul este o navă longitudinală cu ieșiturile laterale de aproape un metru lărgime în fiecare parte. Bolta acestui pronaos, înaltă și sferică, se sprijină pe patru arcuri largi, care la rîndul lor se sprijină pe niște console în formă de capitele, încoronînd astfel picioarele de zidărie, aflate la colțurile încăperii, așa cum se uzita în epoca lui Matei Basarab ⁴¹⁵. La această boltă trecerea de la planul pătrat la cel circular se face cu ajutorul pandantivilor. Pronaosul este luminat de patru ferestre înguste, cîte două în fiecare parte. O scară de fier duce în cafas care, desigur, este un adaos de mai tîrziu și care, firește, strică din frumusețea arhitectonică a acestui interior.

Demarcația dintre pronaos și naos este făcută prin patru coloane de piatră, zvelte, din care două rînduite pe axul bisericii și alte două încastrate în pereții laterali. Ca și la pridvor, aceste coloane își sprijină bazele pe zidărie masivă, care îngăduie numai comunicația dintr-o parte în alta și care se împreună, sus, prin arcade trilobate, înalte și elegante, alcătuiind un prea frumos motiv arhitectonic, de proveniență venețiană sau padovană, din veacul al XIV-lea sau al XV-lea ⁴¹⁶.

Naosul este tot o navă, dar transversală. Ceea ce atrage atenția, observînd acest interior, este o neobișnuită dispoziție arhitectonică a absidelor prevăzute cu cîte două ferestre fiecare, fapt care se întîlnește numai la bisericile mari, cum este cea a mitropoliei din București și cea a fostei Mînăstiri Cotroceni ⁴¹⁷. Turla Pantocratorului, după cum am văzut,

414. *Ibidem.* p. 76.

417. *Ibidem.*, p. 76.

415. *Ibidem.*, p. 76.

416. *Ibidem.*, p. 77.

este nouă și este construită în stilul celei de la origine, sprijinindu-se pe principiul consolelor și terminându-se printr-o calotă sferică.

Timpla este de zid. Executarea ei, după cunoscutul uz al registrelor etajate, îi dă un aspect arhitectonic monumental. Inscripția de aici, cu textul: «Isaia Sinaitul, 1806, sept. 13», impune concluzia că această capetateasmă este un adaos al anului de mai sus, ea înlocuind pe cea de la origine, care fusese de lemn și de la care se mai păstrează, cu urme de foc pe ele, două grinzi.

Altarul este o simplă absidă cu o calotă semisferică. Aici, cadrul de piatră al ușilor de la cele două nișe — proscomidie și diaconicon — cu forma în arc trilob fără vîrf și cu un fronton cu brațele întrerupte, este lucrat în genul arhitecturii «barroco»⁴¹⁸ și corespunde cu stilul planului inițial.

Ansamblul arhitectonic, din care făcea parte această biserică, a dispărut încă dinainte de primul război mondial. În anul 1861⁴¹⁹, el era aproape complet. Zidul de incintă, construit din cărămidă, susținut pe laturile exterioare de contraforți, acoperit cu olane și prevăzut cu metereze de luptă, avea formă de patruleter. La fiecare colț era încastrat cîte un turn de supraveghere; la fel în centrul fiecărei laturi, din care cel de la nord servea și de clopotniță. Undeva, în incintă, se mai cunoșteau «ruinele paraclisului», dar care erau, probabil, ale vechiului schit de lemn, căci documentele nu amintesc de o altă biserică din timpul lui Constantin Brîncoveanu. De-a lungul zidului de incintă se înșirau clădirile. Pe latura de sud erau chilii obișnuite, pe latura de nord clădiri cu etaj, din care o parte servea de chilii, iar altă parte de administrație. pe latura de est acareturi gospodărești și în sfîrșit pe latura de vest clădiri tot cu etaj, din care merită atenție, pentru interesul arhitectonic pe care îl prezenta, ospătăria, cunoscută sub numele de «sala gotică»⁴²⁰, sau «sala Samson»⁴²¹. Încăperea aceasta, în stil de epocă, impunătoare și originală și cu o înfățișare decorativă și monumentală, se înălța pe două beciuri cu intrare comună⁴²² și era boltită cu patru calote sprijinite pe arcuri largi, al căror punct central îl forma o statuie reprezentînd pe Samson sau pe Hercule⁴²³, călare pe un leu⁴²⁴. Cariatida aceasta, singura din țara noastră⁴²⁵, «era o imitație a aceleia pe care Petru cel Mare o așezase în Versailles-ul său»⁴²⁶.

418. *Ibidem*, p. 76. 419. Al. Pelimon, *op. cit.*, p. 35, 38.

420. N. Ghica-Budești, *op. cit.*, p. 77.

421. N. Iorga, *Drumuri și orașe din România*, București, p. 218; O. Moșescu, *op. cit.*, p. 38. 422. Cezar Boliac, *op. cit.*, p. 553, 554.

423. Partea aceasta a orașului Rimnicu-Sărat se cheamă pînă azi «mahalaua Erculești».

424. G. Stoian, «*Revista arhitecturii*», 1906, p. 21; V. Drăghiceanu, *În amintirea lui Constantin Brîncoveanu*, București, 1914; N. Ghica-Budești, *op. cit.*, p. 77; Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 7. 425. O. Moșescu, *op. cit.*, p. 38.

426. N. Iorga în «*Revista istorică*», 1941, p. 250.

Sub regimurile politice din trecut ea a fost expusă în grădina publică din acest oraș, iar acum a fost așezată în muzeul de artă feudală de la Moșoiaia⁴²⁷.

În general, arhitectura acestei biserici este un amestec de forme și stiluri, rezultat dintr-o intimă îmbinare a celor două curente principale, care dominau atunci: cel din Țara Românească pentru plan și cel italian combinat cu cel armeano-georgian, pentru decor⁴²⁸.

SCULPTURA

Decorația acestei biserici, în general, este înfățișată prin sculpturile în piatră, lemn și tencuială.

Sculptură în piatră. În această privință s-a susținut părerea că autorul ei ar fi străin și anume din Italia⁴²⁹. Dar, identitatea genului de sculptură în piatră de la această biserică, ctitorie a spătarului M. Cantacuzino, cu acela de la bisericile Colțea din București (1699), Fundeni-Doamnei din marginea acestui oraș (1699) și Sinaia (1698), ctitorii tot ale acestuia, a dus la concluzia că același meșter a lucrat peste tot⁴³⁰. Mai mult, se crede că s-a stabilit nu numai originea română a autorului sculpturii în piatră de la această biserică, ci chiar și numele lui în persoana meșterului pietrar Mira⁴³¹.

Elementele sculpturale în piatră se observă în primul rând la ferestre. Cadrul lor de piatră este decorat cu «rincau»-uri în torsadă, reprezentând coarde, frunze și flori crucifere. Toate acestea sînt încoronate cu o cornișă prăfilată și sculptată, care se sprijină pe denticule. Partea superioară a acestor ferestre reprezintă un decor de piatră în arc trilob, iar partea inferioară a lor este decorată cu cîte un cap de înger înaripat, ca la biserica Colțea din București⁴³².

Pridvorul, așa cum am spus, se sprijină pe zece coloane. Bazele lor, de origine ionică și dorică⁴³³ sînt decorate cu foi de acant sau cu capete de îngeri înaripate. Pe fusul coloanelor evoluiază ornamentul în torsadă, reprezentat prin benzi cu coarde de viță, struguri și foi stilizate, alternînd cu alte benzi simple. Capitelele, de origine corintică⁴³⁴, sînt sculptate cu motive care alternează ca și în decorația coloanelor. Foi de acant, rotunjite, formează niște volute identice cu acelea de la unele capitele roma-

427. Din informația Pr. C. Petrescu, parohul acestei biserici.

428. N. Ghica-Budești, *op. cit.*, p. 77.

429. Al. M. Zagoritz, *Sculpturi în piatră de la biserici munteneste*, București, 1913, p. 7; N. Ghica-Budești, *op. cit.*, p. 76; V. Brătulescu, *art. cit.*, p. 49.

430. V. Drăghiceanu, *Constantin Brîncoveanu*, p. 52; Traian Chițulescu, *Biserica fostei Minăstiri Berca*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», an. XXXVII (1944), p. 75; V. Brătulescu, *art. cit.*, p. 62. 431. *Ibidem*.

432. N. Ghica-Budești, *op. cit.*, p. 77; Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 28.

433. *Ibidem*. 434. *Ibidem*.

nice și gotice, așa cum se vedeau la multe case medievale de la Padova și Vicenza ⁴³⁵. Coloanele pridvorului, sculptate de la baze și pînă la capitele, amintesc gustul pseudo-italian al palatelor din Stambul ⁴³⁶.

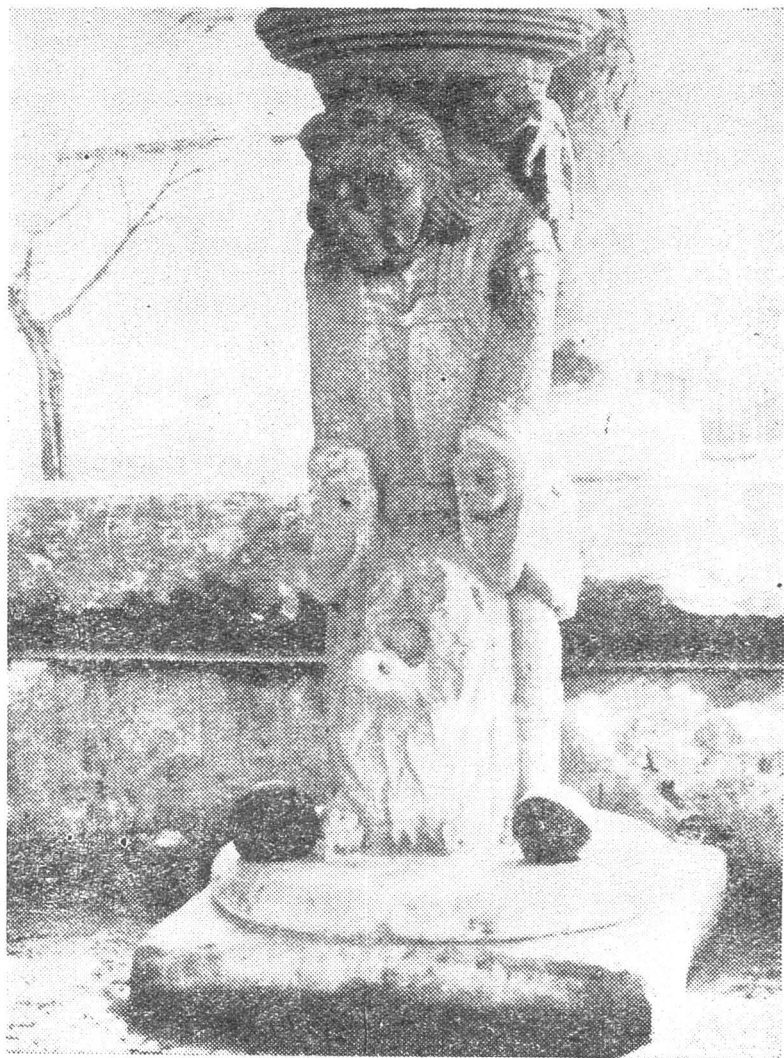

Fig. 3. — Biserica fostei Mînăstiri Rîmnicu-Sărat — cariatidă.

Portalul, împărțit în trei zone suprapuse, este bogat sculptat. În partea de jos, cele două blocuri de piatră, verticale, care susțin ușile de in-

435. *Ibidem.* 436. *Ibidem.*

trare, sînt sculptate cu motive vegetale dispuse pe două rînduri. Rinceau-uri, reprezentînd coarde, frunze și struguri, simbolizînd pe Iisus Hristos care este vița și pe Sfinții Apostoli care sînt mlădițele, formează rîndurile din extreme. Alte rinceau-ri, reprezentînd vreji, frunze și flori de mac, formează rîndurile de lîngă ușă, care se continuă, alcătuiind o semicoroană, pe alte două blocuri de piatră, orizontale, tăiate în partea lor inferioară în arc trilob cu vîrf, inspirat de la unele arcuiri venețiene din epoca gotică⁴³⁷. La colțurile acestui cadru sînt sculptate cunoscutele simboale ale evangheliștilor. În partea mijlocie, înscrise în arcuiri pe un pergament, deasupra căruia se pare că zboară vulturul bicefal, peste mijlocul căruia flutură o panglică cu numele spătarului M. Contacuzino. Ornamente de frunze și flori încheie sculptura acestei părți. Și, în sfîrșit, în partea de sus, pe ultimul bloc de piatră, o coroană de frunze și două cartușe în stilul Renașterii⁴³⁸ închid stema Țării-Românești, adică vulturul cu crucea în cioc, sprijinînd pe aripi soarele și semiluna. Inițialele domnești: I(o) K(onstantin) B(rîncoveanu) V(oievod) protejate de cele două balustre și de cornișă, sculptate în foi de acant, străjuiesc această stemă.

În pronaos, mai nouă, dar interesantă, este și sculptura de pe piatra tombală a generalului rus Arcady Suvorov. O placă de marmoră, incizată cu ornamente de stil baroc, înfățișează un ciubuc simplu, avînd în colțuri stilizări de frunze și flori, iar în partea superioară o stemă, sub care se află inscripția care amintește viața celui îngropat aici.

Coloanele dintre pronaos și naos sînt de asemenea bogat sculptate. Cele de pe axul bisericii au sculptați pe bazele lor cîte patru îngeri, iar cele încastrate în pereții laterali cîte doi îngeri. Pe fusul lor sînt sculptate rinceau-uri în spirală, reprezentînd motive vegetale, rînduite pe patru benzi, despărțite de cîte un ciubuc rotund. Pe prima bandă apar frunze late și rozete cu șase petale, pe a doua frunze mici cu vîrfurile întors în afară, pe cea de a treia coarde de vița cu frunze și struguri și pe cea de a patra frunze subțiri, solzite. Capitelele sînt sculptate cu volute și foi de acant.

Atît în pronaos cît și în naos, consolele de piatră profilată, de pe pilastrii care susțin arcurile mari, sînt sculptate în chip de îngeri înaripați.

Interesantă este și sculptura ușilor laterale de la proscomidie și diaconicon, din altar. Cadrul lor de piatră înfățișează diferite ornamentații, în care predomină figurile geometrice.

Sculptura în lemn. Se crede că nu numai desenele după care s-au executat decorațiile în lemn de la această biserică, ci și însăși sculptura ușilor și a altor obiecte, este opera spătarului M. Cantacuzino⁴³⁹.

Ușile de la intrare nu mai sînt cele originale și ele nu prezintă nici un fel de interes artistic.

437. *Ibidem.* 438. *Ibidem.*

439. George Mandrea, *Relațiuni despre biserică Colții*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», an. IV (1911), p. 150; V. Brătulescu, *art. cit.*, p. 62.

Jețul arhieresc actual, nici el nu mai este cel original⁴⁴⁰. Sculptura acestuia este caracteristică epocii după Constantin Brîncoveanu și seamănă îndeosebi cu cea de la biserica Stavropoleos din București⁴⁴¹. Ea înfăți-

Fig. 4. — Biserica fostei Minăstiri Râmnicu-Sărat — portalul.

440. Kesarie Arnoteanu, *Propuneri pentru modificarea devizului estimativ al reparațiunii bisericii catedrale din com. urbană R. Sărat*, în «Monitorul Oficial», nr. 156, 1869; Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 35.

441. Al. N. Zagoritz, *Tîmpla și tronul arhieresc*, în «Bul. com. Mon. Ist.», 1943, p. 55, 68; P. Constantinescu-Iași, *Din relațiile artistice româno-bulgare*, 1928; Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 35.

șează decorații zoomorifice, casnice și vegetale. Postamentul, cu două trepte, este simplu, dar are pe laturi doi grifoni sculptați à jour, peste care se înalță două tăblii admirabil decorate cu patere uniforme, prinse prin frunze stilizate. Pe partea superioară a acestor tăblii se sprijină cozile întoarse a doi șerpi mari, ale căror gîturi arcuite susțin un baldachin ce se termină cu un trunchi de con, sculptat cu arabescuri.

Iconostasul este original și este lucrat după gustul spătarului M. Cantacuzino ⁴⁴². Sculptura lui este caracteristică acestei epoci. Tăbliile care alcătuiesc fațadele postamentului au o sculptură identică. Astfel, toate au centrul ocupat de cîte un medalion pictat și încadrat de ornamente zoomorifice și vegetale. La baza fiecărui medalion este cîte un înger cu aripile deschise, sprijinit pe o acoladă cu vîrfurile în sus, de care atîrnă un canaf, și cu capetele helicoidale de care atîrnă alți doi canafi. Deasupra fiecărui medalion este vulturul bicefal — stema Cantacuzinilor — peste care este o altă acoladă, de capetele căreia atîrnă, de asemenea, canafi. De o parte și de alta a fiecărui medalion este iarăși cîte un vultur obișnuit. Restul sculpturii de aici îl formează frunze, rozete și arabescuri. Baldachinul este susținut de patru stilpișori ornați cu torsade de frunze și flori și uniți, sus, prin tablii înguste, sculptate cu aceleași elemente ca și în cele de jos.

Sculptura ușilor împărătești este distribuită în trei zone. Șase colonete verticale, sculptate în solzi și unite sus prin arcuri în plin centru, încadrează cele patru panouri pictate din zona de jos. Alte patru colonete verticale, mărginite pe lungimea lor de cîte un rînd de cineuri, încadrează la rîndul lor cele două mari panouri pictate din zona mijlocie. Doi grifoni, sprijiniți cu cozile pe puntea de jos a zonei superioare, își arcuiesc trupurile în sus și își reazemă gîturile de speteaza verticală în care se prind ușile cînd se închid. De o parte și de alta a acestor grifoni sînt sculpturi pătrunse, reprezentînd frunze, două aripi și doi îngeri. Stinghia care maschează închiderea ușilor, în partea inferioară este sculptată cu frunze, iar în partea superioară cu rozete, avînd în vîrf un medalion încadrat de frunze arcuite.

Sculptura în tencuială. Ca sculptură originală în tencuială se mai păstrează în exterior doar jghiaburile și ciubucurile de la brîu, precum și mulurile, refăcute, care despart fețele turlei, iar în interior nimburile evazate ale sfinților. Sculptura timplei, așa cum am spus, este mai nouă. Principiul călăuzitor în executarea acestei sculpturi a fost cel al repartizării scenelor în registre etajate. Sînt aici patru registre. În cel de jos, muluri ornate cu ghivece, din care se înalță tulpina biblicului crin, închid niște ovale pictate, încadrate cu sculpturi reprezentînd vreji întretăiați și terminați helicoidal — sau cu cîte o floare. În cel de al doilea, bazoreliefuri, în formă de semicolonete împreunate prin arcuri acolate și meplate, închid, la rîndul lor, dreptunghiurile icoanelor împărătești. Între arcuri, sprijinite pe semicolonete, apar ghivece cu bogate tulpini de flori care se înalță pînă dedesubtul unui ciubuc sculptat în rinceau-uri de vreji subțiri și flori cu petale crucifere. Pe acest ciubuc — cincisprezece colonete pe al căror fus evo-

442. Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 35.

Iuiază rinceau-uri de frînghie răsucită și ale căror capete superioare se unesc prin nervuri în formă de arcuri frînte, închid registrul al treilea al icoanelor praznicare. Ultimul registru înfățișează treisprezece ovale simple, spri-

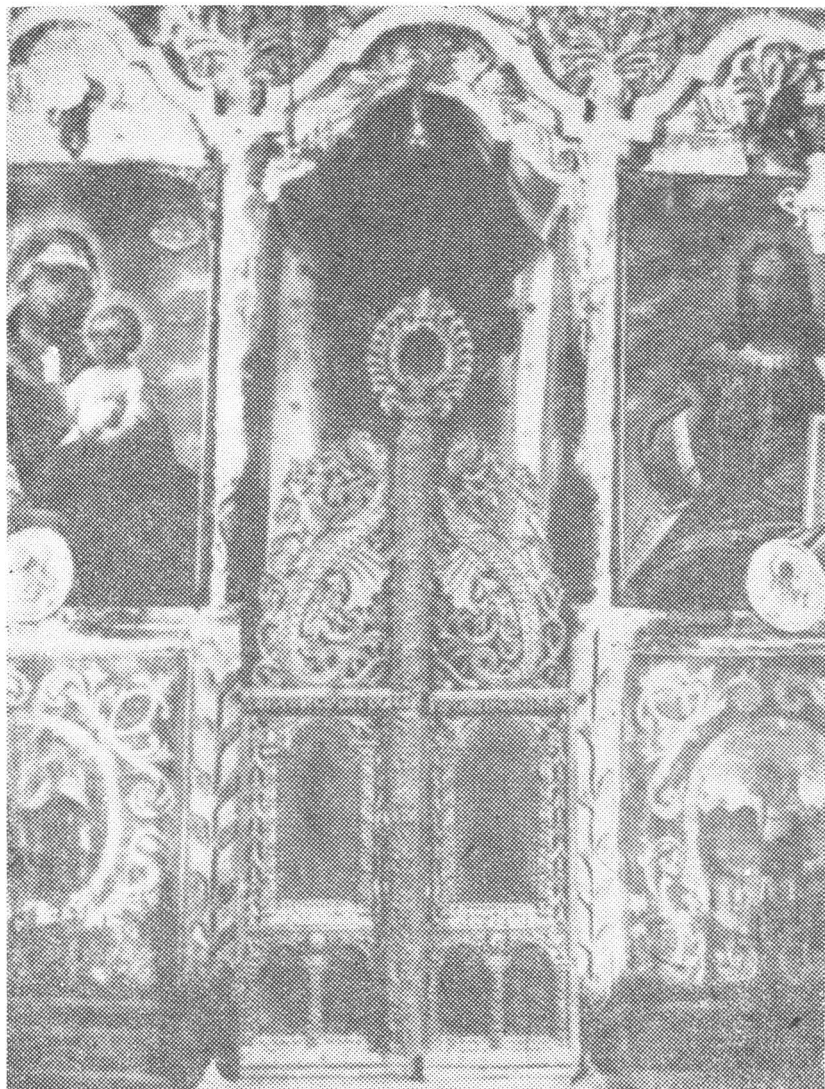

Fig. 5. — Biserica fostei Mănăstiri Râmnicu-Sărat — Ușile împărătești.

jinite pe o travă și ornate în partea lor superioară cu motive florale. Deasupra acestora se înalță un fronton pe al cărui cîmp se întind vreji și a cărui parte superioară se termină printr-o nervură în formă de acoladă cu

capetele imitînd melcul. Pe această nervură, de o parte și de alta a crucii, sînt sculptați doi grifoni, iar sub ea, la centru, un cap de mort.

În general, stilul sculpturii de la această biserică descoperă aceleași înfrîuriri ca și la arhitectură. «Îmbinarea fericită a liniilor, curbelor, frunzelor și florilor, distribuirea corectă a motivelor și alegerea de efect a animalelor mitologice, a păsărilor și îngerilor, dau acestei sculpturi o reală valoare artistică»⁴⁴³.

PICTURA

De la început trebuie spus că pictura acestei biserici este opera vestitului zugrav: Pîrvu Mutu⁴⁴⁴. Dintre bisericile pictate de acesta, cea de care ne ocupăm acum este a opta⁴⁴⁵.

După unele păreri, biserica aceasta a fost acoperită, în întregime, cu zugrăveli «al fresco»⁴⁴⁶.

În exterior, pe frontispiciu, într-o firidă dreptunghiulară, abia se mai distinge chipul Mîntuitorului. În pridvor, prin grija Comisiei Monumentelor Istorice, în anii 1926—1927, înlocuindu-se tencuiala provenită dintr-o reparație anterioară, au putut să apară fresce din pictura originală a obișnuitelor scene de pe peretele de intrare : raiul și iadul. Din fresca raiului se disting chipurile patriarhilor Avraam și Iacov, scena: Maica Domnului tronînd între doi îngeri și cete de sfinți însoțiți de inscripția: «Sfinții toți mergînd către paradis». Din fresca iadului nu se mai distinge aproape nimic.

Pictura interiorului se păstrează mai bine. O privire de ansamblu a acestei picturi îi descoperă stilul bizantin, tehnica frescă, dispoziția iconografică după erminii, bogăția reprezentărilor religioase și armonia culorilor⁴⁴⁷. Principiul repartizării sfinților și scenelor este cel al zonelor etajate.

În pronaos, pictura din glaful ușilor de intrare înfățișează, pe peretele de sud, chipul egumenului Averchie, din timpul lui Constantin Brîncoveanu, iar pe peretele de nord chipul zugravului Pîrvu Mutu ; deasupra, pe arcu acestui glaf este chipul Mîntuitorului binecuvîntînd pe credincioșii care intră în biserică. De o parte și de alta a ușii sînt zugrăviți ctitorii. În dreapta Constantin Brîncoveanu, în costumație voievodală, își sprijină ctitoria cu mîna stîngă, iar mîna dreaptă o ține pe capul unui copil. Urmează în ordinea vîrstei băieții lui : Matei, Radu, Ștefan. Constantin cu soția sa Maria, apoi fiicele sale : Bălașa, Maria, Stanca, Ilinca, Safta și Ancuța, avînd în mijloc pe mama lor, doamna Maria. În stînga spătarul M. Cantacuzino, în costumație de epocă, își sprijină ctitoria cu mîna dreaptă,

443. *Ibidem*.

444. V. A. Urechia, *Istoria școalelor*, București I, 1892, p. 77; Șt. Metes, *Zugravii bisericilor românești*, în «Anuarul Com. Mon. Ist.», 1927, 1928, Cluj; C. Bobulescu, *Vieți de zugravi (1657—1765)*, în «Arhiva românească», vol. V, București, 1940, p. 10, 15; T. Voinescu, *Zugravul Pîrvu Mutu și școala sa*, în «Studii și cercetări de istoria artei», 1955, nr. 3—4.

445. C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 10—15; V. Brătulescu, *art. cit.* p. 64.

446. Gh. Mandrea, *art. cit.*, p. 149; N. Ghica-Budești, *op. cit.*, p. 77.

447. I. D. Ștefănescu, *La peinture religieuse en Valachie*, vol. I, p. 195, 199.

iar mîna stîngă o ține pe umărul unui copil. Aceeași orînduire se observă și la această familie formată din șase copii, din care un băiat, Mihail, și cinci fete : Safta, Păuna, Maria, Ancuța și Ilinca, avînd, de asemenea, în mijloc pe mama lor, Marga. Pe peretele de sud sînt zugrăviți înaintașii lui Constantin Brîncoveanu: Jupîn Papa sin Preda vornicul Brîncoveanu și jupînița Stanca Cantacuzino, părinții lui, apoi Nicolae, fratele lui cu jupînița Păuna și în sfîrșit Matei Basarab voievod. Pe peretele de nord, în aceeași ordine, sînt zugrăviți înaintașii spătarului M. Cantacuzino : Șerban Cantacuzino voievod și jupînița Ilinca, Constantin biv vel postelnic Cantacuzino și Șerban voievod Basarab. Restul acestei zone este ocupat, în general, de sfinți din cinul monahal. Astfel, în glaful primei ferestre din peretele de sud sînt zugrăviți, de o parte, Sfîntul Ioan Teologul și Sfîntul Prooroc Isaia, iar de cealaltă parte, martiriul Sfîntului Hristofor și al Sfîntului Simeon ; pe curbura arcului sînt zugrăviți Sfîntul Ilarie și Sfîntul Gheorghe. În glaful ferestrei a doua sînt zugrăviți Sfîntul Eftimie cel Mare și Sfîntul Antonie cel Mare, iar în curbura arcului martiriul Sfinților Timotei și Atanasie și al Sfintelor Mavra și Pelaghia. Pe peretele de nord, tot în glaful ferestrei, sînt zugrăviți Sfinții : Isidor Pelusiatul, Teodor Chenovianu și Mitrofan, precum și martiriul Sfinților : Dorotei, Luchian și Nichifor. În dreptul coloanelor dintre pronaos și naos, angajate în pereții laterali, sînt Sfinții : Alipie Stîlpnicul și Daniile Stîlpnicul. Ceea ce rămîne important și dă un caracter de distincție picturii de aici, este individualitatea fizică și psihică a sfinților. Celelalte zone înfățișează mulțime de sfinți și scene religioase. Pe calotă, un cerc mare închide chipul Maicii Domnului, încadrat de alte cercuri mai mici concentrice, cu diferite reprezentări religioase. Orînduirea picturii de pe această calotă seamănă cu aceea de pe cupola cataliconului Mînăstirii Boticova din Bulgaria, cu deosebirea că tematica de acolo înfățișează pe Mîntuitorul ⁴⁴⁸.

În naos tematica precumpănitoare este inspirată din istoria Bisericii universale și materializată prin chipuri de mucenici. Astfel, pe peretele de nord sînt sfinții Mucenici : Vacos și Pantelimon și Arhanghelul Mihail, în absidă : Vichentie și Victor, iar în glafurile ferestrelor : Platon și Nichita și se continuă cu Teodor, Nestor și Dimitrie. Pe peretele de sud sînt sfinții mucenici : Serghie și Iacob și Arhanghelul Gavriil, în absidă : Artemie, Teodor, Procopie și Gheorghe, precum și compoziția : Iisus tronînd între Sfîntul Ioan Botezătorul și Maica Domnului, iar în glafurile ferestrelor : Dimitrie, Cosma, Teopist și Agapie. Pictura de aici are însă și elemente decorative, cum sînt frumoasele draperii de pe ambii pereți. Pe peretele dintre pronaos și naos, deasupra axei bisericii este icoana hramului «Adormirea Maicii Domnului» reproducînd și legenda pedepsirii profanatorului, de către Arhanghelul Mihail, așa cum este și la biserica Sfîntul Gheorghe din Tîrnova ⁴⁴⁹.

Pictura tîmplei se desfășoară pe un fond gri închis și este executată potrivit principiului repartizării scenelor în registre : cel al icoanelor îm-

448. P. Constantinescu-Iași, *Monumente de artă românească în Bulgaria*, Iași, 1930, p. 24; Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 48.

449. P. Constantinescu-Iași, *Din relațiile artistice româno-bulgare*, p. 19.

părătești, al icoanelor prăznicare și al Sfinților Apostoli, avînd în centru pe Iisus Hristos.

În altar pictura din prima zonă înfățișează pe marii ierarhi, cea din zona a doua pe alți ierarhi în medalion și cea din zona a treia mai multe scene biblice. Ca scenă centrală se întîlnește aici «Pilda celor zece fecioare» în ansamblul unei curți pătrate. În primul plan Iisus Hristos, la ușă, respinge pe fecioarele neînțelepte, iar în planul al doilea, în incintă, fecioarele înțelepte întîmpină pe mirele ceresc. Scena aceasta este încadrată de aceea a împărtășirii Apostolilor de către Iisus Hristos ; spre nord sînt împărtășiți șase Apostoli sub forma pîinii, iar spre sud alți șase apostoli sub forma vinului. La rîndul ei această scenă este flancată de alte scene: astfel spre nord de scena intrării în biserică a Maicii Domnului, iar spre sud de scena nașterii Mîntuitorului și jertfa lui Avraam. Urmează alte zone din care se disting chipurile celor doisprezece patriarhi, fiii lui Iacov. În concul absidei este zugrăvită Maica Domnului cu pruncul Iisus în brațe. În fața acestei scene și paralel cu tîmpla sînt sfinții Apostoli în medalioane.

ARTELE MINORE

Obiecte de cult, multe și prețioase, donate de ctitori și familiile lor, constituiau un important capitol de arte minore.

Dintre acestea, plină de interes artistic, este o tavă de argint, circulară, dăruită de Șerban Cantacuzino și datată 1710, după cum reiese din inscripția gravată pe dosul ei : «Acest sfînt discos de naforă l-au închinat Șerban Cantacuzino vel vornic și soția sa Andriana, sfintei mănăstiri din Râmnic, ca să fie veșnică pomenire, 7218». Frumos stilizată, tava aceasta are în centrul ei o floare de trandafir, de sub care pornesc mai multe nervuri spre o coroană înfățișînd medalioane orînduite alternativ ; două din ele închid vulturul bicefal, iar celelalte două cîte o pasăre. Între aceste medalioane sînt frunze și flori.

Un nimb de argint, datat 1814, cu frunze și flori stilizate, ce pare să fi fost la icoana Maicii Domnului ⁴⁵⁰, are pe dos inscripția: «Dăruită de robul lui Dumnezeu Ștefan Lăcusteanu, în luna lui mai, 1814».

O candelă, în altar, la crucea de la răstignire, seamănă la formă și ornamentație cu o candelă de la Mînăstirea Hurezi ⁴⁵¹, ceea ce înseamnă că aceiași meșteri de artă au lucrat la toate ctitoriile brîncovenesti.

O cădelniță veche, al cărei capac în stil gotic, cu fleșe și turnuri, este opera meșterilor sași din Ardeal ⁴⁵².

Un policandru de bronz cu pajura rusească a fost adus aici în amintirea lui Suvorov.

Sfeșnicele împărătești, din lemn, au bazele și picioarele frumos sculptate și se presupune că sînt din vremea lui Constantin Brîncoveanu ⁴⁵³.

O evanghelie bilingvă — grecească și românească — din timpul lui Constantin Brîncoveanu, are pe ultima copertă patru medalioane emailate, frumos colorate și încadrate de pietre scumpe, din care unul înfățișează

450. Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 54.

451. V. N. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 86.

452. Pr. N. Jantea, *op. cit.*, p. 54.

453. *Ibidem*, p. 55.

pe David cu un pergament în mână, altul pe Solomon stînd pe scaun de judecată, iar celelalte două sînt sparte. În interior, pe prima pagină, sînt

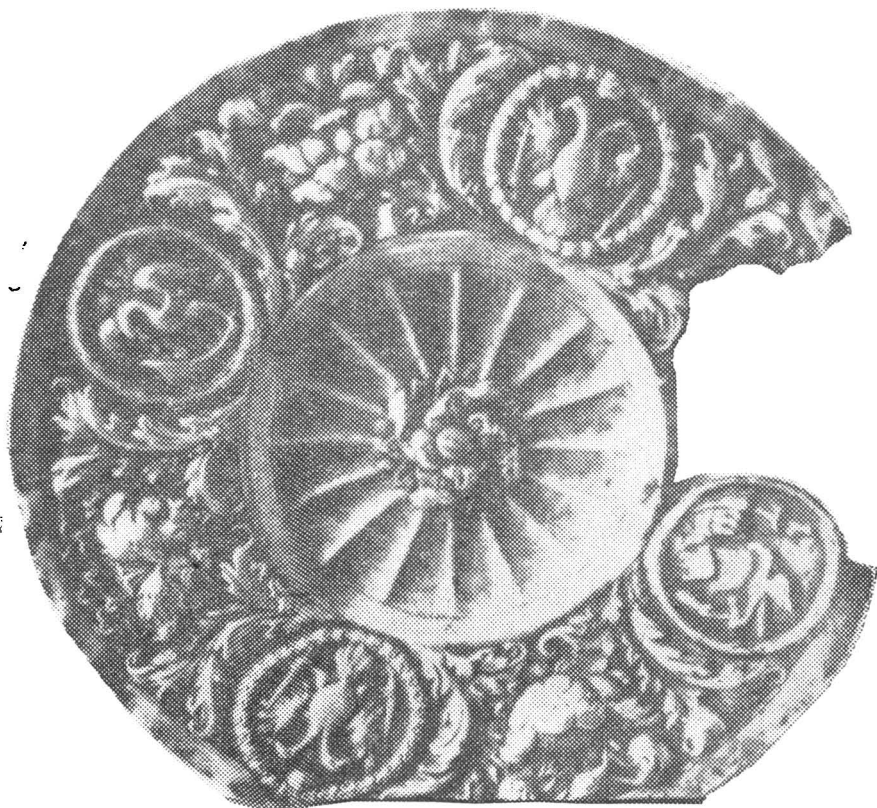

Fig. 6. — Biserica fostei Minăstiri Rîmnicu-Sărat — discul de anafură.

mai multe gravuri înfățișînd un chenar la colțurile căruia apar evanghe-
liștii cu simboalele lor; în partea superioară a foii, la mijloc, este Iisus
Hristos, iar în partea inferioară a ei sînt sfinții împărați Constantin și Elena,
patronii lui Constantin Brîncoveanu ⁴⁵⁴.

Pr. HORIA CONSTANTINESCU

454. *Ibidem*, p. 55.

BISERICI VECHI DIN ORAȘUL BUZĂU

I. BISERICA NEGUȚĂTORI

Începuturile orașului Buzău se studiază mereu, ca și ale altor orașe ¹.

Geografic, este cert că în spațiul vechiului oraș, așezarea sătească care a precedat târgul a existat acolo unde terasa aluvionară a malului drept al râului Buzău este mai ridicată față de nivelul apei (str. Cuza Vodă: 6—7 m) ². Deducem aceasta, nu numai pentru că acolo se găseau atunci cele mai bune condiții geografice; dar, la capătul nord-estic al *Drumului Tîrgului* ³ (numit mai târziu *Ulița veche*, ulița târgului și acum Cuza Vodă) era și punctul cel mai apropiat de iazul morilor, de vadul apei, și, pe deasupra, tot acolo intersectau principalele drumuri : Brașov-Brăila; Țara Românească — Moldova, frecventate de oieri și de negustori. Perimetrul acestei așezări s-ar suprapune astăzi pe cvartalul cuprins între străzile Nicolae Boiangiu, Banghereanu, Clemenței și biserica Neguțători inclusiv, în a cărei apropiere nemijlocită, pe latura dinspre sud-est, s-au îngropat morții pînă mai încoace ⁴.

Tîrgul — temporar la început —, pazarul ⁵ sau piața de mărfuri ceva mai târziu, s-au așezat așadar în apropierea bisericii, cam acolo unde str. Cuza Vodă cotește spre vechea hală. Cu alte cuvinte, elementele de tip urban (atelieri, prăvălii, pivnițe, magazii, piața, case aliniate în ulițe mici, înguste și fără trotuare) au crescut organic în cadrul vechii așezări rurale. Drumul târgului, locul bisericii, oborul sau dejugătoarea (terenul în pantă

1. Pentru București, a se vedea întreaga bibliografie la Dan Berindei, *Orașul București reședință și capitală a Țării Românești 1459 —1862*, București, 1963, p. 7, n. 2; pentru Suceava, Mircea D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, București, 1963.

2. Arhiva Sf. pop. oraș-Buzău, *Planul municip. Buzău*, 1949, p. 6.

3. Menționat prima dată în actul din 30 iunie 1625 (*Doc. priv. ist. Rom., B., Sec. XVII*, vol. IV, București, 1953, p. 535).

4. Săpături recente în jurul bisericii scot la iveală oseminte omenești.

5. Apare prima oară într-un document din 9 iulie 1575 (*Doc. priv. ist. Rom., B. sec. XVI*, vol. IV, p. 192).

din jurul fostei hale) prin care drumul târgului, după ce lăsa pe dreapta drumul Brăilei, se prelungea peste iazul din apropiere, pe la abator, apoi peste rîu, la Gura Cîlnăului în Drumul Bogdanului ⁶, este tot ceea ce ne-a mai rămas din perioada preurbană a orașului Buzău ⁷.

Pentru toate acestea, noi socotim biserica cu hramul «Adormirea Maicii Domnului», numită mai întii *biserica popii Mihai*, mai târziu *biserica Greci* și supranumită apoi *biserica Neguțători*, cel mai vechi locaș de rugăciune din orașul Buzău și, poate, singura biserică de mir existentă în oraș pînă după 1500, cînd a luat ființă Episcopia Buzăului.

Știri documentare, cu privire la existența acestei biserici pînă în secolul al XV-lea inclusiv, deocamdată, nu avem. Numai din secolul al XVI-lea au ieșit la lumină cîteva mărturii, indirecte și acelea, dar care, în chip neîndoios, sînt a i se atribui.

Cea mai veche informație de acest fel datează din 16 februarie 1585, cînd episcopul Buzăului, Luca din Cipru (1583—1604), întărește dania neguțătorului Petru cel Bătrîn, care, în afară de ceea ce dăruise Episcopiei, «lasă prăvălia de la pazar bisericii lui popa Mihai, să fie de întărire popii» ⁸.

Această biserică, menționată în act prin numele preotului deservent, nu putea fi, la acea dată, alta, decît biserica din lăuntrul târgului, din apropierea pazarului (biserica Neguțători), deoarece, Mînăstirea Banu, presupunînd că a existat atunci, și arătată în documente ca fiind așezată «den jos de oraș» ⁹, deci în afara razei propriu-zise a orașului, nu putea fi numită, într-un act ieșit din cancelaria Episcopiei, *biserica popii Mihai*. De aceea, nu poate fi nici o îndoială că dania din 1585 s-a făcut în folosul unei biserici de mir la care slujea popa Mihai ¹⁰.

O a doua informație tot de această natură o aflăm în jurnalul de operații, întocmit la 1600 de un polonez al cărui nume ne-a rămas necunoscut. Anonimul polonez, zugrăvind mișcările trupelor cancelarului I. Zamoyski în Moldova și Țara Românească, între 21 septembrie—24 octombrie 1600, notează «*in oppido Bodzow*», acupat de trupe, «*tria templa quae sunt eminentiora aliis*», în care polonezii instalaseră niște bombarde ¹¹, cu scopul

6. Menționat într-un document din 13 octombrie 1619 (*Doc. priv. ist. Rom.*; B., sec. XVII, vol. III, București, 1951, p. 429).

7. Epoca formării orașului Buzău este pusă de istorici în același timp cu a celor mai vechi târguri ale Țării Românești (Argeș, Cîmpulung, Tîrgoviște, Brăila). Vezi N. Iorga, *Istoria poporului românesc*, București, 1922, vol. I, p. 223—224; P. P. Pănaiteșcu, *Interpretări românești*, București, 1944, p. 198; *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 291.

8. *Doc. priv. Ist. Rom.*, B., sec. XVI, vol. V, București, 1950, p. 180—181. Actul de danie este întărit pe aceeași dată, și de Balco județul împreună cu cei 12 pîrgari ai orașului (*op. cit.*, p. 181).

9. *Ibidem*, vol. VI, p. 34, actul din 28 ianuarie 1592 și p. 123—124, — actul din 3 iunie 1594.

10. Un popa Mihai mare apare alături de preoții Șarban, Frățilă și Cîrstea, din Buzău, în doc. din 5 ianuarie 1549 (*Doc. priv. Ist. Rom.*, B., sec. XVI, vol. II, p. 389).

11. A. Veress, *Doc. priv. la ist. Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, vol. VI, București, 1933, p. 245.

de a se apăra în eventualitatea unui atac dîn partea lui Mihai Viteazul, aflat cu oștile sale pe înălțimile Istriței din apropiere¹².

Cele trei biserici consemnate de polonez nu puteau fi, la 1600, decît biserica de mir a tîrgului, episcopia și Mînăstirea Banu.

În sfîrșit, la 25 august 1615, ceremonia înfrățirii dintre Nenciu și sora sa Tudora se desfășoară «la sfînta beserică a popii Nistor», din orașul Buzău, unde, alături de popa Nistor, ca să dea mai multă tărie actului, asistă Chiril episcopul Buzăului, Neagu și Mușat din Cîndești împreună cu Ilie din Mărăcineni¹³. Zapisul de înfrățire, în limba slavă, este scris pe pergament în orașul Buzău, de Efrem, viitorul episcop.

Cu datele de care dispunem, am putea afirma că la 1615 nu mai exista în orașul Buzău o a doua biserică de mir și, fiindcă de astădată se repetă procedeul din 1585, menționîndu-se biserica prin numele preotului, sîntem mai îndreptățiti să credem că, în ambele cazuri, avem de-a face cu una și aceeași biserică.

Acestea sînt dovezile pe care le putem aduce în reconstituirea trecutului îndepărtat al unei biserici presupusă a fi existat pe locul unde se află astăzi biserica Neguțători din orașul Buzău. Ni se va obiecta, poate, că textele de mai sus nu confirmă cu destulă claritate existența acestei biserici, acolo, înainte de secolul al XVII-lea, ci numai o deduc. Lucrul e, de bună seamă, adevărat, și dacă o altă documentație nu a fost utilizată, pricina stă numai în lipsa ei. Observînd însă cu atenție așezarea bisericii în nemijlocita apropiere de nucleul vechiului tîrg, deducțiile trase ni se par juste.

*

Activitatea constructivă desfășurată cu atîta zel de Matei Basarab pe la mijlocul secolului al XVII-lea a cuprins, în sfera preocupărilor sale, și orașul Buzău. În anul 1649, domnul a reconstruit aci, din temelii, biserica episcopală «distrusă de năvălirile varvaricești»¹⁴ — monument de artă veche românească, păstrat aproape intact în formele sale originale¹⁵; în același timp, negustorul brăilean Badea Obredi, grec de neam și foarte bun prieten al lui Matei, zidește *biserica Greci*.

Legăturile lui Obredi cu Buzăul¹⁶ nu pot fi interpretate numai ca un reflex al relațiilor sale cu Matei Basarab¹⁷. Se știe că, încă din ultimul

12. Constantin Zagoriț, *Luptele lui Mihai Viteazul cu polonii*, în «Revista Istorică», XXVI (1940), nr. 4—6, p. 112—119.

13. *Doc. priv. Ist. României, B., sec. XVII*, vol. I, p. 428—429.

14. N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, fasc. II, București, 1907, p. 363. Printr-un document din 10 oct. 1632, M. Basarab scutește poslușnicii episcopiei de orice dajdie, că «iaste arsă și strecată, ca să lucreze și să dreagă» (Acad. R.P.R., CXXIV/192).

15. În 1938, cu ocazia unor reparații, ieșind la iveală de sub tencuială formele mult mai bogate ale vechii decorații exterioare în cărămidă aparentă, restaurarea a cuprins numai fațadele fără să se extindă și asupra turlor (Arh. Ep. Buzău, dos. 21/1938, nenumerotat).

16. În 1651, Obredi închină moșia Iasul din hotarul Brăilei, pentru care plătiase 5500 aspri, Episcopiei de Buzău (Arh. St. Buc., *Ep. Buzău*, LVIII/7).

17. Radu Perianu, *Un negustor brăilean prieten al lui Matei Basarab*, — extras din *Rev. ist. rom.*, XVI, (1947), 4, p. 344—353; I. Ionașcu, *V. Caloianu, 1819—1885*, în «Muguri», XIII, nr. 7—10, p. 6, n. 35.

sfert al secolului al XVI-lea, numărul grecilor stabiliți în orașul Buzău și în împrejurimi era destul de ridicat¹⁸. În documentele din prima jumătate a secolului al XVII-lea, numele familiilor grecești (Jipa, Dumitru Grecu, Sorescu, Vernescu, Manole, Miha Grecu, Stama, Cîrloavă, Radu Grecu, Mănăilă, Caloian) sînt frecvente pentru părțile Buzăului unde activează ca negustori¹⁹, creditori²⁰ slujbași²¹ și mulți cu preocupări legate de agricultură²².

Apariția acestora în viața economică a orașului nu trebuie pusă în legătură numai cu prezența vestitului caligraf, Luca din Cipru, ca episcop de Buzău între 1583—1604, ci mai ales cu noua orientare a comerțului nostru de vite și cereale către imperiul otoman, din aceeași perioadă. În felul acesta, se statornicește în orașul Buzău o colonie de greci cu interese multilaterale care vor dori slujbă religioasă în limba proprie și școală națională²³.

Cele de mai sus impun concluzia că Badea Obredi, greț de neam, a construit biserica din 1649 pentru colonia greacă din orașul Buzău. Constatarea aceasta este întărită și de faptul că în biserica zidită de Obredi s-a slujit grecește pînă la începutul secolului al XIX-lea. Prezența în arhiva bisericii a unei întregi colecții de cărți de ritual în limba greacă, tipărite la Veneția între 1673—1684, încărcate de note marginale și cu bogate aspecte de uzură nu mai lasă loc nici unei îndoieli. În asemenea condiții, faptul că acestei biserici i s-a dat numele de *biserica Greci* este, desigur, explicabil²⁴.

Pisania din 1850, reamintind că *biserica Greci* a fost construită de Obredi, nu spune că înainte de 1649 a existat acolo un alt locaș de rugăciune mai vechi. S-ar putea presupune că amănuntul acesta prețios și edificator să fi lipsit și din pisania de la 1649 pe care o înlocuiește cea din 1850. Oricum vor fi stat lucrurile, un argument puternic de natură topografică susține ipoteza noastră (că, într-adevăr, acolo a existat o biserică mai veche, biserica popii Mihai, ajunsă în ruine): *spațiul fizic în care*

18. I. Ionașcu, *Știri nouă despre mănăstirea Ciolanu*, în «Ingerul», VIII, nr. 1—2, p. 19.

19. *Doc. priv. Ist. Rom., B., sec. XVII*, vol. I, p. 161, 350—351; vol. II, p. 146; vol. IV, p. 175; Arh. St. Buc., *Episc. Buzău*, XII/4.

20. I. Ionașcu, *Schitu Grăjdana*, în «Muguri», XIII (1936), nr. 4—5, p. 39, documentul nr. 14 din 27 martie 1641.

21. *Doc. priv. Ist. Rom., B., sec. XVII*, vol. IV, p. 382.

22. *Doc. priv. Ist. Rom. sec. XVI*, vol. I, p. 388, vol. III, p. 97; *sec. XVII*, vol. I, p. 388, vol. III, p. 97, vol. IV, p. 183, 367, 376, 406, 465, 531 și 592.

23. Știri sigure despre existența unei școli grecești la Buzău avem numai cu începere de la 9.I.1725, cînd Nic. Mavrocordat asigură episcopiei 250 taleri «din vinăriciul județului Buzău pentru a ține o școală grecească și alta slavonească» (Arh. St. Buc., *Episc. Buzău*, ms. 172, f. 95). Școala grecească, cu unele întreruperi, funcționa și în 1846, avînd ca profesor pe Iramis Colonatidis (Arh. St. Buc., *Min. Instr.*, dos-1748/1845, f. 148).

24. Cu acest nume este citată prima oară într-o anafora, din 8 mai 1765, a lui Teodorache biv vel comis și ispravnic de Buzău, privitoare la locul casei lui Hagi Costandin căpitan za Slatina, din ȋrgul Buzăului, dăruit episcopiei. În cuprinsul aceluși loc, biserica Greci avea o brutărie într-un înveliș cu a vistierului Vergu (Arh. St. Buc., *Episcopio Buzău*, ms. 171, f. 58—58v.).

a construit Obredi făcea parte integrantă din vatra veche a târgului, anterioară secolului al XVII-lea.

În cazul în care târgul ar fi avut, pînă la 1600, o biserică de mir în altă parte, e de presupus că amintirea locului n-ar fi dispărut fără urmă.

Relatările sumare ale lui Basil Iorgulescu despre *biserica Greci* în perioada 1649—1850²⁵ sînt pe de-a întregul eronate. Construcția lui Obredi nu «a căzut curînd în ruină» întrucît știm precis că a funcționat de-a lungul întregii perioade²⁶, și nici grecii, cunoscîndu-li-se religiozitatea, nu-și puteau lua «în deridere», cum spune Iorgulescu, propria biserică numînd-o «biserica țigăncii»²⁷. B. Iorgulescu greșește și cînd confundă pe medelnicerul Niclae Caloian din pisană de la 1850, prin Caloian căpitanul, ctitorul din 1711 al bisericii Broșteni.

În ce privește data, la care a avut loc înlocuirea limbii grecești din serviciul bisericii prin limba română, credem că trebuie pusă între 1810—1815, deoarece seria Mineiilor românești tipărite la Buda în 1804—1805, sînt achiziționate de biserică în acest interval²⁸.

*

Construcția, așa cum o vedem astăzi, tip bazilical de mari dimensiuni (32 × 17 m × 10 m înălțime la cornișe), formată dintr-o singură încăpere de plan dreptunghiular, cu o singură absidă circulară pe latura dinspre răsărit, datează din 1850. Clopotnița cu parterul din piatră cioplită, cu primul etaj din cărămidă și al doilea din scîndură, e din 1873, iar pridvorul lipit de biserică, din metal și sticlă, cu fronton clasic pe 4 coloane din piatră, e de dată mai nouă.

Interiorul bisericii e despărțit în 3 nave prin intermediul a două șiruri de coloane doric, tencuite cu un strat subțire de ipsos. Sistemul de boltire, în stil baroc, variază: la navele laterale, de la bolți cilindrice turtite în primele spații de la intrare la bolți minăstirești cu un mic plafon central spre altar, iar la nava mediană, de la calote sferice cu pandantivi de forme neregulate la turla pantocratorului pe pandantivi triunghiulari tot de forme neregulate din cauza distanțelor neegale dintre coloane. Toate aceste bolți se sprijină pe coloanele de piatră și pe zidurile portante prin intermediul unei trame de arce elipsoidale.

25. *Dicționarul geografic și istoric al jud. Buzău*, București, 1892, p. 119.

26. Lui B. Iorgulescu i-a scăpat complet înțelesul pisaniei din 1850 în care se atestă continua funcționare, cînd spune: «201 ani (1649—1850) am primit în sinul meu rugăciunile, plîngerile și făgăduințele fiilor mei». Alte mărturii, pentru a dovedi funcționarea neîntreruptă în vremurile mai apropiate, putem adăuga: *Catagrafia bisericilor din 1832* (Arh. St. Buzău, *Ocîrmuirea*, dos. 4361/1832, f. 87) și *Condicile stării civile de la 1832 încoace* (Arh. St. Buzău, *Primăria*). În orașul Buzău a existat o singură biserică părăsită între 1864—1935, biserică Gîrlași, așezată în marginea de nord-est a orașului, înconjurată atunci numai de cîteva locuințe sordide ale cărămidarilor.

27. După informațiile cîtorva bătrîni din mahalaua Gîrlași, porecla se referea, într-adevăr, bisericii Gîrlași.

28. A se vedea, mai departe, însemnările de pe vechile Mineie ale lunilor mai, iulie și decembrie.

Așadar, avem de-a face cu o biserică «de factură romanică» al cărei interior, nefiind delimitat în naos și pronaos, potrivit cerințelor cultului bizantin, o putem apropia mai mult de bazilicele din Transilvania, decît de cele din Moldova²⁹.

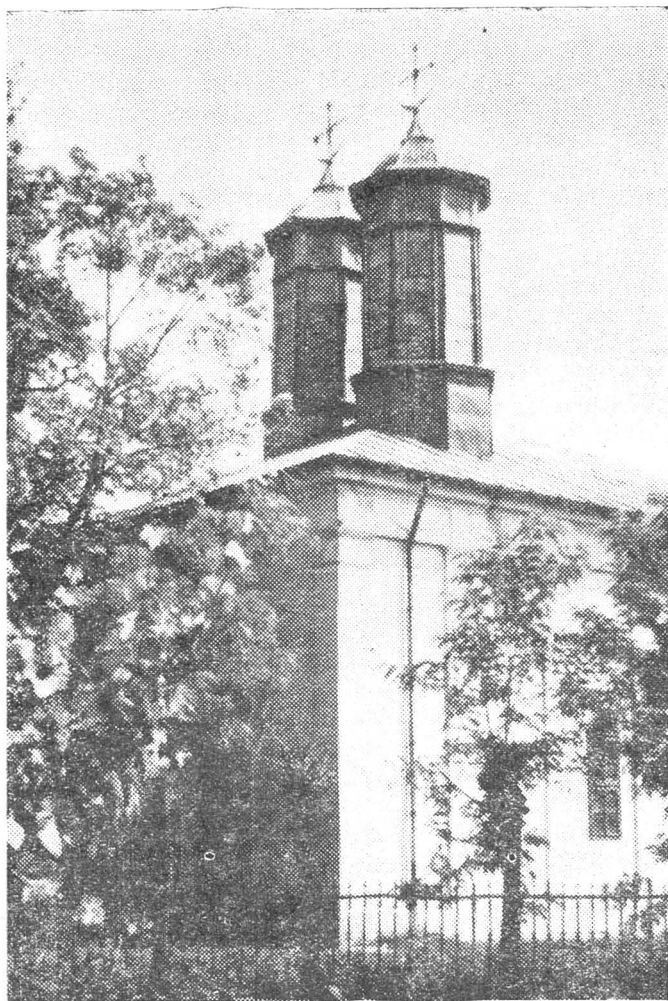

Fig. 1. — Biserica Neguțatori din Buzău.

29. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, I, București, 1963, p. 77 (biserica din satul Herina-Bistrița) și p. 120—122 (biserica Sf. Nicolae din Rădăuți); cf. P. Constantinescu-Iași, *Nartherul în artele bizantine, sud-slave și române*, Iași, 1926, p. 226.

Pictura interiorului, reprezentată prin sfinți încadrați în mari panouri decorative pe un fond de un colorit cald și vioi, datează din 1915 și se datorește zugravului Dimitrie Nicolescu. Numai icoanele de la timplă (cele împărătești — îmbrăcate în argint) par mai vechi și de calitate superioară.

Sculptura tîmplei și a amvonului în alto-relief, cu ornamente reprezentînd viață de vie, struguri, flori, cu profile și elemente arhitecturale, e în stil baroc.

Paramentul fațadelor din cărămidă, deasupra soclului din piatră, e acoperit cu o tencuială simplă care merge aproape otova de jur-împrejur. Singurul decor al fațadelor e o interpretare a neoclasicului venit la noi din Rusia, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, și se reduce aci la niște profile verticale în formă de pilaștri meniți să sprijine din loc în loc, cornișa. Numai pe fațada dinspre vest se află sub cornișe trei nișe mari rezervate picturii. Ușile și ferestrele au ancadramente din piatră fățuită.

Cele două turlle mici, din lemn, îmbrăcate cu tablă, nu au nici o corespondență constructivă cu bolțile; turla cea mare, octogonală, de pe naos, amenințînd cu prăbușirea, a fost dată jos în 1938 și înlocuită cu un plafon provizoriu din lemn.

Plastic, biserica nu reprezintă o valoare, dar este interesantă ca plan, prestanță și dimensiuni. Nu știm dacă se mai găsește o alta pe teritoriul țării noastre, de aceleași proporții și realizată cu astfel de mijloace.

*

Pisania mare (1,80 × 0,75 m), așezată de-asupra ușii de la intrare, scrisă în piatră din majuscule săpate în relief, datează din 1850 și cuprinde un scurt istoric mai apropiat al bisericii: «*Biserică și casă a celui Prea înalt sint. 201 ani am prîimit în sînul meu rugăciunile, plîngerile și fîgăduințele sîilor mei cînd mă zidise evlaviosul meu fiu Badea Obreai, în zilele prințului Mateiu Basarab. Curgerea timpului aducîndu-mă în ruinare, bunul meu fiu, reposatul în fericire, medelniceru Nicolae Caloian, a jertfit 32000 lei pentru a mea reînființare; iar cu ajutorul celorlalți fii ai miei: serdarul Dimitrie Sărățeanu, Atanasie Poenaru, Costică Nicolau, frați(i) Mihaiu și Costache, Iane Iconomu, Sava Diamandi și Stan Stănescu, împreună și cu toți iubii(i) mei orășani m-am adus în starea în care mă aflu. Cetitorule, află că afară de mine ușurare nu e. Fericii ai mei căci din credința lor exist. 1850. Săvîrșită în zilele prințului Barbu Dimitrie Știrbeiu, și cîrmuitor (sf(intei) episcopii Buzău: D. Filoteiu. Sfințită: septem-vrie) 8»^{29 bis}.*

Biserica păstrează, din vestita colecție a cărților de slujbă tipărite în limba greacă la Veneția, între 1673—1684, *Mineiele* lunilor: ianuarie, martie, august, octombrie, noiembrie și decembrie, un *Penticostar* și un al doilea *Penticostar* apărut tot la Veneția. Însă în 1801.

Textul e tipărit pe două coloane cu caractere roșii și negre de aceeași mărime, depășite doar de majusculele aliniatelor, toate în roșu. Titlul fie-

^{29 bis}. A fost reproducă de B. Iorgulescu, *op cit.*, p. 119 și de N. Iorga, *Inscriptii*, fasc. II, p. 363.

cărui volum este încadrat pe foaia de titlu într-o gravură (26×16 cm) reprezentând un portic de-asupra căruia tronează Dumnezeu în ipostaza de creator al lumii; în cele 4 colțuri — evangheliștii cu simbolurile respective. De jur-împrejurul celor două coloane sprijinind treptele tronului dumnezeiesc, se împletește o coardă de viță plină de rod. Jos, între evangheliștii

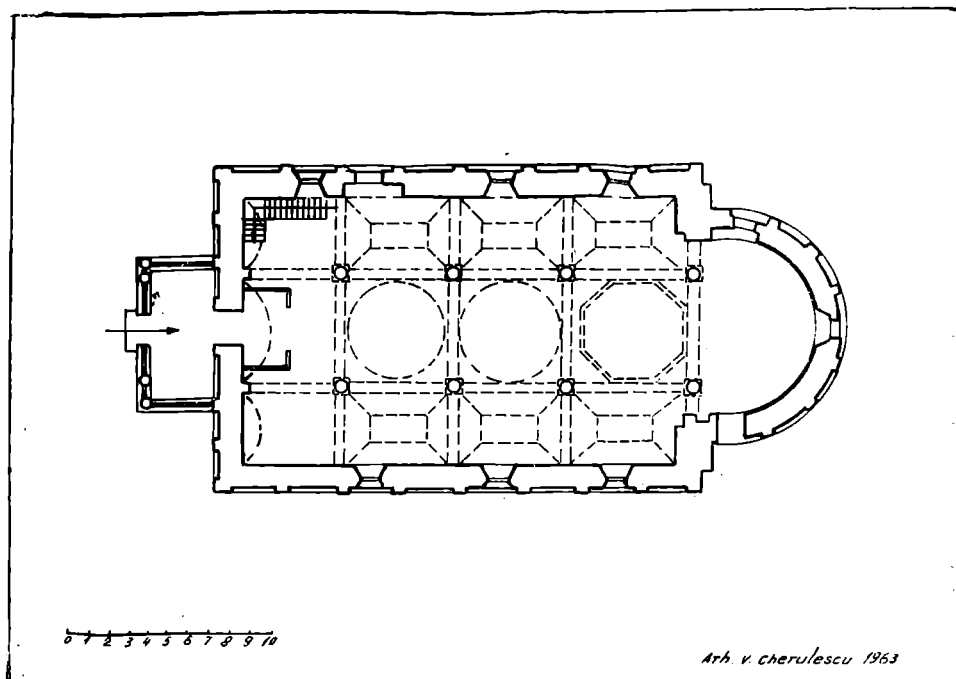

Fig. 2. — Planul bisericii Neguțători din Buzău.

Marcu și Luca, o albină luându-și zborul dintre inițialele N. G. — emblema tipografiei lui Nicolae Glykis³⁰. Cuprinsul fiecărui volum se încheie cu anul ieșirii de sub tipar și cu emblema mărită a tipografiei. Volumele toate sînt legate în piele, numai *Penticostarul* din 1681 are pe prima scoarță, încrustată în mijloc, o iconiță romboidală cu chipul Maicii Domnului ținînd pruncul în brațe. Alte incrustații simple ornamentează cotoarele și marginile cărților. Nu toate volumele au exact aceleași dimensiuni; cîteva, deteriorate printr-o îndelungată întrebuințare, au suferit reparații însemnate.

Transcriem ce ni s-a părut mai interesant din însemnările în limbi străine.

a) *Penticostarul*, Veneția, 1681, conține pe prima scoarță o însemnare, în creion, din 1849, într-o limbă greacă foarte aproximativă, exprimînd

30. Grec de origină, de fel din Ianina, N. Glykis se stabilește în 1648 la Veneția și în 1671 înființează una din primele tipografii ale orașului publicînd lucrări literare, științifice și religioase de largă răspîndire pentru toți grecii de sub stăpînirea otomană. Activitatea tipografiei continuă ascensiv sub urmașii săi pînă în 1831, după care, trecînd în alte mîini, încetează definitiv în 1848. Vezi D. Mirtzios, "Η οικογενεια των γλυκίων ή γλυκίδων, în „Επειροτικά Χρονικά“, X, 1935, p. 152 și Dicționar „Ελευθεροπούλας“, vol. IV, Atena, sub voce.

un blestem ucigător la adresa celor ce, printr-un mijloc sau altul, ar înstrăina cartea.

b) *Mineiul lunei decembrie* conține pe prima foaie de gardă următoarea însemnare în limba greacă, însoțită de traducere. Reproducem numai textul românesc: «*Am scris eu, subscrisul popa Constandin din Moldova, în 1778, decembrie 20, spre amintire la mulți ani fericiți, în zilele domnului Ieremia stareț, din Creta. S-a scris miercuri. Rămîn, cu plecaciune, popa Constandin Moldoveanul*».

c) La ce dată și de cine a fost donat bisericii *Penticostarul* tipărit la Veneția în 1801, aflăm dintr-o însemnare de pe f. 2-a v.³¹ pe care o dăm în traducere: «*Acest Penticostariu l-am dăruit eu, Constandin Dumas, bisericii din orașul Buzău, numită Greci, în amintirea prea fericitei mele soții, Gheorghina, Constandin Dumas din Alizia*³², 1805, mai 5».

d) Între cărțile străine vechi ale acestei biserici se află și un *Slovariu* (dicționar) greco-rus și ruso-grec, tipărit la Moscova în 1795 de R. A. Mefodiem, în editura Academiei slavono-greco-latină. Cartea de mici dimensiuni (21,3×13,2 cm) are 278 p., și, dintr-un «ex libris» în limba rusă de pe foaia de gardă, aflăm că în 1797 aparținea lui Mustaciov (Moscova)

Alte cărți străine fără însemnări: *Chrestomația greacă*, cuprinzând diferite fragmente din scriitorii greci, Atena, 1845 (20,6×13,5 cm) are 128 p., legată în pînză și carton; *Gramatica limbii grecești*, Atena, 1845, vol. III din *Colecția canoanelor*, Atena, 1853 de Ralli și Potli.

Cărțile de slujbă în limba greacă menționate mai înainte cuprind o sumedenie de însemnări în limba română, scrisă cu chirilică. Le transcriem pe toate cele care prezintă oarecare importanță istorică.

a) *Mineiul lunei august*, Veneția, 1673. Pe prima copertă se repetă de câteva ori scriitura: «*Enea Boltașul arhon ispravnic*»; pe foaia de titlu ni se dau relații despre refugiul în munți al locuitorilor orașului Buzău prădat și devastat de turci în toamna anului 1769: *Să se știe de cînd s-au arătat pe cer o stea cu coadă în vremea răzmiriții, în luna lui august, în zilele prealuminatului și prea înălțatului domn Grigorii Ghîca vo(i)evod, cînd era toată bo(i)erimea Buzăului dimpreună cu toți negustorii adunați în satul Brăești. Și am scris eu, care mai jos voi ȋscăli, în luna lui octomvrie tot întru același ȋndiction, la anul 7277 (1769)». Radu post(elnic).*

În același volum, f. 59: «*să se știe de cînd a venit cătanele în Țara Românească, 12 oști, și a venit ot Brăești în Brădești cu toată oastea lor. Eu Necula logofăt, sin popa Dima ot Bărăști*»³³.

Alte însemnări scot la iveală nume de oameni (clerici, mireni) cu oarecare rosturi în viața socială. Pe f. 117: «*să se știe de cînd a venit Rizu grecu la mănăstirea Banu și m-amu tocmît eu, Necula, la elu*».

Pe ultima f. albă: «*Să se știe de cînd au răposat d(umnea)lui post(ell)nic) Bărbuceanul, în zilele prea ȋnnălțatului domn Ioa(n) Ale-*

31. Însemnarea se repetă aproape în aceiași termeni și pe p. 234.

32. Orașel în Acarnania (Grecia).

33. Însemnarea, deși nedată, e din noiembrie 1789, cînd armatele austriece au ocupat Țara Românească.

xandru Ipsilan(t) vv, la anul 1774, în luna lui august în 4 zile: *Și la anul au răposat și cucoana Măriuța a dom(nea)u(i). Și am scris eu, Radu sătrar»*. De o parte și de alta a semnăturii, același scriitor exprimă în numele soției îndurerate un omagiu soțului decedat: *...«cînd cu acest bo(i)er am trăit, al mieu ca un bun și dulce părinte l-am avut, cu numele Bărbuceanu Mănăilesc numit, și vtori și vel post(elnic) s-au chemat. Iar cînd la munte, amîndoi am lăcuit pîn pietre multe scăpare am dobindit, iar acum fiind depărtată, la petrecerea d(umnea)lui nu m-am întîmplat, i procit»*.

Pe aceeași pagină, de o altă mînă: *«Să se știe de cîndu au răposat d(umn)real(u)și vâtaful Tudor a tot plai(u)l Buzăului, în zilele d(o)mnului nostru Alexandru Ipsila(n)t vv., în luna lui noem(vrie), în 30 de zile. Și am scris eu, Radu dascăl, la leat 1775»*.

O altă serie de cărți vechi bisericești o constituie mineele în limba română (I—XII), tipărite la Buda în 1804—1805. Ca note comune au: legături în piele, aceleași dimensiuni (37×23 cm), frumoase ornamente cu gravuri și caractere în negru sau roș, sînt bine conservate.

a) *Mineiul lunii mai*, prima f., amintește despre prăvălia din oraș a postelnicului Nedelcu Rîpeanu ;

b) *Mineiul lunii martie*, prima f. notează numele lui «*Manolache logofătul, la 31 ianuarie 1824*». În subsolul primelor 6 file, aflăm informații prețioase cu privire la timpul și împrejurările în care au fost introduse cărțile de slujbă în limba română la această biserică: «*Acest sfînt și dumnezeesc minei, ce se chiamă luna lui martie, l-au cumpărat diaconul Stoian, zidar ot Gura Nișcov(u)l(u)și, și l-au dăruit sfîntei biserici (a) Greșilor unde se prăznește hramul sfîntei Adormiri. Leat 1816, sept(emvrie) 28. Diacon Stoian*».

Pe aceeași f., ceva mai jos, un fapt care nu trebuie să se uite, notează paracliserul Gh. Canașule la 9 iunie 1917: «*Am supscris spre eterna pomenire a anotimpului războiului, fiind armatele germane în Buzău, luîndu-ne și clopotele de la biserică*».

c) *Mineiul lui iulie* a fost dăruit bisericii de «*Panciu cojocarul sin Petrea Arnăukiolean*³⁴, la leat 1815, dechemvrie 25, și a costat taleri 13, parale 7». Pe ultima foaie, preotul Radu notează: «*Să se știe cînd au trecut (prin Buzău) Moro-hași la Rusia pentru legarea păcii la leat 1826, iunie 24, în vremea Drăgăiciei*»³⁵.

d) Același preot, după ce înseamnă în mineiul lunii septembrie, pe ultima foaie, «*...meremetisirea bisericii Banu de sfîntia sa părintele Ieroftei ieromonah și de părintele Ghermano.. la leat 1826, august*», nu scapă să noteze în mineiul lunii noiembrie, pe prima filă o știre foarte prețioasă, fiindcă e singura pe care o avem cu privire la zidirea bisericii Sfîntul Nicolae-Sirbi din orașul Buzău : «*Să se știe de cînd s-au făcut biserică Sirbi și s-au meremetisit biserică Banului la leat 1826, august*».

34. Colonist bulgar, de fel din satul Arnăutchioi-Bulgaria.

35. E vorba de convenția încheiată între turci și ruși la Akerman (Cetatea Albă), în 1826, oct. 7.

e) *Mineiul lunii decembrie* «...S-au cumpărat de domnealui jupin Stan din oraș(ul) Buzău și l-au dăruit la sfînta biserică a Grecilor, la leat 1816, ghenarie 20».

Cărțile, ca și oamenii, se răspîndesc și ele care încotro.

f) *Ceaslovul*, București 1826: «cumpărat cu taleri 35 și parale 20, la leat 1832, martie 6 de către Constandin sin Nicolau bărbierul ot Cîmpulung», ajunge între cărțile acestei biserici.

g) *Sfintele și dumnezeieștile liturghii*, Sibiu 1831, au avut și ele soarta lor. La f. 317 v.: «Această sfîntă și dumnezeiască liturghie este a preotului Stanu sin preot Vasile din sat Macovei ce-i zice și Padina. Am scris pã leat 1842, avgust 27. Preot Stan duhovnic». Pe f. 12: «la leat 1848, ionii, în zilele 20 mi-au legat această liturghie. Era pe vremea oștirilor cînd am scris, era oștiri în țară moscali, turci. 1849, aprilie(e) 5. popa Stan duhovnic». În același volum, f. 216, apare numele preotului Vasile Bașturescu, hirotonit la 1849 avgust 15, căruia i se dăruiește «la 25 ghenarie 1853, această sfîntă liturghie, de mine suptsemnatul pentru pomenire, Costache Vernescu post(elnic)».

De la preotul Stan din satul Macovei, mare iubitor de cărți, vine și volumul *Datoriile preoților*, București 1852, despre care însuși spune că: «...la leat 1852, iulie 12, mi s-au adus această cârtică de dascălul Barbu de la satul Țuguiațu cu prețul de trei sfaņți tohmai». Și Săsenie monahul își afirmă proprietatea *Acatisteriului care cuprinde în sine și alte umilicioase canoane*, Buzău, 1837, cumpărat de la părintele Nil.

O însemnare din *Liturghia lui Vasile cel Mare*, Buzău, 1832, amintește despre «Ioan preot legător de cărți, la 19 decembrie 1849».

Printre cărțile vechi nedatabile din cauza lipsei foilor de titlu, biserică posedă : 1) *Triodion*, adică trei cîntări cu Dumnezeu cel sfînt, Buda, 1816. Pe prima filă : «în anul 1837, februarie 21, am cumpărat acest triod de la ierodiaconul Iraclie al sfîntei episcopii din Buzău cu trei galbeni împărătești, adică lei 96, pã vremea cînd mă aflam psalt la episcopie. Și am însemnat pã aici ca să se știe, eu Matache Slăvulescu»; iar pe f. 49: «acest triod este al sfîntii biserici Greci de aici din oraș(ul) Buzău pe care, spre pomenire veșnică, l-am hărăzit eu suptscălitul în 27 ghenarie 1839. Grigoriu».

Alte cărți vechi ³⁶, fără însemnări: 1. *Penticostarul*, Sibiu 1805; 2. *Cazanii*, Buzău, 1834; 3. *Viețile sfîntilor* din luna noiembrie, București, 1835; 4. *Sfintele și dumnezeieștile liturghii*, Buzău, 1835; 5. *Sfînta și Dumnezeiasca Evanghelie*, Buzău, 1837; 6. *Cinci cuvîntări* ale sfîntului părintelui nostru Grigorii episcopul și luminătorul Nisienilor, Buzău, 1838; 7. *Sfînta Evanghelie* care se citește în ziua de Paști, Buzău, 1840; 8. *Paresimier*, București, 1847; 9. *Carte prea frumoasă* numită *Minunile Maicii Domnului*, Neamț, 1847; 10. *Tipic bisericesc*, București, 1851; 11. *Slujba sfîntelor și dumnezeieștilor patimi*, București, 1853; 12. *Cuvînte la apostolii dumnicilor de preste tot anul* (2 ex.), Buzău, 1853; 13. *Penti-*

36. Am cuprins, sub această denumire, toate tipăriturile în chirilică.

costar, Buzău, 1854, 14. *Prolog*, adică adunare în scurt a vieții sfinților din luna lui septembrie, Neamț, 1854; 15. *Idem*, din luna lui iunie, Neamț, 1854; 16. *Istoria sfântă* a Vechiului și Noului Testament, Buzău, 1854; 17. *Noul Testament*, ed. III-a, București, 1855; 18. *Acte și fragmente latino-românești* pentru istoria beserecei romane mai ales unite, edite și anotate de Tim. Cipariu, Blasiu (Blaj), 1855; 19. *Ermologhion* sau catavasier, Buzău, 1856; 20. *Tomul întâiu al Antologiei* după așezământul sistemii cea noa a muzicii bisericești, Buzău, 1856; 21. *Rînduiala sfintei și dumnezeieștii liturghii*, Buzău, 1856; 22. *Viața și 183 fabule* ale lui Esop, Buzău, 1857; 23. *Psaltirea*, Sibiu, 1857; 24. *Istoria bisericii răsăritene universale* de Andrei baron de Șaguna, tom. III, Sibiu, 1850; 25. *Ceaslovul*, Buzău, 1858.

2. MÎNĂSTIREA BANU

Buzăul, legat prin așezare de drumul comercial al Brașovului și avînd în plus, după 1500, rosturi administrative (reședință episcopală), a reușit să mențină vechiul său caracter comercial și agrar, dar destul de înfloritor ca să atragă reprezentanții economiei de schimb din sudul Dunării.

În capitoul precedent, am semnalat afluxul grecilor în orașul Buzău unde ocupau, înainte și după 1600, locuri în comerțul orașenesc, mori, vii și moșii în zona de aprovizionare a orașului sau slujbe în aparatul statului feudal. O dată cu negustorii, își fac apariția în Buzău și călugării greci, interesați ca și ceilalți levantini în schimbul marfă-bani prin participarea activă la încheierea unor tranzacții în scopul achiziționării de proprietăți în județ, metocuri sau prăvălii în oraș. Astfel, în iulie-august 1586, Mihnea Turcitul întărește călugărilor de la Simon Petru din Athos «un metoc den tîrgul domniei mele de la Buzău», scutindu-le, tot atunci, viile și metocul de vinărici³⁷.

Din cuprinsul acestui document, două lucruri se desprind în chip lămurit: a) călugării greci de la Simon Petru stăpîneau, înainte de iulie-august 1586, vii în jurul orașului, și b) ei obțin la acea dată un metoc în oraș în care-și pot desfăcu, scutiți de impozite, produsele.

Izvoarele interne nu ne mai dau vreo altă știre despre activitatea desfășurată de călugării de la Simon Petru în orașul Buzău și nici despre metocul lor. S-ar părea că acțiunile acestor călugări se concentrează în orașul București unde stăpînesc, cam în aceeași vreme șapte prăvălii, mori pe Dimbovița, vii și moșii în județul Ilfov³⁸.

Rămîn însă aci călugării greci de la Mînăstirea Dusico din Eparhia Tricalei (Grecia). Într-un document din 12 iunie 1590 se spune: «...au cumpărat călugării de la sfînta mănăstire numită Dușca³⁹, unde este hra-

37. *Doc. priv. Ist. Rom., B., sec. XVI*, vol. V, p. 258. Actul e scris de Draghii logofătul «în orașul Buzăului».

38. *Ibidem*, p. 187—188.

39. A fost, de la început, enorie, autonomă, sub supravegherea mitropoliților Larisei care o construiseră la jumătatea secolului al XVI-lea. La 1850, fu recunoscută stavropighie. S-a bucurat de o situație foarte prosperă (avea 366 de chilii) datorită veniturilor din Țara Românească, pînă în mai 1823, în perioada luptelor pen-

mul Preobregenii ocină de la Dumitru, fiul lui Gherghe din târgul Buzăului, 15 stj. și 12 pg. de vie din ocina lui din Vernești. Și au dat 14600 aspri pentru acea ocină și vie»⁴⁰. Zăpisiul de cumpărare este întărit, pe aceiași dată, de Tudoran, județul orașului, împreună cu cei 12 pîrgari asistați de numeroși martori printre care se întilnesc și preoții: Mițrea, Stan, Mircea, Dragomir, Badiul, Vasilie, Gherghe și Ion protopop; scrie popa Dobrilă — toți din oraș.

Exploatația agro-viticolă a călugărilor greci de la Dusico la Vernești (8 km nord-vest de oraș) presupune existența unui metoc al lor în marginea târgului în care-și puteau desface vinurile. Hrisovul lui Ștefan Surdul, din 28 mai 1592, prin care se întărește minăstirii «...care iaste den jos lingă orașul domnii mele Buzău, unde este hramul Bunei Vestiri și metoc al sfintii mânăstiri de la Dusico, ocină în Coțărău», informează, după cum se vede, tocmai despre existența acestui metoc⁴¹.

Și acest document din 1592 este foarte important pentru că prezintă, pentru prima oară, biserica Banu, cu hramul pe care-l are astăzi, ca minăstire de călugări — metoc al Dusico-nului. Actul, scris în București de grămăticul Dan din Buzău, nu spune însă nimic despre ctitorii minăstirii, doar printre martori citează pe jupan Iane, mare ban al Craiovei, ... jupan Androne mare vistier ș.a.

Nici actul din 19 mai 1594, prin care Mihai Viteazul îi întărește stăpînirea asupra satului Rătunda (Meteleu) «dăruit de Andronie vistier» nu aduce vreo indicație în plus în privința ctitorilor⁴². Abia peste 23 de ani, într-un document al lui Alexandru Iliș, din 23 ianuarie 1617, se spune că Andronie vistierul îi făcuse daniile din 1594 și 1596 (despre care va fi vorba mai departe), «pentru că această sfîntă minăstire a fost făcută și zidită din temelie ei de jupan Andronie vistierul»⁴³.

O confirmare importantă prin precizia ei o datorăm însă numai actului dat de Radu Mihnea la 20 iunie 1622, în care citim: «mânăstirea Blagovestene de la Buzău a fost zidită și înnoită din temelie de jupan Andronie vistier»⁴⁴. Informația nouă pe care o aduce documentul spunînd despre Andronie că «a zidit și înnoit din temelie minăstirea Blagovistene de la Buzău» ridică mult valoarea acestui act, pentru că din el reiese clar că, acolo, unde Andronie a construit minăstirea sa, a existat o minăstioară mai veche.

Ajunși aci, ne-am putea pune întrebarea: cît de veche putea fi minăstioara aceia? Cum documentele pe care le avem nu ne spun, deocamdată, nimic asupra acestei chestiuni, din materialele aflate în biserică cunoaștem mai mult. De pildă, dipticul Minăstirii Banu, «întocmit în 1832

tru libertate, cînd fu atacată de turcii albanezului Corița care i-au distrus odoarele, 2.000 de volume printre care multe pergamente (*Dict. Elefterudaki*, Atena, 1928, vol. IV, p. 736).

40. *Doc. priv. Ist. Rom., B., sec. XVI*, vol. V, p. 455.

41. *Ibidem*, vol. VI, p. 34. Coțărău-Curăzău, sat lingă Crunți, raionul Slobozia.

42. *Ibidem*, p. 118—119.

43. *Ibidem*, sec. XVII, vol. III, p. 91.

44. *Ibidem*, vol. IV, p. 157—158.

de pe pomelnice mai vechi»⁴⁵, dă anul 1571 ca dată de început a acestui locaș bisericesc. Această dată ar putea fi luată drept bună, întrucît este întărită și de faptul că, pe același diptic, șirul domnilor Țării Românești începe cu Mircea Alexandru, a cărui domnie (1568—1574) acoperă și anul 1571. Cît privește pe acei care ridicaseră vechea mînăstioară, în lipsa oricăror știri documentare, s-ar putea presupune că au fost călugării greci de la Simon Petru.

*

Continuînd cercetarea, o problemă ceva mai dificilă se ridică și este în legătură cu data la care a înnoit Andronie mînăstirea călugărilor greci din orașul Buzău. Or, putîndu-se demonstra legătura strînsă dintre numele mînăstirii — Banu —, chestiune care a suscitat atîtea discuții, și data la care a fost construită mînăstirea de Andronie, putem întreprinde o singură analiză.

Basil Iorgulescu, cu o abundantă activitate în adunarea materialului istoric și geografic din regiune, concretizată în cunoscutul *Dicționar* din 1892, premiat de Societatea Română de geografie, crede că numele *Mînăstirea Banu* i-a venit de la proprietățile cu acest nume (Movila Banului, Odaia Banului, etc.) pe care mînăstirea ajunge să le stăpînească⁴⁶. Basil Iorgulescu a identificat însă greșit, prin moșii, topice de dată mai nouă (Odaia Banului, Movila Banului), care denumesc așezări omenești înființate pe proprietățile mînăstirii după ce aceasta începuse să se numească *Banu*, încît, în chip firesc acestea își trag numele de la mînăstire și nu invers⁴⁷.

I. Ionașcu, aducînd în cîteva studii un aport foarte prețios în lămurirea problemelor strîns legate de începuturile unor mînăstiri din părțile Buzăului ca și în elucidarea unor aspecte economice, sociale, genealogice și culturale mai ales, a emis întîi ipoteza că Banul Ianache Catargiu, care-i dăruiește în 1619 jumătate din satul Rușețu, i-ar fi lăsat mînăstirii numele dregătoriei sale⁴⁸. Ceva mai tîrziu, același, reluînd numai în treacăt problema, a emis o altă părere susținînd că banul respectiv ar fi soțul Dionisiei călugărița, de la care mînăstirea primește în 1625 șase pogoane cu vie la Vernești⁴⁹. Argumentul adus în susținerea acestor ipoteze este scos din observația că numele *Mînăstirea Banului de la Buzău* se citește pentru prima oară în zăpisul Dionisiei din 10 aprilie 1625⁵⁰, amintit mai sus.

45. Publicat de B. Iorgulescu, *op. cit.*, p. 20. 46. *Ibidem*, p. 21, în notă.

47. De pildă, moșia Negreasca, pe care se afla satul Odaia Banului, a fost dăruită m-rii Banu la 9.II.1619 (*Doc. priv. Ist. Rom. B., sec. XVII*, vol. III, p. 314—315), iar apariția tîrzie a topicului Odaia Banului în doc. cunoscute nu-i conferă o vechime apreciabilă (vezi *Indicîi doc. priv. la Ist. Rom., B.*, București, 1956 și 1961).

48. I. Ionașcu, *M-rea Izvorani, ctitoria episc. Luca (1583—1604)*, în «*Ingerul*», VIII, nr. 3—4, p. 36, nota 26).

49. I. Ionașcu, *Doc. bucureștene priv. M-rea Colțea*, Buc., 1941, p. 19.

50. *Doc. priv. la Ist. Rom. B., sec. XVII*, vol. IV, p. 495.

Vechiculînd un bogat material documentar inedit pe care cel dintîi l-a introdus în circuitul cercetărilor istorice privitoare la aceste părți ale țării, lui Ionașcu i-a scăpat însă actul, din 3 aprilie 1618, prin care «Negrea județul cu toți oroșanii» întăresc egumenului «Samoil de la mănăstirea Banului de la Buzău» achiziționarea unei vii «ca să fie moșie la sfînta mănăstire»⁵¹.

Prin urmare, actul acesta, devansînd cu 7 ani data cunoscută lui Ionașcu, ipotezele formulate, rămînînd în afară, cad de la sine. Care a fost, atunci, ctitorul de la a cărui funcție de ban își trage numele mănăstirea?

Datorită materialelor pe care le avem acum la îndemînă, cel care a lăsat mănăstirii numele dregătoriei sale nu mai trebuie căutat printre numeroșii săi donatori, de oarece Andronie însuși, ctitorul menționat în numeroase documente ca atare, a ocupat și dregătoria de *mare ban* al Craiovei. În documentul de la 10 noiembrie 1593, prin care Mihai Viteazul întărește Mănăstirii Coșuna stăpînirea asupra satului Perișoru, șirul martorilor începe cu *jupan Andronie — mare ban al Craiovei*⁵².

Nu cunoaștem vechimea lui Andronie, grec de origină, în această dregătorie; în documentele ieșite între ianuarie-septembrie 1593 din cancelaria lui Alexandru cel Rău, banii nu mai sînt menționați⁵³, dar, după ieșirea la iveală a documentului citat mai sus, este sigur că Andronie a fost banul din primul divan al lui Mihai Viteazul. La 23 noiembrie 1593⁵⁴, Andronie apare ca mare vistier, dregătorie în care alternează pînă la 5 august 1594 cu Pangratie⁵⁵. De aci înainte, Andronie e citat numai rareori în calitate de vistier. Știm că rămîne, totuși, unul din principalii colaboratori ai lui Mihai Viteazul, folosit deseori în misiuni ocazionale însă de mare răspundere⁵⁶. Numai în 1600, Andronie reappare ca vistier în toate actele emise de tînărul Nicolae-Pătrașcu la Tîrgoviște⁵⁷, pe cînd Mihai se găsea ocupat în luptele din Transilvania.

În fine, rămîne de explicat data la care Andronie a ridicat ctitoria sa de la Buzău. În legătură cu această problemă, trebuie să începem prin a arăta că primele acte, în care mănăstirea apare cu numele Banu, (din 3.III.1618⁵⁸, din 26.III.1625⁵⁹, din 2.IV.1625⁶⁰, și din 10.IV.1625⁶¹), sînt de proveniență locală: cărți orășenești, acte episcopale sau particulare.

Dar, faptul că orășenii cei dintîi conferă mănăstirii numele de *Banu* e o dovadă sigură că în memoria lor a rămas bine întipărită dregătoria pe care o avusese Andronie în vremea în care a construit-o. Încît, credința noastră este că Andronie «a zidit și înnoit din temelii» mănăstirea călugărilor greci de lîngă tîrgul Buzău în anul 1593, spre sfîrșitul căruia se dovedește documentar că a ocupat funcția de mare ban al Craiovei.

51. *Ibidem*, vol. III, p. 206.

52. *Ibidem*, sec. XVI, vol. VI, p. 84.

53. *Ibidem*, p. 62—78.

54. *Ibidem*, p. 85.

55. Vezi documentele de la 2 dec. 1593 (*Ibidem*, p. 86), de la 20 dec. 1593 (p. 92), de la 24 dec. 1593 (p. 94) de la 6 iunie 1594 (p. 126) și de la 5 aug. 1594 (p. 143).

56. P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 51, nota 2 și p. 234.

57. *Doc. priv. Ist. Rom., B., sec. XVI*, vol. VI, p. 365—369, 373, 375, 379—385, 387—389.

58. *Ibidem*, sec. XVII, vol. III, p. 206—207.

59. *Ibidem*, vol. IV, p. 489; în act: «Dela sf. mănăstire ce-i zicea m-reă Banului de la Buzău».

60. *Ibidem*, p. 491.

61. *Ibidem*, p. 495.

În anul 1594, locașul odată terminat, Andronie donează ctitoriei sale moșia Rătunda (Groșeneasca) de la Meteleu, iar după doi ani, în 1596, același îi adaugă moșiile Albești, Albeștii de pe Călmățui și Maxenu. Acestea sînt primele danii făcute mînăstirii.

În actele din aceeași vreme, referitoare la Mînăstirea Banu, ieșite din cancelaria domnească, se renunță la formula obișnuită «ce se chiamă a lui Andronie vistier» și se adoptă noua denumire la 9 decembrie 1625. E vorba de actul, emis în București, prin care Alexandru Coconul voievod întărește «mînăstirii Banu din Buzău» ocina și viile din Vernești dăruite de călugărița Dionisia băneasa⁶². Putem cita apoi un document, dat de Matei Basarab, în 1631, în care ține să precizeze că «...mînăstirea din tîrgul domniei mele de la Buzău, care se chiamă mînăstirea Banului, unde este hramul Blagoveștene, este făcută și întemeiată den temelie ei de banul cel bătrîn»⁶³. Documentul nu dă numele aceluia, dar referirea la Andronie, care nu mai trăia încă din 1617⁶⁴, este evidentă.

Astfel, cu acest nume transformat de-a lungul secolului al XVII-lea într-o denumire oficială, Mînăstirea Banu din orașul Buzău străbate secolele al XVIII-lea și al XIX-lea ajungînd pînă la noi.

Moșiile Mînăstirii Banu. — Despre activitatea călugărilor greci de la Buzău, oglindită mai ales în strădaniile lor de a acapara cît mai multe bunuri, se pot spune foarte multe lucruri; dar, deocamdată, ca să avem o imagine satisfăcătoare asupra direcției eforturilor depuse de egumenii veniți de la Tricala, ne vom mărgini să relatăm succint chipul în care și-au constituit, într-o perioadă nu prea îndelungată, întinsul lor domeniu feudal.

În 1590, iunie 12, călugării greci de la Dusico, spune un document, au cumpărat 15 stj. ocină și 12 pg. vie în Vernești, plătind 14.600 aspri⁶⁵; peste doi ani, în iunie 1592, egumenul (căruia nu i se dă numele) și călugării de la Banu cumpără pentru 22.800 aspri ocină la Coțărău pe Ialomița⁶⁶. Acestea par a fi primele lor achiziții realizate prin mijloace proprii.

La 19 mai 1594, Andronie ctitorul dăruiește mînăstirii satul Rătunda «care se chiamă Groșeneasca de la Meteleu». Jumătate, spune actul, fusese plătită de Andronie cu 6.875 aspri, iar cealaltă jumătate se pretinde a fi fost cedată de țărani copleșiți de biruri⁶⁷. La 7 iulie 1596, Andronie adaugă ctitoriei sale satul Albeșii (Rătundului), 310 stj., cu vecini cu tot. Documentul adaugă că «au venit moștenii satului de a lor bunăvoie de s-au vîndut lui Andronie pentru 38.000 de aspri gata, a scos birurile din sat și toate dările și toate mîncăturile»⁶⁸. În același chip au mai fost dăruite de Andronie satele Maxenu, care apare prim oară ca al mînăstirii într-un

62. *Ibidem*, p. 578. 63. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, ms. 196, f. 146 v.

64. *Doc. priv. Ist. Rom., B., sec. XVII*, vol. III, p. 92.

65. *Doc. priv. Ist. Rom., B., sec. XVI*, vol. V, p. 455.

66. *Ibidem*, vol. VI, p. 34. 67. *Ibidem*, vol. VI, p. 118—119.

68. *Ibidem*, sec. XVI, vol. VI, p. 398—399. Document în doielnic, fondul îi este confirmat de actul din 23 ianuarie 1617 (*ibidem*, sec. XVII, vol. III, p. 92).

document din 8 aprilie 1617⁶⁹ și Albeștii de pe Călmățui, menționat ca atare în actul din 8 iunie 1620⁷⁰.

După 17 ani, la 23 ianuarie 1617, când Andronie nu mai trăia și domnul se schimbase, țărani din Groșeneasca-Meteleu, Albeștii Rătundului, Maxenu și din Albeștii de pe Călmățui se ridică «cu piră asupra lui Samoil» — al treilea cirmuitor al Banului —⁷¹, jeluindu-se domnului că ei ««nu s-au vîndut lui Andronie să-i fie vecini, nici nu i-au închinat ocina lor și nici bani n-au luat de la el»⁷². Plîngerile țărănilor nu sînt luate în seamă, dar unii dintre ei, continuînd în alte forme lupta, părăsesc satele risipindu-se prin țară, ceea ce silește stăpînirea să împuternicească m-rea să facă slobozie pe ocina de la Maxenu «pustiit de turci» (*sic*), cu moștenii din sat, vecinii minăstirii de la Albești și Meteleu și cu oameni străini de peste hotare, «însă care vor fi robiți și vor fi fugit din robie» — slobozie scutită de toate dările și slujbele, dreptul de judecată revenind năstavnicului m-rii⁷³.

Ceea ce atrage atenția în legătură cu aceste *înzestrări* ale lui Andronie, făcute în serie timp de numai doi ani, este că ele constau din sate rumînite direct printr-o presupusă cumpărătoare. Drept urmare, satele — cite patru, fără excepție — se ridică împotriva cutropirii ne voind să accepte vecinirea cu sila, ceea ce dovedește că, în realitate, avusese loc atunci o deposedare forțată⁷⁴ — singura în stare să provoace frămîntări țărănești într-o zonă destul de întinsă.

La Albeștii de pe Călmățui, cumpără egumenul Samoil, în iunie 1622, încă 245 stj. de la frații Radu postelnicu și Datco paharnic și de la nepoata lor Stana, pentru 62 ughi. Din partea lor, vînzătorii cedează fără plată, 20 de stj⁷⁵. La Maxenu, Samoil adaugă în mai 1625, jumătate din ocina lui Bogdan, feciorul lui Neagu Șupitu, cumpărată cu 22 de galbeni⁷⁶. Cea-laltă jumătate (50 stj.) va fi cumpărată la 20 septembrie 1628 de la megieșii lui Bogdan: Balica, Stan și Radu «însă ocină seacă, fără rumâni»⁷⁷. Mai tîrziu, la 21 iunie 1665, acești 50 de stj. sînt contestați de către unchișul Baico Robul înaintea divanului, susținînd că pămîntul este al său. Egumenul Gligorie prezintă actele din septembrie 1628 și Baico pierde

69. *Ibidem*, sec. XVII, vol. III, p. 114—115. Mai tîrziu, Maxenu, unificîndu-se cu Albeștii-Jilîștea din apropiere, au format moșia Virtoapele-Banului (Arh. St. Buzău, *Ocîrmuirea Bz.*, dos. 4361/1832, f. 381).

70. *Ibidem*, sec. XVII, vol. III, p. 551—552.

71. Primul pare să fi fost Hăreta, chemat de la Minăstirea Nucet, în ian. 1617, să depună în pricina țărănilor de pe Călmățui, ca fost egumen la Banu prin 1594—1596 (*Ibidem*, sec. XVII, vol. III, p. 21); al doilea a fost Arsenie, menționat ca atare în 1602 (*Ibidem*, vol. IV, p. 190).

72. *Ibidem*, vol. III, p. 21, p. 551—552 și vol. IV, p. 91—92.

73. *Ibidem*, vol. III, p. 114—115 și 279—280.

74. Groșeneasca-Meteleu n-a devenit slobozie și nici Albeștii de pe Călmățui, pe care Gav. Movilă îl reintărește minăstirii, la 8 iunie 1620, fiindcă șase boieri de prin partea locului adevăriseră la judecată că țărani «s-au vîndut vecini lui Andronie vistier, în zilele lui Mihai Voievod (*ibidem*, vol. III, p. 551—552).

75. *Ibidem*, vol. IV, p. 157—158; *Vezi* și zăpislul lor din 25.V.1622 (*Ibidem*, p. 265).

76. *Doc. priv. Ist. Rom., B., sec. XVII*, vol. IV, p. 489—490.

77. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, Pac. XI, doc. nr. 14.

procesul⁷⁸. O nouă ocină se adaugă proprietăților m-rii de la Maxenu; tocmai la 30 decembrie 1710, când egumenul Hrisant, la cei 30 de stj. primiți danie de la Iane, fiul lui Duminică, cumpără încă 200 stj., partea hogească, de la același⁷⁹.

Pentru întărirea minăstirii, Mihai Viteazul îi dăruiește la 3 iunie 1594 nouă roate de moară pe apa Buzăului, foste domnești⁸⁰. Cîteva luni mai tîrziu (1 octombrie 1594), același domn îi mai adaugă «trei roate de moară de pe ocina orașului» pe care urma să le stăpînească pre din două cu Udriște din Tîrgoviște⁸¹. La 18 iunie 1617, Udriște renunță la drepturile sale în favoarea m-rii⁸². Nu după mult timp, viitura apelor inundă o parte din mori, și în ianuarie 1624, Alexandru Coconul voievod, la stăruințele lui Samoil, împuternicește călugării de la Banu să așeze un vad de moară «în gîrla domnească, den jos de pazar»⁸³, deci foarte aproape de inima comercială a tîrgului.

În anul 1618, Samoil cumpără de la Neagul călugăriței, pentru 300 de aspri, un loc de vie⁸⁴, fără ca în act să se arate unde, iar la 10 februarie anul următor, Ivașco mare vornic împreună cu alții îi dăruiesc jumătate din ocinile pe care le au la Maxenu și Negreasca, cumpărate de la Vlad mare paharnic⁸⁵.

În același an (1619), Ianache mare ban al Craiovei dăruiește minăstirii «ocină cu vecini în Rușețu»⁸⁶, la care se va adăuga în iunie 1620 satul întreg: jumătate prin o nouă danie a lui Ianache⁸⁷, cealaltă jumătate cumpărată «de eg. Samoil de la domna Ilena», soția răposatului Radu Șerban voievod «pe banii mănăstirii»⁸⁸. În toamna anului 1625, un act al lui Al. Coconul, motivînd că «tătarii au robît toți rumânii sfintei mănăstiri și au rămas moșia și pămîntul pustii», împuternicește m-rea să transforme Rușețul într-o slobozie în care să adune pe foștii rumâni și alți oameni străini «scutiți pînă în trei ani» de toate dajdiile și slujbele, ca să poată călugării șeote anual pentru Dusico «un venit de cel puțin 6.000 de aspri»⁸⁹.

Din hrisovul lui Alexandru Coconul, dat minăstirii la 9 decembrie 1625, se vede că dania călugăriței Dionisia, făcută Banului încă din primăvară, consta din 6 stj. ocină plus 6 pg. vie la Vernești⁹⁰. Tot «în dealul Verneștilor», minăstirea va mai primi în 1640, sub eg. Ioan, încă 18 pg. vie de la nepoții Soreștilor⁹¹.

Alexandru Coconul întărise printr-un hrisov, la 8 decembrie 1625, închinarea Minăstirii Ciolanu de pe valea Nișcovului ca metoc' la Dusico⁹², act de care nu erau străini grecii de la Banu, deoarece, prin ei se adunau și se scurgeau veniturile către Dusico.

78. *Ibidem*, ms. 196, f. 121.

79. Acad. R.P.R., S. ms. XVII, doc. 24.

80. *Doc. priv. Ist. Rom.*, B., sec. XVII, vol. VI, p. 124—125.

81. *Ibidem*, sec. XVII, vol. III, p. 401. 82. *Ibidem*, p. 554—555.

83. *Ibidem*, vol. V, p. 562. 84. *Ibidem*, p. 563.

85. *Doc. priv. Ist. Rom.*, B., sec. XVII, vol. III, p. 314—315.

86. *Ibidem*, p. 401. 87. *Ibidem*, p. 554—555. 88. *Ibidem*, vol. V, p. 562.

89. *Ibidem*, p. 563. 90. *Ibidem*, vol. IV, p. 578—579.

91. Arh. St. Buc., M-rea Banu, ms. 186, f. 102 și ms. 196, f. 146.

92. Doc. la I. Ionașcu în «Îngerul», VIII (1936), 1—2, p. 33.

Ctitorii Ciolanului, greci de neam⁹³, cu toate că încearcă să justifice închinarea prin speranța că situația minăstirii lor «rămasă slabă și săracă»⁹⁴, se va ameliora după afierosire, nu se poate să nu-și fi dat seama că starea de dependență impunând Ciolanului obligații suplimentare, o va duce mai curînd spre sărăcie și pustiu. Hotărîrea lor scoate însă și mai mult în relief preocupările pe care le aveau grecii clerici și laici de a trage foloase cît mai mari pentru ei, întrucît, și în cazul Ciolanului averile trec în miinile celor de la Banu, în vreme ce biserica propriu-zisă cu adevărat se pustiește. Astfel, pentru apărarea intereselor Ciolanului, sau mai bine zis ale Minăstirii Dusico, are loc intervenția egumenilor de la Banu în procesul de lungă durată care se deschisese încă de pe vremea lui Matei Basarab de către moșnenii Bădeni împotriva Minăstirii Ciolanu, acuzată că le împresurase 150 stj. de moșie⁹⁵. La judecata din 27 august 1784, egumenul Ioanichie de la Banu nu ezită să prezinte instanței, în apărare, un act fals pe care boierii judecători îl consideră autentic dîndu-i cîștig de cauză⁹⁶. Cam în aceeași vreme, la 12 februarie 1767, Alexandru Scarlat Ghica dă un act prin care acordă unor călugări dreptul de a locui schitul Ciolanu pe care ei îl refăcuseră «fiind pustiu de atîta sumă de ani»⁹⁷.

În aceleași raporturi față de Minăstirea Banu se afla și biserica Broșteni din orașul Buzău, despre care va fi vorba într-un alt capitol. Ridicată la 1711 de căpitanul Caloian, grec de neam, îmbogățit prin negustorie și dregătorii importante în viața Buzăului, fu închinată la Dusico; moșiile cu care o înzestraseră ctitorul urmînd a fi administrate de egumenia Banului.

Continuînd cercetarea, date interesante în sprijinul problemei pe care o urmărim ne oferă și documentul din decembrie 1624, prin care Dragomir Sorescu vinde lui Samoil «un loc de grădină» din moșia Berindeasca, în vecinătatea orașului, drept 2.000 de bani⁹⁸. Tot în Berindeasca, Alexandru Iliăș întărește la 5.II.1629, minăstirii lui Andronie vistier, ocină în Berindești, partea lui Bădila armașul din cîmp, din pădure și din apă. De asemeni, i se mai adaugă 21 stj. partea Rădănească plus 6 stj. partea Grosei «dați în chip de pomeană». Prin același act, i se confirmă m-rii și stăpînirea asupra unei ocini în Muscelu-Sărății, dania lui Grigore comisul, care o avea cumpărătoare de la Dragomir Robul⁹⁹.

Groșanii Trifului de pe Călmățui, cu plășile Obidiți, Mălăești și Căldărești, fost sat domnesc, e dăruit Minăstirii Banului de către Antonie cămărașul. Aceștia a dat numai ocinile cumpărate în 1621 de la Radu Mih-

93. *Ibidem*, p. 20. 94. *Ibidem*, p. 33.

95. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, ms. 186, f. 16.

96. Comentariul procesului și rezumatul actului la I. Ionașcu, *Știri nouă despre m-rea Ciolanu din jud. Buzău*, în «Ingerul», VIII (1936), nr. 1—2, p. 22—25 și 40.

97. Documentul reprodus de Ionașcu în *opt. cit.*, p. 45.

98. *Doc. priv. Ist. Rom.*, sec. XVII, vol. V, p. 465—466.

99. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, ms. 196, f. 66—67. La 5 oct. 1627, cînd se primise dania lui Grigore comisul, minăstirea avea acolo 180 de stj. «cît au funit moșia dîn hotar în hotar». (*Ibidem*, f. 135). Stăpînirea acestei moșii împinge Banu într-un lung proces cu moșnenii din Sărata, La 1 iulie 1792, eg. Costandie îi trage în judecată pe moșneni pentru că împresuraseră moșia minăstirii cu cîrșiumile lor și cu morile de pe apa Sărății. Procesul se judeca și în 1813 (*Ibidem*, f. 137 v. și 140).

nea, pe 160 de galbeni «din munca lui dreaptă»¹⁰⁰, iar «vecinii i-a iertat de vecinie, să fie ca niște oameni slobozi»¹⁰¹. La 11 iulie 1632, Leon Vodă întărește «m-rii și eg. Galacthia» aceste proprietăți reîntărite și de Matei Basarab în 1645, egumen fiind Iona¹⁰². În timpul lui Brîncoveanu, cîrmuitor al m-rii fiind Gligorie, Antonie Burnaz, nepotul donatorului, se jeluiește domniei împotriva călugărilor de la Banu că i-au împresurat, fără nici un drept, moștenirea, în vremea în care el însoțise pe tatăl său prin țara turcească, unde acesta murise¹⁰³.

După ce în 1695 părțile, între care se afla acum și Minăstirea Nucet, Dimbovița, asupra căreia trecuse o parte din aceste pămînturi (era închinată tot la Duscico), convin să cedeze lui Antonie 1/3 din venit¹⁰⁴, dar în 1711, procesul se reia înaintea divanului și, după patru înfățișări, sentința se pronunță în favoarea m-rii¹⁰⁵. Din felul în care a evoluat conflictul acesta, hotărîrea finală a lui Constantin Brîncoveanu pare inexplicabilă și trezește unele îndoieli asupra corectitudinii ei.

Dintr-o hotărnicie a moșiei Opintiți (Largu), aflăm că Banul avea acolo, la 5 septembrie 1801, 336 stj.¹⁰⁶.

Nu cunoaștem împrejurările în care Minăstirea Banu a intrat, nu mult după 1600, în stăpînirea moșiei Iorguleasa--Simileasca; doar din zăpăsul lui Necula sin Pătru și alții, aflăm că la 10 august 1666, eg. Gligorie cumpără 120 stj. pentru grădină, rest din ocina vîndută mai înainte de moșii lor minăstirii. Pe ocină, spune zăpăsul, se aflau și două roate de moară: una o dăruiseră Banului înaintașii, pe cealaltă o vînd ei, acum. Între martori: jupan Ianu zarafu ot Buzău¹⁰⁷. O hotărnicie din 1 august 1819 atribuie Minăstirii Banu încă 240 de stj. în Simileasca¹⁰⁸.

De asemeni, sforile de moșii Udați și Cotuna (Călțuna), situate pe teritoriul comunei Albeștii (de pe Călmățui) reprezintă sub alte denumiri date mai tîrziu, părți din pămînturile achiziționate de m-re mai înainte¹⁰⁹. La 21 aprilie 1729, Nic. Mavrocordat autoriză pe egumen să constrîngă «hodăiașii de pe moșia Udați» a minăstirii să nu mai vîndă vinurile lor sau ale altora «ci numai vinurile m-rii și vinuri domnești să vîndă»¹¹⁰. La 14 ianuarie 1736, Const. Mavrocordat, confirmînd hotărîrea tatălui său, adaugă pentru vecinii de la Udați obligația de «a clăcui m-rii, într-un an, trei zile, după obiceiul țării»¹¹¹.

O altă achiziție în vecinătatea orașului face m-rea la 31 ian. 1712, cînd Hrizea băcanul dăruiește eg. Hrisant 277 stj. pe care-i avea cumpărați de la moșnenii din Focșanei¹¹², unde minăstirea mai stăpînea 200 stj., ob-

100. *Doc. priv. Ist. Rom., B., sec. XVII*, vol. IV, p. 30—31, 43, 146, 446—447.

101. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, IX, actul 13. Vezi și Ion Donat, *Satele lui Mihai Viteazul*, în «Studii și mat. de istorie medie», vol. IV, București, 1960, p. 495.

102. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, ms. 196, f. 102—103.

103. Acad. R.P.R., S., ms. CLXXXIII/178.

104. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, ms. 196, f. 159—160.

105. *Ibidem*, f. 161. 106. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, ms. 196, f. 164.

107. *Ibidem*, f. 54. 108. *Ibidem*, f. 52—53. 109. *Ibidem*, f. 43 și XLIV/45.

110. *Doc. priv. relaț. agrare în sec. XVIII*, în Țara Românească, vol. I, p. 322.

111. *Ibidem*, p. 355—356.

112. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, ms. 196, f. 26.

ținută încă din 1 iunie 1612, cum spune un document ¹¹³. Zapisul din 26 mai 1735 ne înfățișează condițiile particulare în care Mînăstirea Banu cumpără de la Șarban, sin Iane Plășoianu, 225 stj. ocină la Picleni. Cu banii luați, spune actul, vînzătorul abia a reușit să acopere cheltuielile «îngropăciunii feciorului său Mirea», mort în oraș în timp ce negocia vînzarea ocinii ¹¹⁴.

Pe moșia Bugheni, com. Cioranca, Mînăstirea Banu a ajuns la 24 iunie 1741, cînd eg. Antonie cumpără 80 stj. de la Șarban căpitan Coica ¹¹⁵. Actul nu spune cum, numai după doi ani, la 3 februarie 1743, se iscă un proces între moșnenii Bugheni de o parte, Mînăstirea Banu, Stan Bugheanu și Șarban căpitanul de alta. Cei din urmă sînt acuzați că au împresurat pămînturile celor dintii. Mînăstirea, împreună cu ceilalți doi, neputînd justifica suprafețele ocupate, rămn de judecată ¹¹⁶. Urmează alte înfățișări și abia la 18 iulie 1779, moșnenii dau zapis la mîna eg. Ioanichie că prin hotărnicie i s-au delimitat 415 stj., în timp ce lor li s-au atribuit doar 167. Cu toate acestea, părțile convin să continue exploatarea în devălmășie, mînăstirii revenindu-i două părți din produse, iar moșnenilor una singură ¹¹⁷.

Cu privire la moșia Blestematele (Hîrboca-Vadu Sorești) de pe Cîlnău, avem zapisul postelnicului Stoian din 19 septembrie 1750 prin care arată că el, vînzînd vărului său Ianache Bold 430 stj., acesta i-au dăruit Banului ¹¹⁸. Pierzîndu-se însă actul de dănie, Stoian depune mărturie cum că ocina e proprietate dreaptă a Banului, ceea ce înlesnește mînăstirii cîștigarea procesului de împresurare pe care i-l intentase la 22 iulie 1778, Safta Comisoaia Perieleanca ¹¹⁹.

În fine, un caz deosebit îl prezintă manifestările țaranilor moșneni de pe moșiile Crivilești și Păcuri, dăruite, se pare, Banului, pe la începutul secolului al XVIII-lea (eg. Simeon) de către Matei biv vel agă și fratele său, Pîrvu Măgureanu, care pretindeau că moșul lor, Șarban căpitanul biv vel vornic, le cumpărase de la moșnenii Crivilești ¹²⁰. La 3 mai 1731, eg. se jeluie domniei că mînăstirea nu trage nici un folos de pe moșie din cauză că moșnenii nu recunosc donatorilor dreptul de a o fi dăruit. Chemați mai întii la judecata episcopului, apoi la a divanului, moșnenii refuză să participe în ciuda amenințării «că vor fi aduși cu forța de omul domnesc, urmînd a da și treapăd» ¹²¹. După moartea lui Nicolae Mavrocordat, procesul e reluat de Const. Mavrocordat, apoi de Grigore Ghica în 1733, cînd mînăstirea e autorizată să ia venitul ambelor proprietăți ¹²². Cearta dintre țărani și mînăstire a durat pînă la 7 iulie 1749, cînd moșnenii acceptă, fiindcă n-au încotro, hotărnicia care atribuie eg. Antonie de la Banu, 565 de stj. ¹²³.

113. *Ibidem*, f. 34.114. *Ibidem*, f. 69.115. *Ibidem*, f. 227.116. *Ibidem*, f. 228.117. *Ibidem*, f. 229.118. *Ibidem*, f. 112.119. *Ibidem*, f. 113.118. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, ms. 196, f. 102.120. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, ms. 196, f. 102.121. *Ibidem*, ms. 186, f. 249.122. *Ibidem*. ms. 196, f. 103.123. *Ibidem*, f. 104.

Moșa Cîlîbia, numită și Movila Oii sau Ciorăștii de sus, apare ca proprietate a Mînăstirii Banu în catagrafia întocmită la 16 iulie 1822 cu ocazia morții egumenului Iosif ¹²⁴.

Pentru completarea acestei situații, trebuie adăugate viile pe care Mînăstirea Banu ajunge să le stăpînească la Sărata-Nenciulești ¹²⁵, Lipia ¹²⁶, Zorești (V. Teancu) ¹²⁷, Sorești ¹²⁸, Vernești ¹²⁹, Cîndești (R. Sărat) ¹³⁰, Săseni ¹³¹, Cîrlomănești ¹³² și Bădeni (Pietroasele) ¹³³, de unde scoteau însemnate venituri.

În oraș, Banu poseda: o prăvălie în ulița tîrgului, o cîrciumă lingă mînăstire și un han care aduceau mult. Pe iaz, stăpînea încă 3 mori: două date în arendă, a treia administrată direct. Mai avea și trei sălașe de țigani ¹³⁴.

Sînt de pomenit și numeroasele hrisoave de mile pe care le dau mînăstirii mulți dintre domnii fanarioți ai secolului al XVIII-lea. Șirul acestor imunități îl deschide hrisovul lui Nicolae Mavrocordat, din 21.I.1722, care scutind mînăstirea de dajdiile și slujbele «cîte sînt și cîte vor ieși peste ani, chiar cînd vor da alte mînăstiri închinare, aceasta să nu dea» ¹³⁵, îi creează, într-adevăr, o situație cu totul excepțională. De-a lungul secolului al XVIII-lea, cuprinsul acestui hrisov se reîntărește de multe ori în termeni aproape identici.

Cercetarea mai aprofundată a acestui capitol ar aduce și alte informații, datorită cărora s-ar vedea că fiecare din proprietățile trecute în revistă mai sus au crescut fie în suprafață prin danii sau cumpărături, mijlocite în condiții nu întotdeauna oneste, fie prin amenajări aducătoare de profit. De pildă, la Picle, mînăstirea avea în 1832: 27 clăcași, o pădure, un han la marginea moșiei și o cîrciumă în sat ¹³⁶.

*

Cu datele pe care le avem astăzi nu putem stabili ce suprafață va fi totalizat Mînăstirea Banu pînă către sfîrșitul secolului al XVIII-lea, cînd tendința de acumulare încetează; doar numărul destul de ridicat al moșiilor — 24, fără vii — rămîne să ne sugereze dimensiunile acestui domeniu mînăstiresc răspîndit în toate cele trei regiuni geografice ale județului Buzău cu o vizibilă concentrare în jurul orașului (Vernești, Iorguleasa-Simileasca, Focșenei, Berindeasca).

124. Acad. R.P.R., S. Ms.; 771, f. 250. 125. *Ibidem*, f. 254 și XLIII, actul 30.

126. *Ibidem*, ms. 196, f. 562 și ms. 186, f. 121—122.

127. Arh. St. Buc., ms. 196, f. 256—257. 128. *Ibidem*, f. 152.

129. *Ibidem*, XXII, actul 9.

130. *Ibidem*, XI.III, actul nr. 3 și ms. 196, f. 259, 263.

131. *Ibidem*, ms. 196, f. 250.

132. Acad. R.P.R., Ms., pach. CXXVIII, actul 72.

133. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, ms. 196, f. 16.

134. Acad. R.P.R., S. Ms., 171, f. 249.

135. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, ms. 196, f. 25.

136. Arh. St. Buzău, Ocîrmuirea, *Catagrafia bisericilor din 1832*, dos. 4361/1832, f. 114; Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, ms. 196, f. 30 și 31.

Adăugăm însă că, aproximativ jumătate din aceste moșii provin din danii, pe cînd cealaltă jumătate își are izvorul în cumpărături «din banii mînăstirii»¹³⁷, după cum, trebuie făcută și o altă constatare: din total, 15 moșii erau cu rumîni și numai 9 moșnenești.

În continuare, putem da cîteva cifre privitoare la veniturile și cheltuielile Mînăstirii Banu, între 1734—1740 inclusiv, din care aflăm cît de slab organizată și puțîn productivă era economia acestui domeniu mînăstiresc¹³⁸. Socotelile la care ne referim sînt pe ani, ținute global, pe domeniu, nu pe moșii. Unele venituri sînt trecute în bani, altele (de la plug, mori și moșii) în bani și în natură. Veniturile și cheltuielile primilor 5 ani se mențin în jurul sumei de 1.000 taleri¹³⁹, numai în ultimii 2 ani, datorită calamităților naturale, scad la 735.

Viile produc anual peste 2.000 vedre vin din care 3 părți se vînd cu ridicata sau în cîrciuma proprie pentru 550 tl.; mînăstirea posedă 90 de cornute, 550 de oi, 80 de stupi; vînzînd vite, lînă, unt, cașcaval și miere încasează 220 tl.; uiumul morilor, plătit de turci, aduce 15 tl. Dijma de la 15 moșii și uiumul morilor se ia în natură — cca 20 chile; însă, rezerva feudală, (plugul), singură, aduce 60—80 chile cereale în fiecare an. Sărîndarele — 105 tl.

Pentru lucrul viilor și simbria vierilor se plătesc anual 180—200 tl.; pogonăritul viilor, oieritul și 2 văcărături costă 210 tl.; cheltuielile praznicului — 100 tl. Din plata simbriilor, cunoaștem pe cei care servesc mînăstirea: 2 preoți și 2 călugări — 60 tl.; 3 feciori și 3 argați — 66 tl.; 1 vizitiu și 1 văcar — 20 tl.; 2 văcari turci — 100 tl.; în anul 1735, mînăstirea a plătit «ruptoarea» pentru oamenii săi. Cerealele, în cea mai mare parte, se consumă nu se vînd. La Dusico se trimite, în medie, anual 225 tl., adică 22,5% din venitul brut.

Sumele de mai sus nu exprimă exact cheltuielile fiecărui an, deoarece, uneori, se achită numai o parte a lor în funcție de impozitele cerute și de numărul oamenilor în servicii. Cu banii rămași se preîntîmpină cheltuielile neprevăzute: construcții, îmbrăcămîntea țiganilor-robi, călătorii la București daruri starețului de la Dusico, cînd vizitează mînăstirea. În 1734 se cumpără, pentru 20 tl., 80 stj. moșie la Bugheni; în 1737, se dă pentru moșia Negreasca de lîngă oraș (313 stj.) — 100 tl. și în 1738, pe moșia Pîcleni — 60 tl.

Analiza socotelilor arată limpede rolul redus al agriculturii în economia domeniului, în contrast cu vița de vie — sursă principală de venituri; toate veniturile, într-o formă sau alta, se consumă, nici o alocație investițiilor: dijma e convertită, uneori, în bani; viile se lucrează cu muncă salariată; în afară de țiganii-robi, toți ceilalți oameni din serviciul mînăstirii sînt salariați.

137. Arh. St. Buzău, *Catagrafia bisericilor din 1832*, dos. cit., f. 110.

138. Arh. St. Buc., ms. 377 (*Sămile mînăstirilor închinat din Țara Românească — 1734—1740*), f. 461—469. Vezi și S. Columbeanu, *Economia agrară din Țara Rom. în prima jumătate a sec. al XVII*, în «Studii», XV (1962), 1, p. 112—134.

139. Monedă mare de argint, de origine olandeză, foarte răspîdită la noi.

Spațiul nu ne îngăduie să deschidem aci o discuție cu privire la rolul pe care l-a avut Mînăstirea Banu de la Buzău în procesul aservirii țărănimii libere din această parte a țării; dar, în treacăt fie zis, acumularea de pămînturi, realizată de multe ori în paguba micilor moșneni, a dus la o și mai accentuată sărăcire a acestora, fapt care se reflectă în procesele îndelungate prin care moșnenii, atacînd formele abuzive folosite de mînăstire și donatori, încearcă zadarnic să-și recupereze ocinile.

*

«Rezidirea» Mînăstirii Banu la începutul secolului al XVIII-lea. Astăzi știm cum arată mînăstirea construită de Andronie banul în anul 1593. Însemnările călătorilor străini, care au trecut prin orașul Buzău în cursul secolului al XVII-lea, cuprind în general numai impresii sumare din care nu se poate distinge ceea ce este a se atribui uneia sau alteia dintre vechile biserici — singurele clădiri care au atras atenția străinilor în trecere prin Buzău¹⁴⁰.

Totuși, din relatarea călătoriei solului polon, G. Krasinski, din 1636, reținem aprecierea interesantă că cele două mînăstiri pe care le avea atunci orașul Buzău (Episcopia și Banu) «erau de zid, frumoase»¹⁴¹. Expresia laudativă a polonezului venit din crașele nordice, construite din cărămidă și piatră, ne dovedește că biserica lui Andronie era o clădire de seamă, în măsură să impresioneze pe contemporani.

Desigur, dacă ni s-ar fi păstrat pisania pe care, în mod cert, construcția lui Andronie a avut-o, cercetările noastre ar fi fost mult ușurate, iar cît privește cuprinsul aceleia din 1722 pe care, chipurile, o avem, nu ne este de nici un folos, ba chiar trezește unele îndoieli în bună credința aceluia care au redactat-o. Ne referim, în primul rînd, la afirmația din pisanie că la 1722 nu se cunoștea «de cine a fost zidită întii»¹⁴² Mînăstirea Banu, deși oamenii de atunci aveau la îndemînă numeroase acte de proprietate, păstrate de altfel pînă astăzi, în care numele lui Andronie apărea legat de începuturile mînăstirii. Apoi, și expresia potrivit căreia, Andreiana, la 1722, ar fi «zidit-o din temelie» trebuie s-o luăm într-un înțeles foarte larg, deoarece, un studiu atent nu poate atribui Andreianeii «zidirea din temelie», și numai unele restaurări și adăugiri parțiale.

Fără pretenția de a face afirmații definitive, credem că zidurile Mînăstirii Banu și incinta, așa cum le vedem acum, datează din a doua jumătate a secolului al XVI-lea și sînt opera lui Andronie. Această părere se sprijină pe faptul că ceea ce caracterizează clădirea din punct de vedere arhitectonic: dimensiuni reduse, (interior: 19,6 × 9,55 m), planul trilobat, pronaosul acoperit cu o boltă cilindrică și cu două nișe mari, plate, în grosimea zidurilor laterale, naosul supraînălțat cu o turlă, zidul despărțitor care a existat între naos și pronaos (prăbușit o dată cu bolțile) și o oarecare tendință

140. Călătoria lui Evlia Celebi-Efendi, din 1659, în «Bul. Com. Ist. a României XVI (1937—1938), p. 273; Notele lui Paul de Alep din 1653, în *Călătoria patriarhului Macarie al Antiohiei în Țările Române* («Arhiva Istorică a României», vol. I, București, 1865, p. 87).

141. Descrierea călătoriei solului polon G. Krasinski, din 1630, la P. P. Panaitescu, *Călători poloni prin Țările Române*, p. 29. 142. Vezi mai jos cuprinsul pisaniei.

spre verticalitate vizibilă mai ales în interior, se leagă de arhitectura secolului al XVI-lea și îndeosebi de tipul sîrbesc realizat la Cozia ¹⁴³, precum și la paraclisul bolniții Coziei.

În ce au constat atunci renovările Andreiane? Păreră noastră este că s-au limitat la înlocuirea, prin șipcă tăvănuită, bolților din cărămidă ale întregului transept, care, probabil, se surpaseră, la ancadramentele din piatră cioplită de la ferestre, la portalul intrării principale și, poate, la adăogirea pridvorului neintegrat prin zidărie, construcției mari — toate, elemente ale epocii brîncovenești.

Inscripția din 1722 mai dezvăluie și un alt aspect, al împrejurărilor în care s-au executat atunci lucrările de renovare. Citind-o cu atenție ne dăm seama că zidăria și zugrăveala interiorului s-au făcut în zilele lui Constantin Brîncoveanu, pe cînd construirea chiliilor și a celorlalte dependențe, înzestrarea cu mobilier, podoabe, vestminte și cărți de ritual a fost gata abia în 1722, după ce Nicolae Mavrocordat, la stăruințele noilor ctitori, dă minăstirii privilegiul din 22.I.1722, menționat și în inscripție. Prin urmare, operațiile de renovare s-au desfășurat în două etape datorită, credem, situației în care s-au găsit cei care au renovat-o.

Noul ctitor, după cum se știe, a fost Andreiana născută Fălcoianu, al cărei soț, marele vornic Șerban Cantacuzino, încetează din viață în august 1709 ¹⁴⁴. Rămasă văduvă, Andreiana s-a străduit, probabil în ultimii ani din domnia lui Brîncoveanu, să renoveze, în amintirea soțului dispărut, minăstirea călugărilor greci de la Buzău ajunsă în ruină. După 1714, cînd încetează domnia lui Brîncoveanu, sub care soțul ocupase funcții importante, e sigur că lucrările n-au mai putut fi continuate în aceleași condiții. Numai recăsătorirea cu Ianache Stama ¹⁴⁵, mare postelnic între 11 decembrie 1719 și 1 august 1724, asociat în inscripție la executarea lucrărilor finale, înlesnește terminarea lor.

Renovările Andreiane n-au fost ultimele. Clădirea bisericii, deseori ruinată de cutremure, a suferit și alte reparații importante, care n-au alterat însă planul inițial. O însemnare ce se pretinde a fi fost copiată de pe unul din zidurile bisericii, amintind că groaznicul cutremur din 14 octombrie 1802 i-a dărîmat «jumătate dinspre oltar pînă în temelie» ¹⁴⁶ adaugă, în continuare, că «s-au zidit la loc» prin îngrijirea egumenului Iosif, în vara anului 1805.

*

143. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, vol. I, București, 1963, p. 374.

144. N. Iorga, *Inscripții*. II, p. 363.

145. Dedicăția cu care Andreiana dăruiește Minăstirii Banu, în 1716, *Evanghelia greco-română*, nu pomenește nimic despre Ianache Stama, deci nu se recăsătorise, încă, numai în subsolul multor pagini ale Evangheliei s-a notat mai tîrziu: în stînga Ioan, în dreapta, Andreiana.

146. Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, XLIII/140. Deteriorările ancadramentelor de la ferestrele celor trei abside confirmă exactitatea relatării.

Biserica lui Andronie, rămasă pînă pe la 1630 «den josul orașului Buzău»¹⁴⁷, dar destul de aproape de piața tîrgului, era înconjurată cu ziduri groase care-i dau înfățișarea unei adevărate minăstiri¹⁴⁸, cu toate că, în realitate, n-a adăpostit niciodată mai mulți de 4—5 călugări, avînd tot timpul, după modelul Mînăstirii Dușico, și enorie.

Dincolo de zidurile incintei, minăstirea mai stăpînea, spre răsărit, loc destul rezervat cimitirului¹⁴⁹, și spre nord, unde-și creează un fel de arman (azi, pompieria) cu case, magazii, pivnițe, poverne de rachiu, șoproane-grajduri de zid ș. a., reclamate de interesele pe care le aveau călugării în viața economică a orașului.

Descrierea întregului complex de construcții aparținînd minăstirii ni s-a păstrat într-o Catagrafie întocmită la 16 iulie 1822, data morții eg. Iosif¹⁵⁰. Biserica, învelită cu șindrilă, avea o singură turlă pe naos; în interior — o pardoseală din lespezi de piatră, pereții albi și tavanul din ulucă. Incinta, din zid vechi și dărîmat în multe locuri; la intrare, în stînga, clopotnița din zid și cu ulucă deasupra, crăpată de cutremur, acoperită cu olane, avea două clopote. Sub clopotnița se afla o magazie și, spre interior, lipite de zid: o cămară împreună cu o cuhnie. În dreapta intrării, în colț, se afla casa egumeniei cu două rînduri: sus — 2 camere, o săliță, o cămară și un foisor; jos, la parter — două camere și o săliță. Pe aceeași latură, în continuare spre interior, se aflau trei chilli, o cămară și o cuhnie, de asemeni, lipite de zidul dinspre sud. În fund, două odăi deteriorate lipite de zidul bisericii. Afară din incintă, în stînga, între magazii și șoproane, se afla o casă construită pe pivniță, învelită cu olane, avînd patru odăi, o cămăruță și un foisor «dărăpănată de moscali¹⁵¹ fiind spital». Construcția aceasta precum și zidul gros, despărțitor, se mai păstrează și astăzi.

Acest complex de construcții, avînd funcții atît de deosebite, a durat pînă pe la 1884, cînd toate, inclusiv clopotnița, au fost demolate degajîndu-se astfel complet clădirea bisericii. Cu acest prilej sa-nlocuit vechea tîmplă de zid prin alta de lemn sculptat, a fost zugrăvit interiorul, turla de pe naos s-a redus la numai baza ei în formă de cub, și s-a montat un nou acoperiș din țigle smălțuite polichrome, aduse de la Viena.

*

S-a afirmat mai sus că arhitectura bisericii Banu, care a atras atenția unor vizitatori, prin proporția și armonia liniilor exterioare ale construc-

147. Document din 5 febr. 1629 (copie la Inst. de Ist.).

148. La P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 29.

149. La 26.V.1735, fu îngropat în cimitirul Mînăstirii Banu, Mirea fiul lui Șărban sin Iane Plășcoianu (Arh. st. Buc., *M-rea Banu*, ms. 196, f. 90),

150. Acad. R.P.R., S. Ms.; ms. 171, f. 248.

151. Acad. R.P.R., S. Ms., ms. 171, f. 249. E vorba de războiul ruso-turc dintre 1806—1812.

152. N. Iorga, *România, mamă a unității naționale, cum era pînă la 1918. Muntenia*. Ilustrații de Alina Iorga, I. București, 1939, p. 388; I. Simionescu, *Orașe din România*, București, 1925, p. 67.

ției¹⁵², menține, pe lângă caracterele inițiale, câteva elemente caracteristice perioadei brîncovenesti : pridvorul deschis cu arcadele polilobate, sprijinite pe stâlpi cu fusele canelate vertical, și avînd drept capiteluri niște abacuri simple, chenarele ferestrelor din piatră cioplită în vrejuri cu frunze și flori

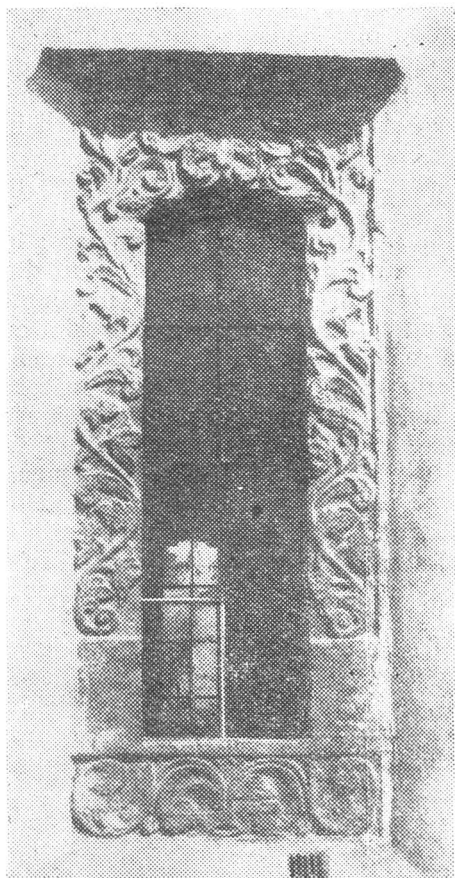

Fig. 3. — Biserica Minăstirii Banu din Buzău — chenar

sub o cornișă ușor profilată, portalul de la intrarea principală ș.a. ce-i dau o înfățișare particulară care o deosebește de toate celelalte biserici din oraș.

Din păcate, aceste componente nu adaugă prea mult ansamblului, fiindcă sînt inegale ca valoare artistică din cauza condițiilor în care au fost executate la începutul secolului al XVIII-lea. De pildă, la pridvor — piesa cea mai importantă care face mai atrăgătoare întreaga construcție — cei opt stâlpi liberi și alți doi acolați, din cărămidă și tencuială, distonează cu chenarele ferestrelor din piatră originală frumos cioplită. Portalul, la rîndul său, lucrat de aceeași mînă ca și chenarele ferestrelor, a rămas neterminat pe alocuri și distonează cu chenarul din jurul pisaniei, de deasupra, a cărei execuție cu totul remarcabilă sugerează un pietrar specialist adus numai pentru această lucrare. Pe urmă, lipsa turlei de pe naos face biserica să pară, privită din afară, lipsită de siluetă.

Decorul exterior este foarte simplu: un soclu profilat din zidărie, panouri poligonale la absida, un brîu orizontal, rotund, împarte fațadele în două registre inegale, streășină înfundată fără cornișă, doar pe fațada dinspre vest, în registrul superior, s-au creat trei nișe rezervate picturii.

În ce privește mult dezbătuta problemă a picturii, cu discuția pornită între adepții și contrarii participării lui Gh. Tattarescu, cel puțin la zugrăvirea tîmplei, relatată pe larg într-un număr mai vechi din «Glasul Bisericii»¹⁵³, n-o mai actualizăm. Publicarea contractului semnat de cunoscutul pictor la 30 iunie 1884 și descoperirea semnăturii proprii pe două icoane ale tîmplei nu mai lasă loc vreunei îndoieli în această privință. Făcî-

153. Pr. Lăudatu Vasilescu. *Biserica Banu din orașul Buzău*, în «Glasul Bisericii», **XVII** (1950), nr. 11, p. 1070—1078.

du-se însă dovada că, contribuția lui Tattarescu la zugrăvirea celor cincizeci și două de biserici, câte i se atribuie, a constat numai din «pictarea obrajilor sfinților», restul executându-se cu șablonul, în serie «prin schimbarea culorii draperiilor»¹⁵⁴, trebuie convenit că autorul propriu-zis al picturii bisericii din 1884 este Dumitru Teodorescu, ucenicul lui Tattarescu.

Deosebit de interesantă este sculptura în lemn de stejar afumat a tâmplii, jețului arhieresc, amvonului, iconostaselor, ușilor de la intrare și cafasului, executată tot cu prilejul reparațiilor din 1884.

Odoare, inscripții, cărți vechi. Ca *odoare*, biserica posedă «o icoană făcătoare de minuni a Precistii», cum o numește cronica lui Radu Po-

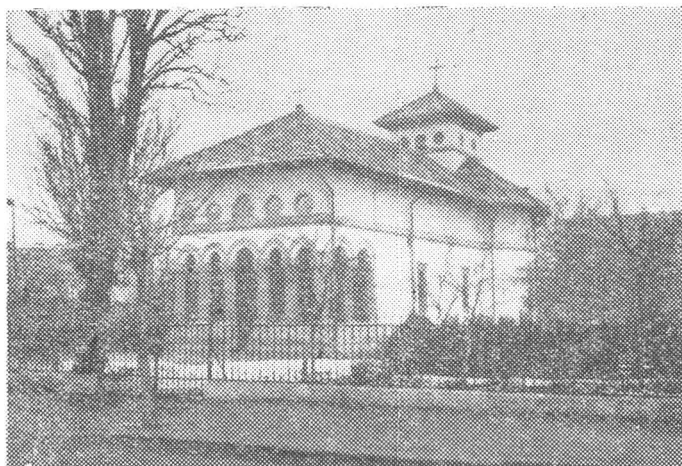

Fig. 4. — Biserica Mînăstirii Banu din Buzău

pescu¹⁵⁵, de mari dimensiuni (1,20 × 0,70 m), îmbrăcată în argint suflat cu aur, pictură veche foarte interesantă, adusă, probabil, de la Dusico. Prezența chipului Arhanghelului Gavriil, sus, în stînga, o indică drept icoană a hramului bisericii «Buna vestire».

Ferecătura din argint, realizată prin ciocnire, datează de la sfîrșitul secolului al XVII-lea și a fost executată de meșteri argintari din țară. Placa de argint e bombată în afară prin cute și forme rotunde sau ovale, cu puncte și inflorituri meșteșugite, încît dă impresia unui vestmînt strălucit. Meșterul a imprimat metalului cu mare măiestrie ceea ce conține pictura: chipul Maicii Domnului avînd pruncul în brațe și al Arhanghelului Gavriil, lăsînd libere vederii numai fețele personajelor. O bandă îngustă, tot din argint aurit, aplicată ca o ramă pe margini, e decorată tot prin ciocănire cu motive florale. O inscripție, de dată mai nouă, săpată în majuscule pe latura de jos a ramei, spune: «Această sfință ico(a)nă s-a ferecat de Ililă lui

154. Teodora Voinescu, *Gh. Tattarescu (1818—1894)*, Acad. Rom., Publicațiile fond. El. Simu, București, 1940, și Gh. Oprescu, *Pictura românească în sec. al XIX-lea*, București, 1943, ed. II-a, p. 118—119.

155. *Istoriile domniilor Țării Românești*, ed. Grecescu, București, 1963, p. 267.

Constantin vo(i)evod Basarab, igumen Paisie, la leat 7205 (1697)¹⁵⁶; iar acum s-au poleit de d(mnea)lui vel stolnic Alexandru Văcurescu, sfinția sa igumen Iosif arhimandritul, Dimătrios Hris(or)istos¹⁵⁷, noa leat 1819». Sub aceasta, o notă cu litere cursive arată că în noiembrie 1909, icoana a fost poleită din nou.

Despre una din icoanele vechii temple de zid, păstrată în cafasul bisericii, o inscripție în limba greacă spune că a fost făcută cu chețuiala arhim. Iacob, de la Dusico, egumenul Banului, în august 1832.

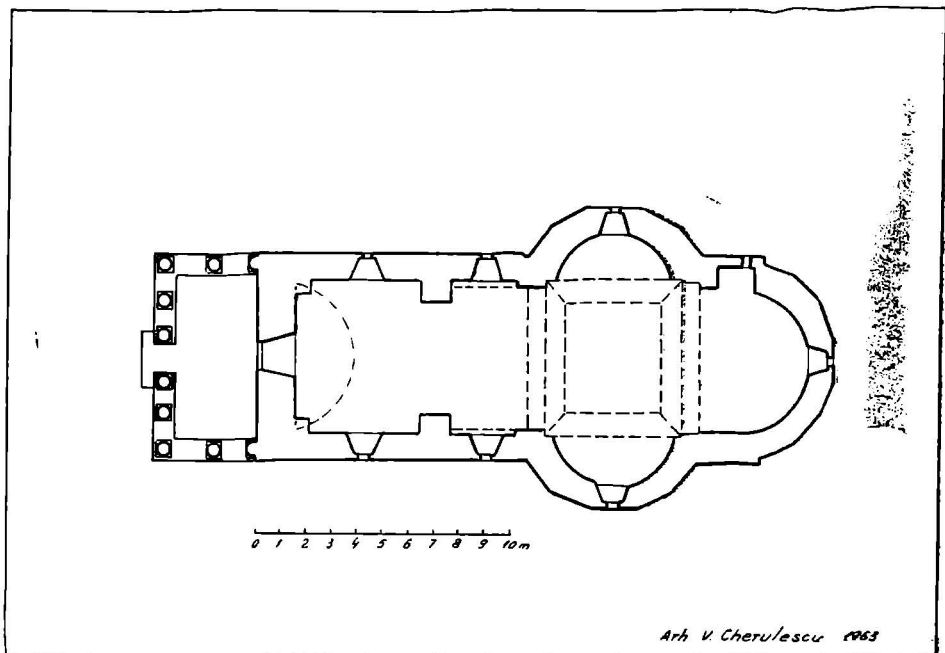

Fig. 5. — Planul bisericii Minăstirii Banu din Buzău

2. De-asupra ușii de intrare se află inscripția:

«Sfînta și dumnezeiasca beseariça aceasta a căriia hram Bună-Vestirea Născătoarii de Dumnezeu să prăznuiaște, neștiindu-se de cine a fost zidită întei, și fărămîndu-se, du(mnea)ei Andriana, carea au fost jupăneasă du(mnea)lui Șarban Cantacuzino vel vor(ni)c, după moartea du(mnea)lui. îndemnîndu-se din dumnezeiasca răvnă, au zidit-o din temelie și au înfrumusețat-o cu zugrăvială pe din lăuntru în zilele răposatului domn Io Constantin vo(i)evod; după aceea, din voia lui Dumnezeu, căsătorindu-se după du(mnea)lui jupan Ioan Stama mare postelnic, cu du(mnea)lui dinpreună cu tîmplă, cu odăjdii și cu alte odoară o au împodobit, cu chilia penprejur o au întemeiat-o și cu alte dobitoace și venituri o au înzestrat»,

156. Date citite, probabil, sub ferecătură.

157. Aurar.

ajutorînd-o și întărîndu-o și cu hrisov și cu mile domnești acum în zilele prea înălțatului și prea înțeleptului domn Io Nicolae Alexandru vo(i)evod, și o a închinatu-o la sfînta mănăstire ce să chiamă Dușca, unde să prăznuiaște Blagovișteni¹⁵⁸, spre vecinica pomenirea do(mnea)lor și a părinților, fiind cursul anilor de la H(risto)s 1722 și de la Adam 7230»¹⁵⁹.

3. Catagrafia Banului din 1842 cuprinde cîteva liste cu cărțile existente atunci în biserica și în biblioteca minăstirii. Cele 108 volume se împart, după limbă, în două grupe: 22 cărți românești (de ritual) și 86 grecești, dintre care 50 aveau un cuprins foarte variat — teologie, istorie, geografie, filologie și literatură (*Apologia* lui Socrate, texte din Plutarh, Lukian, *Lexiconul* lui Suidas, *Scholiile* lui Isihie la Iliada lui Homer¹⁶⁰ etc.). Dintre acestea, 15 volume erau scrise de mină. Astăzi, în lăzile bisericii, se mai găesc :

a) *Cărți în limba greacă: Mineiele lunilor noiembrie, decembrie, Veneția, 1602; Mineiele ianuarie, iunie și iulie, Veneția, 1684; Mineiele lunilor aprilie-decembrie, Veneția, 1815—1820, toate sînt foarte deteriorate; Sfînta și Dumnezeiasca Liturghie, Veneția, 1785; Octoihul, Veneția, 1819; Pentecostarul, Veneția, 1820; și greu databile din cauza deteriorării: Evheloghiul, Irmologhiul, Triodul Pinax și Scholia lui Isihie, care are 340 p. (25,5×19,5), fără coperti, foaie de titlu și file de la sfîrșit. Prima filă de text conține în grecește o însemnare a cărei traducere este: «Adnotări ale lui Isihie la Homer. Aceasta, împreună cu celelalte, aparțin sfîntei mănăstiri Dusico».*

O altă carte străină, *Rînduiala slujbei arhidiaconului*, tipărită în Rusia în limba slavă bisericească, are 268 f. (30×19), îi lipsește foaia de titlu. Textul, în caractere negre și roșii, a fost alcătuit și editat, spune prefața, de patriarhul Filotei. Pe prima filă, la subsol, în chirilică: «Să-l pomenescu la sfînta liturghie eu și copiii miei, mes(îta) f(ebruarie) 12 dnă, leat 7255 (1747)». Cartea este, deci, tipărită înaintea acestei date.

b) *Cărți de ritual în limba română: Mineiele (I—XII), Buda, 1804—1805. După numele cîrmuitorilor Bisericilor și statelor, aparțin ambelor serii cunoscute. O însemnare de pe Mineiul lunii ianuarie, din 1812, ghen(arie) 27, atestă prezența lor în biserică la acea dată. Pe Mineiul lunii martie, un Mănăilescu notează sosirea la biserică a lui Dimitrache și plecarea eg. Himara¹⁶¹; de asemeni, popa Voicu duhovnic și paracliserul Gheorghe erau aci în martie 1825. În 1815, semnează ca paracliser Tăutu, iar în 1823 ajunge egumen Ierotei¹⁶². Pe Mineiul lunii mai, prima filă*

158. Eroare. Mînăstirea Dusico, fiindcă despre ea este vorba, avea hramul «Schimbarea la față».

159. A fost publicată de B. Iorgulescu, *op. cit.*, p. 19—20 și de N. Iorga, *Inscripții*, fasc. II, p. 362, cu ereri.

160. Isihie, scriitor alexandrin, a trăit în secolul al V-lea d. Hr., și este autorul celui mai complet Lexicon dintre cele care ni s-au păstrat din antichitate.

161. Arhiereul grec Himarra, egumen la Banu, n-a încetat obstrucția împotriva proiectului de a se construi, în 1837, o școală națională pe terenul m-rii decît în urma ordinului Logofetei bisericești (G. Cocora, *op. cit.*, p. 416).

162. Ierotei, cel dintîi egumen român al Banului, conduce mînăstirea din martie 1823 (Arh. St. Buc., M-rea Banu, pach. XXXIX, f. 7) pînă în august 1829, cînd grecii revin cu arhim. Iacob ca egumen (Acad. R.P.R., S. Ms., ms. 717, f. 247).

albă, ni se zăgrăvește starea de spirit a populației în vremea războiului Crimeii : «La leat 1854 era Țara Românească plină de oștire rosească suptu comanda a doi ginerali vestiți Paschevici și Gorceacov. Lumea se afla într-o nevoie nepovestită, fiecare era cu frica în inimă neștiind ce o să fie, pentru că era vrajbă între toate puterile atât de mare încît toți ne credeam p(i)erduți. Creștinii lăcuiitori n-au putu(t) era anul acesta mai nimic fiind potvezi cu tra(n)sportarea provianturilor rosești. Casele se afla prinse cu provianturi, cu bolnavi și cu alte amoniții rosești. Preotul Vasilie catihetu, 1854, aprilie 30». Mineiul lunii iunie conține pe fila de titlu o însemnare privitoare la hirotonirea preotului Gheorghe pe seama Mînăstirii Banu, din 21 mai 1827. În Mineiul lunii octombrie, o însemnare, din 22 februarie 1812, a lui Nicolae ot Picle, om de ani 21, care își exprimă adîncă satisfacție «îndulcitoare de suflet» după lectura cărților bisericești. Grafia frumoasă îl arată ca pe un bun cărturar. Pe f. 3 v. «Să se știe de cînd s-au așezat Regulamentul de s-au stricat toate răformile cele vechi, leat 1831. Și am scris ca să se știe, Grigorie preot».

Alte cărți : *Penticostarul*, Rîmnic, 1785; *Orologhion adică Ceaslov*, București, 1825; *Apostol*, Buzău, 1836, cu următoarea însemnare pe f. 151 v. «...Să se știe că la leat 1867, septembrie 16, au dat zăpadă. Toată ziua a ninsu, că vara a fost secetă grozavă, ardea soarele ca focul, pînă în sept(embrie) 13, era zăduf mare, preot Grigore Referendaru»; *Evanghelia*, Buzău, 1837.

Tipăritura cea mai de preț a fost însă *Evanghelia greco-română*, București, 1693, donată de Andreiana, în 1716. Catagrafia mînăstirii din 1822 o descrie îmbrăcată în catifea roșie, avînd pe prima copertă scena Învierii și chipurile celor 4 evangheliști, din argint. Pe scoarța ultimă — scena Bu-neivestiri.

«Această sfîntă evanghelie iaste făcută de roaba lui Dumn(e)zeu Andriana, jupâneasa lui Șerban Ca(tacuzino) vo(rnicul), 1716». Din exemplarul acesta n-a mai rămas decît scoarțele și 248 de file fără început și sfîrșit, avînd în interior numai 2 imagini după gravurile în lemn reprezentînd evangheliștii Matei și Marcu.

*

Materialele prezentate mai sus impun următoarele concluzii:

Biserica Banu din orașul Buzău, fiind la origine o fundație a călugărilor greci de la Dusico, stabiliți în oraș în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, în scopuri negustorești, a fost și a rămas *ipso facto* dependentă de Dusico pînă la secularizarea din 1863, cu o scurtă întrerupere între 1822—1829. Așa se explică de ce, în 1592 cînd apare prima oară în documente, apare ca închinată la Dusico; închinarea despre care pomenește pisană din 1722 rămîne fără sens.

Epumenii trimiși din Grecia nu reprezintă aci la noi idealuri cultural-religioase, ci laic-feudale. Activitatea lor este mai degrabă a unor vechili de moși decît a unor călugări. Suspectați că strîng averi¹⁶³, fiind și prea

163. La 14.VI.1669, eg. Banului, Grigorie, vinde lui Teodor luminărarul un loc

deseori schimbați¹⁶⁴, devin și mai indiferenți unei vieți religioase sau unor preocupări culturale ori sociale în jurul bisericii.

3. BISERICA SFINȚII ÎNGERI

Dintre bisericile orașului Buzău, Sfinții Îngeri se află, în ordinea vechimii, pe locul al patrulea între biserica popii Mihai și Minăstirea Banu interpunându-se, cronologic. Episcopia înființată în 1504¹⁶⁵.

În ce privește începuturile, tradiția cuprinsă în dipticul bisericii le pune în vremea doamnei Neaga¹⁶⁶, soția nefericită a lui Mihnea Vodă Turcitul (1577—1583; 1585—1591). atit de strîns legată, prin origine și zbućium, de părțile Buzăului.

Vechea pisanie nu mai există; în aceea din 1833 pe care o avem se spune că actuala biserică «a fost zidită în locul cei veichi»¹⁶⁷.

Cu privire la trecutul mai îndepărtat al vechii biserici, pe care o înlocuiește actuala construcție din 1833, date interesante oarecum, găsim într-un act din 1837, aflat la Arhivele Statului din Buzău. E vorba de jalba prin care preoții și enoriașii bisericii, în frunte cu Constandin cavafu, starostele de neguțatori, cer Magistratului orașului să intervină pe lîngă domn pentru ca Marea Vistierie să acopere cheltuielile impuse de facerea caldarîmului în jurul bisericii «așezată în ulița cea mare a tîrgului», precum și datoria de peste 6.000 lei rămasă pe urma construcției din 1833¹⁶⁸.

În problema ce ne preocupă, iată ce spun ei: «...într-această mahala, fiind din vechime făcută biserică mică cu ajutorul și milostivirea ce au arătat către cel de atunci trup de poporâni în leatul 7127 (1619), răposatul domn întru pomenire Petru vo(i)evod...».

Așadar, actul acesta ne dă numele domnului și anul primei construcții; dar, după cum se va vedea, știrile enumerate mai sus sînt neclare și, destul de contradictorii: la 1619, doamna Neaga nu mai trăia, murise încă din septembrie 1615¹⁶⁹, iar între 1618—1620 domnește în Țara Românească Gavriil Movilă. Singurul omonim al pretinsului ctitor, întilnit în fruntea Țării mai aproape de 1600, este Petru Cercel (iulie 1583—aprilie 1585). Și totuși, solicitanții din 1837, între care se înnumără și doi preoți, reamintind și în finalul cererii lor «...neîncetata pomenire la sfîntul jer(t)felnic a voievodului Petru...», dovedesc că au avut în față vechea inscripție, altfel, de unde puteau lua cele două date prețioase?

de casă în București, pentru 25 galbeni (I. Ionașcu, *Documente bucureștene privitoare la m-rea Colțea*, București, 1941, p. 19—20).

164. La I.V.1774, Samuil, fost egumen de două ori, în 1730 și 1750, cite trei ani, adeverește posesiunea m-rii asupra unei vii în Cîndești — Rîmnicu Sărat (Arh. St. Buc., *M-rea Banu*, pac. XXII, doc. 16).

165. *Viața și traiul Sf. Nișon*, ed. T. Sîmedrea, p. 9.

166. B. Iorgulescu, *op. cit.*, p. 119.

167. N. Iorga, *Inscripții*, fasc. II, p. 363.

168. Arh. St. Buzău, *Primăria*, dos. 2/5/1835—1838. Magistratul, cu nr. 195 din 20 iulie 1837, o înaritează, în copie, Marii Vornicii, cerind dezlegarea să dea bisericii din casa orașului 405 lei, — jumătate din costul manoperii (*op. cit.*, f. 21).

169. I. Ionașcu, *Schitul Grăjdana-Buzău*, în «*Muguri*», XIII (1936), nr. 4—5, p. 29, nota 91.

Dacă, deocamdată, izvoarele istorice nu ne dau nici o indicație cu privire la domnul care se ascunde sub numele Petru (în cazul în care lectura lor a fost corectă), mai multă încredere prezintă data înființării bisericii — 1619 — de care se asociază, în actul respectiv, numele domnului, deoarece putem aduce și alte dovezi care să confirme că, într-adevăr, în jurul anului 1619 era posibilă construirea bisericii. În primul rând, știm sigur că la 1600 în orașul Buzău nu existau decît trei biserici: biserica popii Mihai, Episcopia și Mînăstirea Banu¹⁷⁰. În al doilea rînd, din relatarea călătoriei solului polon G. Krasinski, care a trecut prin orașul Buzău în 1636, rămînînd aci o noapte întregă, aflăm că la acea dată, biserica Sfinții Îngeri era în ființă. Orașul Buzău a făcut atunci polonezilor impresia că «...este destul de mare, avea două mînăstiri de zid, frumoase (Episcopia și Banu), o a treia biserică, de asemenea de zid (Sfinții Îngeri) și o a patra părăsită, dar din ruinele ei se vede că era frumoasă ca arhitectură»¹⁷¹ (biserica popii Mihai).

Prin urmare, construirea bisericii Sfinții Îngeri trebuie pusă într-aceste două date — 1600 și 1636 —, iar cuncașterea condițiilor economice și sociale, în care se afla pe vremea aceea orașul Buzău, justifică acceptarea anului 1619 ca dată a primei zidiri.

Se știe că, în timpul domniei lui Mihai Viteazul, plină de războaie, orașul Buzău a avut foarte mult de suferit. Astfel, în toamna anului 1596, tătarii, porniți să ajute pe turcii prinși în luptele din Ungaria, încercînd să străbată țara de-a curmezișul, pustiesc orașul și satele regiunii băjenite de locuitorii înfricoșați de jafurile și ororile suferite¹⁷². În 1600 și 1601, trupele moldo-polone ocupă ținutul în 2—3 rînduri și se apără, în oraș, întărind bisericile¹⁷³.

Aceste condiții destul de grele, prin care trecea atunci orașul Buzău și împrejurimile sale, se reflectă și în documentele timpului¹⁷⁴, ceea ce dă nota caracteristică vremurilor impropriei unei opere de construcții religioase. Dar, în ciuda acestor situații jalnice, datorită așezării sale, în deceniile 2 și 3 din secolul care urmează, orașul, învingînd greutățile, începe să se refacă. Negustorii, cei dinții trec peste dificultățile impuse de regimul dominației otomane și își reiau activitatea. Călătorul turc Evla Celebi-Efendi, trecînd prin Buzău în 1659, notează existența în oraș a 100 de prăvălii¹⁷⁵, cifră semnificativă pentru ritmul și sensul dezvoltării economice a orașului.

Populația, de asemeni, se înmulțise, fapt care duce la o creștere a orașului în suprafață. Extensiunea se făcuse pînă atunci neregulat, în lungul drumurilor de acces; de data aceasta, orașul se întinde spre vest. Pădurea (Crîngul), care în secolul precedent acoperise toată latura vestică

170. Jurnalul operațiilor executate de trupele cancelarului Zamoyski în Țara Românească prin octombrie 1600 (A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului*, vol. VI, p. 245).

171. La P. P. Panaitescu, *Călători poloni prin Țările Române*, București, 1930 p. 29.

172. Balthasar Walter, *Cronica*, în «Studii și mat. de ist. medie», III, p. 87—88.

173. A. Veress, *Documente*, p. 245.

174. *Documente priv. Istoria românilor*, B., sec. XVII, vol. III, p. 322.

175. «Bul. Com. Ist.», XVI (1937—1938), p. 273.

a târgului¹⁷⁶, se retrage, prin defrișări, spre vest cedînd pas orașului. Spre pădure s-a construit de către orașeni o biserică mică cu hramul Sfinții Voievozi, probabil în 1619, biserică despre care, tradiția păstrată pînă astăzi adaugă că era cunoscută, pînă tirziu încoace, și sub numele de «biserică din pădure»¹⁷⁷.

Construită în vremea în care o veche biserică de mir — biserică popii Mihai — exista deja în oraș, și cînd unii dintre orașeni, lăsîndu-se atrași de ceremonialul mai strălucitor de la episcopie și Mînăstirea Banu le frecventau pe aceasta, biserică Sfinții Îngeri fu chemată de la început să satisfacă necesitățile de cult ale unui număr de credincioși, relativ mic.

Din cauză că orașul s-a dezvoltat foarte încet în direcția marcată de biserică Sfinții Îngeri, iar vechiul centru negustoresc continuă să rămînă mai aglomerat în preajma bisericii Greci, situația de mai sus se prelungește pentru Sfinții Îngeri pînă la 1829, dată după care se pune, ca și pentru celelalte orașe, începutul de modernizare a Buzăului.

O dată cu Regulamentul Organic, începe să se construiască orașul propriu-zis, în semicerc, pe un ax paralel cu albia râului. Se zidesc prăvălii, pivnițe și magazii de zid, se construiesc noi hanuri pentru călători și mărfuri¹⁷⁸, se pietruiesc ulițele — unele iluminate cu felinare —, se ridică multe curți boierești cu case mari și grădini întinse. Activitatea comercială a orașului lărgindu-se, cuprinde și împrejurimile bisericii Sfinții Îngeri¹⁷⁹, unde va lua ființă o nouă piață de mărfuri, fructe și zarzavaturi. Totul este însă, oarecum, haotic. Casele răsfirate în jurul târgului, extinse acum între bisericile Greci și Sfinții Îngeri, fiind acoperite cu șindrilă, tinichea sau șovar, precum și puțurile cu cumpănă dau târgului înfățișare de sat¹⁸⁰, un sat mare însă, mai întins, în care se așezase de curînd o colonie numeroasă de bulgari, atrași de lunca fertilă și ușor irigabilă a râului¹⁸¹.

În aceste noi condiții sociale și economice, sporul demografic «ne mai putînd avea încăpere într-aceea veche biserică» impune o nouă construc-

176. Exemplare izolate de *Quercus pedunculata* — stejarul care populează Crîngul multi secular, se mai văd astăzi pe str. Democrației în spatele Băncii de Stat, în fața Mînăstirii Banu, pe str. Triumfului, în spatele spit. Gîrlași.

177. Comunicată de V. Burloi, în vîrstă de 78 ani.

178. Două aparțineau Episcopiei: unul, cu etaj, avea trei odăi sus cu pălimar și foisor; jos — 2 prăvălii în față, odaia circiumii, pivniță ș.a. (Inventarul din aug. 1819 în «Biserica Ortodoxă Română», LIII, 1—2, p. 24); altul era al medel. Sîndulache (Arh. St. Buc., ms. 171, f. 249); al Mînăstirii Banu se afla în piața târgului cu 5 odăi, pivniță și băcănie mare, din zid (*op. cit.*, f. 289).

179. Printre semnatarii jălbii din 1837 se aflau: un toptangiu, 3 cavafi, 3 bogasieri, 1 băcan, 1 boiangiu, 1 rachier, 1 dulgher, 1 telal și 2 arendași (Arh. St. Bz., *Primăria*, dos. 5/1832, f. 20).

180. Clericilor scoțieni Andrew A. Bonar și Robert Mc. Cheyne — ultimul pictor de talent — Buzăul le-a făcut în septembrie 1839 impresia unui «sat adorabil» (relatarea călătoriei la Al. Lapedatu, *Doi misionari scoțieni în Țările Române*, «An. Acad. Rom.», Istorie, III, t. XI, p. 185).

181. Dimitrie Gh. Ionescu, «Așezarea coloniștilor bulgari lingă orașul Buzău, în «Romanoslavica», XI (sub tipar).

ție «...potrivită pă multă încăpere de norod...»¹⁸². Aceasta este clădirea pe care o numim, în prezent, biserica Sfinții Îngeri.

Concepută pe dimensiuni mai mari (33,24×16,54×înălțime 10,06), construcția din 1833 a cerut un efort considerabil față de posibilitățile de care dispuneau enoriașii pe vremea aceea, fapt care explică neputința lor de a acoperi, din mijloace proprii, toate cheltuielile: «...vreun venit ca să aibă această biserică, spun ei, mărturisit este de obște că nu are...»¹⁸³, ceea ce explică apelul din 1837 la ajutorul statului.

Inițial, biserica stăpânea întreaga suprafață cuprinsă pînă astăzi între străzile Unirii, Locot. Godeanu și D-na Neaga, din care o parte a servit de cimitir pînă în 1872, de cînd morții încep a fi îngropați la marginea dinspre vest a orașului la Dumbrava¹⁸⁴. În legătură cu terenul bisericii, se cuvine să cităm aci acțiunea exemplară a cunoscutului dascăl Dionisie Romano, de a construi, în 1833, un local propriu pentru școala publică pe care egumenul grec de la Banu refuză s-o adăpostească în trapeza liberă a mînăstirii, zidind ferestrele. Încît, pe terenul bisericii Sfinții Îngeri, Dionisie Romano a izbutit să ridice cea dintîi școală primară a orașului inaugurată la 10 decembrie 1833. Constructorii școlii au putut folosi atunci chiar materialele destinate zidirii clopotniței bisericii¹⁸⁵.

E adevărat că, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pe măsură ce suprafața dimprejur se îngustează, biserica a primit oarecare donații: o vișoară în Valea Teancu, alta în dealul Mereilor, o casă în oraș, preum și embaticul unor case și prăvălii, pe care le avea spre ulția mare și spre strada D-na Neaga, toate laolaltă nu produceau însă mai mult de 3—400 lei anual¹⁸⁶, sumă insuficientă pentru întreținerea în condiții satisfăcătoare, a unui mare locaș de rugăciune aflat în plin centru. Nici primăria nu și-a onorat obligațiile asumate prin tranzacția încheiată cu biserica în 1871, de a-i suporta cheltuielile de întreținere în schimbul terenului cedat de parohie pentru piața orașului¹⁸⁷. Revenea preoților sarcina de a atrage, prin activitatea lor, un interes mai viu din partea enoriașilor, ceea ce, după felul în care s-a prezentat întotdeauna biserica, se recunoaște, în genere, că s-a realizat.

În întregul ei, clădirea a rămas pînă astăzi așa cum a ieșit din mîinile meșterilor de la 1833; dar, în urma marilor cutremure din 1894 și 1940, întregul edificiu a suferit importante deteriorări care au cerut lucrări serioase de consolidare și întărire, spre a-l face insensibil eventualelor mișcări seismice frecvente în regiune, fără să i se restructureze plastica inițială.

182. Arh. St. Bz., *Primăria*, dos. 2/5/1834, f. 20.

183. *Ibidem*, f. 21.

184. Inscripția comemorativă a inaugurării cimitirului, în cimitir.

185. Vezi pr. G. Cocora, *Inceputurile învățămîntului public din orașul Buzău*, în «Studii și Mat. de istorie», II, București, 1958, p. 411—412.

186. Detalii la pr. I. Manole, *Monografia bisericii Sf. Ingeri*, în manuscris (Biblioteca Episcopiei), Buzău, 1955, p. 58.

187. Arhiva bis. Sf. Îngeri, dos. 1871, f. 176, 177 și 180.

Construcția, acoperită inițial cu șindrilă, e în întregime din cărămidă, doar în interior o cornișe din piatră, puternic profilată, încununează de jur împrejur partea superioară a zidurilor la nivelul începerii bolților.

Planul bisericii e în treflă, naosul e format din trei abside aproape egale, și un pronaos dreptunghiular, separate de naos printr-o triplă arcadă sprijinită pe două coloane și pe zidurile laterale portante.

Bolta pronaosului este despărțită în două printr-un arc în plin cintru de sens longitudinal. Pe acest arc median sprijină de o parte și de alta câte două arce, de asemenea, în plin centru, creînd între ele două spații pătrate acoperite cu calote sferice. Trecerea de la planul patrat la calota

Fig. 6. — Biserica Sfinții Îngeri din Buzău

sferică se face prin pandantivi triunghiulari, tradiționali în arhitectura noastră. Se pare că sistemul de boltire al pronaosului constituie partea cea mai interesantă din arhitectura întregii biserici, deoarece, problema turlei Pantocratorului, de secțiune octogonală, de deasupra naosului, e rezolvată cu mijloace mai simple : aceasta se sprijină pe arcurile în plin cintru ale celor trei abside și pe arcul asemănător al bolții semi-cilindrice dinspre pronaos, arce care, la rîndul lor, se susțin pe colțurile verticale ale absidelor profilate în coloane angajate.

Zugrăveala interiorului, constituită din picturi recente în cupola naosului, din repictări și restaurări în celelalte părți, nu trezește vreun interes deosebit din punct de vedere artistic.

Tîmpla, amvonul și jețul arhieresc sînt din lemn ca și la Neguțători, urmînd liniile arhitecturii, cu sculpturi în alto-relief din motive florale, în stil baroc. sculptură care, atunci cînd e lucrată cu mina are valoare ar-

tistică, ceea ce nu e cazul aci; dar, coloritul în ulei și poleiala cu șlagmetal îi împrumută un efect decorativ în orele în care lumina soarelui se reflectă direct prin ferestrele laterale.

Asemănarea cu aceeași lucrare de la biserica Greci ar îndreptăți presupunerea că în ambele cazuri a lucrat același meșter, Dumitru Spătaru, conducătorul școlii de sculptură, înființată de episcopul Chesarie.

BUZĂU BISERICA SF INGERI
STR. VASILE ROBITA NR 10

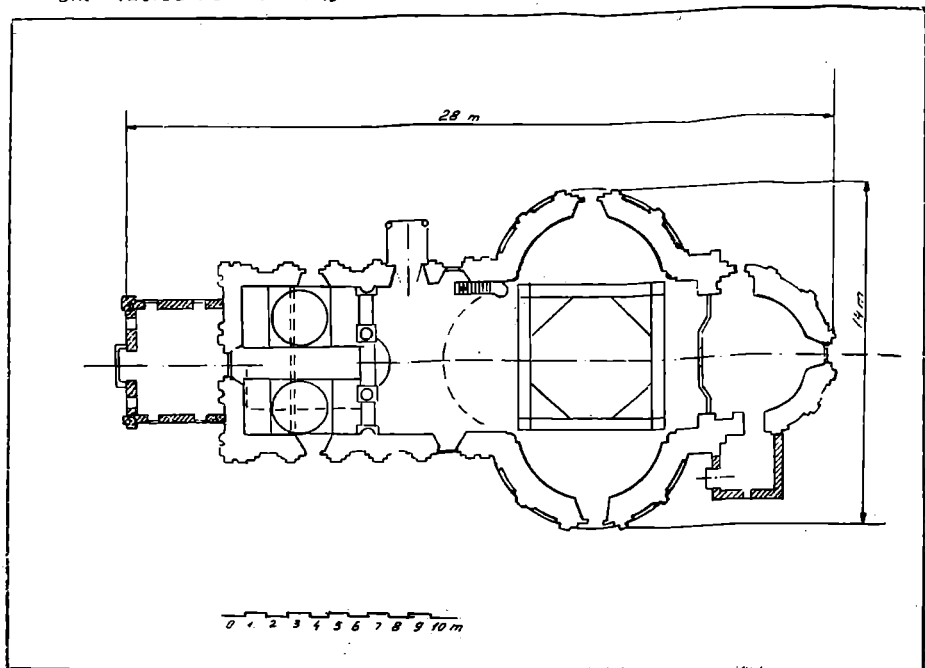

Fig. 7. — Planul bisericii Sfinții Ingeri din Buzău

Decorul fațadelor acestei biserici, tot în stil neoclasic, este însă mult mai bogat și mai stilizat decât la biserica Neguțători. Aci constructorul, ca să diminueze impresia greoaie pe care o degajă edificiul fiindcă nu are nimic avântat în siluetă, a creat la exterior, în zidărie, multe goluri de ferestre false, alungite pînă la soclu. Pe de altă parte, pilaștrii dorici care susțin antablamentul sînt mult mai numeroși, iar sus, la antablament, se disting cu ușurință toate elementele care îl compun: arhitrava din niște profile orizontale, îngustă de tot; friza, mai lată, cuprinzînd din loc în loc, drept ornamente, niște medalioane rotunde, și cornișa simplă, trasă din șablon, cu poala dințată.

Pe fațada principală dinspre vest, pilaștrii verticali sînt dublați de semicoloane, ceea ce dă celui care intră în biserică, venind dinspre vest, o impresie de monumentalitate.

Pridvorul de la intrare, care închide vederii pisană din 1833, construit în 1910 pe locul altuia mai vechi, și pridvorașul din stînga pronaosului, construit în 1878, lipite de zidul bisericii, sînt complet inestetice și strică ansamblului. Intrarea dinspre Calea Unirii în spațiul bisericii se făcea altă dată pe sub bolta unei clopotnițe-turn, demolată în 1937.

*

Odoare, inscripții, cărți de ritual. Biserica posedă o icoană de mici dimensiuni (0,40×0,25 m), îmbrăcată în argint, a Arhanghelului Mihail, din 1799, donație a unui grec Mihalachidi M. R. Kiosleri. Pe ferecătura de argint, arhanghelul e înfățișat cu spada în mîna dreaptă gata să taie capul unui păcătos, pe care-l ține cu stînga de creștet, în timp ce calcă sub picioare pe un al treilea, strigînd : moarte păcătosului !

Pisană din 1833¹⁸⁸, deasupra ușii de intrare : «*În numele prăputernicului Dumnezeu, celui în trei fețe slăvit și întru cinstia mai marilor vo(i)evozi Mihail și Gavriil, s-a zidit din temelie această sfîntă beserecă (în locul) cei veichi în vremea oblăduiri(i) vremelnicește(lor) armăi rusești și cu blagoslovenie(a) preaoșfîntitului episcop al Buzăului ch(irio) chir Chesarie, la anul 1833, mai întii, și s-au săvîrșit la același an, noiembrie în 8, prin rîvna și cheltuiala a toată orășanasca obște a bincredincioșilor cristiciani...».*

Dintre cărțile vechi de ritual, biserica posedă : *Penticostarul*, în limba greacă, uzat, fără prima copertă și foaia de titlu. După caractere, pare tipărit în Veneția în secolul al XVII-lea și probabil, provine de la o altă biserică din oraș. Pe ultima copertă, în chirilică : «*Ilarion, dascăl grecesc*», ceva mai jos, de o altă mînă : «*Și am scris eu, robul lui Dumnezeu, Mihai (log(o)fă)t, 1816, apr(ilie) 21*». *Penticostariu*, București, 1783. Pe fila 66 : «*Gheoca, dascăl Sfîntii Îngeri, 1798, apr(ilie) 10*»¹⁸⁹; pe f. 119 : «*Neculai logofăt*»; pe f. 178, de o altă mînă : «*Neculai, dascăl al sfintii beserici mai marilor voievozi Mihail și Gavriil, la leat 1805 mart(ie) 3*»; pe aceeași p. mai jos : «*Să să știe de cînd m-am așezat eu, Gheorghe dascăl sin Neculae ispravnicel ot Sărata, la beserica Sfîntii Îngeri ot oraș Buzău, la leat 1823, apr(ilie) 29*».

Mineiele (I—XII) fac parte, unele (ianuarie, februarie, septembrie și octombrie) din seria tipărită la Buda în 1804 și 1805 pentru Transilvania, celelalte din seria celor tipărite tot acolo în 1805 pentru Țara Românească. Toate conțin în subsolul primelor pagini date prețioase cu privire la starea socială a enoriașilor prin a căror contribuție au intrat în po-

188, O reproducem după lectura lui N. Iorga care adaugă în notă că nu a citit ultimele două rinduri «adaose» ulterior fiind «închise vederii» (*Inscripții*, II, p. 363). Biserica posedă un text al pisaniei tipărit în 1909 pe o foaie volantă aplicată pe un carton, într-o lectură care nu inspiră încredere. Renovatorii din 1953, într-o inscripție, de astă dată expusă vederii, au inclus și erorile lecturii din 1909, de aceea, în așteptarea degajării fațadei în vederea unei citiri complete și corecte a pisaniei din 1833, n-o mai transcriem. Întregirile din textul lui N. Iorga, în afară de ultima, ne aparțin.

189. Cel mai vechi preot cunoscut este «popa Ioniță ot. Sf(inții) Îngeri», martor într-un zapis din 20 martie 1804 (Arh. St. Buc., Banu, ms. 196, f. 34).

sesiunea bisericii. *Mineiul lunii ianuarie* a fost cumpărat și dăruit de «*Ion Brașoveanu, găitănar, la 6 dec. 1810*»¹⁹⁰; *Mineiul lunii februarie* de «*Jupîn Caranșil, băcan, la 6 oct. 1810*»; *Mineiul lunii martie* de «*Tudor Raçoșea, brașovean, la 6 dec. 1810*»; *Mineiul lunii aprilie*, de «*Jupîn Stanciu Rachieru sluga lui Donciu Rachieru, la 8 nov. 1810*»; pe prima f. de gardă: «*Să să știe de cînd m-am tocmît la beserica Sf. Ingeri, dascăl cu simbrîie într-un an, cu leat 1818, apri(lie) 17 (Gheorghe)*»¹⁹¹; *Mineiul lunii mai* de «*Costache log(ofăt) Săseannul, la 6 decembrie 1810*»; *Mineiul lunii iunie* de «*Jupîn Petrea băcan, fecior lui Hagi Gîni ot Sumela*¹⁹², *la 20 oct. 1810*»; pe f. 116, informații inedite cu privire la vechimea învățămîntului în orașul Buzău: «*Să să știe de cînd am strînsu copîii, eu dascăl Gheorghe, leat 1823, mai 2, la beserica Sfinții Voievozi*»; *Mineiul lunii iulie*, donat tot de «*Ion Brașoveanu, găitănar*», conține pe prima filă de gardă: «*Să se știe de cînd s-au deschis beserica Sfinților Voievozi, după molimă, în luna lui iulie, în 10 zile, de mine, robul lui Dumnezeu, Mavrodin, din orașul Buzăului, cînd eram dascăl de copii, la hramul Sfinților Vo(i)evozi*»¹⁹³; pe aceeași filă: «*Să să știe de cînd s-au lovit ciurma în orașul Buzăului la leat 1829*». Ceva mai jos, ciorna unei porunci ad-tive: «*Dumneavoastră, zapciilor ai plășii Cîmpului, multă sănătate, și să poruncește pentru un Voicu ce au furat un cal de la Andrei Mătăsaru din oraș, să faceți meșteșug, să-l prindeți și să să aducă aici la isprăvnicat. 1829, iulie 16, Ispravnic (indescifrabil)*». Pe fila 128 v., o informație privitoare la preotul care a inițiat reconstrucția bisericii în 1833: «*La leat 1825, iulie 27, m-au hirotonisit diacon preaosfințitul episcop Kesarie (al) Buzăului la sfințire (în biserică ot Cîndești, preotul Costandin Duh(ovnic)*». Pe ultima filă de gardă: «*Să să știe de cînd au lovit ciurma în oraș(ul) Buzăului la leat 1824, iunie 10. Și am scris să să pomenească, eu cel mai jos iscălit, dascăl Gheorghe*». *Mineiul lunii august* a fost adus de Ioan (ilizibil), la 6 decembrie 1810»; *Mineiul lunii septembrie* de «*Matei ipistatu, la 24 octombrie 1810*»; *Mineiul lunii octombrie* de «*Dimătrie Grecu, în oct. 1810*; pe fila 166 v., Constandin duhovnicu ține să nu se uite intrarea trupelor țariste represive în oraș: «*La leat 1848, sept. 20, în vremea libertății d(omnului) Iliadi, au venit moscalii în Buzău*»¹⁹⁴; *Mineiul lunii noiembrie* de «*Negoită Brașoveanu, în nov. 1810*; *Mineiul lunii decembrie* adus de «*Necula Rachieru, la 22 dec. 1810*»; Octoih, Buda 1811; *Sfinta și Dumnezeasca Liturghie*, Rîmnic, 1817; *Psaltirea*, București 1820; *Cuvînte puține*, București 1827; *Prohodul*, Buzău, 1837; *Triodion*, Neamț, 1833; *Psaltirea*, Sibiu, 1834; *Penticostar*, Neamț,

190. Însemnarea donatorului continuă pe fiecare Minei: «*Și s-au cumpărat prin silința Sf. sale părintelui Neculai, sin popa Petrea, de la biserică Sfinților Voievozi, orașul Buzău*».

191. Grafia identică cu aceea din *Mineiul lunii iunie*, semnată «*Gheorghe*».

192. Colonist bulgar, de fel din Șumla, stabilit în orașul Buzău.

193. Însemnare nedată, credem că se referă la cunoscuta ciură din vremea lui Caragea (1814), despre care pomenește o altă însemnare «*din septembrie 1814, a lui Nilu dascălu*» (vezi *Mineiul lunii septembrie*).

194. La 23 sep. 1848, stabgeneralul rus, Ivan Lazăr, împreună cu doi ostași, au fost înmormîntați în cimitirul bisericii Sfinții Ingeri (Arh. St. Buzău, *Primăria*, Condicile stării civile pe 1848 ,p. 41).

1834; *Cazanie*, Buzău, 1834; *Sfintele și Dumnezezeștile Liturghii*, Buzău, 1835 (două ex.); pe f. 16 v.: «*Această sfință și Dumnezească Liturghie s-au cumpărat de mine, preot Demetre ot sat Țintești, 7 tal(eri), p(a)r(a)le 22, pentru care nu m-au ajutat nimeni nici cu o para, că aceste Liturghii mi le-au lepădat Kesarie episcopul Buzăului în silă, la leat 1838, ghen(arie) 18*». Glasoslov, Brașov 1835 (2 ex.); *Sfinta și dumnezeasca Evanghelie*, Buzău, 1837; *Molitvelnic*, Buzău, 1836; *Noul Erotocrit*, Sibiu, 1837; *Antologia muzicii bisericesti*, Neamț, 1840; *Psaltichie*, scrisă de mină cu mare măiestrie de Gh. Gh. Protopopescu, Buzău, 1842; *Psaltire*, Neamț, 1843; *Prescurtare de geografie veche*, București, 1851; *Colecția Mineiilor (I—XII)*, București, 1852; *Molitfelnic*, București, 1852; *Culegere de proverburile sau povestea vorbii* de A. Pann, I, București, 1852; *Biblia*, vol. III, Buzău, 1855; *Antologia*, Buzău, 1856; *Rînduiala Liturghiei*, Buzău, 1856; *Curierul de ambe sexe*, periodul II (1838—1840), ed. II, București, 1862.

Însemnările pe cărți vechi nedatabile: pe un Liturghier «*cînd s-a cutremurat pămîntul foarte tare de s-au dărămat caturile și s-au omorît mulți oameni*, 1838, ghen(arie) 20»; pe o Evanghelie: «*Această care o are Paulu Vasile de la biserica din Țigănie*¹⁹⁵, care o vinde cu prețul de 18 lefți¹⁹⁶, 1820 ghen(arie) 5, și eu am scris, Vasile»; pe un Evangheliar: «*Această carte a preotului Vasilie de la biserica din Scaune*¹⁹⁷ spre pomenire, la leat 1820, ghen(arie) întii, popa Vasilie»; *Minei prescurtat pe cîteva luni, scris de mină înainte de 1813, după o însemnare de pe copertă.*

Prof. DIMITRIE GH. IONESCU

195. Biserica Gîrlași din Buzău.

196. Monedă de aur sau argint, în valoare de 5 galbeni, din care se făceau salbele.

197. București.

CONTRIBUȚII LA ISTORICUL BISERICILOR DIN COMUNA LUNGULEȚI

(Raionul Răcari — Regiunea București)

Pornind din București, pe șoseaua București-Pitești, la km 41 dai de comuna Lunguleți. Sat frumos și cu oameni harnici și întreprinzători.

Începînd de la 1510, găsim diferite documente din care se constată că teritoriul pe care este azi așezată comuna Lunguleți, deși a fost odinioară o singură moșie, a lui Lungu și urmașii săi, totuși cu timpul ea s-a împărțit în trei moșii.

Cum pe timpul acela, anii 1510 și următorii, timpul feudalității, moșia își avea satul său, iar satul avea moșia sa, stăpînul moșiei era și stăpînul satului. Cînd vindea moșia, o vindea cu satul de pe ea. Vezi bine, că fiecare stăpîn de moșie avea nevoie de oameni, cu ale căror brațe să se muncească moșia și din produsul acestei munci să-și ia și stăpînul moșiei partea sa.

La început această parte a stăpînului a fost o zecime din produs, dar mai tirziu, stăpînul a rezervat o parte din moșie pentru a face cultură proprie, însă tot cu brațele oamenilor, care în acest caz sînt obligați să facă zile de clacă. În unele părți, aceste zile de clacă ajung la un așa mare număr, încît săteanul, rumînul, nu-și mai putea face muncile porțiunii sale. De aici neajunsuri, nemulțumiri, băjenii, răscoale etc. Dar asta este o altă latură. Însă cert este că avea interes să aibă sat pe moșie.

Atunci proprietarii, mai ales acei ce erau și creștini credincioși, construiau în mijlocul satului, cu munca oamenilor desigur, o biserică.

Cînd și cum s-a ajuns să avem 3 moșii în loc de una ?

Cel mai vechi document publicat în colecția de Documente de Academia R. P. Române și care vorbește de moșia Lungii, este următorul:

La anul 1510 iunie 18 București Vlad Voievod, fiul lui «Vlad, marele Voievod», «dă poruncă să fie a jupînului Stoica Pitar, partea lui Neagoe toată din Lungi», pentru că a venit femeia lui Neagoe și fiica lui Neagoe, în fața Domniei mele, de și-au dat părțile lor din Lungi, de bună voia lor, jupînului Stoica Pitar. ca să-i fie de ocină («proprietate definitivă»).

După acesta urmează mai multe documente care transmit această proprietate astfel : Stoica murind, moșia trece prin moștenire la fiicele sale, iar de la acestea, la 27 februarie 1586, moșia trece la Neaga Vorniceasa. De la aceasta la 1602 martie 9, moșia trece la jupîn Pană mare vistier.

Acesta murind lasă pe fiica sa Catrina, și la anul 1611 noiembrie 2, Domnitorul Radu Voievod, fiul lui Mihnea Voievod, îi confirmă stăpînirea. De la Catrina, proprietatea moșiei trece la fiica sa, care se mărita cu Trufanda postelnicu, începătorul neamului Pircoveni, care dețin moșia Lungii, iar de la aceștia, tot prin zestre a trecut stăpînirea la boierii din familiile Năsturel și Golescu¹.

Pe de altă parte, un document din 14 septembrie 1578, Tirgoviște, arată că Minăstirea Nucetu a adus înaintea Domnitorului Mihnea 24 boieri, spre a face mărturisire cu privire la o stăpînire a minăstirii, și printre acești boieri se spune că au fost... și din Boteni Vasile Logofăt și din Lunguleți Slăvilă, și din... etc.

Așadar, la această dată se vede că exista și satul cu numele Lunguleți, pe moșia Lunguleți; satul purta numele moșiei.

Acest Slăvilă fiind boier, cum spune documentul, era și stăpînitorul moșiei, căci așa era pe atunci: acela era boier care avea moșie și bineînțeles că avea și țărani așezați pe ea.

Mai târziu apar ca stăpîni ai acestei moșii Barbu Iuzbașa, apoi fiul acestuia Radu Lunguleț².

Așadar, din aceste acte cu datele lor, rezultă că existau concomitent moșia Lungii și moșia Lunguleți.

Dar Radu Lunguleț, stăpînul moșiei Lunguleți murind, lasă moșia celor două fiice ale sale : Maria, căsătorită cu Pastia, fiul lui Ceauș David, și Iilnca, soția lui Iane Pitaru, fiul popii Constantin, iar moșia sa se împarte între aceste două fiice.

Partea de moșie a Iilncăi a lui Iane Pitarul se vinde lui Iancu Glava, iar de la Glava, prin cumpărare ajunge la vistierul Scarlat Greceanu. Acesta abia o cumpără, și o și vinde la 1788 lui Hagi Dimitrie Papazoglu, care în anul următor, 1789, cumpără și trupul de moșie vecin al Radului Năsturel, adică moșia Lungii. Prin urmare în mîinile sale se adună jumătate din moșia Lunguleți, pe alături cu comuna Sărdanu, cum și moșia Lungii.

Partea Iilncăi de 500 stinjeni lățime fiind situată pe alături cu moșia Sărdanu, înseamnă că între moșia aceasta cumpărată, de o parte, și moșia Lungii a rămas cealaltă parte a moșiei Lunguleți, a Mariei căsătorită cu Pastia.

După 10 ani de stăpînire, și după ce face multe îmbunătățiri, amărît de pricinile ce i se stîrnesc de Radu Golescu și alții, Hagi Dimitrie Papa-

1. I. C. Filitti, anexa 3 din *Istoricul moșiei Lunguleți*.

2. Această informație se găsește în lucrarea istoricului I. C. Filitti, citată mai sus. În altă parte, dar tot în această lucrare, I. C. Filitti are și următoarea notă : un act din 1730 pomenește printre alții ca vecin al moșiei Lunguleți pe Enache Văcărescu, care făcuse cumpărături vremelnice de la Radu Lunguleț și de la Ioana a lui Căpitan Stănescu (probabil sora sa). Este cazul să arătăm că Radu ia numele de Lunguleț de la moșie, iar nu moșia de la el, căci el era fiul lui Barbu Iuzbașa, care ia moșia prin cumpărătură.

zoglu vinde la 1799 altora mai puternici, beizadelelor lui Hangerli (copiii Domnitorului Hangerli) ambele trupuri de moșie.

În același an însă, adică la 1799, aceste trupuri de moșii ale beizadelor se scot din nou în vânzare la mezat, și rămân asupra medelnicerului Gheorghe Deșliu, devenit mai târziu clucer, cunoscut sub numele Iordache Deșliu.

Abia acum, cu ocazia actului de vânzare a lui Hagi Dumitrache Papazoglu³, către beizadelele Hangerli, se deslușește că moșia Lungii era situată la sud de moșia Lunguleți și că moșia Lunguleți era situată între moșia Lungi și moșia Bădești (Sărdanu); de asemenea, că moșia Lunguleți întreagă avea 1000 de stînjeni lățime, iar moșia Lungii avea 1524 stînjeni lățime. De aici rezultă că din cei 5 copii ai lui Lungu, urmașii a doi din ei, între care cel mai mic cu numele Lunguleț și încă unul — probabil o soră — s-au despărțit de ceilalți Lungi și și-au luat din hotărnicire partea lor de 100 stînjeni, pe latura din miazănoapte a moșiei, adică spre Sărdanu.

Partea Mariei de 500 stînjeni lățime a fost stăpînită de ea însăși mai departe, împreună cu soțul său Pastia, dar pe urma lor a rămas Pantazi, care a devenit căpitan de lefegii, deci boier cu dregătorie. El a construit biserica de lemn cu hramul Sfinții Voevozi pentru satul său, numită biserică Pantazi, ca și satul.

Deci, iată 3 biserici, în 3 sate și 3 moșii.

Dar după ce moare Iordache Deșliu, văduva sa clucereasa Anica Deșliu, și moștenitoarea soțului său, cumpără la 1827 și cealaltă jumătate a moșiei Lunguleți, de la moștenitorii răposatului Pantazi Pastia, adică de la a treia generație a lui Radu Lunguleț, și astfel întreaga moșie Lunguleți, cum și întreaga moșie Lungii se unifică în mîna cluceresei Anica Deșliu — care la 1829 este convinsă să o vîndă Așezămîntului Mitropolitului Dositei Filitti, și astfel rămîne mai departe o singură moșie, așa cum trebuie să fi fost ea încă de la început, pe cînd o stăpîneau acel Lungu și urmașii săi, numiți Lungii. Aceasta se poate deduce și din cercetarea planului moșiei Lunguleți întocmit de maior Spiroiu prin hotărnicia de la anul 1896, cînd stăpînea Epitropia⁴.

Dar se naște acum o întrebare: Dacă cele 3 moșii s-au unificat în mîinile Anichii Deșliu, la anul 1827, și au devenit iarăși o moșie. de ce oare au mai rămas în funcție tot 3 biserici cu personalul lor, așa cum vedem mai târziu, la 1864, și mai-tîrziu, la 1892, cînd populația nu era suficient de numeroasă?

Desigur, pentru faptul că satele au rămas mai departe răslețite, așa cum erau la început pînă nu se făcuse unificarea, și fiecare sătuleț avea lîngă el biserica și cimitirul său.

Este drept că după 1834, potrivit dispozițiilor luate în urma Regulamentului Organic, satele au fost regrupate și casele ce erau răslețe au fost aduse «la linie».

Atunci casele de pe moșia Ilincăi au fost aduse toate în raza bisericii Sfîntul Gheorghe, care era la drumul mare, iar dincolo satul întreg Pantazi

3. Ms. 260, fila 133, Academia R.P.R.

4. Arhivele Statului — *Hotărnicia moșiei Lunguleți la 1896* de maior C. I. Spiroiu.

le era și călăuzitor la diferite nevoi, fiind pe atunci omul cel mai cu carte dintre ei, plecau de-l găseau și stabileau și tocmeala contribuțiilor pentru existența preotului. N-aveau liniște pînă nu-l găseau.

*

Se știe că încă din trecutul îndepărtat, Valea Argeșului și mai ales Valea Dîmboviței constituiau drumul tuturor negustorilor, venind de la Dunăre spre Ardeal, prin pasul Branului, care era cea mai însemnată trecătoare peste Carpații meridionali, între Muntenia și Transilvania. Cu atît mai mult, ceva mai tîrziu, drumul acesta a fost foarte umblat pe lîngă albia riului Dîmbovița.

La un drum așa de umblat, la 10 km mai sus de Tărtășești — care era o importantă așezare de oameni, încă din foarte vechi timpuri, tot pe aceeași albie, precum ne afirmă marele nostru arheolog Vasile Pîrvan în lucrarea sa «Dacia» în urma săpăturilor arheologice ce a întreprins — nu era nici un motiv să rămînă aci un loc neocupat, cînd avea la îndemînă apa Dîmboviței și un teren așa de propriu pentru pășune și cultură. De aceea nu trebuie să surprindă pe nimeni că Lungu cu familia sa s-a așezat aci cu oițele sale, fie pe timpul primei ocupații romane, fie în timpul ocupației lui Constantin cel Mare.

În urma cercetărilor arheologice și a săpăturilor făcute în ultimul timp, s-a stabilit că Valul numit Brazda lui Novac, este ridicat de Împăratul Constantin Cel Mare, care la anul 324 recucerește și reocupă Dacia.

El construiește un alt pod, asemănător celui al lui Traian de la Turnu Severin, și anume la punctul unde este comuna Celei (Romanați). Acest pod avea în afară de portaluri la capete, din piatră, numai 3 picioare tot din piatră, iar între ele erau ridicate și picioare din lemn. El este gata și inaugurat la anul 328. Acest pod lucrat și din piatră avea menirea unei durabilități îndelungate. La capătul de miazănoapte al podului, adică pe stînga Dunării, el construiește Cetatea Sucidava cu ziduri puternice spre a proteja podul.

Totodată la vărsarea Argeșului în Dunăre, adică mai la vale de pod, Constantin cel Mare ridică o a treia mare cetate în sudul Dunării: Constantiniana Dafne, după nume, o ctitorie proprie.

Rolul Dafnei era de a bara o nouă gură de invazie, spre sudul balcanic, cum și de a supraveghea cîmpia munteană cu drumurile ei.

Împăratul Constantin cel Mare, a fost unul dintre cei mai buni cunosători ai situației militare de la Dunăre. Pe această frontieră își începuse el cariera militară ca tînăr ofițer, atașat Curții lui Dioclețian, încă din anul 293.

Important este de observat că împăratul Constantin cel Mare, nu a refăcut podul lui Traian de la Turnu-Severin, ci a construit un altul la Celei, deci pe Dunăre mai la vale, fiindcă pe acest pod va fi aprovizionat acum Constantinopolul, care este mai la sud, iar nu Roma. De aceea el încurajează extinderea terenurilor agricole prin curățituri de pădure și desțeleniri și ridică și acel val de pămînt numit Brazda lui Novac, care

merge de la Turnu-Severin prin Craiova, Drăgășani, Costești, Găești, și mai departe spre Răsărit pînă la Gura Siretului, val ridicat spre o mai ușoară apărare a acestui teren, în contra dușmanilor. Comuna Lunguleți, cade în această zonă, pe lunca mănoasă, dintre Argeș și Dîmbovița⁵.

Știm din istorie, că la început moșiile au purtat numele primilor lor stăpînitari. În speța noastră avem pe «Lungii», moșia Lungii. Cine sînt și cine pot fi acești «Lungi»? Desigur nimeni alții decît urmașii lui Lungu. Lungu, nume curat românesc, de la cuvîntul romanic, latin «longus». Cu timpul cuvîntul «longus» românizîndu-se a devenit românescul «Lungu». Iar urmașii lui luați în comun sînt «Lungii». Acel ce este familiarizat cu numele diferitelor cete de moșneni, cunoaște acest lucru. Astfel, ceata moșnenilor «Baldeși» (în Gemenea) sînt urmașii moșului «Baldeș», ceata moșnenilor «Pîrvanii», sînt urmașii moșului «Pîrvan» etc. Ce ar putea însemna altfel numele Lungii?

Și dacă vedem că apar și «Lunguleții» pe alături de «Lungii», ne dăm seama că și ei sînt urmașii moșului «Lunguleț». Și cine oare ar putea fi acel Lunguleț, decît tot unul din urmașii lui Lungu, dar mai mic, și în semn de alintare i s-a zis «Lunguleț».

Așadar «Lungii» și «Lunguleții» au fost stăpîinii moșiilor Lungii și Lunguleții, stăpînind fiecare din aceste cete partea lor în comun, căci altfel moșiile acestea nu le-ar fi purtat numele.

Mai tîrziu cînd poate nu mai trăia nici unul din fiii lui Lungu, ivindu-se neînțelegeri — cum se întîmplă cîteodată între codevălmași — se vede că între cetașii rămași pe urma fiului celui mai mic, numit Lunguleț, și a încă unui alt frate sau soră, numiți în bloc cetașii «Lunguleți» de o parte și ceilalți cetași «Lungii» de altă parte, Lunguleții s-au despărțit de Lungi, trăgîndu-și partea lor de moșie pe latura de miazănoapte a moșiei Lungii, și și-au tras și locuințele pe partea de moșie ce le-a revenit prin hotărnicie, formînd aparte moșia Lunguleți și satul Lunguleți.

Și au stăpînit ei astfel ca moșneni, pînă ce, din cauza vitregiei vremurilor, și unii și alții și-au pierdut proprietatea și au rămas șerbi pe propriul lor pămînt. Asemenea cazuri au fost frecvente în acele timpuri.

Evident că despărțirea Lunguleților de ceilalți Lungi a constituit desigur o slăbire a acelei comunități a urmașilor lui Lungu care împreună cu părintele lor întemeiază aici vatra comunității lor și a vieții lor. Căci mai tîrziu, cînd au venit peste ei valurile de necazuri cu invaziile migratorilor, n-au mai putut rezista, cum au putut în alte părți rezista diferite obștii de moșneni — mai ales că ei erau și în drumul tuturor invaziilor — și și-au pierdut proprietatea pămîntului cum am arătat mai sus.

Dar nu s-au despărțit de acest loc, au rămas mai departe păstrînd în minte numele de origine și în suflet dragostea de acest pămînt, căci era aci opera lor de curățitură și îmbunătățire, teren binecuvîntat, loc mănos și

5. A se vedea și comunicarea făcută de D. Tudor, în ședința de joi 27 noiembrie 1941, la Institutul de Istorie Națională, și tipărită în «Revista Istorică Română», vol. XI—XII (1941—1942), p. 134.

cu dumbrăvi frumoase și răcoroase, bune pentru hrană de oameni și pășune pentru vite și oițe pe ambele laturi ale Dîmboviței lor scumpe.

Așa se explică faptul că la 1510 apar documentele cu moșiile Lungii și Lunguleții, cu satele de pe ele purtînd aceleași numiri, însă cu *oameni șerbi, rumâni, și mai apoi clăcași avînd ca stăpîni ai moșilor pe un oarecare Neagoe sau pe un Slăvilă, deși proprietatea a rămas mai departe cu aceleași nume, căci așa fusese ea creată și așa era cunoscută.*

Dar dacă oamenii aceștia și-au pierdut proprietatea ei nu și-au pierdut și credința.

Oamenii aceștia au ajuns la 1510 cu conștiința că ei sînt Lungii pomeniți aci din tată în fiu, cum și cu sentimentul că sînt creștini. Se explică astfel dorința de a avea biserica și preotul lor, așa cum am văzut mai sus: 3 sate și 3 biserici cu preoții lor.

Cum fiecare biserică, își are istoricul ei, ca zidire, ctitorie și funcționare, se cade să ne ocupăm pe scurt de fiecare din ele.

BISERICA CU HRAMUL SFÎNTUL DUMITRU

Am văzut că la 1893, cînd apare legea clerului, biserica din centrul comunei Lunguleți avînd hramul Sfîntul Dumitru, este declarată biserică parohială.

Cînd zicem «centrul comunei Lunguleți», este vorba de fostul sat «Lungii», zis mai tîrziu și «Șanț» sau «Șanțuri», aflat pe moșia «Lungii», zisă mai tîrziu și «Secături». În momentul cînd a început a se zice satului și «Șanț», a început a se zice moșiei și «Secături». Numele de Șanț s-a dat satului după șanțul ce s-a săpat începînd de la anul 1799, din ordinul Domnitorului Alexandru Ipsilanti, spre a abate plusul de apă al Dîmboviței în caz de mari viituri, spre a nu se mai produce inundații la București⁶.

Șanțul începea de la capătul de nord al satului Lungii și mergea mai apoi într-o linie dreaptă spre Brăiloiu, unde era — și este și azi — stăvilarul care avea menire să reglementeze cursul apei.

Prin săparea acestui șanț care prindea cursul apei Dîmbovița, vechea matcă a devenit seacă cît ținea ea pe moșia Lungii; de aceea moșiei acesteia i s-a zis din acel timp și Secături, adică pe unde se produsese secarea apelor ce mai înainte curgeau pe acolo.

Aceste detalii sînt importante, pentru că în *Catagrafia de la 1810* este trecut satul Șanțuri, iar nu Lungii, cum se vede în diferite acte. Pe de altă parte în acea catagrafie, biserica din satul «Șanțuri» este trecută cu hramul Sfîntul Nicolae, pe cînd la 1892, noi o constatăm cu hramul Sfîntul Dumitru. Nedumerirea ce se naște din cauza aceasta se risipește cînd citim inscripția ce se vede reliefată pe clopotul bisericii Sfîntul Dumitru: ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ ΚΤΙΤΟΡΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΝ ΤΑΙΣ ΣΙΚΑΤΟΡΑΙΣ 1779 ΑΟΥΓΟΥΣΤ 05.

(Dăruirea lui Dimitrie Papazoglu ctitor al sfîntului Dimitrie în Secături 1799 august 5).

6. Comunicare făcute la Institutul de istorie, în ziua de 6 februarie 1941, de către Prof. Const. C. Giurăscu, publicată în «Revista istorică română», vol. XI—XII (1941—1942).

Aceasta înseamnă că Dimitrie Papazoglu, care e *ctitorul* bisericii Sfîntul Dumitru, i-a dăruit acest clopot la 1799 august 5.

Prinurmare, Hagi Dimitrie Papazoglu care, precum am văzut, a devenit la 1789 proprietarul moșiei Lungii, fiind un bun gospodar și un bun creștin în același timp, căci era și se intitula în acte hagi, găsește biserica din acest sat veche, și purtînd hramul Sfîntul Nicolae. El face una nouă, sau o reface pe aceea care era, și cu acea ocazie, la resfințire, îi dă hramul Sfîntul Dumitru, căci și pe el îl chema Dumitru. Iar cînd după 10 ani de stăpînire se hotărăște să vîndă moșia beizadelelor Hangerli, adică la 1799, are grijă și evlavie să o înzestreze și cu clopot nou, la august 5, deși el în acel an vînduse moșia încă din ianuarie, precum se vede în actul de vînzare.

Clopotul acestei biserici are o sonoritate foarte frumoasă. Bătrînul Dumitru Eftimescu din această comună, vecin cu biserica, ne-a dat informația că bunicul său i-a spus că la turnarea acestui clopot au strîns și locuitorii bani de argint, cu poala, și i-au turnat în aliaj, spre a ieși clopotul cu sonoritate frumoasă așa cum se află azi. Se mai știe aci în sat că în timpul ocupației germane din primul război mondial, acest clopot a fost salvat fiind îngropat de cîțiva locuitori în frunte cu Dumitru Petrescu, spre a nu-l ridica nemții care aveau nevoie de bronz.

Am văzut că la 1789 Hagi Dimitrie Papazoglu găsește biserica veche, dar nu putem ști de cînd era. Nu e de mirare ca ea să fi existat și pe vremea aceluia Neagoe, ale cărui moștenitoare, la 1510, au vîndut moșia și satul lui Stoica Pitarul, căci biserica de lemn durează foarte mult, dacă are învelișul bun. Alte documente cu o dată mai veche nu avem.

Despre această biserică mai găsim în *Catagrafia de la 1810*, următoarele :

«Preot popa Vasile sin popa Constantin, 52 ani și preot popa Dragnea sin Matei 41 ani, fiul lui, Scarlat 12 ani, învață la Ceaslov».

Bătrînii din neamul Popeștilor, din acest sat, și-amintesc din cele transmise de la părinți că străbunicul lor a fost preotul Scarlat. Aceasta se confirmă și prin faptul că în *Catagrafia de la anul 1841* aflată în arhiva Mitropoliei Ungrovlahiei se constată că în acel an slujea la biserica Sfîntul Dumitru în Lunguleți preotul Scarlat sin popa Dragnea și țîrcovnic Ilie sin popa Dragnea.

În *Catagrafia de la 1855* apare ca preot tot popa Scarlat, însă cu mențiunea «nevolic», adică neputincios, dar apare și fiul său Ilie sin popa Scarlat, dar de data aceasta ca preot, hirotonit la 1854, iar țîrcovnic apare Pană sin popa Scarlat, adică celălalt fiu al lui Popa Scarlat.

În *Catagrafia de la 1862* apare ca preot numi popa Ilie, și ca țîrcovnic fratele său Pană Popa. Popa Ilie sin popa Scarlat moare la 1879, și în locul său vine preot fiul său popa Gheorghe, care la 1892 devine preot paroh.

La 1893 eram băețandru de 9 ani, și-mi amintesc bine de forma bisericii de lemn cu hramul Sfîntul Dumitru. Era exact la fel cu biserica Pantazi, cu deosebire că era ceva mai încăpătoare. Fotografia bisercii Pantazi, pe care o reproduce Dl. Radu Crețeanu (în studiul tipărit în «Glasul Bisericii» an. XXIII (1964), nr. 1—3), ne amintește și biserica lui Hagi Dimitrie Papazoglu din Lungi. Această asemănare nu e de mirare, căci

cînd Hagi Papazoglu cumpără moșia Lungii, biserica Pantazi exista; la 1799, cînd Hagi Papazoglu vinde moșia, în act arată că moșia sa se învecinește cu moșia defunctului Pantazi. În acel timp făcuse și el biserica sa, avînd model biserica Sfinții Voevozi, făcută de Pantazi căpitan de lefegii, deci boier cu dregătorie.

Cînd gîndim mai bine la inscripția de pe clopotul acestei biserici, la 1799 august 5, adică după ce vînduse moșia, ne putem da seama de cu cîtă părere de rău trebuie să se fi despărțit el de această moșie și totodată de cît era el de religios, căci deși pleca de pe moșie, totuși dăruia bisericii clopot.

În fine, cînd la anul 1893 preotul Ghiță Anastasescu devine paroh la această biserică, rămîne preot și la biserica filială Sfinții Voevozi. Amîndouă bisericuțe mici, de lemn, deci foarte puțin încăpătoare pentru populația enoriei ce acum se mărise. Acest lucru îl înțeleg și credincioșii.

Atunci s-a construit prin contribuția credincioșilor o nouă biserică de zid, parohială, mai încăpătoare, în locul celei de lemn.

Sfințirea bisericii a fost făcută în anul 1910, de către Prea Sfințitul arhiereu Valerian. În ziua aceea a fost pentru preot și locuitorii din parohie o mare sărbătoare, vîzînd că în fine au izbutit, după 16 ani de străduință, să se închine și să aducă mulțumire Domnului în acest nou și măreț sfînt locaș.

Țin să adaug că pictura bisericii a fost săvîrșită de pictorul Alexandru Dumitrescu, elev al tatălui său vitreg, pictorul Alexandru Argeșiu, un vechi și renumit pictor bisericesc din Tîrgoviște.

BISERICA SFÎNTUL GHEORGHE

Spre capătul de nord-est al comunei Lunguleți în regiunea numită «Cotul Morii» a fost zidită la anul 1822, de către soții Iordache Deșliu și Ana Deșliu, peste drum de locuința lor, biserica Sfîntul Gheorghe.

Înainte de ea fusese acolo o biserică ce apare în catagrafia de la 1810 la satul Lunguleți cu mențiunea : «biserică veche de lemn, hramul Sfîntul Nicolae, cu toate podoabele și vestimintele și cărțile toate, 74 case, 197 suflete bărbați, 189 suflete femei, — preot Popa Radu sin Popa Dobre, 45 ani etc. Dascăl Dumitru sin Popa Dobre, 20 ani».

Cînd Iordache Deșliu la 1799 cumpără moșia Lunguleți, partea Ilincăi, și cumpără odată cu ea și moșia Lungii cu satul de pe ea, numit Lungii, zis în ultimul timp «Șanțuri», se hotărăște să facă aci o temeinică așezare. Era și normal ca acești soți, oameni așezați, să se apropie sufletește de acest ținut cu un pămînt șes, fertil, udat pe la mijlocul moșiei de apa Dîmboviței, situat la drumul mare și la o distanță de numai 40 km de București, și care în plus le prezenta pentru așezarea casei de locuit și a conacului moșiei lor, o poziție pitorească, lîngă apa Dîmboviței, și de unde domină cu privirea lunca Dîmboviței pînă departe. Și cum erau și credincioși, și le plăcea și moșia și satul, construiesc aci în locul bisericii vechi și de lemn, o falnică biserică de zid, frumoasă și solidă încît toate

cutremurele care s-au produs de atunci nu i-au lăsat nici cea mai mică urmă de zdruncinare. Cum mai toate bisericile dimprejur erau de lemn, locuitorii îi zic acestei mărețe biserici, minăstire, deși ea n-a fost niciodată minăstire.

Această biserică se termină și se sfințește la anul 1822, și primește hramul Sfântul Gheorghe căci și pe ctitor îl chema Gheorghe, tot așa cum făcuse și Hagi Dimitrie Papazoglu cu biserica din Lungii, căreia când a refăcut-o i-a dat hramul Sfântul Dumitru.

La anul 1827, văduva lui Gheorghe Deșliu, Anica cumpără și cealaltă parte a moșiei Lunguleți, de la moștenitorii lui Pantazi, și astfel întrunește în miinile sale întreaga moșie fostă a Lungilor, dar care acum rămîne cu numele de Lunguleți, căci la Lunguleți își avea așezarea sa proprietatea moșiei, Anica Deșliu.

Deci la 1829, cînd Anica Deșliu este convinsă să vîndă moșia sa Așezămîntului Mitropolitului Dositei Filitti, o vinde cu numele de moșia Lunguleți, și Lunguleți a rămas apoi și pînă în ziua de azi.

În anii 1938 și 1939, preotul și enoriașii au făcut unele reparații bisericii, punîndu-i și următoarea pisanie:

«Această sfință și Dumnezeiască biserică a fost zidită din temelie, la anul 1822, de clucerul Gheorghe Deșliu și soția sa Ana; a fost reparată la 1857 cu cheltuiala Așezămîntului de familie al Mitropolitului Dositei Filitti. În anul 1938 i s-a făcut unele reparațiuni exterioare, iar în anul 1939 a fost restaurată pictura din fondurile adunate de parohie și din dărnicia enoriașilor».

Slujitori ai bisericii din acest punct numit «Cotul Morii», după cum se constată din diferite catagrafii, au fost :

La 1810, preot popa Radu sin popa Dobre, dascăl Dumitru sin popa Dobre ; la 1841, preot popa Chivuță sin popa Stan, țircovnic Ghiță sin popa Vasile ; la 1855, același preot, care moare la 1861 ; la 1862, preot popa Mihai Duhovnicul sin Ion, cîntăreț Nicolae Pr. Chiriță ; la 1875, preot popa Trandafir sin popa Dumitru, cîntăreț Nic. Pr. Chiriță ; la 1893, preot popa Marin Popescu.

BISERICA PANTAZI

Pe drumul ce pornește din «Linie» spre Vlăsceni, după ce ieși din sat, și după ce mai apoi treci Valea Baiului, ajungi la biserică cu hramul Sfinții Voevozi Arhanghelii Mihail și Gavril, numită în popor biserică Pantazi.

Curtea acestei biserici servește azi de cimitir, iar biserică servește de capelă de cimitir.

Aici, în jurul acestei biserici, eră satul ce purta același nume de Pantazi, prevăzut în harta austriacă de la 1790, planșa 61. Această hartă este însoțită de mai multe caiete, în care se arată detalii despre fiecare localitate. În hartă și în caiet numele este trecut „Bantacz», situat pe hartă exact unde se află această biserică, iar din detaliile ce conțin caietul, două sînt mai interesante:

1) Liegt am Kanal Schanzu und an der grossen Landstrasse von Bukarest nach Pitești. (Se află la canalul Șanțu și la drumul mare din București la Pitești) ; 2) Hat eine gemauerte Kirche (Are o biserică zidită).

Cea dintii informație este importantă prin arătarea că pe aici era drumul mare București-Pitești. În adevăr, în hartă se vede că drumul venea de la București pe malul drept al Dîmboviței pînă aici și de aici de la sudul satului Șanțu (Lungii) drumul se bifurca în sensul că o parte se curba la stînga trecînd pe la Pantazi și de aici mai departe prin Branîște, Produlești spre Pitești, intitulat pe hartă drumul de poștă, depărtîndu-se trepetat de apa Dîmboviței spre apa Argeșului pînă la Pitești, așa că nu era nevoie de pod spre a trece apa Dîmboviței, mergînd de la București la Pitești. Cealaltă parte a bifurcației continua cursul pe malul drept al Dîmboviței în sus, prin «Șanțu» (Lungii), Boteni, Săvești, Moara Golescului (moara nouă) etc. cu tendința de a ajunge spre Gemenea, Rucăr, Bran etc., deci tot un drum mare, dar din acest punct al sudului satului Șanț, bifurcat spre direcții paralele. Pe vremea aceea nu exista șoseaua națională de azi, București-Pitești, care la comuna Lunguleți trece peste Dîmbovița pe un pod.

Prin urmare, Lungii își așezaseră satul lor pe malul drept al riului Dîmbovița, la drumul cel mare și lîngă apă, două condiții necesare pentru viața oamenilor : apa și drumul.

Mai tirziu, Pantazi a făcut și el la fel : cum la despărțirea moșiei Lunguleți în două fășii de cîte 500 stinjeni lățime, Ilincăi îi revenise partea cu satul Lunguleți, așezat tot la Dîmbovița, ceva mai sus de Lungii, Pantazi și-a așezat și el satul pe partea sa rămasă de la mama sa Maria, sora Ilincăi, însă la capătul celălalt al moșiei, în spre sud-est, *la apa Baiului și la drumul mare* de poștă București-Pitești. Pe vremea aceea Valea Baiului era cu apă curgătoare, dar mai mică decît Dîmbovița desigur. Și cum Pantazi era boier cu dregătorie, numele său s-a imprimat mai ușor moșiei, satului și bisericii pe care el a ridicat-o aici pentru sătenii săi. De aceea, cînd la 1790 vine inginerul austriac pentru hartă, el trece aci satul cu numele «Bantacz», care «hat eine gemauerte Kirche». De altfel și în gura poporului este biserica «Pantazi». În realitate, zidită este numai temelia și soclul, ca de vreun metru înălțime, așa cum arată și Dl. Radu Crețeanu în studiul amintit; restul e din birne.

Dacă harta este lucrată la 1790, înseamnă că biserica este construită înainte de această dată, căci altfel n-ar fi trecut-o în hartă.

Cu detaliile arătate mai sus, am încercat să lămuresc și unele nedumeriri cu privire la existența moșiei Lunguleți, deosebit de moșia Lungii, încă înainte de 1570, iar nu de la Barbu Iuzbașa prin cumpărături etc., cum afirmă Dl. Radu Crețeanu, bazîndu-se pe I. C. Filitti, care probabil n-a cunoscut documentul din 1570 al Mînăstirii Nucetu, în care apare boier Slăvilă din Lunguleți, cum și date asupra filiației lui Pantazi.

Că a existat Lunguleții aparte și Lungii sau Șanțuri aparte, ne-o confirmă și catagrafia din 1810, în care apare și satul Șanțuri și satul Lunguleți, fiecare cu biserica sa «veche» și preotul său.

Am văzut că la 1810, biserica Pantazi avea preot pe Popa Constantin sin Vasile, 46 ani.

Locuințele oamenilor din satul Pantazi au fost trase la linie după Regulamentul Organic, iar biserica a rămas izolată în cîmp, la o depărtare de linia satului aproape de 1 km. Totuși ea a funcționat ca biserică a «liniașilor» în mod permanent, și mai apoi în timpul construcției bisericii Sfîntul Dumitru, precum și a celorlalți locuitori ai parohiei, pînă la 1910, cînd s-a terminat și s-a sfințit biserica Sfîntul Dumitru. De la această dată ea a servit drept capelă de cimitir, precum servește și azi. Însă multă vreme a stat cu icoanele toate în ființă.

În această biserică, micuță și simplă, s-au închinat și s-au rugat «lungulețenii pantazeni» cel puțin 130 ani, și au ascultat slujbele sfinite și cuvintele evangheliei lui Hristos, din gura preoților pe care și i-au adus ei și i-au menținut ca să-și potolească setea credinței.

Ca slujitori ai acestei biserici, după cum rezultă din diferite catagrafii, au fost :

La 1841, preot Pastia sin Cîrstea, țîrcovnic Dumitru sin popa Pastia; la 1855, preot popa Petre sin popa Pastia hirotonit la 1844 și moare la 5 aprilie 1855; în locul său e adus preot popa Constantin Duhovnicul sin Ion hirotonit la 6 februarie 1856,

*

În legătură cu cele de mai sus și cu donația făcută Mitropoliei din Tîrgoviște în anul 1595, se pune întrebarea dacă ea este revocabilă de către donator.

Faptul relatat mai jos, ne arată că pentru, ca «să-și răscumpere capul din mîna Turcilor și de la închisoare și de la robie», donația a putut fi revocabilă.

Iată faptele.

Am arătat mai sus că la 1510, femeia lui Neagoe, și fiica lui Neagoe, merg înaintea Domnitorului «Vlad Voevod, fiul lui Vlad, marele Voevod» și vînd lui Stoica Pitaru moșia Lungii⁷.

Stoica murind, a lăsat 2 fete, din care una, Stanca, n-a avut copii. Cealaltă fată însă, al cărei nume nu ni s-a păstrat, murind, a lăsat pe urma sa o fiică, pe Neaga.

Neaga se mărită cu Mitrea Vornicul, și la 27 februarie 1586, Domnitorul Mihnea Turcitul, dă poruncă să fie ale lor satele : «Suhătenii toți, și Grecii toți, și Tătărăii și Bonțestii și Răzvadul și Ilfovățul» (Se vede că Stoica Pitaru a avut multe moșii); și documentul continuă: «Și Lungii toți și ațigani din țigănia Lungilor toți, pentru că jumătate din mai sus zisele sate și ațigani, sînt vechi și drepte moșteniri ale jupîniței Neaga, jupînița dregătorului Domniei mele, jupîn Mitrea, mare Vornic, iar cealaltă jumătate din sate și ațigani, au fost moștenire ale jupîniței Stanca, mătușa jupîniței Neaga Vorniceasa. Iar întru aceasta, Domnul Dumnezeu,

7. Doc. Țării Rom., sec. XVI, vol. IV, doc. 57

nu i-a dat jupîniței Stanca să aibă fii din trupul ei, ci cînd a fost în zilele răposatului părinte al Domniei Mele, Alexandru Voevod, jupînița Stanca a venit singură înaintea sa, de a dat și așezat de bună voia ei, peste satele și ațigani ei, peste toate, pe constitul dregător al Domniei Mele pe jupîn Mitrea Mare Vornic, și pe jupînița lui Neaga, nepoată de soră a jupîniței Stanca... și i-a luat în loc de fii»⁸.

Așadar de la Stoica Pitaru, moșia Lungii cu satul Lungii și ațigănia din Lungi au trecut în stăpînirea Neagăi Vorniceasa, soția lui Mitrea Mare Vornic.

La anul 1595 dec. 28 în Țirgoviște, aceiași soți Mitrea și Neaga, se prezintă înaintea Domnitorului Mihai Voievod (Mihai Viteazul) «fiul Marelui și Bunului și Răposatului Pătrașcu Voevod» care dă carte la mină, «Prea Sfințitului Arhimandrit Chir Vlădica Eftimie și Sfintei Dumnezeestii Mitropolii, ca să-i fie satul Lungii tot, cu tot venitul de peste tot hotarul și cu moară și de pretutindenii, pentru că acest mai sus zis sat Lungii, el este de moștenire al jupîniței Neaga Vorniceasa. Și neavînd fii cu jupîn Mitrea Vornic, au venit ei singuri amîndoi, de au dat și închinat cu a lor bună voe, ca să fie satul Lungii, tot, al Dumnezeestii Mitropolii. Cît vor fi vii, ambii sau numai unul, să stăpînească jumătate, iar după moarte să rămîna tot al Mitropoliei»⁹.

Cum Mihai Vodă Viteazul a tot fost în războaie cu turcii, se vede că a murit Mitrea Vornicul, iar soția lui, Neaga, a fost luată roabă la turci, căci la 1597 iulie 1 Țirgoviște, Mihai Vodă dă poruncă să stăpînească Mitropolia satul Lungii, cu tot hotarul «pentru că a dat-o și închinat-o jupînița Neaga Vorniceasa, a lui Mitrea, fost Mare Vornic, încă de cînd a fost el viu»¹⁰.

Iar la anul 1600 dec. 8, Simion Moghilă Voievod dă și el carte Mitropoliei ca să-i fie al său satul Lungii, de la jupînița Neaga Vorniceasa, căci ea l-a închinat de bună voe Sfintei Mitropolii. «Iar cînd este acum» — scrie mai departe documentul — «turcii au robît pe jupînița Neaga Vorniceasa», și mai departe zice: «iar de va scăpa jupînița Neaga de la turci și va veni ea acasă, să se întocmească cu părintele Vlădica și cu Sf. Mitropolie»¹¹.

Peste un an și patru luni, adică la 1602, martie 9, în Țirgoviște, același Domnitor Simion Moghilă dă carte lui jupîn Pană, Mare Vistier, «ca să-i fie lui și fiilor lui satele... (și se arată mai multe sate), și satul Lungii, partea jupîniței Neaga Vorniceasa, și cu toți vecinii (țărani așezați pe moșie) pentru că a cumpărat-o cinstitul dregător al Domniei Mele, jupîn Pană Mare Vistier» și mai departe zice: «pentru că aceste sate și ocine, ele au fost vechi și drepte și de moștenire ale jupîniței Neaga Vorniceasa. Dar cînd a fost jupînița Neaga robită de Turci, ea a vîndut aceste sus zise sate lui jupîn Pană, Mare Vistier, satul Lungii pentru 180 galbeni, ca

8. *Doc. Țării Rom.*, sec. XVI, vol. VI, doc. 241.

9. *Doc. Țării Rom.*, sec. XVI, vol. VI, doc. 211.

10. *Doc. Țării Rom.*, sec. XVI, vol. VI, doc. 297.

11. *Doc. Țării Rom.*, sec. XVI, vol. VI, doc. 106.

să-și răscumpere capul din mina Turcilor, și de la închisoare și de la robie. Și iarăși încă a dat jupîn Pană Mare Vistier, jupîniței Neaga Vorniceasa și 40 de galbeni la înțelegere»¹².

La 2 noiembrie 1611, Radu Voievod, fiul lui Mihnea Voievod, confirmă această vânzare zicînd: «că jupîn Pană Vistier, să-și țină satul Lungii, partea jupîniței Neaga Vorniceasa, a lui Mitrea Vornic, pentru că a cumpărat-o Pană Vistierul de la jupînița Neaga Vorniceasa, încă în zilele răposatului Simion Vodă»¹³.

Pană Vistierul are o fată, Catrina, pe care o mărită cu Vasile, al doilea Vistier, și la 17 nov. 1613, același Domnitor Radu le confirmă stăpînirea zicînd: «să-și țină satul Lungii, cu toți rumânii, pentru că acest sat a fost cumpărat de răposatul jupîn Pană Vistierul, socrul boerului Domniei Mele, jupîn Vasile Vistier».

Dar mama Domnitorului, anume Neaga, nepoată Neagăi Mitroaia se prezintă la judecată înaintea Domnitorului, cerînd să-i fie dat ei satul Lungii, «căci Neaga Mitroaia mătușa sa, nu l-a vîndut, ci numai l-a zălogit». Însă Vasile Vistierul invocînd actul de cumpărare, Domnitorul Radu, îi dă dreptate lui, în contra mamei sale, prin hotărîrea din 20 noiembrie 1613, zicînd: «Să aibă bună pace Vasile Vistierul de către cinstita maică a Domniei Mele, Doamna Neaga». Și mai departe zice: «Și astfel a rămas cinstita Doamnă Neaga de judecata legii de înaintea Domniei Mele și de înaintea Divanului Domniei Mele»¹⁴.

Vedem deci, din documentele de mai sus :

1) Că judecățile înaintea Domnitorului, înconjurat de membrii Divanului Său, se făceau cu toată sfințenia dreptății, neținîndu-se seamă că o parte este chiar mama Domnitorului; dacă n-a avut dreptate, nu i s-a dat ciștig de cauză.

2) Că exista aci moșia Lungii, pe care era un sat, care purta numele moșiei, adică Lungii.

3) Că oamenii din satul acesta, la datele acestea erau șerbi, deși moșia purta numele lor ca și cum ar fi fost ei aici proprietari moșneni, iar nu ceilalți, căci nu purta numele lor, adică al actualilor stăpînitori, nici satul și nici moșia.

4) Că tot pe această moșie era și o moară, desigur pe apa Dîmboviței, care uda moșia Lungii, pe la jumătate, în curmeziș. În această moară se măcina desigur grîul și meiul, eventual și orzul, necesare pentru hrana locuitorilor, în special meiul. Despre porumb nu se vorbea pe vremea aceea căci nu exista pe aici. Țăranii consumau mămăliga din mei. Se știe că porumbul a fost adus în Europa din America, și a fost introdus și la noi în țară pe la începutul veacului al XVIII-lea.

5) Că tot pe această moșie era și o așezare de țigani, care pe vremea aceea erau robi.

12. *Doc. Țării Rom., sec. XVII, vol. I, doc. 40.*

13. *Doc. Țării Rom., sec. XVII, vol. II, doc. 34.*

14. *Doc. Țării Rom., sec. XVII, vol. II, doc. 207.*

6) Putem să ne dăm seama că moșia aceasta Lungii, cu satul și cu moara, erau bunuri de seamă căci desigur Pitaru Stoica, Marele Vornic Mitrea, și Marele Vistier Pană, nu dețineau orice lucru, dacă nu era de valoare. Cu alte cuvinte, înseamnă că aici era un pământ bun, pe care curgea un râu limpede, deci o moșie bună și o așezare de oameni mai veche ceea ce ne întărește convingerea că aici în lunca Dîmboviței, și la 10 km mai sus de Tărtășești pe aceeași apă, unde profesorul arheolog Vasile Pirvan descoperă urmele unor vechi așezări de oameni dinainte de Hristos, trebuie să fi fost o așezare omenească din timpuri foarte îndepărtate, deci cu mult înainte de datele pe care le poartă documentele ce avem.

7) Putem să ne închipuim ce viață neliniștită și nesigură ducea lumea pe atunci față de turci, care veniseră de curînd în Europa și invadeau din cînd în cînd Țara Românească, trecînd peste Dunăre după jaf, și luînd robi copii și femei fără vină, iar pe unele persoane mai avute le luau în robie spre a le obliga să se răscumpere cu aur, așa cum a fost cazul cu Neaga Vorniceasa.

8) Că se obișnuia ca Domnitorul să confirme și să dea tărie actelor de proprietate ce se făceau pe acele vremuri.

9) Și, în fine, — ceea ce este mai important pentru problema ce ne-am propus să lămurim — putem să vedem cum Neaga Vorniceasa care dăduse și închinase moșia sa Lungii Sfintei Mitropolii din Tîrgoviște, dacă s-a văzut ulterior răpită, arestată și robită de turci, a intervenit și și-a vîndut această moșie, ca să obțină aur cu care să se dezrobească de la turci, și să-și salveze viața și libertatea. Pentru aceasta s-a prezentat la Domnitor, cu acel cumpărător și Domnitorul a consfințit prin semnătura sa această vînzare.

În acest fel, faptul revenirii asupra donației s-a săvîrșit cu consimțămîntul tacit al Bisericii și cu autorizația indirectă, neexpresă, a Domnitorului, căci a consfințit vînzarea.

Noi însă care trăim viața în cadrul unor legiuri bine definite, și care am moștenit de la romani practica unei vieți bazată pe legiuri și edicte, știm că astăzi donația este prin esența ei irevocabilă. Nu donezi un bun, ca apoi să-l iei înapoi, mai ales cînd donația o faci din motive de pietate.

Art. 801 din *Codul civil român* cuprinde următoarea definiție: «Donațiunea este o liberalitate prin care donatoarele dă irevocabil un lucru donatorului care-l primește». Deci irevocabilitatea este de esența donației. De aceea excepțiile de revocabilitate a donațiilor între vii, sînt strict prevăzute: 1) neîndeplinirea condițiilor cu care s-a făcut, 2) pentru ingrăditudine, și 3) pentru naștere de copii în urma donației (art. 829 *Cod. civil*).

Este adevărat că o legislație scrisă nu aveam pe atunci. *Pravila* lui Matei Basarab apare mai tîrziu. Este drept că această *Pravilă*, cuprinde glava 117 în care este trecută mai întîi zicerea lui Gherman Țărigrădeanu, după care: «cite lucruri de ar da neștine, la Biserică sau la Mînăstire, ori vie, grădini, moșii sau alte haine... acestea toate lui Dumnezeu le-a dat, și sînt nemutate și nescoase, și nerădicate în vecie, și nimenea nu mai

poate să le scoată de acolo de unde s-au închinat...». Iar mai jos, în aceeași glavă, conform cu această zicere este trecut textul legii, cu același conținut. Adică ceea ce a zis Gherman Țârigrădeanu a fost adoptat ca lege de această *Pravilă*.

Desigur Gherman Țârigrădeanu a avut în vedere principiul natural al irevocabilității donației, când a pronunțat cele de mai sus. Dar dacă el ar fi avut înaintea sa un caz ca acesta, caz atât de grav și care iese din comun, cred că și el ar fi admis că acesta este caz de excepție de la acel principiu. Astfel s-ar încălca sentimentul și obligația de creștin. Dar repet, de atunci, adică cu 50 de ani mai înainte de *Pravila* lui Matei Basarab, o legislație scrisă n-am avut. Aceasta arată cu atât mai mult strălucirea frumuseții gestului.

Dacă Mitropolitul și Domnitorul ar fi stat să se gândească prea mult și să cerceteze dacă este vreo legiuire care să le permită a consimți la revocare, ar fi rămas biata jupinița Neaga roabă la turci, blestemându-și clipa când i-a venit în minte să facă donația.

Dar n-au stat la gânduri, ci același duh al bunătății și credinței creștine, care a îndemnat pe jupinița Neaga să doneze, același duh i-a condus și pe ei să sară imediat în ajutorul ei și s-o salveze.

Nu se constată consimțământul scris al celui care primise donația, care era Sf. Mitropolie, însă se știe că Mitropolitul ce o reprezenta, făcea parte din Divanul Domnitorului și se impune a se crede că Domnitor și Mitropolit erau de acord cu o asemenea procedare, când era vorba — precum spune însuși Domnitorul în act — «ca să-și răscumpere capul din mâna turcilor și de la închisoare și de la robie».

Nu s-a făcut o revenire separată expresă, asupra donației, dar ea s-a operat în mod tacit, prin consfințirea vânzării, în cuprinsul cărui act de vânzare se dă și explicația vânzării, precum am arătat mai sus.

În definitiv, care era scopul donației? Era ca Biserica să poată săvârși cu acea donație, acte conforme cu învățătura Mîntuitorului: adică să ajute pe omul care este căzut în nenorocire, cu atât mai mult când este căzut în mare nenorocire și să-i salvezi viața. Or, aceasta este tocmai aceea ce s-a făcut cu însuși donatorul, care s-a întimplat de a căzut chiar el în asemenea nenorocire.

Nu avem o formă din care să constatăm dacă este conformă cu anume prevederi — care și ele lipsesc — dar avem un fapt care este conform cu principiul de bază al învățăturii Mîntuitorului.

Și astfel, oamenii de atunci, în special Domnitor și Mitropolit, s-au dovedit a fi demni de numele de creștini.

IANCU ANASTĂSESCU

D O C U M E N T A R E

VECHI CTITORII TIRGOVIȘTENE

(Pisanii și inscripții)

Chiar dacă anumiți călători străini, care au trecut prin Tirgoviște — în vremea cînd era scaun de domnie — exagerează numărul bisericilor, pînă la «două sute de lemn ori de piatră», după însemnările misionarului slav Bacșici¹, sau de «80 de biserici și monastiri, cele mai multe de piatră», după cele ale arhidiaconului Paul de Alep², este de la sine înțeles că în fosta capitală a țării au fost nenumărate locașuri de rugă, multe dintre ele existente și astăzi, a căror valoare istorică este cu totul deosebită. Martore ale vremurilor trecute, fiecare își are povestea ei, stările de ruină și refacere, cu adăugiri de noi ctitori, cu danii și îmbunătățiri, păstrîndu-se pînă în zilele noastre. Cele mai multe datează din secolul al XVII-lea, epoca atît de bogată a înțeleptului gospodar Matei Basarab, ca și a evlaviosului Constantin Brîncoveanu.

Considerînd că pisanile și inscripțiile din aceste vechi ctitorii tirgoviștene oglindesc trecutul fiecăreia dintre ele le redăm fără comentarii. Poate servi în felul acesta drept ghid de orientare pentru oricine, chiar pentru aceia care vor să se documenteze la fața locului.

BISERICA TÎRGULUI

Pisania: «Această sfîntă și dumnezeiască biserică, unde se cinstește și se prăznuiește hramul prea sfîntei Născătoarei de Dumnezeu, făcutu-s-au din temelie de Udriște, ca să fie de pomenire și fiind nezugrăvită, cu ajutorul lui Dumnezeu s-au zugrăvit de jupan Dinul și Dumitru Bogasierul, sin Tedelcul, văzînd-o desvelită, au învelit-o și a zugrăvit tinda și amvonul și sfintele icoane cele mari spre pomenire, în zilele înălțatului domn Nicolae Mavru vovod, leat 7162»³.

1 N. Iorga, *Călători, ambasadori și misionari în vremea lui Matei Basarab*, în «Bul. Soc. Geografice», vol. III, «Din însemnările misionarului slav Bacșici».

2. B. P. Ilașdeu, *Arhiva istorică a României*, tom. I, partea 2, p. 93, 1865.

3. Academia R.P.R., *ms. rom. 2409*, f. 425.

Pomelnicul : «Pomelnic al Sfintei biserici din târgul Târgoviștei, făcut acum după Zavere, cînd am intrat eu epitrop, în zilele măriei sale Io Grigore Ghica voevod, care s-au orînduit de la Poartă a fi domn întîiu din pămînteni, fiind leat 1823, april. Scris de mine, cu mîna, Ioan Tănăsie, epitrop...».

Fig. 1. — Biserica «Tîrgului».

«Pomeneste, Doamne : Mathei voevod, Elena doamna; Udriște Radul, cu părinții și fii lor. Acest Udriște, aflîndu-să Cămăraș și credincios mării sale Matei v(odă) Basarab... a făcut rugăciune și îndemnare ca să facă această biserică; fiind niște ziduri surpate... au sfărîmat acele ziduri..., și au făcut din temelie după cum și pisania d-asupra ușii arată, însă biserica cu tînda pînă la ușa, și nezugrăvită; ispravnic fiind pînă la săvîrșire dumnealui Radu Logofătul, vel Căpitan, fiind leat 7162 (1654)». (*E vorba de Udriște Năsturel*). «Pomeneste, Doamne: Constantin i Ilina, Mariea, cu părinții lor. Acest Constandin, ce se numește între oameni lupîn Dinu

Bogasieru, tatăl Voineștilor, acesta au zugrăvit biserica, tâmpla și oltarul, au hărăzit și o livadă de fân, sub dealu mănăstirii, lângă viea Văcărescului, pă care o cosește preoții bisericii. Pomeneste, Doamne, pe Matei Ierei... ce a făcut îmbrăcăminte la Evanghelie și cadelnițe..., pe Dimitrie Mira bogasieru..., Pascale Voicu, fecior lui Păun Abagiu..., ce a făcut policandru la 1814..., pe Radu Goleșcu..., ce a cumpărat 12 Minee..., pe Dragnea, Stana, Maria Cojocar, ce ajută la șindrilit și potir..., la anul 1812..., iar, la moarte, dă 100 lei pentru zugrăvitul turnului; pe Atanasie băcanul, ce dăruiește un disc de argint». (*Apoi brașoveni, rachieri, cojocari, bogasieri*). «Și Alexe, sudit chesaricesc, carele cu corajul său a stătut ca un consulat, cînd au venit turcii să gonească pe greci din țară, fiind leat 1821. Și cînd au venit aici la Tîrgoviște, i-au întîmpinat cu cele trebuincioase, și, îmblînzindu-i cu cuviințe bune, au potolit pornirea lor și gîndul lor cel rău, ce lovea asupra acestui oraș, ca să-l prăpădească, și, cu puterea ce avea, au păzit și această biserică, de nu s-au jefuit de turci, cum s-au jăfuit alte biserici aci în oraș, și au sfărîmat iciane. Au ajutat coconii lui cu lei 20 la potirul de argint ce s-au făcut acum, cu leat 1830».

Condică «pentru toate zapisele și hodoarele ce are sfînta biserică». „Să dă de știre că la leat 1823, după Zaveră, întîmplîndu-să de au tăiat turcii pe răposatul Gheorghe Brașoveanul... ctitor», etc.

Pomelnicul acesta cuprinde toată istoria acestei biserici, deci importanța lui este deosebită ⁴.

Inscripție pe o piatră în biserică: «Aici suptu această piatră, odihnescu-se osele pravoslavn(i)cei i răposatei robei lui Dumnezeu Chira, a lui jupan Dumitru cupet..., 1725».

Inscripție pe o piatră în biserică, nedată, sec. XVIII: «Cu vrerea Tatălui și a Fiului și a Sfîntului Duhu, s-au lucrat această piatră cu oste-neala dumnealui jupan Dumitru cup(e) ot Tîrgoviște, însă au făcut și o cruce... în zilele prea luminatului și oblăduitorului Neculae (Mavrocordat) voevod» ⁵.

Inscripție pe policandru: «În zilele prea-luminatului domn Io Gheorghe Caragea voevod, cu voia lui Dumnezeu, cu al Maichii Precista, au făcut acest policandru, cu tot(ă) cheltuiala, dumnealui postelnicului Pascale Păunescu pîcitos; 1814, martie 28» ⁶.

Pe un pomelnic vechi: «Pomește Doamne, Matei voevod. Elena doamna, Udriște, Radu cu părinții și fii lor».

Inscripție pe un clopot: «S-au turnat de la Iosef Teuc (Teutsch) din Brașov; 1853» ⁷.

Inscripție pe clopotul mare: «S-au turnat de Iosif Tenciul din Brașov la anul 1833» ⁸.

Inscripție nedată, tot pe clopot: «Mă in auribus tuit sonet vo(x)» ⁹.

Inscripții pe piatră, în zidul de afară: «Aicea, la această piatră, zacu jos oasele robu lui Dumnezeu Oprea, care s-a prestăvit în zilele Io Mateiu

4. N. Iorga, *Studii și Documente*, XV, p. 93—95. 5. *Ibidem*, p. 355.

6. *Ibidem*. 7. *Ibidem*. 8. Academia R.P.R., *ms. rom. 2409*, f. 427.

9. *Studii și Documente*, XV, p. 355.

Voivod, mța noemvrie 23 dne, vileat 7154 (1645) coconul Radului iuzbaș de fustaș, carel(e) a fost ispravnic la casti sf(i)nti besear(ică) întru cinstit hramu Uspenie b(ogorodi)țe; mai 2 dni, leat 7161 (1653)».

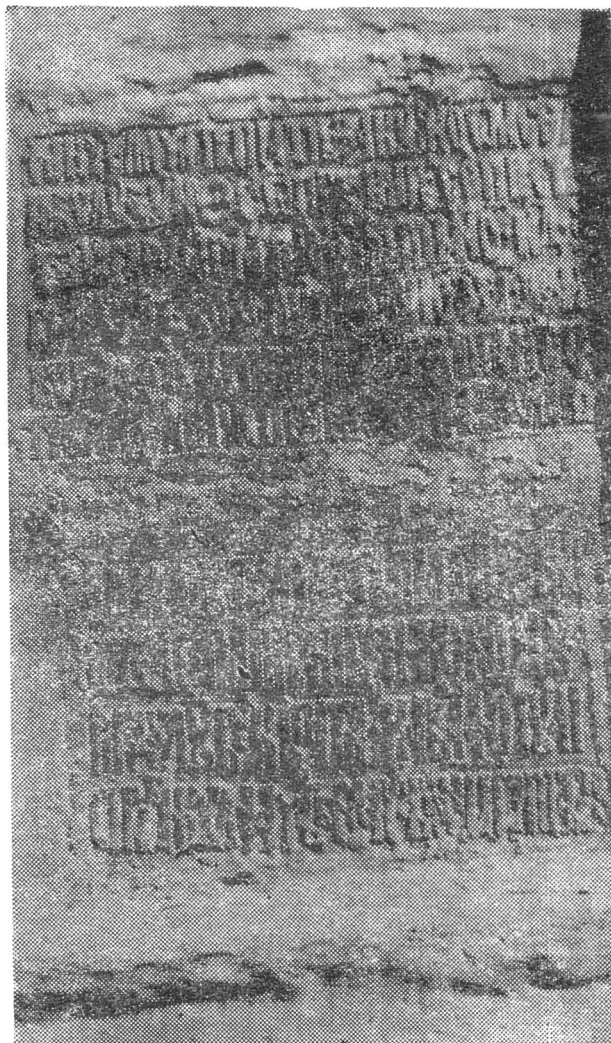

Fig. 2. — Biserica «Tîrgului» — inscripții pe piatră în zidul de afară.

«Aice suptu acastă piatră zacu oasele Paraschivei coconul Radului vel Căpitan, carel(e) au fost ispravnicu caasti beseric(ă), vî dni Io Matei (voievod)».

(Nedatat, deci între anii 1632—1654)¹⁰.

10. *Ibidem*, p. 93.

BISERICA SFÎNTUL NICOLAE-SIMULEASA.

Pisania I: «În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh și întru ajutorul luminatului și deciu de hramul sfintei biserici și al casii noastre Sti. Nicolae, arhiepiscopul Miralichiei, în zilele domnului creștin și de Dumnezeu iubit Constantin Șerban v.v., în vreria lui Dumnezeu domn

Fig. 3. — Biserica Sfântul Nicolae-Simuleasa.

Tării Rumânești; Adică eu robul lui Dumnezeu jupan Milcu vel căpitan de sîrbi și jupanasa ego Ioana și fii(i) lor Florica, Păuna, Nicolae, Nicolae brat căpitan i Dumitru brat capitanesei și cu ajutorul milostivului Dumnezeu, început-am această sfîntă biserică..., dumnezeesc de o am ridicat din temelie pînă la sfîrșit ca să ne fie pomână și de iertarea sufletelor noastre și ale părinților noștri și să ne fie pentru ajutor întru împărăția cerului.

Si ispravnic au fost Stanimir și o am început în luna lui octomvrie în 30 de zile, leatul lumii 7160—7163, Hristos 1699» (*sic*). Data este probabil greșită în manuscris, de copist¹¹.

Pisania II: «Această sfântă și d(u)mnezeiasc(ă) biserică ce să prăznuște hramul Sf(e)ti Nicolae, den temelie fiindu zidită de dumnealui jupan Mirco

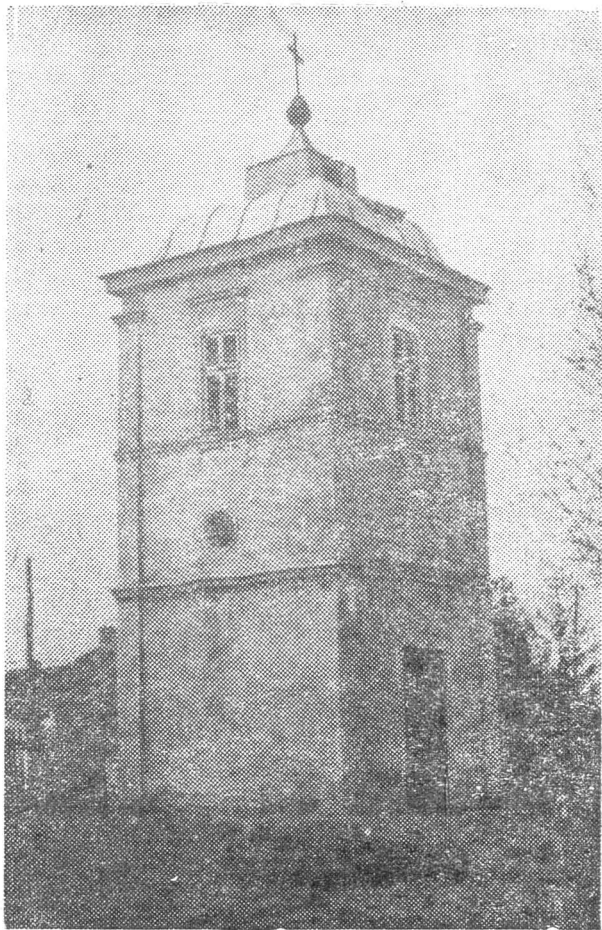

Fig. 4. — Clopotnița Bisericii Simuleasa.

vel căpitan, ce este pisania veche și, de întâmplătorile vremii rămîindu ne zugrăvită și învechindu-să, după sfîrșitul dinainte pomeniți tiitori (*sic*) din voe dumnezească și cu ajutoriu Sf(e)ti Nicolae s-au învrednicitu și dum-

11. *Ibidem*, p. 88; Academia R.P.R., *ms. rom.*, 2409, f. 422; Arh. St. Buc., *ms.* 739, f. 20 v.

nealu jupanu Sima Bucşenescu i jupîniţa ego Ecaterina, înmulţindu şi hramul sfinţilor Voivozi, şi o a împodobitu cu zugrăveli şi cu alte odoare bisericesti, aridicindu şi advonul din temelie, şi clopotniţă, şi cu învelişul, înfrumuseţindu-se, cu toate desăvirşit, după cum se vede; dîndu ajutoriu şi d-lui Niculae Minculescul postelnicul, cu talere 50, începîndu-să în zilele prea înălţatului domnului nostru, întru al doilea domnie, Io Alexandru Constandin Moruzi voevod, întru al 5-lea an al arhipăstorii sale arhiepiscopului şi mitropolitului chiriu chir Dosoftei, la leat 7308 (1800) iun(ie)»¹².

Pomelnic din decembrie 13 (1827): «Pomeneşte cel mai înainte ctitor, ce au rădicat sfînta biserică, hramul sfîntului şi făcătorului de minuni ierarh Niculaie : Matei Basarab voevod şi domn ţării, cu leat 1633, Elena doamna, cu fii lor şi cu tot neamul... Pomelnicul d-lui log. Constandin Slătineanu..., al d-lui log. Nişul zet log. Dinu Slătineanu..., al d-lui Gheorghe Lulescu..., al d-lui trei log. Grigorie Lăzureanu..., al postelnicului Dimitrie Andronescu, ce au aşezat şi hramul sfîntului marelui mucenic Haralambie, izbăvitorul de năpraznică boală..., al postelnicesei Joiţa, sora răposatului vistier Niculae, ce dă un loc de vie cu pomet, pă valea Voevozi, pă moştenirea moştenilor oroşani..., şi care s-au vîndut în trebuinţa facerii prăvălii din tîrg, după ardere..., al logofătului Cîrstea Andronescu, ce dramuri 29 au hărăzit o candelă, la sfîntul Haralambie. Tl. 18, etc.»¹³.

O candelă de arînt, dată de fondatori: «Mîlcu vel căpitan de sîrbi la anul 7214, Hristos 1706»¹⁴.

Inscripţie pe un potir: «Acest sfînt potir s-a cumpărat de robii (sic) Dumnezeu Ioan Bădiţa, nepotul lui hagi Staicul din Bucureşti; 1814»¹⁵.

BISERICA SFINŢII VOIEVOZI

Credem necesar ca, înainte de a stabili importanţa acestei vechi ctitorii, ai cărei întemeietori nu se cunosc, — după cum aflăm din inscripţie — să redăm însemnările de pe o *Evanghelie* aflată în biserică :

«Să se ştie că am dovedit prin bătrîni din oraş că această biserică «Sf. Voevozi» este zidită de străbunii lui Ion Heliade Rădulescu şi dărimîndu-se de invaziuni, care i-au dat foc şi de cutremure, i s-au stricat pisania şi ctitorii, însă după zaveră s-a reparat de oare cari boieri, anume Iancu şi Vasile Duşulescu, care aveau case în faţa bisericii şi cari au înzestrat biserică cu moşioara de la podul drumului de fier, peste apa Ialomiţii, aci în Suseni, la moara lui Mihai Neamţu, aceşti Duşuleşti au fost

12. *Studii şi Documente*, XV, 351.

13. *Ibidem*, 353.

14. Arh. St. Buc. ms. rom. 739, f. 21.

15. *Studii şi Documente* XV, 89.

rude cu Heliade, cel dintîi Iancu s-a călugărit spre bătrînețe și a încetat la m-rea Căldărușani, ceilalți sînt înmormîntați aci în biserică; familia Chiriazino încă este rudă cu Heliade, fiind veri, boer Rădulescu Ciupitu tot văr cu Heliade Rădulescu, din el a rămas băieți Cojeștii, care au case în suburbie, Iancu și Dumitru. 1888 aprilie 30 pr. Ion Constantinescu»¹⁶.

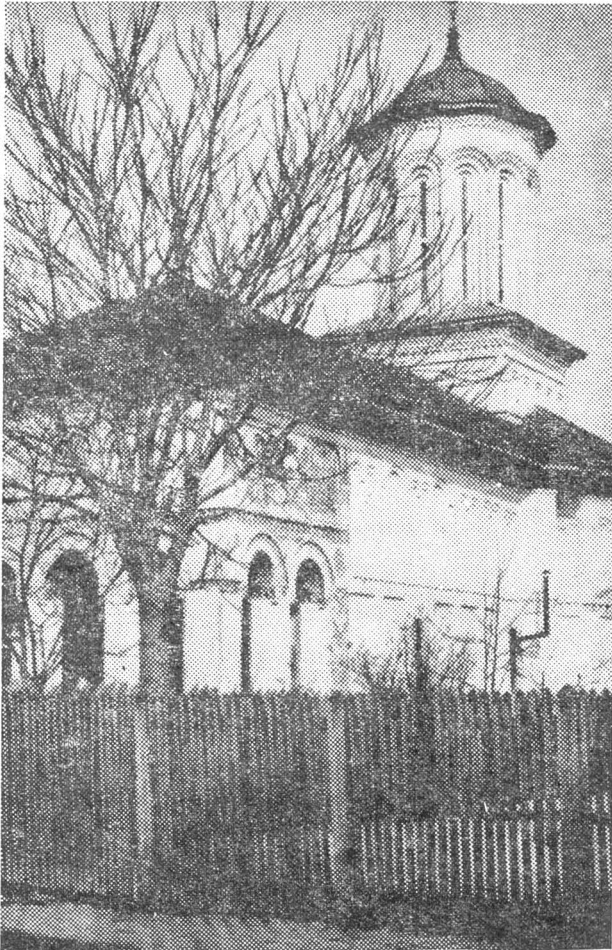

Fig. 5. — Biserica Sfinții Voievozi.

Inscripția bisericii la intrare: «Această (sfin)tă și d(um)n(ezeească) biserică din Tîrgoviște este ridicată din temelie în numele sfinților mai marilor voievozi Mihail și Gavriil, iar răposații ctitori ei nu se știu cine

16. Casa în care s-a născut Ion Heliade Rădulescu era chiar lângă biserică, unde este azi Comisariatul militar; era chiar o placă de marmură, care preciza aceasta. A fost dărîmată după primul război mondial și ridicată actuala casă de I. Dobrică.

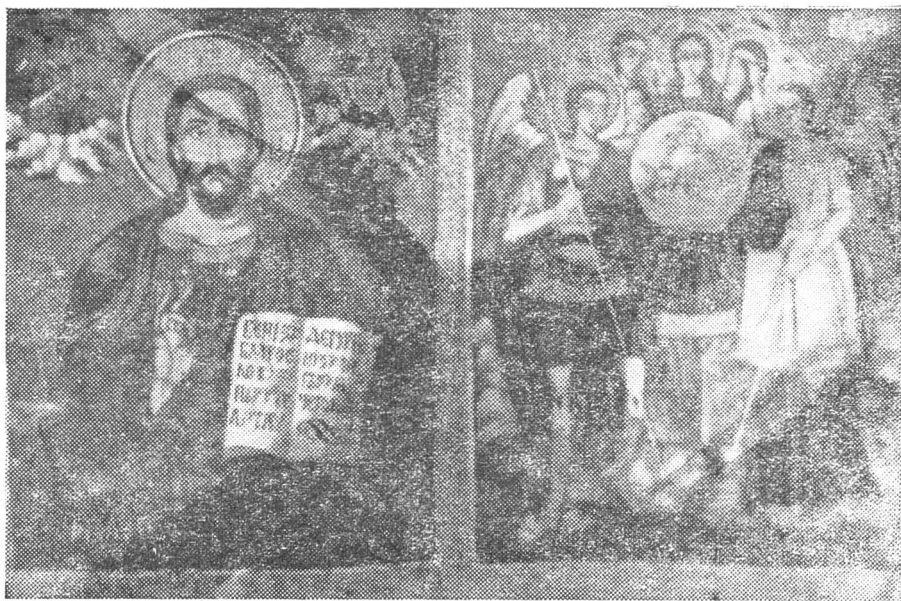

Fig. 6. — Biserica Sfinții Voievozi — icoane în pronaos.

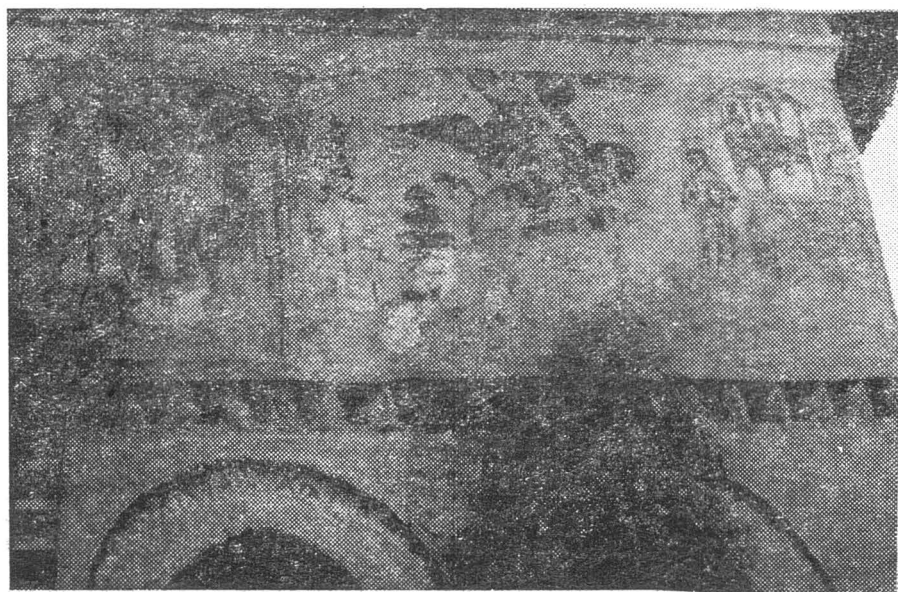

Fig. 7. — Biserica Sfinții Voievozi — frescă în exterior.

sînt pentru că nic pisanie, nic alt catalog nu s-au găsit, a se cunoaște numele și leatul zidirii, sau să fi avut vreo zestre: ci s-a ținut cu umbrirea sfinților voievozi, pînă cînd răposatu întru fericire Postelnicu Vasilake Maikanu și d. B vel Vistier Iancu Rădulescu din dumnezeiască rîvnă au făcut danie sfintei biserici moșia de peste apa Ialomiței pentru ținerea de preot și cîntărețu, iar s-ta biserică ajungînd întru desăvîrșită derăpănare și fără mijloace de a se preînoi, un anume de dumnezeu iubitor, Avram cofetaru din acest oraș; de patrie țărigrădean, împins de rîvnă dumnezeiască și

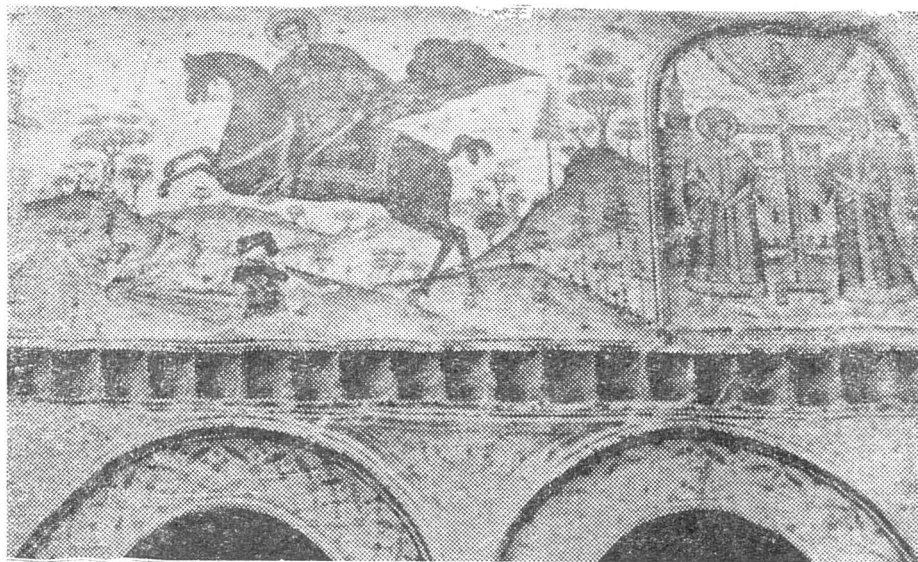

Fig. 8. — Biserica Sfinții Voievozi — frescă exterioară.

umbrît de darul s-șilor Voievozi, au învelit acest sfînt lăcaș din nou, a ten-cuit-o, au ridicat turla de dinainte, au zugrăvit-o pe din năuntru și pe din afară adăogînd și clopoțul cel mare, așezîndu-le sus, așternut caldarîm în fața bisericii și alte podoape din năuntru cu soția sa Joița spre veșnică pomenire și ca să se învrednicească a auzi fericitul glas că cei ce iubesc podoaba casei mele, pe aceia il voi proslăvi cu dumnezeiască mărirea mea. Săvîrșit 1849 oct. 1.

Avram, Saché, Pîrvu, zugravi».

Inscripție pe o piatră de mormînt, afară: «(...în zilele lui Io Matei voevod, anul 716)».

Inscripție pe altă piatră de mormînt, afară: «Prestăvitu-s-a roaba lui Dumnezeu Vilae, fata răposatului Vasilie... m(e)s(i)ța fevr(uarie) 18 dnă, văleat 7158 (1650)».

Inscripție pe o piatră de mormînt: «Supt acastă pieatră zac oasele roabei lui Dumnezeu Dumitranei, jupîneasa lui Stan Polcovnicul ot Tîr-goviște, pristăvindu-s(e) în zilel(e) prea-luminatului și creștinului domn

Io Ștefan R(acoviță) voevod, în anul de la facerea lumii 7222 (1714) aprin 28».

Inscripție pe altă piatră de mormânt : «Suptu acastă piatră odihnesc osele răposaiilor robii lui Dumnezeu Negoită logofăt s(ă)nu Anghel, la leat 7237 (1728—9), i jupaniț(a) dumnealui Sanda, la leat 7227 (1718—9); i Negoită snă ego, la leat 7224 (1715—6); Neculae nepotu-său. Acesta s-au pres-tăvit în zilel(e) lui Io Nicolae voevod, la anul dă la H(risto)s 1730».

Inscripție pe altă piatră de mormânt : «Aicea, suptu acastă piatră, ce este așezată în biserica Țirgului, odihnesc oasele răposatului robu lui Dum-nezeu Bădica cupet, fiul robu lui Dumnezeu Stanco protopop, sachelariu ot Țirgoviște; unde este tot neamul îngropat. Cine o va ceti, să zică : Dum-nezeu să-i ierte. av(gust) 9, 1769».

Inscripție pe un potir : «Danie la bi(serica) Sf(inții) V(oe)v(ozii), de Voicul log(ofăt); 1821»¹⁷.

BISERICA GEARTOGLU

Se află pe str. Poplacă, peste drum de biserica Stelea.

Inscripție zugrăvită afară : «Încă din leat 1777 aflîndu-se niște ziduri de biserică pă pămîntul metohului mănăstirei Orezu, pă lîngă pămînt moș-tenesc, unde era casa pă vremi a Fusoaei, (Fusească) precum dovedescu zapisele date atunci, și, în cursul de mai sus pomenitu leat, s-au strămutat prin vînza(rea) caselor pînă la leat... ce să vînduseră casele prin mezat, de le-a cumpărat arhimandrit Mehalote, cu întărire domnească, a domnului Alexandru Epsilant, apoi, în urmă ear(ă) și s-au strămutat pă la alți cum-părători, ear, la leat... s-au pogorît prin vînzar(e) de le-au cumpărat răpo-satul văr(u)-meu Căminar Gheorghe Geanol, unde atunci au reperat zidu-rile biserici, deschizîndu lăcașul, avînd îngrijire de cele trebuincioase ale bisericii, spre mîntuirea sufletească. Earu la leat 1821, de cîndu se făcuse zavera și (în) streini răposat Geanol, ci erea stricat(ă), o dărîmas(e) turcii, atît casile cu totul și alte stricăciuni biserici; eară la leat 1828, cu venirea armii rusești și avînd o daraveră de bani și altele cu răposatu văru-meu, au trecut în stăpînirea (mea), cu ahturi formăluite, spre veșnică stăpînire. Eu, dar, Clucerul Nichita Formac, văzînd sfărîmarea s(fintei) biserici nefiînd învelită, lipsiea cele trebuincioase, o am învelit de iznoavă, făcîndu-i cele trebuincioase pă dinlăuntru și pe din afară, făcînd biserici cărți de cetit și orice era de trebuință și zugrăvind-o pă dinlăuntru și pă din afară..., fiînd acastă biserică cu hramul S(fe)ți Niculae, S(fe)ți Spiridon. Neavînd venit nicăieri, decît două oca de ceară pre an de la niște embaticheri, am hotărît ca să hărăzescu o vie a mea, ce o am în dealul Rușiț (sic) sat Ocnița, pentru trebuincioasele cheltuieli ale S(fin)tei biserici, atît pentru sin-

17. *Studii și Documente* XV, p. 358—359.

bria preotului, dascălului și ori ce alte cheltueli... neputînd nimeni din neamul meu să o înstrăineze, sau să o vînză, sau să o zălogească... că va rămîne precum se află în veaci veacului biserici S(fe)ti Niculae... Al doilea, după încetarea vieții mele rămîne moștenitorul meu, fiul meu, Costache Formacu, a zugrăvi întogma (*sic*) ca sinem și cu un cuvînt, tot din neamul meu va îngriji, fără a se amesteca altcineva. Leat 1860. Zugravi haji Avram, Luca ot Tîrgoviște»¹⁸.

Inscripție pe o piatră de mormînt: «Ἐκοιμήθη ὁ δοῦλος... ἀδελφὸς... μνημος... ἐν ἔτει ἀχνῆ Σεπτεβριῶ κέ...» (A răposat robul... fratele... pomnirea; în anul 1658 septembrie 20)¹⁹.

Inscripție pe altă piatră de mormînt: «Ἐκοιμήθη ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ Γεώργιος σὺν τοῖς φιλάτοις αὐτοῦ τέ (κνοις)» (A răposat robul lui Dumnezeu Gheorghe cu prea iubiții lui fii)²⁰.

Biserica aceasta, alături de aceea a Sfintului Ioan, este cea mai ruinată din Tîrgoviște, fiind năpădită de case particulare. Exista pe vremea lui Matei Basarab, după cum se constată și după piatra de mormînt din timpul acela. În timpul lui Constantin Brîncoveanu ajunsese dărăpănată, pentru ca Pașcalie, mare vornic al Tîrgoviștei, «văzînd biserica învechită și stricată», să o dreagă și s-o zugrăvească. Andronache Postelnicul — fiul, care a fost la învățătură la Viena, călugărindu-se mai apoi, a închinat-o ca metoc Mînăstirii Hurezi. La anul 1777, ajungînd iarăși în ruină, a fost vîndută arhimandritului Mehalote și tot prin vînzare a ajuns să fie a Căminarului Gheorghe Geanolul, care a reparat-o²¹. Acesta era boier grec, destul de bogat, care locuia în Tîrgoviște, avînd case mari chiar în inima țîrgului. Aici a fost găzduit Alexandru Ipsilante în timpul Eteriei grecești de la 1821, cînd s-a retras de la București, și tot aici a fost adus Tudor Vladimirescu și înfruntat de Ipsilante, după care a fost ucis mișelește. Ca eterist înfocat, Geartoglu (Geanoglu, Geanolul) a fost numit de Ipsilante ispravnic al districtului Dîmbovița, iar atunci cînd au intrat turcii în Tîrgoviște urmărind pe eteriști, casele și biserica au fost prădate și incendiate²².

BISERICA STOLNICUL

Inscripție pe o piatră, la intrare: «Acasti sfinti biserici, lăcaș Dumnezeului Savaoth, a căruia hramu Uspenia bogorodit(i) și pervo-mucenic Stepan (Adormirea Maicii Domnului și întiul mucenic Stefan) si prîznuește,

18. *Ibidem*, p. 355—356. 19. *Ibidem*, p. 357. 20. *Ibidem*.

21. V. Drăghiceanu, *Călăuza monumentelor istorice din jud. Dîmbovița*, 1907, p. 20.

22. C. D. Aricescu, *Istoria Revoluției din 1821*, vol. I, 1874. Despre familia Geanoglu, vezi O. G. Lecca, *Dicționar istoric, arheologic și geografic*, p. 227.

den temelie este ziditi, în locul unia ce mai dinainte de lemnf era ficuti, cum spun de Udre Brătescul, care de multă vreme și răutăți căzu și si risipise. — așa dec jupin Constandin Cantacuzino bivvel stolnic i soția sa Safta, de zid, cum si vede, o au făcut, în cinste și slava vecinicului Dumnezeu

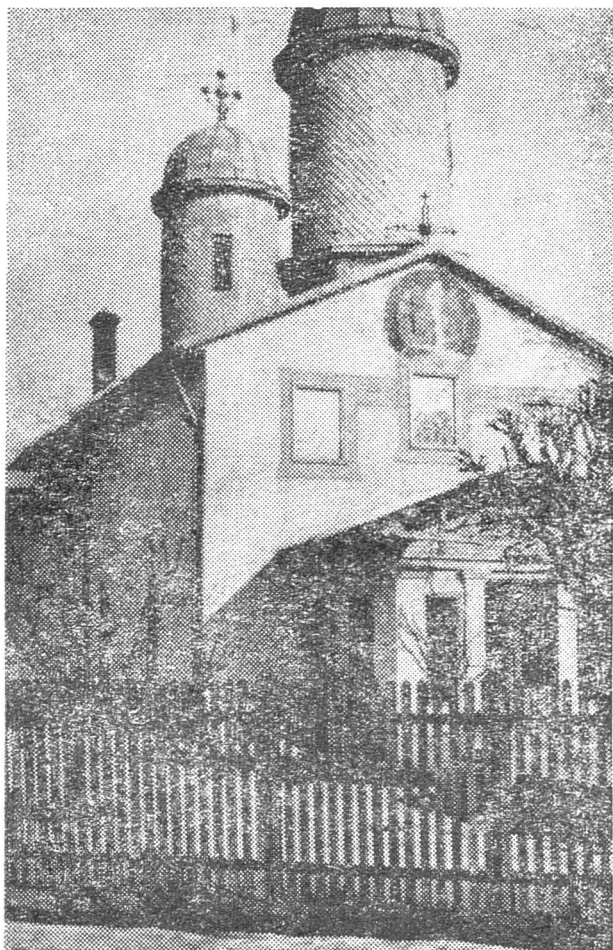

Fig. 10. — Biserica «Stolnicul».

și în buna pomenire și binelui (bunului) lor neam și al lor; isprăvind-o la anul de la zidirea lumii 7213 (1705)»²³.

Inscripția a II-a: «Deși pe opusa înscripției se zice că această sfântă biserică unde se prăznuște Sf. Arhidiacon Stefan este zidită din temelie de Udrea Brătescu și devenind în ruină, s-a reparat de Constantin Canta-

23. Academia R.P.R., *ms. rom.* 2409, f. 433; «Albina», an. X, (1907) nr. 35, p. 917.

cuzino vel Stolnic și soția sa Safta la anul 1705, în anul 1854 s-a mai reparat de Răducanu Dudău, iar acum la anul 1882 s-a făcut tîmpla, zugrăvit și pardosit și strănile de I. Stematiu și soția sa Elena, în care timp se făcu și sînurile și alte ornamente ale d-lor Stelian Dudău, Chiriță Răduleanu,

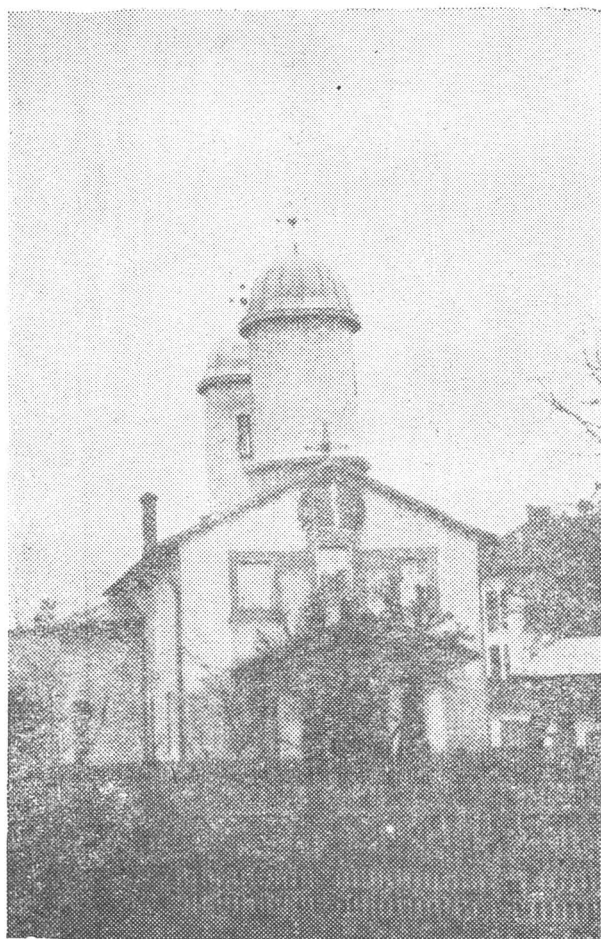

Fig. 11. — Biserica «Stolnicul».

Barbu Silvestru, Luxandra Vălsceanu, Constantin Răducaș, pentru a lor eternă memorie. 1882, august 7».

Biserica Stolnicul, prima dată, a fost de lemn, făcută de Udrea Brătescu, strămoșul scriitorului Brătescu-Voinești, care «de multă vreme și răutăți căzuse și se risipise» — cum spune în pisania — astfel că biv vel stolnicul Cantacuzino o ridică din zidăire, la anul 1705, deci în epoca brîncovenească. A suferit mai multe reparații și chiar modificări, la anul

1854, de Răducanu Dudău; la 1882 de familia I. Stemațiu, când i s-a făcut și sînurile de la naos. Utilizarea contraforților îi dă un aspect neobișnuit bisericilor muntene. Interesantă încadratura la ușa de intrare, săpată în piatră de granit, mult asemănătoare cu cea de la Stelea, care desigur că i-a servit ca model. I se zice biserica Stolnicului de la numele ctitorului care a zidit-o de cărămidă. Se află în stare bună, deși nu mai are preot deservent. Este utilizată mai ales de către protoierie, pentru conferințele administrative și de orientare ale preoților.

BISERICA SFÎNTUL GHEORGHE

Inscripție sugrăvită : «Aceasti s(fintă) și dumnezeiască biserică ce se prăznuește hramul sf(intului) m(arelui) m(ucenic) Gheorghe, fiind veche și necăutată de multă vreme, neștiindu-se ctitorii și desvelit(ă) și dărîmat(ă),

Fig. 12. — Biserica Sfintul Gheorghe.

iar la leat 1730 s-au găsit jupan stegar Dima de au pardosit, au făcut atvon, ș-au zugrăvit, la-au (*sic*) șidrilit pe el și biserica de iznoavă; iar la leat 1794 fiind înveliș(ul) vechi, au căzut și văzînd noi, mahalagii, așa, ne-am îndemnat de am învelit cu toată cheltuiala noastră; iar la leat 1812 s-au întîmplat primejdie mare de ciumă, prin toate părțile, care și aici în oraș s-au întîmplat primejdie din toate mahalalele, iar, în mahalaua aceasta, ne-am rugat marelui m(ucenic) Gheorghe, ziua și noaptea, și scăpîndu-ni, am tencuit biserica pe dinafară, am făcut scară, am ridicat clopotniță; iar

eu robul lui Dumnezeu stegarul Dima Lixândroiul, preotul Radu Guță, am tencuit clopotnița, Gheorghe Dudescu am zugrăvit pe afară și icoanele pe zid, avînd ajutorul mahalagiilor, spre pomenire vecinică la leat 1816, august 18»²⁴.

Inscripție fotografică: «iar la leat 1862 s-au mai făcut îndeminare de s-au zugrăvit amvonul din nou, văpsindu-se și pe afară și alte podoabe și

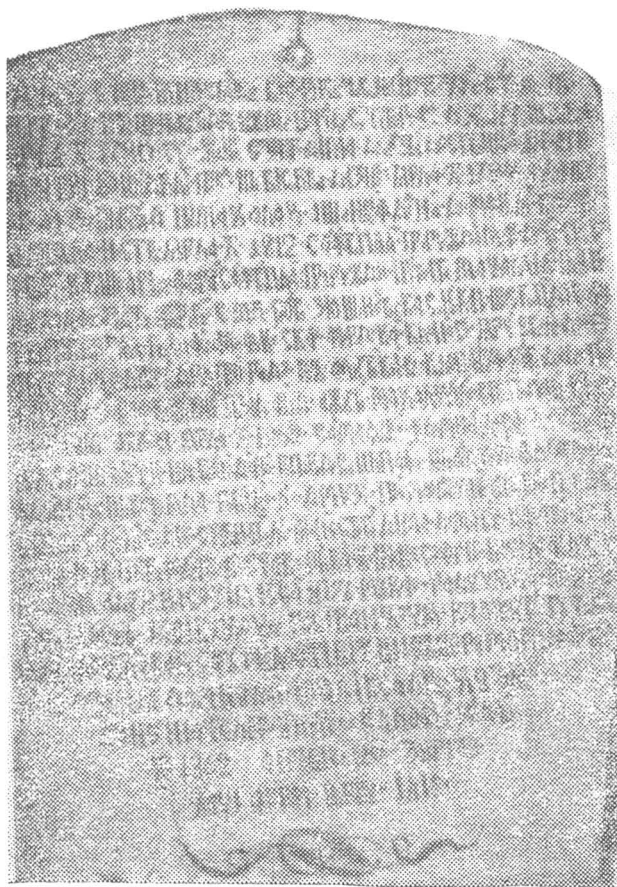

Fig. 13. — Biserica Sfintul Gheorghe — inscripția fotografiată.

odoare înluntru, prin îndeminarea și cheltuiala robilor lui Dumnezeu, preotul Manole, ginerele răposatului preot Răducanul, Bănică sin Dima Lixândroiul, strănepotul lui jupan stegar Dima de mai sus, Gheorghe preotul, Anghel Gligorie, Maican Pîrvul, fiul dumnealui Costache Maican,

24. *Studii și documente*, XV, p. 95.

Canache soficiul, Vasile Anghelescu ginerele dumnealui, Andreana soția răposatului Niță Mucoiu, Radul geambașul, Ioan sibian, Iosif Hogia, Ghiță Ivan Hogia și ajutorul tuturor mahalagiilor care s-au milostivit și se vor milostivi. Chivul sin popa Răducanul în zilele domnului Io Alexandru Cuzia v. v. Principatelor Unite — Valafia și Moldavia, leat 1862, aprilie 20. Zugravi hagi Avram, Pîrvul, Ilie»²⁵.

A doua inscripție : «La leat 1848 cu ajutorul lui Dumnezeu noi supt însemnații am preînnoit zugrăveala, timpla din nou, am pardosit cu

Fig. 14. — Biserica Sfintul Gheorghe — Tîmpla îmbrăcată în argint.

piatră din nou și-am cumpărat policandru și zidul curții în față ; epitaful, ușile împărătești și icoanele ; iar acum la leatul 1857, s-au zugrăvit tinda biesricii și policandru înăuntru, prin ajutorul și îndemînarea dumnealor : preot Răducanu cu fii, Avram cofetarul, Niță Apostolescu, Bănică Lixăndrescu, Grigore Maican, Canache Soficioiu, Gheorghe Popescu, Niță Onu, Ioniță Mucoi, Costache brutaru, Costache ..., fiu Matei zidar, Nicolae Canciu, Dumitru Bratu, Dumitru Tufan, și cu ajutorul multor pravoslavnici mahalagii și cu ajutorul pe care îi va pomeni Domnul întru împărăția sa, în zilele lui Alexandru Caimacan Țării Romînești. Zugrav Barbu în orașul Tîrgoviște».

În pridvor, în dreapta sus, se află scris : «(Au fost ciumă la leat 1813 și s-au zugrăvit amvonul pe afară și stilpii la leat 1815»).

25. Acad. R.P.R., ms. rom. 2409, f. 430—431.

BISERICA CREȚULESCU

Inscripție în frontispiciul bisericii : «Fundată de familia Crețulescu. Reparată la 7265 (1767). Reparată iarăși la 1863, septembrie»²⁶.

Portretele ctitorilor. Pe peretele din dreapta : «Radu Cr(e)țulescu) vel Logofăt, Dobromir Cr(e)ț(ulescu) vel Ban Craiovi».

Pe peretele din stînga : «Stan Cr(e)țulescu vel. Logofăt, Dragomir Cr(e)țulescu) vel vornic».

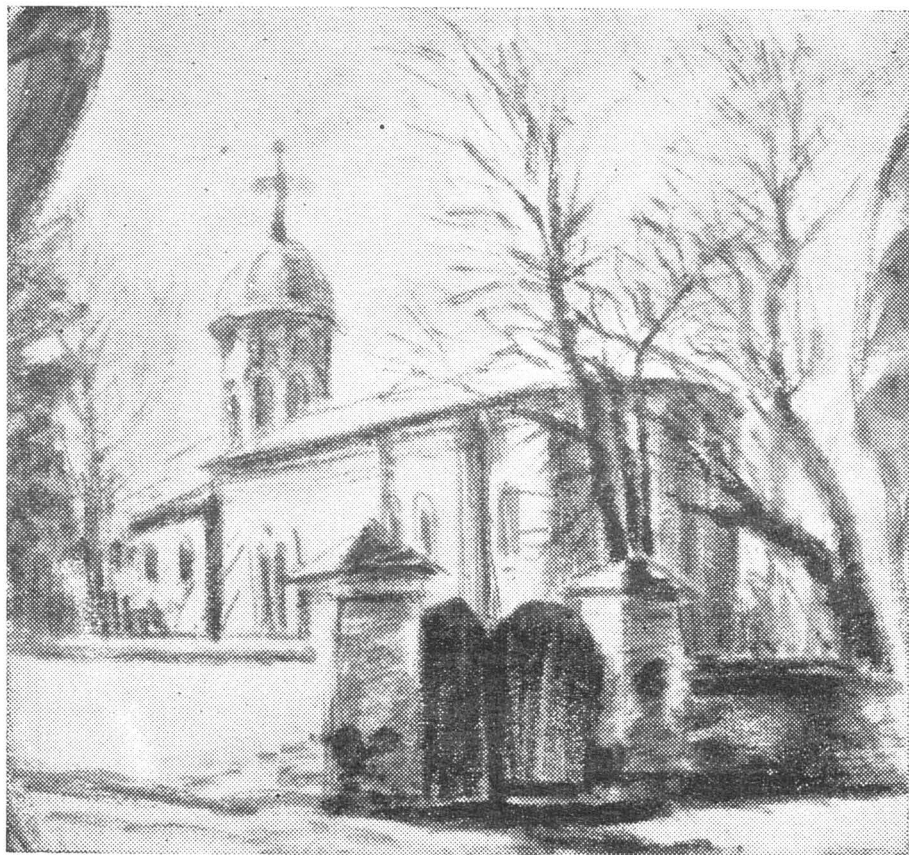

Fig. 15. — Biserica «Crețulescu».

În dreapta ușii : «Iordache Cr(e)țulescu) vel vornic»²⁷.

Neamul Crețuleștilor este cunoscut din secolul al XV-lea, jucînd rol însemnat în politica țării și avînd moșii în Argeș și Vilcea. Și la Bărbuleț, pe Dimbovița în sus, aveau așezare îndestulată, cu rădăcini vechi stră-

26. Pr. M. Dumitrescu, *Istoricul a 40 biserici din România*, vol. III, p. 44.

27. *Studii și Documente*, XV, p. 360.

moșești. Chiar și doamna Stanca, soția lui Mihai Viteazul, se trăgea din acest neam ²⁸.

La Tîrgoviște aveau casă mare, boierească, cu pridvor și prispă largă, cu pivnițe adânci, cu camere bogate, ca unii ce făceau parte din rangul marilor boieri.

Drept recompensă pentru devotament și bună credință, marele vornic Dragomir Crețulescu a primit bani de la Matei Basarab casele fostului

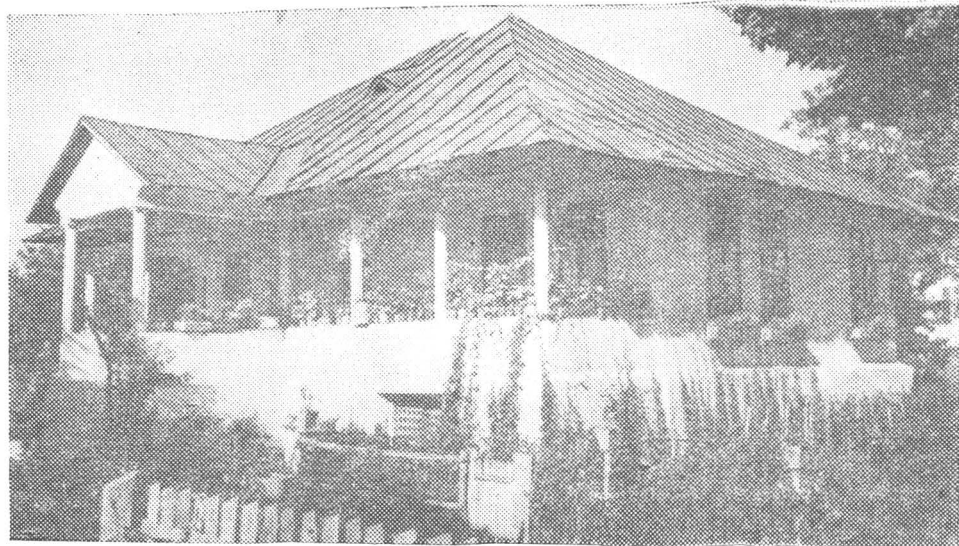

Fig. 16. — Vechea casă a Crețuleștilor de pe strada Dr. Marinouiu, care se menține și astăzi în condiții foarte bune, fiind renovată cu deosebită pricepere, păstrându-i-se specificul inițial.

boier Enache Catargi, fugit în Moldova, aflate peste drum de poarta vînătorilor, — astăzi str. Mihai Bravu. Redăm în întregime porunca lui Matei vodă, prin care întărește stăpînirea lui Dragomir vel dvornic (Krețulescu) peste niște case cu locul lor, din sus de Curtea Domnească, aproape de rîu, în dreptul grădinii domnești :

«Cu mila lui Dumnezeu Io. Matei Basarab voevod și domn a toată Țara Ungrovlahiei. Dat-am domnia mea această poruncă a domniei mele cinstitului și credinciosului boierului domniei mele jupan Dragomir vel dvornic și cu feciorii lui cîți Dumnezeu îi va dărui, ca să-i fie lui niște case cu locul lor aici în orașul domniei mele, în Tîrgoviște, din sus de Curtea Domnească, aproape de rîu, în dreptul grădinii domnești. Pentru că aceste mai sus zise case și cu locul lor au fost ale lui Ianache banu Catargiu.

28. O. G. Lecca, *Dicționar...*, p. 291; Arh. N. Ghika-Budești, *Biserica din Bărbuleț*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», an. VI, fasc. 22/913, p. 82.

Apoi cînd au fost acum, în zilele domniei mele, la curgerea anilor 7145, dacă cu vrerea lui Dumnezeu am stătut domnia mea a fi domn și istăpînitor la scaunul moșilor și strămoșilor domniei mele, aici în Țara Românească, în cetatea București întii; iar Catargiștii, ei, au venit preste domnia mea cu sabie și cu oaste din Țara Moldovei și cu tătari și cu atîta răutate aici în țeară. ca niște oameni răi și stricători de țeară. Apoi Domnul Dumnezeu au dat de au căzut supt picioarele domniei mele și i-am scos domnia mea din țeară cu amară rușine, și au stătut acele case și cu locu și cu tot a fi pre seama domnească. Întru aceea domnia mea am socotit împreună cu toți cinstiții boierii domniei mele, și însumi domnia mea am dat și am miluit pre cinstitul și credinciosul boierul domniei mele, pe jupan Dragomir vel dvornicu, cu aceste case și cu tot locul, pentru dreapta și credincioasa slujbă ce au slujit domniei mele și țării prin pămînt străin și la Țarigrad și în tot locul, și cu nevoiță bună s-au nevoit, și cu vărsare de sînge, ca să-i fie lui de moștenire și ohabnice, feciorilor și nepoților și strănepoților în veci. Pentru că au ajuns cu dreaptă slujbă, iar Catargieștii ei au perit de către domnia mea cu relele vicleșuguri. Pentru aceasta am pus domnia mea blestem : pre carele va alege Domnul Dumnezeu a fi domn și stăpînitor în urma noastră aici în Țara Românească, îl rugăm ca să cinstească și să înoiască și să întărească această carte a domniei mele de miluire pe așezămîntul cum este mai sus scris; iar de nu va cinsti și nu va întări, ci va călca și va rupe și va lăsa întru uitare, acela să fie proclat și anatemă de 318 sfinți părinți de la Nicheia, și să aibă parte cu Iuda și cu Arie la un loc. amin! Iată dar și mărturii am pus domnia mea pe jupan Ghiorma vel ban al Craiovei, și jupan Radu vel logofăt, și jupan Stroe vel vistier, și jupan Diicul vel spătar, și jupan Preda vel clucer, și jupan Barbu Brădescu vel Stolnic și jupan Drăgușin vel paharnic, și jupan Radu Mihalcea vel comis, și jupan Constandin vel postelnic, și ispravnic însumi am zis domnia mea.

A scris Dumitru logofăt în Țirgoviște luna... în anul (de la zidirea lumii) 7145, iar de la Hristos 1636».

Io. Matei Voevod din mila lui Dumnezeu domn»²⁹.

Așa, familia Crețulescu și-a zidit locaș de rugă pe acest teren. A fost ridicată de vel logofătul Pîrvu Crețulescu cu soția sa Safta, fiica lui Constantin Brîncoveanu³⁰.

Avea două turnuri și s-a numit chiar multă vreme «biserica cu două turnuri», cum apare și din inscripția de pe clopot : «Acestu clopotu fiindu stricatu a prefăcut cu cheltuiala dumnealui Stegar Dima și l-a dat sfinuteai bisericii cu două turnuri; septemvrie veleat 7264 (1755)»³¹. Biserica este

29. Document particular, tradus de Constantin dascălul. St. Nicolaescu, *Documente cu privire la Mateiaș voievod*, în «Arhivele Olteniei», an. XX, 1941, nr. 113—118, p. 76—77; (78—80). 30. V. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 20.

31. *Studii și Documente XV*, p. 360. Dima Stegarul este acela care a reparat și biserica Sfîntul Gheorghe-Suseni, Țirgoviște.

în formă dreptunghiulară ; este zidită în cărămidă aparentă. În afară de pronaos, naos și altar, are și pridvor. Pictura în interior este de Gh. Tattarescu. Deși afumată, se menține destul de bine. Se recomandă spălarea și corectarea ei, în urma anumitor stricăciuni provocate de cutremurul din 1940³². Încadrarea ușii de la pronaos, săpătură adâncă în piatră, stil gotic, este de o frumusețe deosebită, mai reușită decât aceea de la biserica Stelea. Reparația făcută în 1863 a stricat bisericii orice urmă de vechime în interior³³. O reparație generală a suferit și după cutermurul din 1940. Cu această ocazie, s-a refăcut zidul înconjurător, s-a stricat vechea casă parohială, făcându-se alta nouă în grădina de peste drum, loc tot al bisericii, și s-a înfrumusețat curtea bisericii, devenind un adevărat parc.

Pr. CONSTANTIN NIȚESCU

32. Tot de Gh. Tattarescu este pictată și biserica din comuna Băleni-Români, raionul Tîrgoviște, ctitorie a boierilor Băleni, o adevărată catedrală, care are nevoie de urgente reparații și de refacerea picturală.

33. V. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 20.

UN SFERT DE VEAC DE LA MOARTEA LUI GHEORGHE FOLESCU

De curînd s-au împlinit 25 de ani de la moartea lui Gheorghe Folescu, prim solist și membru fondator al Operei Române din București.

Artist de elită, Folescu era un om de inimă, sprijinitor neobosit al tinerelor talente și luptător pentru ridicarea și promovarea lor.

Neîncetat, vreme de trei decenii, sub bolta Teatrului liric din București răsunară accentele calde și generoase ale vocii sale fermecătoare.

Gheorghe Folescu s-a născut la 17 septembrie 1884 în comuna Roseți-Volnaș, regiunea București.

Meleagurile natale, obiceiurile și cîntecele satului au lăsat în sufletul viitorului interpret urme adînci, de care va aminti totdeauna, cu multă plăcere, evocîndu-le plin de nostalgie.

«Îmi plăceau locurile pustii, liniștite, orizonturile largi ale cîmpiei nesfîrșite de pe Bărăgan. Firea mea era croită după ținuturile acelea întinse pe care deschisese ochii. Tăcerea nesfîrșitului, liniștea măreață și calmă au avut o înriurire puternică asupra-mi, accentuîndu-mi înclinările firești...

Îmi plăcea sunetul tălăngilor cum picură clare, în inserarea calmă. Mă bucuram să adorm pe cîmp pe vremea secerișului, cu cerul înstelat deasupra. Să ascult sgomotul deșertului susurînd nesfîrșit, să aud cum trec pe sus, filfiînd, păsările călătoare în stoluri»¹.

La vîrsta de 6 ani, este «smuls» de pe pămîntul Bărăganului și adus în București.

În București «în cetatea de piatră — cum declară mai tîrziu Folescu — pe alt tărîm decît pe cel pe care îl îndrăgisem, m-am simțit întii înstrăinat și singur. Pe urmă m-am resemnat însă, și m-am liniștit. O altă viață începea pentru mine»².

1. Valer Donea, *Povestea cîntăreșului Gh. Folescu*, în: «Adevărul Literar și Artistic», an. XV. (1936) — Seria II-a, nr. 791, p. 7.

2. *Ibidem*.

La Conservatorul din București frecventează cursurile din 1905 pînă în 1910. A studiat cu profesorul Dimitrie Popovici-Bayreuth canto, iar cu Dimitrie G. Chiriac teorie și solfegii, ansamblu coral³.

Dintre profesori, Dimitrie Popovici-Bayreuth i-a fost un bun sfătuitor; îi inspira încredere și dragoste față de artă.

Încă din anii studenției, Folescu optă pentru o artă românească.

«Simțeam că trebuie să lucrez pentru tot ce-i în spiritul nației noastre și ne deosebește de celelalte popoare. Îmi dădeam seama că trebuie creată o artă nouă, numai românească, atît pe tărîmul interpretării cît și pe cel al bogățiilor neexploatate de muzică populară»⁴.

În 1901 Dimitrie G. Chiriac reușește să înjghebeze un cor bărbătesc ce deveni cor mixt: Societatea «Carmen». Societatea «Carmen» însemnă curînd o pildă grăitoare de muncă devotată, pusă în slujba artei și a ridicării culturale a maselor. Aici găsi Folescu un mediu prielnic nu numai de afirmare, dar și de dezvoltare a resurselor sale vocale⁵. Cu societatea «Carmen» condusă de Dimitrie G. Chiriac, Folescu întreprinde un turneu prin Banat și Ardeal⁶.

Ajuns la capătul anilor de studii de Conservator și cu sfaturile profesorului său care «dospiseră», începu să treacă la fapte.

Gîndul și-l îndreptă mai întîi către imensele resurse artistice ale cîntecului popular. Ca unul ce deschisese ochii și crescuse în melodiile populare, ele îi deveniră «tot așa de familiare ca sgomotul tălăngilor la stîină și ca gîgiitul păsărilor străine ce treceau pe sus spre alte zări».

Îmbinînd naturalețea, tehnica vocală cu simplitatea frăzării, Gh. Folescu aduce în interpretarea cîntecelor populare un farmec caracteristic.

Gh. Folescu poseda o linie melodică superioară; el fraza fără greș, cu o dicțiune măiestrită, fapt ce-l ajută să fie unul dintre interpreții ideali ai cîntecelor populare. «Într-adevăr, le cînta ca nimeni altul în vremea sa, punînd mult simț în interpretarea lor ajutat la aceasta de vocea lui ca un timbru insinuant și pătrunzător»⁷.

Tot din repertoriul popular, Gh. Folescu a mai interpretat prelucrările lui Dimitrie G. Chiriac, G. Dima, T. Brediceanu, C. Brăiloiu, I. Borgovan, E. Monția, rămînînd totodată «călăuza cea mai de preț a cîntăreților care i-au urmat»⁸. Vincent d'Indy, impresionat de arta interpretativă a lui Gh. Folescu, spunea: «Franța nu are azi un executant al cîntecelor populare de măsura lui Folescu».

Dar, mai presus de toate, Gh. Folescu a fost un excelent interpret al muzicii de operă. A slujit-o cu devotament și n-a părăsit-o niciodată. «Ași fi avut posibilitatea să plec în străinătate. Mulți au spus că așa fi

3. Viorel Cosma, *25 de ani de la moartea lui Gheorghe Folescu*, în «Muzica», an. XIV, (1964), nr. 12, p. 29.

4. Valer Donea, *op. cit.*

5. Colfescu Alexandru, *Din albumul muzicii noastre. George Folescu*, în «Muzica», an. VIII, (1958), nr. 3, p. 24.

6. *Ibidem*.

7. George Niculescu-Basu, *Amintirile unui artist de operă*, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din R.P.R., 1958, p. 544.

8. Colfescu Alexandru, *op. cit.*, p. 26.

făcut o carieră strălucită. Mi s-au oferit burse pe care le-am refuzat. De ce ? Pentru că un singur gând mă urmărea zi și noapte, un gând pentru care eram în stare să mă lupt cu balaurii, ca voinicii din poveste : să avem și noi Opera Română ; și acest gând m-a ținut toată vremea în țară...»⁹.

Fără îndoială, Folescu rămâne un bun urmaș al lui Gheorghe Ștephănescu pe drumul spinos al luptei pentru întemeierea unei Opere trainice, definitive, într-o vreme când resursele pentru întreținerea ei erau aproape inexistente.

Ca artist de operă, debutează în *Fintina Blanduziei* a inginerului Gh. C. Cosmovici, — compoziție muzicală după piesa cu același nume a lui V. Alecsandri, în rolul lui *Postum*. Spectacolul avu loc în ziua de 30 aprilie 1910 la Teatrul Național, cu concursul Orhestrei Ministerului Instrucțiunii Publice, dirijată de Alfons Castaldi¹⁰. Sub bagheta lui Dimitrie G. Chiriac, în 1913, Gh. Folescu cîntă la Teatrul Național din București *La șezătoare* de T. Brediceanu și în rolul lui Alfio din *Cavaleria rusticana* de Mascagni.

În 1914—1915 apăru sub numele de «Opera Studentească» — numită astfel pentru că se bucura de sprijinul unor studenți de frunte ca : Dimitrie Cristide, Camil Petrescu ș. a. — o formație de operă ce începu să dea spectacole cu *Aida*, *Lakmée*, *Faust*, *Carmen*, etc., la care Gh. Folescu participă alături de cîntăreții Elena Drăgulinescu-Stinghe, Enrichetta Rodrigo, Demetrescu-Sylva, Jean Athanasiu, ș. a.

Tot în 1915 Gh. Folescu mai activă în diferite companii de operă, ca aceea a lui «C. Ștefănescu-Cerna», a lui «Gabrielescu» și la teatrul «Leon Popescu», unde repurtă un binemeritat succes în rolul lui Mefisto din *Faust* de Gounod și în Ramfis din *Aida* de Verdi¹¹.

În vara anului 1915 îl aflăm pe Gh. Folescu cîntînd rolul lui Mefisto din *Damnația lui Faust* de Berlioz, sub conducerea muzicală a lui Dimitrie G. Chiriac, executînd doar șapte fragmente. Un an mai tîrziu, apăru în același rol din *Damnația lui Faust*, de data aceasta oferind publicului o audiție integrală, sub conducerea lui George Enescu¹².

În 1916 luară ființă trupa de operă condusă de baritonul Jean Athanasiu și dirijorul Umberto Pessione și compania de operă *Guritză* la care se înrolă și Gh. Folescu, cîntînd din nou rolul lui Mefisto.

Anii 1916—1918 sînt plini de sbucium și frămîntări. Cu toate acestea, Gh. Folescu reuși, ajutat de un grup de prieteni, cîntăreți talentați, să înființeze la 17 septembrie 1919 «Opera artiștii asociați» care se transformă în curînd în «Societatea lirică română «Opera». Repetițiile se țineau în sala «Transilvania», iar deschiderea stagiunii avu loc la 17 martie 1920, cu *Aida*, sub conducerea lui Felix Weingarter, soția acestuia în rolul titular, iar Gh. Folescu în cel al lui Ramfis¹³. Însfîrșit, în cele din urmă, visul lui Gh. Folescu se realizează : la 8 decembrie 1921, s-a deschis prima stagiune a Operei devenită apoi instituție de stat. În deschidere s-a cîntat

9. Valer Donea, *op. cit.*

10. Colfescu Alexandru, *op. cit.*, p. 25.

11. *Ibidem.*

12. *Ibidem.*

13. *Ibidem.*

Lohengrin de Wagner, la pupitru cu George Enescu și Gh. Folescu în rolul regelui Henric.

«Poate după înființarea Operei Române — ne spune tot Gh. Folescu — aș fi plecat în străinătate să-mi încerc și eu norocul, însă nenorocirea a fost fie că Opera trecând la stat n-a avut nici un prieten care s-o susțină, fie că a fost minată în continuu pînă și astăzi chiar, de un spirit de nedisciplină, fapt este că, în fiecare an Opera era amenințată de a nu mai exista. Și asta m-a împiedicat să plec»¹⁴.

Nedepășită rămîne la noi interpretarea dată de Gh. Folescu părții de bas-solo din *Simfonia a IX-a* de Beethoven. George Enescu și-a exprimat regretul cînd din cvartetul *Simfoniei a IX-a* «a lipsit marele bas al scenei lirice, socotit de maestru de neînlocuit»¹⁵.

În timpul activității sale scenice, Gh. Folescu a studiat și și-a însușit aproape 40 de roluri cu o imensă gamă de sentimente; de la comicul irezistibil pînă la tragedia cea mai zguduitoare. *Boris Godunov* rămîne însă creația sa cea mai de seamă. «Cei ce l-au văzut și ascultat în scena cînd zbuțiatul Boris este urmărit de vedenia țareviciului ucis, — mărturisește în studiul său Alexandru Colfescu — nu-l pot uita: apropiindu-se cu mîinile, ca de dogoarea jarului ucigător al răzbunării, cu corpul aplecat înapoi, retrăgîndu-se cu spatele și împingînd cîțiva metri o masă, pe care apoi o răstoarnă! Nu se poate uita nici clocotul tragic al glasului, din scena testamentului și a morții, în contrast cu adîncă duioșie cînd pomenește de Xenia, fiica lui, nici sfîșietoarea desperare din momentul cînd invocă iertarea divină». Gh. Folescu — adaugă George Niculescu-Basu¹⁶ — trecea cu ușurință de la momentele de duioșie la acelea de cumplită frămîntare sufletească și apoi la scenele de mare tragedie, cerută de complexul erou al operei lui Modest Mussorgski.

În ce privește celelalte roluri interpretate de Gh. Folescu din repertoriul de opere românești, nu se poate trece cu vederea realizarea atît de măiestrită a lui Ion din *Năpasta*, compoziție muzicală de Sabin Drăgoi.

Întrebat o dată ce preferință are în afara muzicii de operă, Gh. Folescu spunea: «...iubesc cîntecele populare și în afară de acestea, *oratoriile*, pe care le-am studiat cu ardoare la Seminarul Nifon».¹⁷

14. Valer Donea, *op. cit.* 15 Viorel Cosma, *op. cit.*, p. 31.

16. *Op. cit.*, p. 588. Folescu a dat viață unui întreg șirag de personaje ale diferitelor opere românești și străine cum sînt: Catargi-Alexis, *Nunta tragică* (Dragoș), Sabin Drăgoi, *Constantin Brîncoveanu*, (Ieromonahul). Beethoven — *Fidelio* (Rocco), Bizet — *Carmen* (Zuniga), Borodin — *Cneazul Igor* (Galițki), Delibes — *Lakmée* (Nilakantha), Donizetti — *Don Pasquale* (Don Pasquale), *Lucia di Lammermoor* (Raimondo), Halevy — *Ebreea* (Cardinalul), Lalo — *Regele d'Ys* (regele), Massenet — *Manon Lescaut* (Contele), Mozart — *Don Juan* (Leporello), *Flautul fermecat* (Sarastro), *Nunta lui Figaro* (Figaro), *Răpirea din Serai* (Osmin), Nicolai — *Nevestele vesele din Windsor* (Falstaff), Offenbach — *Povestirile lui Hoffman*, (Lindorf), Coppelius, doctor Miracol, (Dappertutto), Puccini — *Boema* (Colline), *Tosca* (Angelotti), Rossini — *Bărbierul din Sevilla* (Don Basilio), Saint-Saëns — *Samson și Dalila* (Abimelek), Smetana — *Mireasa vindută* (Kețal), Thomas — *Mignon* (Lapario), Verdi — *Aida* (Ramfis, Amonasro), *Falstaff* (Falstaff), Wagner — *Lohengrin* (Heinrich), *Maeștrii cîntăreți* (Pogner). (Cf. Viorel Cosma, *op. cit.* p. 29).

17. Valer Donea, *op. cit.*

Concomitent cu viața muzicală, Gh. Folescu activează ca profesor la Conservatorul din București în intervalul anilor 1924—1928 și 1930—1933.

În 1925, cu prilejul ridicării Mitropoliei din București la rangul de Patriarhie, s-a dat la Ateneu un concert, unde Gh. Folescu a cântat — în primă audiție — *Catavasiile* de la «Întîmpinarea Domnului» de Gh. Cucu, impresionînd în chip deosebit.

Tot ca profesor, Gh. Folescu este numit și funcționează din 1933—1935 la Academia de muzică religioasă din București.

În vara anului 1933 (1 iunie) la biserica Sfîntul Visarion din București, a avut loc «prima audiție de muzică veche religioasă», organizată de pasionatul cercetător preotul Ioan D. Petrescu.

Gh. Folescu a cântat alături de preotul Ioan D. Petrescu și de Decebal Șerpeșeanu, compoziții religioase din secolul al XIII-lea în legătură cu Nașterea Domnului.

Bun interpret, Folescu și-a atras încă de la începutul carierii sale admirația marelui public.

Amintindu-și de concertele de la București, Teodor Șaliapin îl considera pe Gheorghe Folescu «un cîntăreț mondial»¹⁸.

Ascensiunea vigurosului și talentatului interpret este întreruptă de o boală chinuitoare, de nervi, care-i aduse sfîrșitul, neașteptat, la 17 noiembrie 1939.

Rîndurile de față, prilejuite de comemorarea unui sfert de veac de la moartea sa, sînt expresia unui cald și respectuos omagiu închinat marelui cîntăreț.

IOAN F. STĂNCULESCU

18. A se vedea Academia Republicii Populare Române, *Dicționar Enciclopedic Român*, vol. II (D—J), București, 1964, p. 427; Florica Cristoforeanu, *Amintiri din cariera mea lirică*, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din R.P.R., București, 1964, p. 280 și Alfred Alessandrescu, *Gheorghe Folescu*, în «Radio-Adevărul», anul XII, (1939), nr. 584, p. 29.

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI

ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

PREOTUL NICOLAE RUNCEANU

A voit bunul Dumnezeu ca, în ziua de 30 ianuarie 1965, cînd sfînta noastră Biserică prăznuiește pe cei trei mari ierarhi ai ei, — preoții Capitalei și închinătorii bisericii Sfînta Vineri-Herasca să asiste cu durere la prohodirea celui ce a fost vrednic slujitor al acestei biserici, preotul Nicolae Runceanu, care s-a adăugat moșilor și strămoșilor săi, în ziua de 27 ianuarie a. c.

Pentru preoțimea Capitalei — și am putea spune pentru preoțimea întregii Biserici Ortodoxe Române, — preotul Runceanu a fost un exemplu rar de păstor, un stîlp luminos și izvor de liniște și pace duhovnicească.

S-a născut la 27 septembrie 1876, în comuna Runcu-Argeș, ca fiu al preotului Constantin Dumitrescu și al soției sale Maria, care au avut 6 copii : un fecior și cinci fete.

Răposatul a urmat școala primară și seminarul inferior la Rîmnicu-Vilcii, iar cursul superior la Seminarul Central din București. Orfan de mamă în cursul studiilor seminariale, după multă stăruință pe lingă tatăl său, a reușit să-l convingă pe acesta ca să-i dea voie să urmeze Facultatea de teologie din București, fiind în această vreme cîntăreț bisericesc și funcționar în administrația Casei Bisericii.

După ce a terminat teologia, episcopul de atunci al Rîmnicului i-a oferit un post de funcționar în cancelaria episcopală și postul de dirijor al corului, iar în toamna anului 1907, la hirotonit diacon, pe seama Catedrației episcopale din Rîmnicu-Vilcii, după ce tînărul Nicolae Runceanu se căsătorise.

În scurtă vreme, diaconul Runceanu, printr-o bogată activitate a reușit să-și creeze un prestigiu deosebit în orașul Rîmnicu-Vilcii, ceea ce l-a

ajutat ca în anul 1909, la cererea sa, să fie transferat la biserica Cotroceni din București, iar la 1 noiembrie 1910 la biserica Sfinta Vineri-Herasca, pe seama căreia a fost hirotonit preot la 26 iunie 1911.

A slujit deci la această biserică aproape 55 de ani, inițiind și susținind aici o deosebită activitate.

Ca paroh al bisericii Sfinta Vineri, între anii 1924—1937, răposatul s-a ocupat cu multă sîrguință de buna gospodărire a treburilor bisericești, reușind în timpul parohiatului său să aducă o mulțime de îmbunătățiri, atît sfîntului locaș, cît și celorlalte imobile parohiale.

În afară de conducerea oficiului parohial, a primit și alte însărcinări bisericești, fiind membru al Consistoriului spiritual bisericesc, președinte al Consiliului protopopesc, membru și președinte al Consistoriului central bisericesc, primind și cele mai înalte distincții bisericești.

Datorită culturii lui, pe care și-o însușea și și-o împropăta neconținut, cu citiri în toate domeniile, dar mai ales în cele duhovnicești-teologice, prin vocea părintelui Runceanu vorbea o lume întreagă : lumea celor ce au cugetat și au scris, lumea celor pe care i-a ascultat și a căror înțelepciune a păstrat-o cu scumpătate în inima lui.

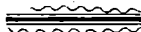
Inima sa preotească simțea că asupra lui apăsa judecata sufletelor ce aveau să fie cerute de la el și de aceea cîntărea fiecare gest și fiecare cuvînt, cugetînd și asupra celor ce spunea și asupra celor ce nu spunea.

Preotul Nicolae Runceanu a fost unul dintre cei mai aleși preoți, identificîndu-se întru totul cu misiunea preotească, rămînînd un exemplu adînc grăitor în viață, în moarte și dincolo de moarte, pentru toți cei ce l-au cunoscut.

După prohodire și ocolirea după datini a bisericii, corpul neînsufletit al celui ce a fost Preotul Nicolae Runceanu a fost transportat și înmormîntat la cimitirul Bellu.

Fie-i veșnică amintirea !...

ASISTENT.

SĂRBĂTORIREA HRAMULUI LA INSTITUTUL ȘI SEMINARUL TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

Ca de obicei, și în acest an, praznicul Sfinților Trei Ierarhi : Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur, ocrotitorii cerești ai instituțiilor pentru pregătirea personalului bisericesc din cuprinsul Patriarhiei Române, s-a sărbătorit cu toată cinstea convenită la școlile teologice din București — Institutul și Seminarul teologic.

În ajunul praznicului, în Paraclisul Sfînta Ecaterina, s-a oficiat slujba Privegherii, la care au participat studenții, elevii, îndrumătorii și profesorii acestor școli.

A doua zi dimineata, în același sfînt locaș, P. S. Episcop Dr. Antim Țirgovișteanul, Vicar Patriarhal, a săvîrșit Sfînta Liturghie împreună cu un sobor de slujitori, format din P. C. Preoți Profesori : Ioan G. Coman, Ene Branîște, Ioan Rămureanu de la Institutul Teologic, D. Popescu și Gr. Miron de la Seminarul teologic și din P. C. Diaconi : Alexandru Munteanu, secretar-șef al Institutului teologic și Const. Dumitrescu, de la Catedrala Sfîntei Patriarhii.

Cu acest prilej, a avut loc hirotonirea în treapta de diacon a D-lui Ioan Bria, asistent la Institutul teologic.

Răspunsurile la Sfînta Liturghie au fost date — omofonic — de studenții și elevii celor două școli ; predica praznicului a fost rostită de studentul Petrescu Grigorie din anul al IV-lea, care într-un frumos panegiric a evocat viața, personalitatea și activitatea complexă a Sfinților Trei Ierarhi.

Un impresionant moment de pioasă reculegere l-a constituit pomenirea ctitorilor sfîntului locaș și mai cu seamă a profesorilor de teologie adormiți în Domnul.

După încheierea sfîntei slujbe consacrată hramului, — întreaga asistență s-a îndreptat spre sala de festivități a Institutului teologic, unde s-a desfășurat un frumos și variat program cultural-artistic, în prezența I. P. S. Episcop Dr. Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Au fost de față și reprezentanți ai Departamentului Cultelor.

Au participat din partea Centrului eparhial și Administrației Patriarhale P. C. Preoți consilieri : Stan C. Dimancea, Petre F. Alexanru, L. Mateescu, Em. Hodrea, Ioan Popa, Inspector Virgil Godeanu, Sabin Verzan, Iuliu Man. P. C. Preoți și Domni Profesori activi și onorari ai Institutului și Seminarului teologic, P. C. Protoierei ai Capitalei, personalul administrativ, studenții și elevii celor două școli.

Programul serbării a fost deschis cu Imnul arhieresc executat de corul studenților teologi sub conducerea D-lui Prof. N. Lungu, — după care a luat cuvîntul P. C. Diac. Dr. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic, care într-o alocuție ocazională a pus în lumină trăsăturile fundamentale ale vieții, personalității și activității Sfinților Trei Ierarhi. «Străluciți luceferi ai culturii creștine din veacul de aur al Bisericii», acești «mari dascăli ai culturii lumii și ierarhi» s-au remarcat — a spus Cucernicia Sa — prin «munca lor neobosită pentru propășirea culturii teologice», prin «lupta lor împotriva nedreptelor întocmiri sociale ale lumii de atunci», prin «încrederea lor nezdruccinată din biruința finală a adevărului, dreptății și binelui în viața omenirii», prin «exemplul de înaltă slujire oferit de ei generațiilor următoare de sacerdoți ai Evangheliei împăcării și dragostei între oameni și popoare». Viața și activitatea Sfinților Trei Ierarhi, — a subliniat vorbitorul —, s-a desfășurat în epoca în care «s-au cristalizat dogmele noastre cele mai de seamă și în care

s-a început lupta evanghelică pentru eliberarea sclavilor și desființarea robiei, pentru ocrotirea prizonierilor de război și încetarea războaielor, pentru asistența orfanilor, văduvelor și dezmoșteniților soartei și pentru întemeierea unei lumi în care oamenii să nu se mai teamă unii de alții și să nu se mai asuprească unii pe alții, — a unei lumi în care toți oamenii să se iubească, frățește, unii pe alții, ca fii ai aceluiași Părinte cereș».

Vorbind despre activitatea fiecăruia din cei Trei mari Ierarhi în parte, Părintele Rector a insistat îndeosebi asupra atenției pe care aceștia au dat-o problemei sociale atât de spinoase a vremii lor. «În numele revelației divine și al rațiunii sănătoase, Sfântul Vasile a propovăduit de pe amvon nu numai credința ortodoxă și rînduielile Bisericii, ci și drepturile păstoriiților și compatrioților săi (...) ca și ale tuturor oamenilor, la o viață mai bună, mai dreaptă și mai fericită în așezările ei obștești». În afară de chemarea credincioșilor la urmarea lui Hristos, în predicile sale Sfântul Vasile cel Mare propovăduia «pacea și buna înțelegere între oameni, protestînd împotriva despotismului dregătorilor împărătești, înfierînd pe cămătari, pe negustorii de sclavi, pe stăpîinii fără inimă, a căror cruzime împingea pe săraci să-și vîndă copiii în piețele de selavi», pe cei lacomi și hrăpăreți.

Asemenea Sfântului Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz a împletit activitatea sa de apărare a unității Bisericii împotriva acțiunii de dezbinare dusă de eretici, cu o susținută operă samaritană, predicînd și el «pacea și prietenia între oameni», față de care marele teolog nutrea o «înflăcărată dragoste» și se arăta «totdeauna indignat de nedreapta întocmire a societății din vremea sa», tînjind nostalgic după «egalitatea frățească ce domnea între oameni înainte de căderea în păcatul strămoșesc».

Cît despre Sfântul Ioan Gură de Aur, în afară de contribuția sa valoroasă la opera de dezvoltare a doctrinei creștine și a cultului religios, pe care le-a îmbogățit cu lucrări de deosebită importanță, — acesta a desfășurat o nespus de rodnică și variată activitate de pastorație socială. «Cu un curaj fără seamăn, — a arătat vorbitorul —, el muștră de pe amvon pofta de îmbogățire, trufia și cruzimea aristocrației politice, latifundiare și comerciale din vremea sa; a osîndit luxul, corupția (...); a biciuit descompunerea morală; s-a ridicat împotriva războaielor și a luat apărarea multimilor împovărate de lipsuri, sărăcite de războaie, hărțuite de necazuri»; a lăudat viața primilor creștini, care, «avînd toate în comun, desființează orice pricină de vrajbă între ei».

După ce a înfățișat trăsăturile fundamentale și morale mai de seamă ale Sfinților Trei Ierarhi, «exemple demne de urmat în activitatea noastră», — Părintele Rector a adresat, în încheiere, cele mai calde mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian «pentru dragostea și sprijinul ce-l acordă permanent Institutului teologic, asigurîndu-l de recunoștință și devotament neîncetat». A mulțumit, apoi, Conducerii Departamentului Cultelor — «pentru sollicitudinea arătată față de cele două școli, asigurîndu-i de întregul devotament pus în slujba înfloririi Patriei noastre și a triumfului măreței cauze a păcii și buneii înțelegeri între oameni și popoare».

Adresînd, de asemenea, mulțumiri tuturor celor de față și urîndu-le «bun venit !», Cucernicia Sa a declarat deschisă serbarea hramului.

După cuvîntul Părintelui Rector, a luat cuvîntul Părintele Dumitru Popescu, directorul Seminarului, care printre altele a spus : ...Serbarea noastră are sensul unei adevărate confruntări între spiritul educației creștine din școlile noastre teologice de astăzi și spiritul educației creștine așa cum l-au conceput Sfinții Trei Ierarhi, — și constatăm cu bucurie că învățămîntul nostru este însuflețit de năzuința spre sfințenie și cultură, că este în slujba lui Dumnezeu și a umaniității...».

În incheiere, Părintele director al Seminarului a dat expresie sentimentelor de recunoștință față de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian ctitorul și purtătorul de grijă al învățămîntului teologic, precum și față de Conducerea Departamentului Cultelor, pentru bunăvoința și sprijinul arătate. A mulțumit, de asemenea, P. S. Episcop Dr. Antim Tîrgovișteanul, care a binevoit să cinstească serbarea cu prezența sa și să aducă binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh. A mulțumit, în fine, Centrului eparhial, reprezentat prin Părinții Consilieri amintiți mai sus, — cum și tuturor celorlalți oaspeți care au luat parte la această sărbătoare.

După cele două cuvîntări, a urmat programul cultural-artistic propriu-zis, în cadrul căruia corul studenților teologi, dirijat de D-1 Prof. N. Lungu și de D-1 Asist. C. Drăgușin a interpretat mai multe bucăți muzicale religioase și laice, — executarea lor alternînd cu lecturi din operele Sfinților Trei Ierarhi, citite de elevi, studenți și magistranzi. Dintre bucățile muzicale interpretate amintim : «Veniți toți...», cîntare psaltică pe glasul I din slujba Sfinților Trei Ierarhi, armonizată de N. Lungu, «Cîntecul robului negru» de N. Dawson, «Pe pragul unei mîndre ere» de C. Drăgușin, «Mama» de I. Chirescu și «Hora Republicii» de N. Lungu.

La sfîrșitul festivității a luat cuvîntul P. S. Episcop Dr. Antim Tîrgovișteanul, care, în numele Prea Fericitului Patriarh Justinian și al Prea Sfinției Sale personal, a spus, printre altele : «Dați-mi voie să dau glas sentimentelor noastre de încîntare și bucurie trăite cu prilejul sărbătorii de azi. Mă refer în primul rînd la partea artistică, executată cu atîta măiestrie de studenții teologi sub conducerea marelui artist, D-1 Prof. N. Lungu și a talentatului său ucenic, D-1 Asist. C. Drăgușin». Arătînd că «vioiciunea și tinerețea sînt notele caracteristice ale sărbătoririi de azi», Prea Sfinția Sa a scos în evidență «cu aceeași nespusă bucurie și partea duhovnicească a serbării»: sublimitatea slujbei Sfintei Liturghii din Paraclis, cuvîntările rostite — panegiricul în cinstea Sfinților Trei Ierarhi și cele două cuvîntări festive —, «în care atît de frumos s-au evocat aceste figuri de culme ale lumii creștine, care s-au impus peste veacuri prin scrierile și lucrarea lor sacerdotală-pastorală». «Acești trei mari Ierarhi au rămas și rămîn în sufletele noastre, ale creștinilor, pentru că, mai presus de toate — a accentuat Prea Sfinția Sa — ei au iubit și slujit Evanghelia și pe Domnul nostru Iisus Hristos și, în aceeași măsură, au purtat grijă de Biserica Sa, căreia i-au dăruit întreaga lor viață, pusă de la început în slujba păcii, a binelui obștesc, a vieții aproapelui. Cu sentimentul mulțumirii și al satisfacției depline — a spus în continuare Prea Sfinția Sa — aduc felicitări călduroase

corpului didactic al celor două școli : Părintelui Rector al Institutului, Părintelui Director al Seminarului, Părinților și Domnilor Profesori, studenților și elevilor, pentru aleasa sărbătorire de astăzi — și, adresându-se studenților și elevilor, — le-a spus : «Vă îndemn să culegeți îndrumări practice pentru viața de adevărați preoți, din viața acestor trei luceferi ai Ortodoxiei. Căutați să le urmați pilda pentru binele Bisericii și al Patriei noastre... Mă bucur de numeroasa asistență ce se află în sală și îmi exprim îndeosebi bucuria pentru prezența în mijlocul nostru a reprezentanților Departamentului Cultelor -- la care găsim totdeauna un mare sprijin și deplină înțelegere. În încheiere, aduc binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, tuturor ostenitorilor, care s-au străduit pentru buna reușită a serbării de azi».

După terminarea festivității, înalții oaspeți și ceilalți invitați au părăsit sala de festivități în acordurile Imnului Arhieresc și ale urării «Mulți ani trăiască» și au coborât în sufrageria internatului, frumos împodobită, unde a avut loc tradiționala agapă, oferită de conducerea celor două școli.

A. N. P.

NOTE DE LECTOR; RECENZII

Prof. univ. D. Tudor, *Decebal-regele erou al dacilor*, București 1964, Editura Științifică (Consiliul pentru răspândirea cunoștințelor culturale-științifice).

Apărută în librăria la începutul acestui an, broșura de mai sus, alcătuită pe baza «întregului material privitor la temă», furnizat de istoricii antici, basoreliefurile de pe Columna lui Traian din Roma, săpăturile arheologice din munții Orăștiei, etc., poate fi considerată ca «o primă încercare mai amplă de prezentare a vieții și faptelor lui Decebal», afirmă autorul în «Cuvântul introductiv» (p. 3-4).

Lucrarea — o pagină din istoria de demult a patriei noastre — este alcătuită din mai multe părți. După *Cuvântul introductiv* în care se explică rostul și necesitatea apariției acestei lucrări, urmează zece capitole de istorie propriu-zisă, purtând următoarele titluri: 1. *Neamul geto-dacilor și istoria lui pînă la Burebista* (p. 5-7); 2. *Statul dacilor de la Burebista la Diurpaneus* (p. 7-13); 3. *Victoria regelui Diurpaneus asupra romanilor* (p. 13-16); 4. *Viața materială și spirituală a dacilor în ajunul cuceririi romane* (p. 16-24); 5. *Originea și familia lui Decebal* (p. 25-28); 6. *Portretul fizic al regelui-erou* (p. 29-33); 7. *Luptele lui Decebal cu Domițian* (p. 34-37); 8. *Primul război dintre Traian și Decebal* (p. 38-47); 9. *Incheierea păcii și pregătirea pentru lupta finală* (p. 47-50); 10. *Ultimul război cu Roma și moartea lui Decebal* (p. 51-59).

Primele patru capitole, precum se vede din titlurile lor, sînt un fel de preambul: pun pe cititor în cunoștință cu o serie de elemente de ordin istoric-geografic, politic, social-economic și religios din istoria dacilor pînă la Decebal. Celalte șase capitole următoare înfățișează principalele evenimente istorice din viața regelui Decebal, a statului și a poporului dac din timpul sbuciumatei sale domnii.

Incheierea (p. 60-62) este o caracterizare-elogiu a personalității și activității marelui rege Decebal.

Vorbind de neamul geto-dacilor și de istoria lui pînă la Burebista, Prof. univ. D. Tudor arată — citind pe Herodot — că geto-dacii făceau parte din neamul tracilor, fiind «cel mai numeros grup de triburi din acest neam». Răspîndiți pe ambele maluri ale Dunării, geto-dacii constituiau un singur neam, — *geți* numindu-se cei ce locuiau la sud de Carpați, iar *daci* cei ce locuiau, mai cu seamă, în Podișul Transilvaniei (p. 5).

Istoria politică a geto-dacilor pînă la Burebista (sec. I î.d.Hr.), este săracă în știri. Cea mai veche știre despre ei datează din anul 514 î.d.Hr., cînd geții opun o dîrză rezistență regelui Darius al persilor, care întreprinsese o expediție de cucerire prin părțile noastre.

La 335 î.d.Hr. geții de pe ambele maluri ale Dunării se opun expediției războinice a lui Alexandru Macedon. La 326 î.d.Hr., într-o campanie împotriva geților își pierde viața Zopyrion, un general al lui Alexandru cel Mare.

La 292 î.d.Hr., Lysimach, regele Traciei, cade prizonier cu întreaga lui armată în miinile lui Dromihete, șeful unei uniuni de triburi geto-dace de la nord de fluviu.

În timpul împăratului August, dacii, «apinați în munți», sub conducerea căpeteniei lor Cotiso, fac incursiuni de pradă peste Dunăre, în ținuturile stăpinite de romani (p. 5—7).

Dintre regii daci pînă la Decebal, cel mai însemnat a fost Burebista (82(?)—44 î.d.Hr.). În timpul lui, statul dac a cunoscut cea mai mare întindere: era un adevărat «imperiu». Se întindea — spune autorul acestei monografii — între munții Slovaciei, Dunărea de mijloc, culmile munților Balcani și coastele Mării Negre între Olbi și Dyonisopolis (p. 8).

Adevărată «spaimă a romanilor», regele Burebista încheiase alianță cu cei mai puternici dușmani ai Romei: Mytridate, regele Pontului, Ariovist, căpetenia germano-celților de la Rin și s-a amestecat în războiul civil dintre Cezar și Pompei, luînd partea acestuia din urmă, intrînd astfel, după înfrîngerea acestuia, în conflict cu Cezar, care «urmărea supunerea concomitentă a sciților, germanilor și dacilor» (p. 8).

Un sfetnic apropiat al lui Burebista a fost marele preot Deceneu, care purta titlul de vice-rege.

După asasinarea lui Burebista (44 î.d.Hr.) «imperiu» dac se destramă: întii în patru și apoi în cinci regate, dintre care cel mai puternic se consolidează în Transilvania. Căpeteniile acestor mici regate fac dese incursiuni peste Dunăre, în ținuturile stăpinite de romani, se amestecă în luptele pentru putere din statul roman, — ceea ce determină stăpînirea romană să ia măsuri de apărare și să întreprindă contraacțiuni la nord de fluviu (p. 11).

Autorul subliniază că rivalitatea daco-romană era mare, — atacurile dacilor peste Dunăre, producîndu-se «mai cu seamă în momentele cînd se ivesc situații tulburi în imperiu, determinate de schimbările de domnie». Așa s-a întîmplat, de pildă, la moartea împăratului Nero (54—68), cînd «dacii, împreună cu neamurile sarmate vecine organizează invazii puternice în Moesia», punînd «în cumpănă — după afirmația lui Tacit — însăși stăpînirea romană în Peninsula Balcanică» p. 12).

De la asasinarea lui Burebista pînă la căderea lui Decebal (106 d.Hr.), pe tronul Daciei s-au succedat «cel puțin cinci regi»: Deceneu, Comosicus, Scorilo, Diurpaneus sau Duras și Decebal, care «au fost stăpîni pe nucleul principal al statului lui Burebista, cu centrul de greutate în sud-vestul Transilvaniei, tinzînd să-l lărgească pînă la Dunăre» (p. 12).

Cei mai de seamă dintre regii daci de după Burebista au fost Diurpaneus (Duras) și Decebal.

Spre a contracara tot mai văditelc tendințe romane de cotropire economică și de încercuire a statului dac, regele Diurpaneus, rupînd relativul «echilibru de forțe (de) pe frontiera dunăreană», face prin anii 85—86 o incursiune peste Dunăre, în Moesia, și ajutat de roxolani, bastarni, iazigi, neamuri vecine cu dacii, înfrînge pe romani și omoară pe Oppius Sabinus, guvernatorul Moesiei, tăindu-i capul. Înfrîngerea legiunilor romane determină pe împăratul Domițian să ia noi măsuri de apărare la Dunăre, dînd sarcină generalului Cornelius Fuscus să alunge pe daci și pe aliații lor peste Dunăre.

Măsurile energice luate de Domițian la Dunăre «îl vor fi determinat — crede autorul nostru — pe regele Diurpaneus să abdice, de bunăvoie, în favoarea lui Decebal, un om mai tînăr, mai energic și mai conștient de gravitatea situației, deci îndicat să facă față unui mare pericol amenințător pentru întregul popor dacogetic» (p. 15)

Prezentînd, în continuare, elementele fundamentale ale vieții materiale și spirituale a dacilor în ajutorul cuceririi romane, Prof. univ. D. Tudor se oprește mai întii asupra structurii sociale economice specifice orînduirii sclavagiste din acea vreme. Existau la daci următoarele clase sociale: clasa nobililor, numiți *tarabostes* sau *pileati*, alcătuită din proprietarii de pămînt și adesea și de cetăți, — uneori în conflict cu puterea centrală din Sarmisegetuza, clasa țaranilor liberi, numiți *comati* sau *capilati*, care formau masa populației și care, economicște, depindeau în mare parte de tarabostes. Sclavia era slab dezvoltată: de formă patriarhală, pe

lingă curțile nobililor și ale regilor. În vremea lui Decebal populația statului se ridica la «cel puțin 500.000 suflete» (p. 18).

Forțele de producție, cunoscînd o rapidă dezvoltare în timpul domniei lui Decebal, «viața economică bazată pe munca agricolă, creșterea vitelor și mineri» era înfloritoare, — înflorire «stimulată și de relațiile cu imperiul roman». Rolul principal în procesul de producție îl aveau producătorii liberi și cei dependenți de marii proprietari (p. 18).

Centrul politic, militar, economic și religios al statului dac era în timpul lui Decebal în munții Orăștiei, unde se construiseră încă din vremea lui Burebista puternice cetăți de piatră, în jurul cărora se înfiripaseră așezări civile, «cu tendința spre o viață orășenească». Dintre aceste cetăți, *Sarmisegetuza* de pe muntele Grădiștea Muncelului (1.200 m altitudine) era cea mai însemnată, fiind cetatea de scaun a lui Decebal. În jurul ei, pe o lungime de trei km s-au dezvoltat așezări civile, locuite de nobilime, negustori, meșteșugari, păstori. Întinsă pe o suprafață de circa trei ha, cetatea avea forma unui patruleter neregulat, înconjurat de un zid gros de 3,20 m. Două porți de acces, străbătute de un drum pavat, o legau de zona sanctuarelor și a diferitelor terase locuite (p. 19).

Schimburile comerciale se făceau în târguri numite *dave*, după numele tribului local: Buridava (lingă Rimnicu-Vilcea), Argedava, Rusidava (Drăgășani) etc., frecventate de negustori locali și străini.

Meșteșugari pricepuți, dacii au dezvoltat și o frumoasă industrie casnică și de artizanat: obiecte confecționate din pămînt, metale și marmură (vase, opaite, candelabre, căldărușe), care stăteau cu cinste alături de produsele de import grecești sau romane. Rocata olarului era destul de răspîndită în atelierile ceramice ale dacilor. Ca material de construcție, dacii foloseau îndeosebi lemnul și piatra.

Sub aspect militar — ne informează în continuare Prof. univ. D. Tudor — ostașii lui Decebal foloseau în război fie armele lor tradiționale și specifice: paloșul drept sau încovoiet numit *daca* și sabia mare curbată, numită *falx*, fie arme de tip roman, mai ales mașini de război. Stindardul dacilor, numit *draco*, reprezenta un balaur. Echiparea și înarmarea luptătorilor — călărași sau pedestri — depindea de starea lor socială și materială; — cei săraci erau «în mare parte înarmați și aprovizionați cu alimente de către Decebal, posesor al unor însemnate cantități de metal prețios» (p. 21).

În ceea ce privește cultura propriu-zisă, o parte din membrii societății dace din ajunul cuceririi romane, remarcă autorul mai departe, avea unele preocupări intelectuale, — îndeosebi în domeniul medicinei, farmaciei și al literaturii religioase, care formau specialitatea tagmei preoțești, condusă de marii preoți *Deceneu*, în timpul lui Burebista și *Vežina*, în timpul lui Decebal.

În cancelaria regală s-a folosit mai întîi scrierea cu litere grecești, apoi cu alfabet latin. Inscripții dacice cu litere grecești s-au descoperit — spune Prof. univ. D. Tudor — pe unele blocuri din construcția sanctuarelor de la Grădiștea Muncelului; cu litere latine avem, între altele, numele lui Decebal însemnat pe un vas.

Religia dacilor era politeistă. Dacii credeau în nemurirea sufletului și în fericirea vieții de apoi. Foarte răspîndit era cultul zeilor Zamolxis și Gebeleis. Cel mai de seamă «loc sfînt» și mare centru de pelerinaj pentru daci era muntele Kogăinon; existau, de asemenea, oracole, mult cercetate de credincioși. Un atare cult religios dezvoltat a făcut necesară construirea a numeroase sanctuare-temple de dimensiuni impresionante, de formă rotundă sau patruleterală, ca cele descoperite la Grădiștea Muncelului, Costești și în alte localități.

Remarcînd «saltul însemnat» făcut de cultura materială și spirituală a dacilor în timpul lui Decebal, autorul încheie acest capitol arătînd că pentru evitarea sau înlăturarea pe mai mult timp a pericolului roman, Decebal, dîndu-și seama de superioritatea cultural-materială și spirituală a romanilor și voind să tragă profit din această superioritate — «a deschis larg frontierele statului pentru toți fugarii romani folositori în domeniul tehnicii, al construcțiilor, al pregătirilor militare, etc.» (p. 24).

Așa cum am arătat și la începutul prezentării acestei lucrări, datele generale de mai sus au rostul unui preambul, al unei puneri în temă pentru înțelegerea

și aprecierea justă, obiectivă a datelor și relatărilor speciale din a doua parte a lucrării, care formează de fapt esența acestei monografii și justifică întru totul titlul lucrării.

Ocupându-se de originea și familia lui Decebal, autorul ne previne că știrile în acest sens sînt puține și nesigure: citeva mărturii furnizate de poetul latin Marțial (sec. I d. Hr.), de istoricul grec Dio Cassius (sec. II, III), de «Historia Augusta» (sec. III), de scenele din basoreliefurile care decorează Columna lui Traian de la Roma, ș. a.

Foarte răspîndit în onomastica dacică, numele marelui nostru strămoș cuprinde în el adjectivul dacic «balos» care înseamnă «puternic». Potrivit unei inscripții dacice scrisă cu litere latine — *Decebalus per Scorilo* — în care cuvîntul «per» ar însemna «fiu» în limba traco-getă și pe baza unor texte din istoricii antici Frontonius (sec. I d. Hr.) și Iordanes (sec. VI), unde se pomenește de «un rege al dacilor, Corylus-Scorilo, care domnește 40 ani în primul secol al erei noastre» (p. 28), — se pare că acest Scorilo ar fi tatăl lui Decebal.

Unul din frații lui Decebal — dacă ar fi să credem mărturiile poetului Marțial și ale istoricului Dio Cassius — numit *Diegis* a fost folosit de regele dacilor «în tratativele diplomatice cu romanii». O soră a lui Decebal a fost capturată de generalul roman Manius Laberius Maximus în timpul primelor operații militare în Dacia (p. 25). Aceasta, împreună cu «doi băiețandri» — propuși a fi identificați cu «copiii» (sau «nepoții») lui Decebal — avea «să însoțească somptuosul car triumfal al împăratului pe străzile Romei», cu ocazia serbărilor închinute cuceririi Daciei (p. 26—27). Despre alți membri și rude ale familiei sale nu cunoaștem nimic.

Decebal era o figură impozantă. După basoreliefurile Columnei de la Roma, unde se întîlnesc «cele mai autentice portrete ale ultimului rege din Dacia» și după bustul de marmură descoperit în 1822 și păstrat în Muzeul Vaticanului, cum și după descrierea istoricului Dio Cassius, portretul fizic al regelui Decebal se înfățișează astfel: «umerii obrajilor pronunțați, un nas cu nările largi, ușor convexe la mijloc. O gură mare cu buze groase, încadrată de mustați împărțite armonios și prelungite pe două părți pînă ce atingeau de barbă. Sprincene puternic arcuite, groase și stufoase, deasupra ochilor mari și adînci, pătrunzători, datorită unei neobișnuite forțe de expresie severă, asemănătoare celei de vultur, acestea fiind de fapt elementul cel mai caracteristic al portretului lui Decebal» (p. 32). Aceste trăsături fizice sînt dublate de următoarele trăsături sufletești (după Dio Cassius): «...era priceput în ale războiului și iscusit la faptă; știind cînd să năvălească și cînd să se retragă la timp, meșter în a întinde curse, viteaz în luptă, știind a se folosi cu dibăcie de o victorie și a scăpa cu bine dintr-o înfrîngere; pentru care lucruri el a fost mult timp pentru romanii un potrivnic de temut» (p. 15).

Vorbînd despre războaiele lui Decebal, Prof. univ. D. Tudor spune că cele dintîi conflicte armate le are regele dac cu împăratul roman Domițian (81—96). În anul 87, după ce curăță Moesia de invadatori, comandantul legiunilor romane, generalul Cornelius Fuscus, trece Dunărea pe un pod de vase, construit cam în dreptul satelor de azi Orlea (raion Corabia) și Vadin (R.P. Bulgaria), aproape de vărsarea Irkărului în Dunăre (p. 34). Înainte de ciocnirea cu legiunile lui Fuscus, regele Decebal îi oferă, se pare, lui Domițian, pacea, dar acesta o respinge. Atunci «geții — relatează istoricul Iordanes din secolul al VI-lea — nu se lăsară să fie surprinși; pun mina pe arme și chiar de la prima ciocnire înfrîng pe romanii, omoară pe generalul lor, Fuscus, jefuiesc bogățiile din tabăra soldaților și pun mina în dreapta și în stînga pe averile lor» (p. 35). Dezastrul lui Cornelius Fuscus — comparat cu cel suferit de generalul Varus în pădurile Germaniei, în timpul lui August — a avut loc «unde va prin strîmtoarea carpatină a Oltului, într-un loc unde Decebal întinsese o bună cursă pentru un general imprudent». Cad în mîinile dacilor o mulțime de captivi, arme, mașini de război și steagul legiunii a V-a Alaudae.

În anul 88, împăratul Domițian pregătește o nouă ofensivă la nord de Dunăre, sub comanda consulului Tettius Iulianus, cunoscător al acestor locuri. Acesta atacă pe daci prin Banat, spre Poarta de Pier transilvăneană. Încăierarea a fost crîncenă.

Decebal, spre a determina retragerea romanilor, pune să se taie arborii care erau în jur și rezeamă pe trunchiuri arme ca să dea impresia unei armate gata de luptă.

Pacea, dorită de ambele părți — Decebal, în mare strimtoare, amenințat de apropierea romanilor de Sarmisegetuza, căuta timp pentru a-și concentra noi forțe: Domițian se încurcase într-un război cu sarmații iazigi, marcomanii și cvazii, neamuri aliate cu Decebal — s-a încheiat în anul 89, ambasada dacă fiind condusă de Diegis, fratele lui Decebal. Condițiile păcii erau: Decebal devenea «rege clientelar al Romei, adică recompensat cu subsidii anuale și ajutor tehnic militar roman»; nu i se cerea nici o restituire din prada de război luată în anul 86, după înfrângerea generalului Fuscus. Era obligat, însă «a permite trupelor romane de pe frontul dacic să treacă prin regatul său, spre a ataca din spate pe marcomani, cvazi și sarmați» (p. 37). Inteligent și abil diplomat, Decebal, aflat în strimtoare, a știut — remarcă autorul acestei lucrări — să profite de situația critică a puterii sale adversar, încurcat în altă parte cu alți dușmani, și să obțină o pace plină de avantaje neașteptate: 12 ani de acum încolo va fi liniște în regatul lui Decebal. Timp suficient de pregătire militară și morală pentru o nouă răfuială cu marele său dușman, împăratul de la Roma.

Cu urcarea pe tronul Romei a împăratului Traian (98—117), începe un nou capitol în istoria domniei lui Decebal și a statului său: acela al unui «duel mortal de cinci ani» între învingătoarea Romă și eroismul poporului dac, ajuns la «cea mai dramatică răspîntie istorică» (p. 38).

Pe plan intern — constată istoricul de la Universitatea din Cluj — regele de la Sarmisegetuza «trebuia să frizeze tendințele separatiste ale unei părți din aristocrația dacică, gata să-l părăsească pe rege, numai ca să-și asigure stăpînirea averii și grația romanului». Paralel cu opera de reorganizare a forțelor interne, Decebal ducea și o vastă activitate în afară: trimitea soli la diferite neamuri aliate, dușmani ai imperiului roman, cărora le propunea crearea unui front comun împotriva lui Traian — citadela principală a acestei lupte comune urmînd a fi cetatea naturală a Podișului Transilvaniei. Spioni iscusiți îl informau pe Decebal de toate pregătirile romanilor la sud de Dunăre: fortificații, drumuri și poduri, flota de război, cele 13 legiuni și alte trupe auxiliare, totalizînd circa 100.000 oameni, etc. (p. 39). În fața primejdiei, Decebal se va folosi de orice mijloace spre a-și salva țara, mergînd chiar pînă la tentativa de a-l asasina pe Traian, fapt încercat în anul 105 (p. 40).

Între «culturul Carpaților» și «gloria Romei» au avut loc două războaie: primul în anii 101—102, al doilea în anii 105—106. Pentru regele Decebal, războaiele pe care a fost nevoit să le poarte cu împăratul Traian au fost războaie juste, de apărare a independenței și libertății patriei și poporului său; Traian, dimpotrivă, ducea războaie nedrepte, de jaf și cotropire.

Cauzele acestor războaie — atrage atenția autorul monografiei noastre — nu trebuie căutate numai în mîndria romană de a spăla rușinoasa pace a lui Domițian (cum socoteau istoricii noștri vechi) și nici numai în «necesitatea de a înlătura pur și simplu un dușman periculos de la Dunăre», — ci, mai cu seamă, ele trebuie căutate în nevoia extinderii sistemului de exploatare a unui imperiu sclavagist, secătuit economiceste în acel moment prin cheltuielile nebunești ale lui Domițian» (p. 40).

Autorul spune că, împotriva voinței senatului roman, anumite cercuri de afaceri interesate în lărgirea exploatării muncii sclavagiste, «l-au silit pe Traian să grăbească agresiunea împotriva Daciei, o țară cu mari bogății miniere și agrare» (p. 41).

Înainte de a face descrierea ostilităților dintre cei doi rivali, autorul ne informează că despre cele două războaie daco-romane s-a scris foarte mult în antichitate: *Memoriile militare* ale împăratului Traian, cartea *Getica* scrisă de Criton, medicul împăratului, lucrările lui Dio Crisostomul, ale lui Appiat, Ammianus Marcellinus, ș.a., — dar că toate aceste lucrări s-au pierdut, informația istorică limitîndu-se astăzi doar la «schiloadele rezumate» din *Istoria romană* a lui Dio Cassius, care au ajuns pînă la noi. Dintre izvoarele arheologice, «tablourile de război desfășurate pe o lungime de 200 m și o lățime de 1 m» de pe Columna lui Traian rămîn «singurul izvor arheologic mai puternic» (p. 41).

După pregătiri febrile și minuțioase, în primăvara anului 101, împăratul Traian, în fruntea unei numeroase armate, trece Dunărea pe un pod de vase, construit de Lederata (Banat); o altă armată pătrunde în Dacia pe la Dierna (Orșova), pentru a se întâlni amândouă la Tibiscum (lingă Caransebeș), ca să înainteze apoi spre Sarmisegetuza. În drum, îi întâmpină un sol trimis de burii (semănție din nordul Daciei) cu un mesaj «prin care burii și alți aliați îl sfătuiau să se întoarcă înapoi și să facă pace cu dacii» (p. 42). Era în aceasta «o acțiune diplomatică a lui Decebal, în scopul intimidării romanilor» (p. 44).

Cea dintâi mare ciocnire între armatele lui Traian și ostașii lui Decebal a avut loc la Tapae. După bătălia de aici, indecisă, Decebal se retrage în interiorul țării. În înaintarea lor spre inima țării, ostașii romani dau piept cu primele fortificații dacice. Are loc un atac de învăluire dat de cavaleria romană, paralel cu o incursiune a generalului Laberius Maximus, care a dus la capturarea surorii lui Decebal. Regele dac trimite din nou soli de pace la Traian, intenția lui fiind «de a câștiga timpul necesar spre a pregăti dușmanului o vastă cursă» (p. 44).

Rezistența în cetățile din zona muntoasă din apropierea capitalei, ca și tergiversările cu soliile de tot felul, dau răgazul lui Decebal ca să pregătească în taină o incursiune peste Dunăre, în provincia romană Moesia, în iarna anului 101—102 și să o jefuiască, prădând însuși palatul guvernatorului Laberius Maximus. În asemenea situație, împăratul Traian coboară cu puternice forțe militare pe Dunăre și, după «lupte extrem de sîngeroase», restabilește liniștea. În amintirea unei astfel de victorii, împăratul pune să se construiască monumentul triumfal de la Adamclisi din Dobrogea.

După victoria din sud, romanii trec din nou Dunărea și-și reiau atacurile, prin mai multe coloane, spre Sarmisegetuza. În fața primejdiei, din clipă în clipă tot mai mare, Decebal luptă cu dîrzenie. Situația lui devine foarte precară, de îndată ce o parte a nobilimii trece în tabăra dușmană. O ultimă luptă înversunată, în care invadatorii aruncă noi trupe de «călărași mauri, arcași sirieni și prăștiși germani» se încheie cu o importantă victorie romană, care hotărăște soarta războiului, obligînd pe eroicul rege să ceară pace.

Pacea s-a încheiat în anul 102, învingătorul impunînd lui Decebal următoarele condiții (după relatările istoricului Dio Cassius): «Decebal se învoi, deși fără voia sa, a da înapoi armele, mașinile de război și pe ingineri, a preda pe fugari, a dărîma întăriturile, a ieși din ținuturile cucerite (de romani) și pe deasupra a socoti drept prieteni și drept dușmani pe prietenii și pe dușmanii romanilor: a nu primi la el nici un fugar, nici a se folosi de vreun soldat din imperiul roman...» (p. 48).

După încheierea păcii, viața începe să intre în normal. Învinsul, umilit în demnitatea și prestigiul său, o dată cu «pierderea teritoriilor dintre Carpații meridionali și Dunăre», pune să se dărîme și unele cetăți și e nevoit să suporte garnizoanele romane pe pămîntul țării sale (una chiar în capitală).

Spirit independent cum este, om de acțiune, stăpînit de o îndreptățită mîndrie națională (acuma însă strivită în picioare!), scurtă vreme după aceasta, regele Decebal «calcă toate învoielile păcii (și) face noi alianțe, ba încă și cuceriri în țara iazigilor, aliați ai romanilor» (p. 49). Așa că, practic vorbind, pacea dintre daci și romani a fost mai mult un armistițiu, — răgaz pentru noi pregătiri în vederea acțiunilor viitoare: ale dacilor de a scăpa de sub tutela romană; ale romanilor de a cucerii cu orice preț Dacia, această bogată țară.

Decebal indemnă la război împotriva romanilor pe vecini, arătîndu-le că «mai sigur și mai ușor își vor păstra libertatea luptînd împreună cu el» împotriva romanilor. În interior regele-erou depune eforturi pentru întărirea economiei de război: înstituie supraveghetori ai muncilor agricole cu scopul de a asigura o producție sporită de cereale pentru aprovizionarea armatei, concentrată în mare număr. Între prinde acțiuni desperate, cum a fost capturarea generalului roman Longinus, mult apreciat de Împăratul Traian și condiționează punerea lui în libertate de restituirea teritoriilor dace trecute în stăpînirea romană prin pacea din 102. Traian, pe de altă parte, în vederea realizării scopului urmărit, construiește, prin vestitul arhi-

tect Apolodor din Damasc, un pod de piatră peste Dunăre, la Drubeta (Turnu Severin) pentru a lega la imperiu viitoarea provincie roamnă (p. 49).

După atari pregătiri, în iunie 105, împăratul Traian, plecând din Roma, vine la Dunăre cu armată, «spre a deschide oficial războiul final» pentru cucerirea Daciei.

Armatele romane, «diferite ca sisteme de luptă», se îndreptară spre inima Daciei «prin Poarta de Fier a Banatului și prin toate trecătorile Carpaților meridionali, rămase în mina romanilor încă din anul 102». Trecerea Dunării s-a făcut pe podul lui Apolodor.

Lupte izolate între romani și daci începuseră încă înainte de ajungerea lui Traian la Dunăre. Grosul forțelor lui Decebal era concentrat în jurul cetăților din munți și pe văi. Ciocnirile cu armatele lui Traian sînt îndrjite, sîngeroase. Cele mai îndelungate și mai aprige lupte s-au dat în zona cetăților din munții Orăștiei, grupate în jurul cetății Sarmisegetuza. «Prinse ca-ntr-un clește de coloanele romane și bătute cu mașini de război — spune istoricul de la Cluj — zidurile lor au cedat unul după altul, cu toată eroica apărare a luptătorilor lui Decebal» (p. 53). Pentru apărarea cetății de scaun, Sarmisegetuza, dacii s-au luptat cu un eroism nemai-pomenit. Nemaiputînd fi apărată, Decebal a dat ordin ca ea să fie incendiată, spre a nu cădea în mina dușmanului. Împreună cu ea au fost distruse sanctuarele, palatele, magaziele din incinta zidurilor. Decebal, însoțit de o parte din garnizoana care apăra cetatea, a scăpat îndreptîndu-se spre părțile centrale ale Podișului Transilvaniei, unde a căutat să organizeze noi rezistențe și să ceară ajutor la vecini. Urmărite de înaproape de romani, după o ultimă înclăstare sălbatecă, armatele lui Decebal «întră în descompunere și, în disperarea lor, mulți dintre ostași se sinucid, în timp ce o parte din nobilimea locală cade rugătoare la picioarele lui Traian» (p. 53). După această ultimă luptă pentru apărarea patriei și libertății locuitorilor ei, spulberîndu-se orice speranță, Decebal, în goana nebună a calului, în mijlocul unui pîlc de călăreți credincioși încearcă «să scape în afara hotarelor regatului pierdut în întregime». Ajuns din urmă și înconjurat de ostașii romani îndrjii, «spre a nu-l prinde de viu, ca să-l tirască în robia triumfului imperial de pe străzile Romei», Decebal se sinucide «retezîndu-și gîtul, ca să lase cotropitorilor numai un cap mort» (p. 57). După ce, mai întii, capul și mina dreaptă i-au fost despicate de trup și expuse ca trofee de preț la cartierul imperial, ca să fie văzute de soldați și de populația autohtonă», relicvele s-au trimis la Roma, ca să fie văzute de oamenii capitalei, care se cutremuraseră timp de douăzeci de ani de teama lui Decebal» (p. 57). Așa s-a sfîrșit Decebal, regele-erou al dacilor...

Moartea lui Decebal — arată Prof. univ. D. Tudor — n-a însemnat însă și pacificarea imediată a dacilor. Împăratul Traian a fost nevoit «să mai zăbovească în Dacia pînă la începutul anului 107», ostașii romani trebuînd să continue luptele cu unele cete de daci, ajutați adesea și de alți «barbari» vecini. O sistemată vinătoare după nobilii daci credincioși cauzei lui Decebal au început cuceritorii, — între cei urmăriți fiind și copiii și rudele regelui. Cincizeci de mii de captivi de război daci au fost trimiși ca robi spre Roma, mulți din ei — cei mai chipeși și mai voinici — puși să lupte în arene ca gladiatori.

O dată cu captivii de război au avut loc și dizlocări de populație din Dacia. Însemnate comori și imense cantități de metale prețioase — apreciate, poate exagerat, de unii istorici moderni la 164.000 kg aur și 331.000 kg argint! — au fost ridicate de romani din Dacia. Cu aceste uriașe cantități s-a putut restabili situația financiară a Romei, s-au realizat însemnate construcții (forul și Columna din Roma, apeducte, monumentul de la Adamclisi); s-au dat gratificații, s-au făcut păsuri și scutiri de impozite, s-au susținut serbările triumfului, care au durat 123 de zile (p. 54—55).

Victoria lui Traian asupra lui Decebal a fost immortalizată și popularizată printr-o serie de emisiuni monetare romane, fie «în chipul unui bărbat dac în atitudine tristă, cu mîinile legate la spate, stînd pe o grămadă de arme dacice sau lîngă un trofeu», fie «printr-o femeie cu mîinile legate la spate și aruncată peste o grămadă de arme dacice — Dacia invinsă». În legătură cu aceasta — constată Prof. univ. D. Tudor, citîndu-l pe G. Moisil, — «există în numismatica romană

imperială, alegorii privitoare și la înfrângerea altor popoare, dar nici una nu exprimă atât de bine satisfacția brutală a biruitorului și rezistența îndrăjită a celor învinși» (p. 57).

În *Incheiere* autorul subliniază că regele Decebal a fost cu adevărat o strălucită personalitate, care «prin marile sale calități de organizator, diplomat și general, rămâne în istoria omenirii una din figurile de seamă ale antichității» (p. 62).

Scrisă cu pasiune izvorită dintr-un cald sentiment patriotic, lucrarea prezentată mai sus, se citește cu plăcere, cu interes crescând de la pagină la pagină și se impune ca foarte instructivă.

ADRIAN N. POPESCU

«*Stimme der Orthodoxie*», revista Exarhatului pentru Europa Centrală a Patriarhiei din Moscova. Berlin, nr. 10—11/1964.

În numărul 10, din partea oficială menționăm «Adresa de salut a Patriarhului Alexei către Misiunea duhovnicească rusă din Ierusalim», cu ocazia jubileului de 100 de ani de la sfințirea primei sale biserici în Țara Sfântă.

În alt capitol se descrie prăznuirea acestui jubileu de către misiunea duhovnicească rusă din Ierusalim, dând și informații despre activitatea ei.

La încheierea anului școlar (1964) la Academia duhovnicească din Moscova — care în anul acesta a sărbătorit 2 decenii de la reluarea activității sale — ierodiaconul *Epifanie Norocel*, aparținând Bisericii Ortodoxe Române, a rostit cuvântul de mulțumire din partea bursierilor străini, absolvenți ai Academiei. Părintelui Epifanie și încă la doi clerici a Bisericii Ortodoxe Bulgare li s-a conferit, pe baza lucrărilor lor, titlul de «candidat în teologie». Într-o cuvîntare ținută pentru prăznuirea a două decenii de activitate a Academiei duhovnicești din Moscova s-a menționat că din licențiații ei din acest timp 12 au hirotonia de episcop.

G. Troizki publică o predică, îngrijită și plină de conținut, la „Nașterea Maicii Domnului».

Prof. I. Schabatîn continuă studiul despre *Probleme fundamentale ale isotriei începutului creștinismului în Rusia*. E urmarea a IX, și oferă bun material pentru cunoașterea Bisericii Ortodoxe Ruse.

Prot. Vasili Bader face o expunere introductivă despre *Sfînta Scriptură în liturgia Bisericii Ortodoxe* care ocupă «loc dominant în toate serviciile divine ale Bisericii Ortodoxe». Momentele însemnate din Sfînta Liturghie sînt ilustrate cu texte scripturistice, ceea ce lămurește sensul și realitatea lor.

Cronica relatează relațiile Exarhatului Ciprian cu conducătorii Bisericilor Protestante — vizite reciproce cu cuvîntări de prietenie creștinească, căci «cea mai mare poruncă creștină este: să-l iubești pe Dumnezeu mai presus de toate și pe aproapele ca pe tine însuși».

În numărul 11. Partea oficială menționează distincții acordate de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei unor membri ai clerului ortodox rus. Apoi relatează despre participarea Sanctității Sale Patriarhul Alexei, în urma invitației primite, la căsătoria regelui Greciei; despre vizita Sanctității Sale la centrala Consiliului Ecumenic al Bisericilor la Geneva și despre vizita făcută Bisericii Anglicane, ca răspuns la vizita făcută în 1962 la Moscova de Primatul Bisericii Anglicane, Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey.

Noul conducător al Reprezentanței Bisericii Bulgare la Patriarhia din Moscova este Arhimandritul Filaret. Fostul conducător, Arhimandritul Ștefan, a fost numit secretar general al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare.

În eparhia germană, ținînd de Exarhatul Europei Centrale, funcționează de la 1 septembrie 1964 un Consiliu eparhial, cu serviciu pentru problemele misionare, de drept canonic, ecumenice, economice și financiare.

G. Troizki semnează un duhovnicesc cuvînt la «moartea Apostolului și Evangelistului Ioan».

Prof. V. Borovoi publică partea a II-a a referatului ținut la Adunarea a doua a Conferinței mondiale creștine pentru pace de la Praga (1964): *Problema coexistenței și «Legămîntul de viață și pace»...* «Credem că străduințele noastre pentru pace — fie că se prestează în cadrul parohiilor și Bisericilor noastre, în cadrul unor organizații creștine regionale sau în cadrul Consiliului ecumenic al Bisericilor, fie în alianță cu cei de alte credințe — descoperă totdeauna voința lui Dumnezeu, cea bună și bine plăcută, și sînt impregnate totdeauna de iubirea lui Dumnezeu față de fiecare om din lume. Am fi însă orbi spiritual dacă n-am vedea această iubire a lui Dumnezeu și în lucrarea pentru pace a fraților noștri necreștini».

Prof. I. Schabatîn își continuă asemenea studiul despre *Problemele fundamentale ale istoriei începutului creștinismului în Rusia* (urmarea a X-a).

G. Troizki semnează un lung reportaj despre *Inchinarea la locurile sfinte ale mînăstirii*, din care spicim cîteva date.

Mîșcați de dragoste față de Domnul, îndemnați de setea după adevăr și determinați de dorința fără margini de a-și cultiva cît mai mult propria mîntuire, credincioșii au luat mereu asupra lor mulțime de oboseli pentru a vedea cu ochii proprii locurile legate de viața Fiului lui Dumnezeu, ale Apostolilor Săi și ale ucenicilor acestora. Cu adîncă evlavie s-au închinat în acele locașuri sfinte, care și azi dau mărturie despre credincioșie în cuvînt și faptă creștină.

Îndată după creștinare, ponesc pelerini ruși spre locurile sfinte, numărul lor sporind cu anii. În ultimul deceniu Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei a făcut două pelerinaje la Locurile sfinte pentru a cultiva legăturile frățești ale Bisericii Ortodoxe Ruse cu Bisericile surori din Răsărit și pentru a se închina la locurile sfinte.

O. B.

Constantin P r i s n e a, *Minăstirea Neamț*, Editura Meridiane, București, 1964.

Minăstirea Neamț este, se pare, cea mai veche ctitorie din Moldova. Izvoare istorice care să ateste cu exactitate timpul și împrejurările în care a luat ființă, — lipsesc. Unele tradiții locale cit și inscripția păstrată pe un clopot din veacul al XIX-lea — «Acest clopot s-au vărsat din materialul clopotului făcut în 1393 de domnul Ștefan cel dintîi și care s-au topit la arderea Minăstirii Neamțu 1862 noiembrie 20» — dovedesc existența minăstirii la sfîrșitul celui de-al XIV-lea secol. Ceva mai mult, tot o tradiție locală, amintește de niște călugări cari, — venind din părțile Dunării —, ar fi întemeiat aici un schit, chiar cu un veac mai înainte. Ei ridicară din lemn, «Biserica Albă» — pe locul unde astăzi se află biserica «Bogoslovul» din incinta cimitirului minăstirii. «Biserica Albă» s-a refăcut de Alexandru cel Bun în 1402. Mult mai târziu, în 1832, se va construi pe locul ei actuala biserică a «Bogoslovului».

Primul document scris, ce s-a păstrat în legătură cu Minăstirea Neamț, este *Actul din 7 ianuarie 1407* emis de «Vlădica Iosif» rudă apropiată a lui Petru Mușat, primul mitropolit al Moldovei. Actul face mențiune că, la data amintită, Minăstirea Neamț era înzestrată cu două sate, două mori, două vii, dăruite de Petru Mușat și mai poseda pe lângă toate acestea, cărți, odăjdii și rase. Tot Petru Mușat (1376—1392) este cel care zidește din temelii biserica Sfîntul Gheorghe. Slăbite temelii în urma cutremurului din 1471, Ștefan cel Mare (1457—1504) zidi alături de ea o altă biserică pe care o sfinți cu mare alai după izbînda de la Codrii Cosminului.

În legătură cu aceasta, grămăticul Dimitrie consemna la 1512: «..iar în acea vreme a venit și Albert, craiul leșesc, cu multă putere, și mult a săpat la cetatea Sucevei și n-a putut lua cetatea și s-a întors în deșert. Iar Ștefan Voievod a mers asupra-i cu putere cu oastea sa și l-a bătut la Cozmin, în anul 7005 (1497) iar al domniei Sale anul 40 curgător luna lui octombrie 26, joi în ziua de Sfîntul

Dumitru. Și apoi s-a întors din război și a sfințit biserica aceasta în același an, luna lui noiembrie, în 14.»

Tot timpul Ștefan cel Mare poartă o grijă deosebită minăstirii; — îi întărește privilegiile acordate de domnitorii înaintași, o înzestrează în 1485 cu un clopot, cu un panaghiar în 1502 ș. a. (p. 10).

Care va fi fost înfățișarea minăstirii în secolul al XV-lea și al XVI-lea — epoca de înflorire — este greu de presupus deoarece din vechile zidiri n-au mai rămas decât biserica lui Ștefan cel Mare și partea inferioară a turnului clopotniță ridicat de Alexandru cel Bun.

De asemeni, puține sînt și știrile ce s-au păstrat în legătură cu starea minăstirii. Cîteva, amintesc prădarea ei de tătari, 1510 și 1633, iar, în 1671 și 1696 de mari incendii.

În 1823, biserica lui Ștefan cel Mare suferă unele modificări la acoperiș — înlocuindu-se cel vechi, cu un altul nou, la care i se adăugară două turle de lemn îmbrăcate cu tablă. Tot acum, se dărîmă și peretele despărțitor dintre gropniță și naos, cu care ocazie dispăru tabloul votiv al ctitorului și familiei Sale (p. 11).

În 1862 întreaga minăstire este cuprinsă de flăcările unui mare incendiu și urmează alte transformări cu erorile inerente epocii în care grija pentru adevărul istoric și conservarea monumentelor trecutului nu erau pe plan principal.

În ce privește valoarea arhitecturală, Minăstirea Neamț reprezintă maturizarea stilului arhitectonic ce începuse să se închege în Moldova secolului al XV-lea, fiind monumentul cel mai reprezentativ din timpul domniei lui Ștefan cel Mare, nu numai ca plan, dar și ca mod de decorare al fațadelor. Unele asemănări pe care le prezintă monumentul cu bisericile din Hirleu, Borzești (1494), Războieni (1496) și Piatra Neamț (1497) au îndemnat pe unii cercetători să afirme că a existat în ținutul Neamțului chiar o școală locală ce a contribuit cu soluții proprii la îmbunătățirea arhitectonicii monumentelor epocii (p. 12).

Noile elemente adăugate edificiului: pridvorul și sala mormintelor sau «gropnița» dintre naos și pronaos — fac ca dimensiunile monumentului să crească.

Într-una din pietrele mormintelor aflate în pridvorul bisericii, mai interesantă, pare să fie cea a lui Micotă, pircălab de Neamț (decedat în 1495), așezată aci la 1497 din porunca lui Ștefan cel Mare. O altă piatră de mormint este cea a lui Calinic Miclescu.

Gropnița adăpostește mormintul lui Ștefan al II-lea, fiul lui Alexandru cel Bun și unchiul lui Ștefan cel Mare. Tot aici se află și mormintul lui Paisie Velicovschi (p. 14).

Decorația exterioară a monumentului constă din encadrame de piatră sculptată, la uși și ferestre, profile din piatră la soclu, la contraforturi cit și la cornișe, sub care se află o friză de ocnițe cu discuri și cărămizi smălțuite cu un divers colorit.

Ultima renovare a urmărit să aducă edificiul la înfățișarea pe care i-o dăduse ctitorul. De aceea, pentru refacerea acoperișului s-a avut în vedere imaginea minăstirii reprodusă de vechea pictură în frescă, din secolul al XV-lea, de pe peretele bolții din gangul turnului — clopotniță cit și gravura din *Octoiul din 1816* (p. 15).

«Privită în ansamblul ei, monumentală biserica a Minăstirii Neamț ne apare deci ca rezultat al unei interesante sinteze. Ingeniozitatea cu care au fost îmbinate, într-un tot unitar, cele cîteva elemente vechi, caracteristice tipurilor elaborate anterior — pronaos, naos, sisteme de boltire — cu elemente noi de plan — pridvor, gropniță — precum și excepționalele efecte de plastică monumentală obținute prin această îmbinare, ne îndreptătesc să presupunem că neîntrecutul constructor al bisericii Minăstirii Neamț — biserica pe care o socotim monumentul cel mai reprezentativ al epocii lui Ștefan cel Mare — a fost, arhitectural, cel mai de seamă al Moldovei vremii din urmă a domniei acestui Voievod»¹.

Cercetări întreprinse în legătură cu pictura au stabilit că cea din absida principală, naos și gropniță, aparține probabil chiar ultimilor ani ai domniei lui Ștefan cel Mare iar cea din pridvor și pronaos timpului lui Petru Rareș sau probabil ceva mai tîrziu (p. 17).

Cît privește pictura gangului de la turnul clopotniță pe bolta semi-circulară și pe pereții laterali, este reprodus în 47 de scene romanul Varlaam și Ioasaf — «unica lui ilustrație murală».

«Cîteva dintre scene cum ar fi aspectul schematic dar destul de apropiat de realitate al bisericii minăstirii în acea vreme, imaginea lui Ștefan cel Mare, grupul de cavaleri conduși la atacul unei cetăți de un tânăr principe, din care nu lipsesc costumele caracteristice secolului al XV-lea, au îndrituit pe unii cercetători să considere ansamblul de aici ca pictură istorică» (p. 19).

Concomitent cu lucrările de restaurare la biserica lui Ștefan cel Mare au fost întreprinse și lucrări de reparare a celorlalte clădiri ce compun ansamblul. S-a refăcut în întregime (1954—56) patruleterul incintei, iar chiliile au fost prevăzute cu cerdace de piatră la parter și stâlpi de stejar la etaj.

Pentru faptul că biserica Sfîntul Gheorghe, ca arhitectură contrasta cu stilul bisericii lui Ștefan cel Mare, a fost demolată, și încadrată în corpul clădirilor în latura de răsărit.

Tot în cadrul recente restaurări s-au executat lucrări de consolidare a turnului-clopotniță și s-a reparat Aghiasmatarul. Totodată a mai fost consolidat și turnul din colțul de nord-est.

Activitatea cărțurăască desfășurată aici favorizată pe de o parte de puternica bază materială a minăstirii cît și datorită nevoilor crescînde de carte bisericească —, făcu să apară la Minăstirea Neamț un important centru de caligrafi și miniaturisti. În felul acesta, obșteea călugărească nemțeană a devenit chiar în perioada de consolidare a statului moldovean, mai mult decît o minăstire oarecare din Moldova, un focar viu de cultură ; — evident de cultură slavonă (p. 21).

Influența slavonă în biserică și cancelariile domnești cresc mai ales după căderea țaratului bulgar de Tîrnovo sub turci cînd, imigrează peste Dunăre numeroși călugări aducînd cu ei și cărți bisericești (p. 22).

Între viețuitorii obștii nemțene Grigore Țamblac, scrie opere originale în limba slavă, pentru români, iar la cererea lui Alexandru cel Bun alcătuiește tot în slavonă *Viața lui Sfîntu Ioan cel Nou de la Suceava*, ale căruia moaște sînt aduse în 1402 de la Cetatea Albă la Suceava (p. 24).

O școală de grămătică în limba slavonă luă ființă pe vremea starețului Teoctist (1440—1445) tot la Minăstirea Neamț, la care nu este exclus să fi învățat în tinerețe și Ștefan cel Mare, dascăl fiindu-i chiar Teoctist, viitorul mitropolit al Moldovei și care avea să-l ungă domn în 1457, pe Cîmpia Dreptății de lîngă Suceava (p. 24).

Școala de caligrafi și miniaturisti nemțeni a dat cel mai talentat elev al ei în persoana lui Gavriil, fiul lui Uric.

Primul său manuscris, *Tetravangheliarul slavo-grec*, copiat pe pergament în 1429 se păstrează în Biblioteca Bodleyana din Oxford.

O altă lucrare a sa *Tetravanghelul slav din 1436*, păstrează însemnarea : «S-a scris acest Tetravanghel minăstirii Neamț cu mîna lui Gavriil monahul, fiul lui Uric, sub egumenul Silvan...».

Tot Gavriil, a mai scris *Mineiul pe luna februarie* (1445), *Mineiul pe luna martie* (1447), *Sbornic*, secolul al XV-lea — în total vreo 20 de manuscrise aflate majoritatea, în Biblioteca Academiei R.P.R. (p. 25).

Un alt manuscris din 1447, scris de același Gavriil *Sfîntul Ioan Gură de Aur, cuvîntări Mărgăritar*, prezintă pe una din pagini însemnarea : «La leatul 6955 (1447) luna Iulie, în 13, s-a tăiat capul lui Ștefan Vodă. Domnul Țării Moldovei, fiul lui Alexandru Voievod, de Roman, fiul lui Ilie Voievod și s-a astrucat în minăstirea Neamț, în 16 zile».

Strălucita activitate a renunșitorilor caligrafi de la Neamț se va continua și după stingerea din viață a lui Gavriil, prin Teodor Mărășescu și Ghervasie, dînd în a doua jumătate a secolului al XV-lea multe din cărțile ce aveau să împodobescă noua ctitorie a lui Ștefan cel Mare de la Putna (1466). Între lucrări amintim *Mineiul pe luna august* și *Mineiul pe luna noiembrie* — scrise de călugărul Casian (1467) — se păstrează la Putna ; iar *Mineiul pe luna ianuarie* scris în același an

de ieromonahul Ivanichie, — aflat în Biblioteca «Lenin», din Moscova. *Vechiul Testament*, scris în 1474 de Ghervasie, se păstrează în Muzeul istoric din Moscova, în timp ce *Tetravanghelul* copiat în 1493 de Teodor Mărășescu se află în Biblioteca de Stat din München (p. 25—26).

O parte din manuscrisele produse în această perioadă, cum ar fi: *Pravila lui Matei Vlastaris*, scrisă în 1472 de Ghervasie, un *Apostol*, din 1500, un *Tetravanghel*, scris în același an de Teodor Mărășescu, *Apolisul*, *Viața lui Varlaam și Ioasaf* ș. a. — se află în Biblioteca Academiei R. P. Române.

În afara textelor cu conținut strict religios, mai apar pravilele, «așa încît manuscrisele nemțene capătă varietate de conținut».

Scrierile caligrafiate la Mînăstirea Neamț sînt împodobite cu miniaturi și ornamente cu o bogată paletă coloristică, căpătînd înfățișări «artistice monumentale».

În ce privește arta, caligrafii miniaturisti de la Neamț au reușit să creeze prin iscusința și priceperea lor un stil propriu, moldovenesc «care a depășit de mult hotarele țării și chiar granițele meșteșugului».

Dar, activitatea culturală și artistică, înfloritoare, din secolul al XV-lea se stinge încet, încet, către sfîrșitul secolului următor. Secolele ce vor urma (al XVII-lea și al XVIII-lea) nu mai amintesc de strălucirea de altă dată. De abia la începutul secolului al XIX-lea tradiția cărturărească a mînăstirii este reluată sub forma nouă a tipăriturilor ilustrate cu gravuri prin înființarea unei tipografii de mitropolitul Veniamin Costachi.

Tot la Neamț încăperi spațioase elaborate cu ocazia noilor restaurări adăpostesc Biblioteca actuală a mînăstirii «poate cea mai veche a țării, avînd peste 600 ani de existență, scoasă din «chiliele lui Veniamin», unde cărțile și manuscrisele erau expuse muzeizării și deteriorării».

Biblioteca totalizează unsprezece mii de volume din care, cinci sute patruzeci și nouă sînt manuscrise — 216 românești, 294 slavo-ruse, iar 39 grecești.

Din manuscrisele românești aflate în bibliotecă, menționăm *Letopiseșul Cantacuzino* scris la 1735 de Florea Logofătul (p. 28).

Între lucrările românești cu valoare bibliofilă existente, amintim: *Indreptarea legii* — Pravila de la Tîrgoviște a lui Matei Basarab — Pravila Mare din 1652; *Cheia înțelesului* (cazanle), a lui Varlaam (1678), *Viața și petrecerea sfinților*, a lui Dosoftei (1682), *Gilceava înțeleptului cu lumea*, a lui Dimitrie Cantemir, cu text greco-român, tipărit la Iași; *Biblia de la București*, a lui Radu și Șerban Cantacuzino, (1688); *Noul Testament de la Snagov*, tipărit de Antim Ivireanu la 1699.

Unele lucrări existente și aparținînd secolului al XVIII-lea sînt importante pentru începuturile literaturii române moderne; cum sînt: *Observații asupra regulilor gramaticii românești*, a lui Enăchiță Văcărescu (1787); *Gramatica românescă* a lui Radu Tempea, tipărită la Sibiu, la 1797; *Geografia de obște pe limba moldovenească*, Iași 1795 (p. 28).

Alături de bibliotecă, alte încăperi spațioase adăpostesc muzeul mînăstirii.

Desigur că, de-alungul anilor multe din valoroasele piese ce cîndva au aparținut mînăstirii, se păstrează astăzi în alte muzee. Între acestea, *Epitaful* lui Silvan, *Panaghiarul* lui Ștefan cel Mare și *Crucea Mitropolitului Grigorie Roșca*, sculptată la 1560 de popa Nichifor, se află în Muzeul de artă al R. P. Române. Alte piese vor fi dispărut «și ele cu prilejul jafurilor sau focurilor care au pustiit în diferite rînduri mînăstirea» (p. 29—30). Astăzi, în muzeu sînt expuse doar o parte din sculpturile în lemn și ferecăturile de argint ce altă dată alcătuiau podoaba artistică a mînăstirii.

Tot în muzeu se află Catapetasma de la biserica Vinători atribuită de unii cercetători lui Ștefan cel Mare. Se presupune că ea ar fi fost expusă în biserica din Cetatea Neamț și mutată la biserica din Vinători de unde a fost adusă pentru muzeul mînăstirii (p. 30). Tot aici se află icoana pictată de N. Grigorescu «Fuga în Egipt». Autorul enumără tot în cadrul obiectelor muzeului și icoana ce se află în biserică, în fața altarului, cu Maica Domnului pe o parte și Sfîntul Gheorghe pe cealaltă. Așa cum o avem astăzi icoana este refăcută. Ea este dăruită de împăratul bizantin Ioan al VII-lea Paleologul, în 1424 lui Alexandru cel Bun (p. 30).

Ultimele încăperi ale muzeului adăpostesc tiparnițele vechii tipografii a minăstirii, obiecte de argint, broderii și sculpturi în lemn.

Pe lângă exemplificările teoretice, lucrarea mai prezintă o serie de reproduceri, alb-negre, înfățișând arhitectura în ansamblu sau detaliu a monumentelor. Ele ajută la formarea unei imagini cât mai veridice despre vechile edificii înainte de restaurare și valoarea pe care o reprezintă astăzi în urma recentelor restaurări.

IOAN F. STANCULESCU

Horia Matei, *Cartea, un călător milenar*, București, 1964.

În cărți, «în aceste urne sacre, în care poeții și cugetătorii și-au închis inimile, găsim acea putere fără moarte, care mișcă umanitatea înainte în progresul ei necontenit» (Mihail Sadoveanu, *Evocări*, 1954).

Lucrarea D-lui Horia Matei reușește să ni se înfățișeze ca o mică enciclopedie a cărții (350 p.), în șapte părți: Cartea antică, Manuscrisul medieval, Descoperirea meșterului Gutemberg, Evoluția cărții tipărite, Tipografia în țările românești, Știința despre carte și Cartea în zilele noastre. Parcurgînd-o sumar, vom reliefa momentele principale din istoria cărții și aspectele de interes deosebit pentru cultura universală, pentru cultura românească și pentru cea bisericească.

Horia Matei își începe expunerea cu o întrebare: *Cînd s-a născut prima carte?* Pentru a răspunde la aceasta trebuie precizat mai întîi că originile cărții sînt strîns legate de cele ale scrisului. Arheologia ne descoperă inscripții în piatră și în lut ars, care duc la presupunerea că primele cărți au fost redactate cu peste 6000 de ani în urmă.

Dintre materialele folosite în anticîhitate la confecționarea cărții se cuvine menționat, în special, lutul. Popoarele orientului antic l-au utilizat pentru scriere mai bine de trei mii de ani, chiar și după răspîndirea generală a papirusului. Preparat special, în tăblițe, lutul era gravat cu un condei de metal sau de os. Pe aceste tăblițe sînt tratate teme istorice, religioase și juridice.

Urmașii cărților de lut orientale au fost plăcile de metal din Grecia și de la Roma. În India și China se mai utilizau pentru scriere și frunzele mari de palmier. Greu de confecționat și de transportat, tăblițele de lut sau metal au cedat treptat locul hîrtiei de papirus și pielei de Pergam.

Papirusul este o plantă înaltă de trei-patru metri, care crește în delta Nilului. Despre prepararea lui ne vorbește «Istoria naturală» a lui Pliniu cel Bătrîn. Multă vreme, egiptenii au păstrat monopolul papirusurilor. Hîrtia de Pergam a apărut abia în secolul al III-lea î.d.Hr. Pergamul era un oraș vestit în Asia Mică, într-o regiune de păstori și crescători de animale. Pielea de asin, miel, capră, oaie, vițel sau iepure era folosită pe scară largă. Pergamentul se dovedea mai rezistent decît papirusul și putea fi scris pe ambele fețe.

Sistemele de scriere vechi, cu sute de semne grafice, necesitau scribi și copîști anume. De obicei, școlile pentru aceștia se aflau pe lângă locașurile de cult. Zeul Nebo era socotit protectorul scrierii, iar zeița Niseba, inventatoarea scrierii. Profesiunea scribilor se bucura de mare cinste. Ei utilizau cerneala neagră (cu fum) și roșie (cu miniu). Cu vremea, apar editorii și librarii. Atît vechile tăblițe, cît și surulile de papirus și pergament se păstrau în marile biblioteci ale vremii. Puține dintre ele au ajuns pînă la noi. Remarcabila bibliotecă din Alexandria a pierit datorită incendiilor. Apoi, pe măsura înmulțirii copiilor creștea și procentul greșelilor, față de manuscrisul original.

Nevoia de a se reduce capacitatea manuscriselor-sul, de a le reduce greutatea și grosimea, a fost rezolvată prin apariția Codexului (prima formă de carte ce poate fi răsfoită). Cel mai vechi codex păstrat este o ediție a tragediei *Cretanii* de Euripide, o copie datînd din secolul al II-lea(?) d. Hr. În secolul al IV-lea, codexul se generalizează. «Este perioada editării a numeroase scrieri religioase creștine și adepții noii religii se recrutau în general din păturile sărace ale populației, nevoite să folosească materiale mai economice pentru scriere» (p. 60). Cele mai vechi manuscrise ale Noului

Testament : Codex Sinaiticus, Codex Vaticanus, Codex Alexandrinus, datează din acea vreme. *Codul Juridic* al lui Justinian a apărut de asemenea în Codex¹.

Ilustrațiile au constituit mai ales un auxiliar al manualelor didactice. Pe așazisul Quedlinburger Itala (traducere latină a Bibliei) s-au păstrat desene și scene din Vechiul Testament, din secolul al IV-lea d. Hr.².

Horia Matei remarcă apoi armonia dintre conținutul și forma cărții antice.

Cele mai frecvente cărți manuscrise medievale sînt cele de morală religioasă : predici, vieți de sfinți. Sînt reproduse și textele Vechiului și Noului Testament și comentarii la aceste texte. Lupta dintre Ortodoxie și eretici a produs și ea scrieri nenumărate.

Se perfecționează uneltele de scris: pana de gîscă și călimara devin semnul iconografic al breslei copiștilor.

Cu curgerea vremii, datorită greșelilor de copiere și fraudelor, cum și datorită deteriorării întregii sau accidentale a manuscrisului, apar și paleografiile, care cercetează manuscrisul sub raportul său etimologic.

În întreg evul mediu, confecționarea și consumul copiilor-manuscrise se concentrează în jurul Bizanțului. Bizanțul făcea comenzi pînă la Cezareea sau la Muntele Măslinilor.

În perioada carolingiană, numeroase școli, biblioteci și ateliere de copii funcționau pe lângă biserici și mînăstiri.

În general, Apusul utilizează limba latină, iar Sud-Estul european pe cea slavă. La 24 mai 1963 s-au împlinit 1100 de ani de la apariția scrierii slave, datorită Sfinților Chiril și Metodie. Apariția primelor texte slave este legată de misiunea lor religioasă — de traducerea cărților de cult creștin din greacă și latină în slava veche. Ei creează un alfabet adecvat foneticii slavone. Din traduceri lor nu ni s-au păstrat originale; au ajuns, în schimb, pînă la noi copii din secolul al X-lea : *Foile de la Kiev, Codicele de la Zograf și Codicele din Marianus*.

În țara noastră, textele de pe pereții chiliilor de la Basarabi (Murfatlar)-Dobrogea, datînd, se pare, din anul 922, au furnizat un excepțional material de cercetare pentru slavisti.

Horia Matei trece apoi în revistă principalele manuscrise cehe și ruse.

Între cele mai vechi manuscrise slave de la noi se numără: *Evanghelia lui Nicodim*, din 1405 și *Pomelnicul Mînăstirii Bistrița*, început în anul 1407. La 1504 Monahul Paisie, cîntăreț la Mînăstirea Putna, scrie un *Minei*, comandat de Ștefan cel Mare pentru Mînăstirea Dobrovăț «care pe atunci era nouă și nu avea încă atelier de caligrafi și copiști» (p. 107).

Tot în limba slavă sînt redactate și primele *Letopisețe*. Vechile manuscrise slavone se lucau în mînăstiri, la curtea domnească, sau la curțile boierești.

La mînăstiri funcționau școli unde se învăța limba slavonă. Pe un manuscris vechi de la Mînăstirea Bistrița din Oltenia, cuprinzînd cuvîntări ale Sfințului Ioan Gură de Aur, s-au aflat și citeva însemnări ale «Grămăticilor de slavonie», de pildă : «Constantin Gramatic, din satul Vilcea, anume Corbeasca, să se știe că am șezut la mînăstirea Bistrița ca să învățăm carte».

Curînd, apare și scrisul în românește : *Psaltirea Scheiană, Psaltirea Voroneșeană, Codicele Voroneșean* (cuprinzînd Faptele Apostolilor și Epistolele lor).

În ceea ce privește vechile texte juridice — Pravilele Bisericești sau Nomocanoanele — ele derivă din dreptul roman prin mijlocirea Bizanțului și au fost traduse în românește în secolul al XVI-lea. Numeroase pravile bisericești nu cuprind numai norme de drept canonic ci și de drept penal. Primul *Nomocanon* scris în țările române este un manuscris din anul 1451 pe care grămăticul Dragomir îl copiază pentru Vladislav al II-lea. În anul 1474, Ghervasie de la Neamț copiază un *Nomocanon* din porunca lui Ștefan cel Mare.

1. În limba română există și termenul (învechit) „Codex”, în sensul de „Cod”, precum și termenul „Codice”, avînd și înțelesul de manuscris ce cuprinde culegeri de texte diferite, de ex. : *Codicele Voroneșean*, numit așa deoarece a fost găsit la Mînăstirea Voroneț în 1879.

2. Avînd în vedere aspectul catehetic al cărților Bibliei, prezența ilustrațiilor este la fel explicabilă. Valoarea ilustrațiilor (picturii) este subliniată neconținut de Părintii bisericești (n.n.).

Dintre traduceri de pravile din limba slavonă este subliniat *manuscrisul slavon-român* scris de Lucaci la 1581, din porunca lui Eustratie — fost episcop de Roman. Acesta este considerat primul document care dovedește tendința de a traduce legile în limba poporului.

În timpul domniei lui Ștefan cel Mare se scriu cronici de un deosebit interes istoric și lingvistic. Decorația manuscriselor din această epocă are o deosebită valoare artistică și este caracteristică (ornamente geometrice sau inspirate din natură); ea vădește influențe bizantine și este legată totodată de stilul elementelor arhitectonice și de pictura murală ale bisericilor și minăstirilor ctitorite de Ștefan.

În secolul al XVI-lea apar 3 (trei) cronici oficiale de curte: *Cronica lui Macarie* — episcopul de Roman, *Cronica egumenului Eftimie* de la Mănăstirea Căpriană și *Cronica călugărului Azarie*. Ele au fost scrise din porunca domnitorilor Petru Rareș, Alexandru Lăpușneanu și Petru Șchiopul.

În ce privește *legătura* cărții-manuscris, se pot deosebi mai multe stiluri, după locul unde a fost lucrată: la Mănăstirea Bistrița din Oltenia, la Mănăstirea Neamț, etc. Atelierele de legătorie erau la minăstiri. Într-un manuscris din 1527 aflat la Mănăstirea Bisericești, citim însemnarea din secolul al XVI-lea: «Acele cărți au fost vechi și iară le-a înnoit părintele stareț Antonie și a înnoit și a legat 211 cărți».

Ilustrațiile manuscriselor erau fie ornamentale, fie iconografice. Mărturie, încă din secolul VI ne sînt manuscritele bizantine. În secolele al VII-lea—al IX-lea, miniatura dispăre — aproape — datorită iconoclasmului. Iconoclaștii distrug multe opere de artă din perioada precedentă.

În țările române, manuscritele moldovenești sînt mai bogat și mai sugestiv ilustrate (*Evangheliarul de la Humor*). Ilustrația cărții medievale românești este îmbogățită de fantezia populară, deși folosește, ca și țările vecine de același cult, modelele bizantine.

În Apus, ilustrația atinge culmile în perioada carolingiană, în cinci școli vestite: palatină, de la Reims, de la Tours, de la Metz, și de la Saint Denis.

Horia Matei parcurge apoi principalele etape și momente ale ilustrației pînă în perioada tîrzie și se ocupă într-un capitol special de *palimpseste*.

Apariția tiparului, la mijlocul secolului al XV-lea, deschide o nouă eră în istoria scrisului, deși orice procedeu nou își avea rădăcinile adînc înfipte în experiența trecutului. Într-adevăr, în Mesopotamia erau cunoscute cu 300 ani î. d. Hr. tiparele-ștampile și tiparele-pecete.

Aflăm date deosebit de interesante despre viața și activitatea meșterului Gutenberg din Mainz și despre tehnica tiparului folosit de acesta.

Prima tipăritură păstrată este așa zisul *fragment al Judecății de Apoi*, din jurul anului 1445. Este vorba de reproducerea unui fragment din *Cartea Sibilelor* (Turingia 1360): Cartea de căpetenie tipărită de Gutenberg rămîne însă *Biblia cu 42 de rînduri* (1452—1456).

Horia Matei ne vorbește în continuare despre ucenicii meșterului din Mainz, între care se numără și meșterul *Macarie*, tipăritorul *Liturghierului dîn 1508*.

Partea a IV-a a lucrării, intitulată «Evoluția cărții tipărite», acordă o deosebită atenție rolului cărții în slujba umanismului, și podoabelor cărții: gravura în lemn, aqvaforte și litografia, ca și așa numitele «Veșminte anacronice» ale cărții (lemnul și pielea, lacătul și lanțul).

Nu mai puțin de 35 pagini sînt consacrate tipografiei în țările românești. Firește, ni se vorbește mai întîi de *Liturgherul lui Macarie* comandat de Radu cel Mare și terminat la 10 noiembrie 1508, sub Mîhnea cel Rău. A doua tipăritură este un *Octoih*, la 1510 sub Vlad cel Tînăr, iar a treia, o *Evanghelie*, la 1512 sub Neagoe Basarab. Toate sînt tipărite de Macarie în limba slavonă. *Ceaslovul tipărit în 1493* la Veneția de Andreea Torezzani a jucat un rol deosebit în activitatea de mai tîrziu a lui Macarie.

Între 1493-1495 Macarie tipărește la Cetinie 5 cărți bisericești. Activitatea sa a fost întreruptă din cauza ocupării Țării de către turci, fapt care l-a silit pe Macarie să plece în pribegie.

Cît despre biografia meşterului Macarie, Horia Matei reafirmă că ea este prea puţin cunoscută: «singurele date sigure din viaţa lui sint... tipăriturile sale». Unii specialişti (Slavistul V. Jagic) pun la îndoială că Macarie din Cerna Gora ar fi identic cu Macarie din Ţara Românească, deşi amîndoi sînt ieromonahi şi tipografi.

Argumentele lor se bazează pe deosebiri de literă, de text şi de ornamente dintre tipăriturile din Cetinie şi cele din Tirgovişte. Alţii (P. P. Panaitescu) sînt de părere că aceste deosebiri arată numai că tipografia din Muntele Negru n-a fost adusă în Ţara Românească — prin urmare că e vorba doar de tipografia deosebită, dar nu şi de alt meşter. De asemenea, s-a emis părerea (între alţii, Al. Odobescu) că Macarie ar fi tipărit cele trei cărţi dintre 1508 şi 1512 la Veneţia şi nu în Ţara Românească — ele nu poartă indicaţia locului de tipărire — deoarece au un aspect prea îngrijit pentru o tipografie începătoare.

Majoritatea cercetătorilor sînt astăzi de acord că este vorba de o tipografie aflată în ţară, probabil la Tirgovişte. Fiîndcă, după obiceiul vremii, asemenea ateliere se instalau în incinta unei mînăstiri, s-ar putea ca prima noastră tipografie să fi funcţionat la Mînăstirea Dealul (îngă Tingovişte), ai cărei călugări, ştiutori de carte, puteau ajuta la corectura textului şi chiar la cules.

Activitatea meşterului Macarie impresionează printr-o serie de inovaţii aduse de el în tehnica tipografiei. (p. 232, 233).

Horia Matei atribuie *Liturghierului din 1508* nu numai valoarea de a fi prima carte tipărită în ţara noastră ci şi valoarea practică de a fi fost un model pentru activitatea tipografică desfăşurată în secolul al XVI-lea atît în ţara noastră cit şi la unele popoare vecine, contribuind la dezvoltarea culturii în sud-estul european.

Este trecută apoi în revistă activitatea tipografică «de la Meşterul Macarie la diaconul Coresi», subliniindu-se largă circulaţie pe care au avut-o cărţile tipărite de Macarie în ţările româneşti (cu aria de răspîndire), activitatea meşterilor Liubavici şi Moisi şi succint, poate prea succint, activitatea lui Coresi.

Cărţile continuau să fie totuşi rare şi scumpe. În acest sens ni se dau cîteva exemple. Un document, datat din 1583, arată că Macarie, egumenul Mînăstirii Tismana, a cumpărat «partea de moşie» a unui popă, Stoica din Grosani, pentru... două cărţi; preţul moşiei — deci al celor două cărţi — erau de 850 de aspri, un cal şi 12 oi f. De altfel încă în 1536 din privilegiul acordat de Radu Paisie Mînăstirii Glavacioc reiese că sub Vlad Călugăruţ s-a plătit a treia parte din Muntele Prislopul pentru un *Tetravangheliar* evaluat la 1000 de aspri. Cărţile erau trecute prin actele de moştenire. O primă ieftinire a cărţilor s-a produs o dată cu aducerea noilor tiparniţe de la Kiev în secolul al XVII-lea. Acestea tipăresc cărţi de morală religioasă, predici şi învăţături, precum *Cazania lui Varlaam*.

Prima culme în dezvoltarea tipografiei valahe este atinsă prin publicarea *Bibliiei lui Şerban Cantacuzino (1688)*. Urmează perioada de înflorire culturală din timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, în care se distinge figura luminoasă a mitropolitului Antim Ivireanul.

Horia Matei ne prezintă apoi cele mai vechi biblioteci româneşti, cum şi modul de păstrare şi aria de răspîndire a literaturii antice pe teritoriul ţării noastre.

Partea a VI-a a lucrării: «Ştiinţa despre Carte» tratează despre *duşmanii de moarte ai cărţii* (războiul, despotismul, obscurantismul, timpul, clima, cariul şi... nepăsarea) ca şi despre *apărătorii cărţii* (igiena, ei), despre materia primă (hîrtia) şi despre disciplinele cărţii (bibliologie şi bibliografie).

Lucrarea D-lui Horia Matei se încheie cu o privire asupra cărţii în zilele noastre. Aflăm aci date despre marile biblioteci ale lumii, despre utilajele şi tehnica modernă de lucru în tipografie şi despre munca în cadrul editurii.

Bibliofiliile citesc cu nesăţ această *carte despre carte*, documentată şi ilustrată, plăcută şi instructivă în acelaşi timp.

GABRIEL POPESCU

REVISTA REVISTELOR

1. «Drepturile omului» în cultura românească premodernă și veche. 2. O ediție necunoscută a cărții populare «Alexandria». 3. Tipărituri românești vechi necunoscute. 4. Datarea unui ansamblu de pictură medievală mitropolitană.

1. «Drepturile omului» în cultura românească premodernă și veche. Adrian Marino, (*Primii «teoreticieni» români ai drepturilor omului*, în «Lumea», București, nr. 45, 1964, noiembrie), comparând Declarația drepturilor omului și a cetățeanului, elaborată în august 1789, cu Declarația universală a drepturilor omului, adoptată în cea de a treia sesiune a Adunării Generale a O.N.U. (10 dec. 1948), reliefează ideile: drepturile la muncă, la învățătură, la asigurări sociale, care sînt cuprinse în documentul O.N.U.-ului, în plus, față de libertățile proclamate de Revoluția Franceză. Documentul francez a constituit un imbold puternic în desfășurarea revoluțiilor europene de la începutul secolului al XIX-lea. Chiar în primii ani după Revoluția Franceză, ideile sale innoitoare despre libertatea personală, de gândire, de conștiință, egalitate în fața legii, circulă cu intensitate în Țara Românească. În 1798, Declarația franceză a drepturilor omului era cunoscută la Iași, constituind cel mai important manifest politic al epocii, din care se inspiră toate mișcările grecești din Balcani, pînă la Eterie. Alexandru Ipsilanti declara în Proclamația sa din 1821, martie: «... să simțiți și să cereți acele firești și politicești drepturi, pă care firea au dăruit omului și politiceasca însoțire iaste îndatorată a feri și ocroti¹. Leon Asachi traduce în 1821 din Bernardin de Saint-Pierre². *La Chaumière indienne* (Bordeiul indienesc, Iași, 1821), susținînd «drepturile omului, al cărui cod nu este scris nicăiri». Dinicu Golescu traducînd în 1827, lucrarea lui Vamva Neofit, *Elementuri de filozofie morală*³ amintește despre «drepturile» și «datoriile» reciproce ale supușilor și conducătorilor. În 1839, Gheorghe Asachi arată că Montesquieu «apără dritul omenirii». «Organul luminării» din Blaj se referă în 1847 la cunoscutul eseu al americanului Thomas Paine, *The Rights of Man* (1792). Memoriul înaintat de românii transilvăneni în 1791, martie, împăratului Leopold al II-lea⁴, e semnat de «clerul, nobilimea, starea militară și cetățenească a întregii națiuni române din Transilvania», cerînd respectarea «drepturilor și a omului fiesticăruia deosăbi și a însoțirii țărănești». Ideile de «dreptul natural», «dreptatea firii», «drepturi de cetățeni», se găsesc de asemenea și în alte petiții ale epocii: «cuvîncioasele conțivilitașului, esențiale drepturi» etc. A. Papiu Ilarion scrie în 1869, că românii din

1. Vezi în Ioan Bianu, Nerva Hodoș și Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche, 1508—1830*, tomul III, 1809—1830, București, 1912—1936, Proclamațiile în grecește ale lui Alexandru Ipsilanti, p. 387—388, și în Al. T. Dumitrescu, *Foi volante...*, p. 21.

2. Vezi I. Bianu ș.a., *Bibl. rom. veche*, t. III, p. 383—385 „...să se lumineze compatriții întru religioase și politicești învățături”.

3. Vezi I. Bianu ș.a., *Bibl. rom. veche*, t. III, p. 532—534.

4. *Supplex Libellus Valachorum Transsilvaniae*, vezi *Bibl. rom. veche*, t. II (1716—1808), București, 1910, p. 343—344.

Transilvania «au invocat ei singuri în răsăritul Europei, drepturile omului și ale cetățeanului. Budai Deleanu în *Țiganiada* (XI, 49) afirma «Oameni toți ciți sînt pe lume se nasc asemenea; nici firea din sineși îi osăbește la nașterea lor. Așa dar din fire toți sînt de potrivă, și toți au aceleași drepturi». În 1814, D. Țichindeal, în *Fabule*⁵ scria: «Sfînta dreptate cere ca fiștecăriia să se dea ce i se cuvine». Prin contactele de cultură cu Franța, noțiunile de libertate, «drepturile omului», înscrise și în Codul napoleonian, într-o circulație intensă în țările românești. Prin răspîndirea limbii franceze în țările noastre se înlesnește un proces de difuzare și asimilare a culturii iluministe franceze, purtătoare a ideilor de noblețe, demnitate și respectare a libertăților omului. În *Codul Calimach* (Iași, 1816—1817, *Codicele civil al Principatului Moldovei*) se menționează direct că «tot omul are drituri firești»⁶. În *Proclamațiile* lui Tudor Vladimirescu se vorbește de «dreptățile țării»⁷. Consilierul lui Tudor pentru probleme de cultură și informare era *episcopul Ilarion al Argeșului*⁸ mare ctitor și știutor de limbă franceză, care-i povestea despre Revoluția Franceză, răspunzînd invitației lui Tudor: «Ia mai spune, popo, istorii d'alea care-mi plac mie». Ideea egalității pătrundea cel mai adînc în societatea romînească. Într-un manifest politic din 1822 *Apel pentru îndreptarea țării*, se spune: «Omenirea tot într-un chip își are simțirile și mișcările ei și că înălțările, cele după întîmplare iar nu după cuviință, viind către cinevași, nu aduc cu sine-și și deosebite istețimi, precum nici cei goniți de noroc deși rămin în stările cele mai mici nu să despoaie de darurile firii, că omenirea una este».

Ioniță Sandu Sturza îndeamnă moldovenii în 1823 să nu uite nimic din «cite omenirea și patriotismul povătuiesc». Ionică Tăutu⁹ în *Cuvîntul unui țăran către boieri* exprimă astfel revendicările sociale: «Fiind oameni și noi trebuie să avem cele trebuincioase». Tot el afirmă în altă parte: «Omul ca să fie bine și cătră dînsul cel asămine lui, trebuie ori să fie în stare (a) cea firească întru care zăditorul l-au lăsat ori în stare(a) adunării cei desăvirșit luminate între dreptățile omenirii, tot mijlocul acestor două stări este spre stricăciune niamului omenesc». *Proiectul de Constituție* al «cărvunarilor» moldoveni din 1822, menționa la «pontul» 75 că «pravila» va da ocrotire «drepturilor obștești sau în partea fiștecăriia», iar în încheiere sublinia «dreptățile cele de obște a norodului și a fiștecăriia». Naum Rîmniceanu¹⁰ apără «toate dreptățile neamului nostru, cele politicești, cele firești și ale pămîntului». În corespondența franceză a lui P. Poenaru din 1831, citim: «trebuie să sperăm că încetul cu încetul, vor fi recunoscute și la noi drepturile și datorii omului în societate și fiecare va contribui cum va putea mai bine la îmbunătățirea acestei nefericite țări». Eliade Rădulescu va sublinia permanent ideea «drepturilor» și «datoriilor». Pregătirea revoluției de la 1848 se ducea sub ideea «slobozeniei, dritul de o potrivă și virtutei», (liberté, egalité, fraternité). N. Bălcescu, C. Bolliac, E. Murgu, vor fi învinuiți că vor să dea «drepturi deopotrivă la toți, voind «o revoluție împotriva guvernului spre a-și dobindi fieșcare român drepturile sale». Toate societățile ce apar acum, începînd cu Societatea Filarmonică din 1833, pînă la Frăția din 1843, nucleul viitoareî revoluții, nu-s decît forme de cristalizare a marilor idei de progres și ridicare în demnitate a omului, aspirația spre cucerirea libertății și eliberării sociale. Prin N. Bălcescu, Cezar Bolliac, M. Kogălniceanu, D. Bolintineanu etc., teoria drepturilor omului, primește formulări și precizări, dezvoltînd la noi un conținut bogat de istorie și o dezbateră pasionantă pentru înălțarea și respectarea drepturilor umane de mare semnificație în cultura noastră.

5. *Bibl. rom. veche*, t. III, p. 109—110.

6. Vezi *Bibl. rom. veche*, t. III, p. 165—176.

7. Vezi *Bibl. rom. veche*, t. III, p. 389, de asemeni N. Iorga, *Izvoarele contemporane asupra mișcării lui Tudor Vladimirescu*, București, 1921, p. 383—385.

8. Vezi N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a Românilor*, ed. a II-a, vol. II, București, 1930, p. 238, 240.

9. Vezi Al. Piru, *Literatura română premodernă*, București, EPL, 1964, p. 229—233.

10. Vezi Al. Piru, *op. cit.*, p. 179—189.

2. O ediție necunoscută a «Alexandriei». G. F. Țepelea, (*O ediție necunoscută a Alexandriei*, în «Limba română», XIII (1964), nr. 6, p. 605—613), prezintă un exemplar al «Alexandriei», diferit de edițiile cunoscute pînă acum și înregistrate în Bibliografia Națională¹¹. Ediția prezentată de Țepelea a fost găsită la Arad, în Biblioteca familiei I. Costan. Precizînd deosebiriile dintre edițiile deja cunoscute și cea prezentată, autorul articolului arată că ediția din 1794 tipărită în tipografia lui Petru Bart din Sibiu, la anul Domnului 1794, conține 285 pagini, afară de filele de la început, și se termină cu menționarea numelui lui Simeon Pantea. N. Cartoian¹² cunoaște aceeași ediție descrisă de Bibliografia Națională, pe care o descrie. «Cartea (Alexandria) se încheie cu «Arătări de vre-o cîteva doftorii și meșteșuguri»: Pentru tuse: ia ceapa și o coace în foc și îți unge tălpile picioarelor cu dînsa. De va minca calul vre-o peană și tușește: ia bătua, adică pipota de la o găină și o dă calului să o mănînce că-i va trece» etc. Cele două ediții ale Alexandriei din 1956, 1958¹³, prezintă același text din 1794. Ediția din Banat e identică cu cele menționate anterior, pînă la pagina 285, avînd în plus versurile «Această istorie / Ce-i numită Alexandria, / Pentru Alexandru împărat / Cel mare și minunat. / Cu frumusețea luminat / Toată lumea au luat / Bătut-au împărați și crai / Pre toți cei ce era mai mari / Au luat banii și avuțiile / De la toate împărățiile. / Dară în zadar s-au înălțat / Că odată au picat. / Ca un copaci, înalt și mare / Ce răsună foarte tare. / Iară el vîzînd pre sine / Eșînd dintr-aceasă lume / Făcea la toți rugăciune. / Cerîndu-și lui ertăciune. / La acest lucru folositoriu / Fost-am noi ostentori / Care l-am și zăuit / Și l-am și Diortosit». / Versurile continuă pe pagina 286: «Rugăm dară pre tot pravoslavnic cetitoriu / Să fie greșelelor noastre lesne iertătoriu / Ca și Du(m)nezeu să-i dea tot binele / Aici și în veacul cel viitoriu. / Mihail Dir, din vestita cetate a Sibiului. Și / Radu Rogoianul, din Sf(î)nta episcopie a / Rimnicului. / Sfirșitul Alexandriei».

După cum se poate constata, numele lui Simeon Pantea, menționat în celelalte ediții, e absent în ediția prezentată. G. F. Țepelea afirmă că prima ediție a fost finanțată de Simeon Pantea și așa după cum reiese din «Prefață», a constituit doar o ediție de încercare: «Această mititică Istorie, numai de o cercare s-au tipărit, ca să vedem cu ce ferbințeală s-ar cuprinde de cărturarii cei Rumânești, iară nu pentru vre-un cîștig osebit, care de va avea cîntea și va fi primită înaintea Cărturarilor celor Rumânești cu bună samă în scurtă vreme și alta mai frumoasă și mai iscusită a Țării Muscălești, Ungurești și altor țărilor Istorie î(n) scurt cu î(n)semnarea anilor, de î(n)țimplarea lucrurilor vrednice de știut să va întipării de acest Typograf». Reiese de aici că Alexandria a avut succes, iar tipograful Petru Bart a scos în cursul aceluiași an o nouă ediție, pe cont propriu, în care numele lui Simeon Pantea nu a mai fost menționat, ci au apărut: meșterul zețar Mihail Dir din Sibiu și Radu Rogoianul. Aceștia sînt editorii și colaboratorii la încă 4 alte lucrări¹⁴ iar versurile de la sfîrșitul *Acatistului*, Sibiu,

11. Vezi: Ioan Bianu și Nerva Hodoș, în *Bibliografia românească veche, 1508—1830*, t. II (1716—1808), București, Socec, 1910, p. 361—355, nr. 577: *Istoria a Alexandrului celui Mare*, Sibiu, 1794. In foile de la sfîrșit se află următoarea notiță: „Aciastă carte Alexandria s-au tipărit acum întia oară, prin îndemnarea și cheltuiala dumnealui chir Symeon Panté, din Selcioa de sus”.

12. N. Cartoian, *Alexandria în literatura românească*, București, 1910. N. Cartoian, *Alexandria în literatura românească*. Noi contribuții (studiu și text). București, 1922; același: *Cărțile populare și literatura românească*, vol. I, București, 1929, p. 213—231.

13. *Alexandria*, ediție îngrijită cu o prefață, glosar și note de Dan Simonescu, București, 1956. Ediția a II-a, revăzută, București, ESPLA, 1958, de asemeni *Istoria a Alexandrului celui Mare din Macedonia*, în *Cărțile populare în literatura românească*, Ediție îngrijită și studiu introductiv de Ion C. Chițimia și Dan Simonescu, 2 vol., București, 1963, E.P.D., vol. I, p. 3—84.

14. *Pildă filosofesti*, Sibiu, 1783, 1 foale + 118 p. Diortositori: Mihail Dir Sibiianul și Radu Rimniceanu (*Bibl. rom. veche*, t. II, p. 280). *Psaltire*, Sibiu, 1791, 4 foi + 244 p. Înștiințarea tipografului „...Petru Bart, privilegialul Tipograf al Neuniților din Ardeal, la Sibiu”. La sfîrșit „S-au diorthosit însuși prin noi feciorii Typografiei, care am și zăuit :

1792, tipărit de Petru Bart, : «S-au diorthosit de noi smeriții Feciori / Carii sintem lucrători / Mihail din vestita cetate a Sibiiului / Radul din sfînta Episcopie a Rîmniceului». /, par a indica doi călugări ortodocși, aparținînd celor două episcopii, care au colaborat în editarea cărților în limba română.

Dacă ar putea exista vre-o îndoială în privința lui Mihail Dir cu privire la faptul, dacă a aparținut sau nu clerului, în ceea ce privește Radu Rîmniceanul (semnează cînd Rîmniceanul, cînd Rogojanul), apartenența lui la clerul rîmnicean e sigură. O notă de la sfîrșitul unei lucrări, tipărită în 1783¹⁵ ne arată că diortositorul, *ierodiaconul Grigore Rîmniceanul*, nu răspundea numai de greșelile de formă ale ediției, ci supraveghea și fondul, conținutul ei. În concepția vremii se profilează exact importanța și responsabilitatea ce o aveau astfel de diortositori, operă de «îndreptător», știind că făcuse și Stolnicul Cantacuzino, proeminentă figură culturală.

Autorul articolului scrie în continuare că rolul principal în apariția cărții, l-a avut Radu Rogojanul. Făcînd o analiză a structurii fonetice a lexicului folosit în *Alexandria*, el afirmă că un merit deosebit al diortositorului din 1794, este respectarea cu strictețe a unor norme, în ceea ce privește accentul. Deși în 1787 la Rîmniceu apăruseră *Observațiile* lui Ienăchiță Văcărescu, nu se poate vorbi decît în mică măsură de o influență a acestei opere, în ceea ce privește semnele de accent în ediția Alexandriei (1794). [Editorii Alexandriei respectă cu precădere tradiția vechilor scrieri românești, menținînd aceleași norme pentru toate lucrările: *Pilde filosofești*, 1783, *Psaltirea*, Sibiu, 1791; *Acatist*, Sibiu, 1792; *Ceaslov*, 1794; *Pilde filosofești*, 1795]. În lumina acestor constatări, Tepelea afirmă că istoria ortografiei românești nu poate fi separată de istoria tiparului, iar o istorie științifică a tiparului ar fi un auxiliar indispensabil al istoriei limbii române vechi. Ediția *Alexandriei* din 1796 *Bibl. rom. veche*, 601, t. II, *Istoriia a Alexandrului celui Mare*, Movilău, 1796, 4 foi, 277 p. + 3 p. la sfîrșit) are la bază ediția semnalată de Tepelea, în Banat. Versurile de la sfîrșit sînt întocmai, eliminîndu-se doar numele diortositorilor, care desigur că nu mai corespundea realității. N. Cartoian, (*Alexandria în literatura românească*, București, 1910), nu cunoștea ediția semnalată astăzi de Tepelea și încercă să atribuie versurile, noului editor al Alexandriei, Mihail Strealbîțchi. Tipograful înlocuiește «Arătărilor de vre-o citeva doftorii și meșteșuguri», prin «Semne arătate înaintea morții». Cea de a doua ediție (în care se găsesc versurile și numele diortositorilor), a fost cea mai răspîdită în Moldova și la Movilău, și nu prima ediție în care e menționat numele lui Pantea. În *Alexandria* se reflectă grija «diortosirii», atenția pentru păstrarea unei norme literare supradialectale, care au asigurat cărții atîtea ediții, din 1794 pînă astăzi. Faptele de limbă din *Alexandria*, primesc

Mihail din vestita cetate Sibii și Radu din sfînta Episcopie a Rîmniceului (*Bibl. rom. veche*, 546, t. II, p. 342). *Acatist*, Sibiu, 1792, 2 foi + 622 pagini: La sfîrșit: Lui Dumnezeu celui în Troiță slăvit i să cuvîne / Mulțămîta, cîinste, laudă și închinăciune, / că ne-au ajutat de am scos din typărit / Acest sfînt și Dumnezeules Acathist. / Cu smerenție rugăm pre tot pravoslavnicul cetitoriu / Să primească acest sfînt odor de suflet folositoriu, / Ca și Dumnezeu să-i dea tot binele aici, și în veacul cel viitoriu. / S-au diortosit prin noi smeriții Feciori / Carii sintem lucrători, / Mihail din vestita cetate Sibiiului, / Și Radul din sfînta Episcopie a Rîmniceului. / (*Bibl. rom. veche*, 550, t. II, p. 345). *Pilde filosofești*, Sibiu, 1795, 1 foie + 112 p. La sfîrșit: „S-au diorthosit prin noi, care o am și zățuit, Mihail Dir din vestita cetate a Sibiiului și Radul din sfînta Episcopie a Rîmniceului“. (*Bibl. rom. veche*, 590, t. II, p. 376).

15. Atanasie cel Mare, *Sinopsis*, Rîmniceu, 1783; 4+123 foi numerotate. La sfîrșit: „S-au tipărit aciastă sfîntă și folositoare de suflet carte prin osteneala diortosirii prea vrednicului întru Ierodiaconi Grigore Rîmniceanulu. Pentru care cu smeritu duhu înu facu datornica cerere către toată pravoslavnică obștime, carii vă veți întimpla a ceti într-însa, ca orice greșală se va arăta înaintea ochilor voștri, atîtu la înțălegerile priciniloru ce spune, citu și în cuvînte și în slove, să îndreptați cu cugetu iertătoriu, socotindu că de obște sîntem însărcinați cu o firească neputință, care nu lasă pre năciunulu dinu noi a rămîne fără greșală. Iară ochiulu celu a toate văzătoriu, carele ce volestă face, ca unu prea bunu și dreptu, să vă învrednicească amîndoruru ferirciriloru“. (*Bibl. rom. veche* 459, t. II, p. 279—280).

acum un nou spor de lumină, iar unele fonetisme și modificări lexicale vor putea fi explicate și prin prezența unui rîmnicean la Sibiu.

3. *Tipărituri românești vechi necunoscute*. Prot. Ioan N. Beju *Tipărituri vechi necunoscute*, în «Mitropolia Ardealului», IX (1964), nr. 1—2, p. 56—72), adaugă *Bibliografia românești vechi*, în afară de cele de curînd descoperite în Sibiu, și descrie¹⁶ încă patru titluri, ce se găsesc în Biblioteca Mitropoliei din Sibiu :

a) *Capete de poruncă la toată ciata bisericească*, Rîmnic, 1743, ed. întâia, 32 p., nenumerate, (14,8 cm. × 9,3 cm.), tipărit în negru. În prima parte, p. 1—11, se găsesc 12 porunci adresate preoților, în legătură cu pregătirea lor duhovnicească, iar partea a doua, p. 11—28, prezintă textul unei pastorale despre post și rugăciune.

b) *Intrebări și răspunsuri*, Rîmnic, 1747, 12 file nenumerate (14,8 × 9,3 cm.), tipărit în negru, f. 1v—3. Cuvîntul episcopului Climent către cititor, f. 3—5v; Sfintele taine, f. 5v. Cele zece porunci, f. 5v—6: Șapte daruri ale Duhului Sfînt; f. 6—6v; trei fapte ale blagosloveniei, f. 7—12. Credința legii și în ce Dumnezeu să credem, izvoade. La sfîrșit pe fila 12v: «Iară ori carii din preoți și diaconi nu va învăța de rost ceale 7 taini și ceale 10 porunci și ce iaste credința legii și în ce Dumnezeu creade și să va înțelege mai pe urmă că s-au lenevit și nu au învățat, întîi i să va lua darulu de la Arhiereul locului, apoi să va pedepsi foarte tare de la domnie. Și s-au așezatu și s-au diortositu, de Lavrentie Ieromonahu ot Hurezi».

c) *Scoaterea sau izvodul punctoșiloru dinu prevelegii cinstitului cliru alu legii grecești și a totu lăudatului neamu sârbescu*, Rîmnic, 1751, 10 file numerotate, (21,2 × 15,5 cm.), tipărit în negru. S-au tipăritu în Sfînta Episcopie a Rîmnicului. La anii de la Adam 7259. Iară de la Hs. 1751». Exemplarul a aparținut protopopului Timișoarei, Vasile Gheorghievici.

d) *Tabelă prin care să arată darea fiește căru articuș, stih sau avere, de pe care să plătește lor sau porție împărâtească*, 1816, 1 foaie (75,5 × 47,5 cm.). Textul cuprinde rubrici despărțite prin linii orizontale și laterale, prezentînd taxa agonisirii osebite, taxa dobitoacelor, taxa protecției, taxa capului, taxa orășănească a neguțătorilor și meșterilor.

Cu privire la cartea descrisă *Capete de poruncă...* (1743) și *Intrebări și Răspunsuri*, 1747, autorul articolului arată că ambele au fost publicate la Rîmnic, de Episcopul Climent, (1737—1749), exemplarele găsindu-se legate împreună cu alte două broșuri românești vechi, care comportă încă studiu și cercetări, lipsindu-le foaia de titlu. Ele provînd din vechiul fond al Bibliotecii studenților Institutului teologic, aparținînd protopopului din Mîercurea, Petru Bădilă, care și le-a procurat în 1825, la Viena, unde își făcea studiile, ca bursier al eparhiei Sibiului.

Scoaterea sau izvodul puncturilor din privelegii..., Rîmnic, 1751, aparține Bibliotecii de peste 90 de ani, ea figurînd în inventarul întocmit de Ilarion Pușcașiu în 1872. E posibil ca Mitropolitul Șaguna să-și fi procurat această broșură în perioada cînd lupta pentru restabilirea demnității clerului ortodox, alături de clerul celorlalte culte din Austro-Ungaria. *Tabela...* (1816) a intrat în posesia Bibliotecii Mitropoliei, după

16. Vezi Daniela Bărbulescu, *Contribuții la Bibliografia românească veche*, în „Biserica Ortodoxă Română“, an LXXIX (1961), nr. 9/10, p. 921—932; *Catavasier*, ed. IV, Rîmnic, 1760, 215 file descris la p. 920—925; Exemplarul se află în biblioteca Institutului teologic din Sibiu; *Ceaslov* București, 1750—1775, 234 file. Exemplarul se găsește în biblioteca prof. univ. Onisifor Ghibu din Sibiu; *Ceaslov*, Rîmnic, 1792, 6 foi nenumerate + 420 foi numerotate. Se află în Biblioteca Institutului teologic din Sibiu; *Catavasier*, Rîmnic, 1769, 335 foi numerotate. Exemplarul a aparținut și lui Gheorghe Lazăr, aflîndu-se astăzi în biblioteca prof. univ. Onisifor Ghibu, Sibiu; De asemeni, Răbaru Teodorescu, *Repertoriul cârții românești vechi*, în „Biserica Ortodoxă Română“, an LXXVIII (1960), p. 339—366. Lector, *Studii de istorie și cultură medievală românească*, în „Glasul Bisericii“, an XXII (1963), nr. 7—8, p. 814—818.

primului război mondial. Autorul articolului scrie mai departe că Ion Bianu și Nerva Hodoș, în *Bibliografia românească veche*, deși au cercetat fondul de cărți vechi de la Sibiu, deși aveau aici un corespondent colaborator, arhimandritul Ilarion Pușcariu, totuși ei urmărind îndeosebi depistarea și descrierea celor mai vechi tipărituri, (secolul al XVI-lea—al XVII-lea) au trecut pe plan secundar pe cele din secolele următoare. Urmărind descrierea tipăriturilor în ordinea apariției, era firesc faptul ca celor patru cărți descrise mai sus, să le vină rîndul mai târziu. Biblioteca Mitropoliei sibiene e vestită de asemeni prin prezența în rafturile ei a *Liturghierului lui Macarie (1508)*¹⁷ și *Molitvenicul slavonesc din secolul al XVI-lea*¹⁸.

Liturghierul lui Macarie, sibian, e singurul exemplar din prima carte tipărită în țara noastră, aflat în Transilvania, iar ornamentația pe coperte, din flori și frunze stilizate, e luată de grosolan și dezordonat. Ambele cărți provin din biserica comunei Alun-Hunedoara, preotul Iosif Suciu, donându-le Bibliotecii mitropolitane în 1898. Neinserarea la timp a celor două exemplare de la Sibiu, a lipsit istoria vechii literaturi românești de piese rare, de abia peste 40 de ani, în 1944, ele fiind cuprinse și descrise în cel de al patrulea volum din *Bibliografia românească veche*. Cele patru cărți descrise anterior făceau parte din Biblioteca studenților teologi, care era cu totul aparte de Biblioteca Mitropoliei. În ceea ce privește *Scoaterea sau Izvodul puncturilor din privelegii cinstiului cliru alu legii grecești și a tot lăudatului neam sîrbesc*, Rîmnic, 1751, a fost publicată de Episcopia Rîmnicului în ajutorul clerului băănățean și în slujba mișcării de rezistență ortodoxă în Transilvania. Ortodoxii ardeleni, aproape 60 de ani au rămas fără ierarh din unirea din 1698. Hirotonirea preoților ortodocși de aici și îndrumarea lor era făcută de către episcopul Rîmnicului și mitropolitul sîrbesc de la Belgrad. Din rîndurile preoțimii și poporului au apărut «figuri mărețe de sfinți și eroi ai credinței străbune». Persecuția și prigonirile îndurate de cei fermi în credința străbună au creat nesiguranță în rîndurile populației din sudul Transilvaniei. Din mulțimea acestora, la mijlocul secolului al XVIII-lea, apar Nicolae Oprea din Săliște, Ioan Ōancea din Făgărași, Popa Ioan din Aciliu, Popa Măcenic din Sibiul, Nicolae Pop, călugărul Nicodim, care merg în Rusia, sau la Viena, prezentînd autorităților de acolo plîngerile și necazurile românilor. În condițiile unor renegări (Petru Dobra, Petru Aron) și persecuții, apare un protector al Ortodoxiei ardeleni, mitropolitul de la Carloviț, Pavel Venadovici, care întemeiat pe drepturile care le ofereau privilegiile națiunii sale — se ridică astfel ca apărător al tuturor ortodocșilor din imperiu. Mitropolitul Nenadovici în răspunsurile trimise hălmăgenilor și ardelenilor, îi laudă, îi încurajează pentru spiritul lor de statornicie, menționînd că prigonirile sînt abuzuri locale, cererile lor de a li se face dreptate, fiind înaintate celor în drept, iar ei «...vor putea să se apere și singuri, provocîndu-se la privilegiile națiunii sîrbești»¹⁹. În aceste împrejurări și condiții social-religioase au fost traduse și tipărite privilegiile națiunii sîrbești.

Cele două cărți: *Capete de poruncă*, Rîmnic, 1743 și *Intrebări și răspunsuri*, 1747, reflectă nivelul de pregătire a preoțimii din nepoca fanariotă, în Oltenia. Ocupația austriacă era preocupată exclusiv de înregistrarea amănunțită a tuturor bunurilor bisericești, pentru a fixa poveri fiscale, neexistînd nici un interes pentru cultura poporului și preoțimii. Episcopul Climent caută să mențină pe cît e posibil valorile

17. Vezi *Liturghierul lui Macarie*, cu un studiu de P. P. Panaitescu și un indice de Angela și Alexandru Duțu, București, Editura Academiei R.P.R., 1961, p. XVII și XXX: „exemplarul din Sibiu, al *Liturghierului*... a fost legat de un meșter de sat neîndemînatec, căci nu putem presupune că o astfel de legătură grosolană ar fi putut ieși din tipografia domnească” (XXX).

18. Vezi *Bibl. rom. veche*, vol. I, nr. 1; De asemeni Ioan Bianu și Dan Simonescu, t. IV, *Adogiri și îndreptări*, București, Socec, 1944: nr. 1, *Molitvenic slavonesc* (Țara Românească, secolul al XVI-lea), cel descris se află în Biblioteca Academiei R.P.R. Un singur exemplar care nu mai există în afară de cel din Biblioteca Academiei R.P.R. e cel din Biblioteca Mitropoliei sibiene; Barbu Teodorescu, *Prima tipografie a Țării Românești*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an. LXXVI (1958), p. 996—997.

19. S. Dragomir, *Istoria Desrobirii Religioase a Românilor din Ardeal, în sec. XVIII*, Sibiu, 1920, vol. I, p. 230.

morale, amenințând chiar cu caterisirea. După zece ani de păstorie, sub regim românesc, în 1749, episcopul îmbracă haina schimniciei.

4. Sorin Ulea, în articolul *Datarea ansamblului de pictură de la Sfântul Nicolae — Dorohoi* (publicat în «Studii și cercetări de istoria artei», seria Artă plastică, București, t. XI (1964), nr. 1, p. 69—80), rediscută datarea ansamblului de fresce din altarul și naosul bisericii Sfântul Nicolae din Dorohoi, zidite de Ștefan cel Mare în 1495. Toți cercetătorii de până acum²⁰, fixau data picturii monumentale — remarcabilă prin eleganța formelor —, în vremea lui Ștefan cel Mare. Ei identificau în tabloul votiv cele trei personaje în urma voievodului și a soției sale, Bogdan, Ștefan și Petru, ca fiind toți fiii ctitorului. N. Iorga²¹ a luat ansamblul ca fiind din vremea lui Petru Rareș, susținând că voievodul ce apare cu numele de Ștefan în urma lui Bogdan cel Orb, este fiul acestuia, deci nepot al lui Ștefan cel Mare și nu fiu. T. Voinescu, M. Musicescu²² afirmă că pictura de la Sfântul Nicolae-Dorohoi, e refăcută în veacul al XVI-lea, iar perețele de nord e repictat în întregime. Sorin Ulea studiind în anii 1955—1956, pictura de la Dorohoi, constată că în această pictură există într-adevăr, puține urme de repictări în ulei, aparținând toate secolului al XIX-lea, în-deo-debi cele din registrul de jos din naos, și anume refacerea figurilor personajelor, din tabloul votiv și din restul registrului, dar există o desăvârșită unitate de stil și a viziunii estetice a frescei, hotărâtoare pentru datarea întregului ansamblu.

Deși în alte articole, Sorin Ulea data ansamblul ca realizat în 1529²³, acum ajunge la concluzia că personajul care încheie cortegiul nu este Petru Rareș, ci Petru, fratele mai mic al lui Ștefăniță, iar întreaga pictură votivă a fost executată în vremea lui Ștefăniță: 1517—1527. Identificând figura lui Petru, precizează că se deosebeste de toate celelalte personaje bărbătești, Ștefan cel Mare, Bogdan, Ștefăniță, prin veșmintele sale, cu un vădit caracter mai modest. Toate celelalte personaje bărbătești poartă titlul de «voievod», iar Petru singur nu poartă acest titlu. Dacă tabloul votiv ar fi aparținut perioadei lui Petru Rareș, desigur că o micșorare a personalității sale nu ar fi fost cu puțință. Felul cum apare aci Petru, fratele mai mic al lui Ștefăniță, concordă cu modalitatea în care e prezentat în toate documentele cu listă de martori, ce erau emise de cancelaria lui Ștefăniță, adică fără titlu de voievod. În tabloul votiv de la Dobrovăț, Petru Rareș a făcut în așa fel ca Ștefan cel Mare să apară fără soție, desigur neconvenindu-i să se expună imposturei de fiu al Doamnei Maria, care nu-i era mamă. Prezența Doamnei Maria în tabloul votiv de la Dorohoi, exclude prezența în cortegiul domnesc a lui Petru Rareș. Ștefăniță apare în tabloul votiv și el este ctitorul picturii. El s-a căsătorit cu Stana, fiica mai mare a lui Neagoe Basarab, în 1526. În tabloul votiv soția sa nu e prezentă, aceasta indică să credem că biserica fusese zugrăvită înainte de căsătoria sa (iunie 1526). Se știe că Ștefăniță după minoratul său (1517—1522) trece la o perioadă de afirmare și întărire a autorității domnești²⁴. În cadrul acestei faze se integrează și reluarea și terminarea construcției la biserica mitropolitană a Sucevei, avînd ca hram pe Sfântul Gheorghe. În 1522, Ștefăniță o zidește «de sub ferestre în sus»²⁵. Tehnica și arta construcției

20. G. Bals, *Bisericele lui Ștefan cel Mare*, București, 1926; *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1954; I. D. Ștefănescu, *L'Evolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie*, Paris, 1928; Idem, *L'Evolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie, Nouvelles recherches*, Paris, 1929; P. Henry, *Les Eglises de la Moldavie du Nord*, Paris, 1930; V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, I, București, 1959.

21. N. Iorga, *Portretele domnitorilor români*, Sibiu, 1930, p. V—VII, pl. nr. 33.

22. T. Voinescu și M. A. Musicescu, *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, p. 116.

23. Sorin Ulea, *Portretul funerar al lui Ion, un fiu necunoscut al lui Petru Rareș și datarea ansamblului de pictură de la Proboata*, în „Studii și cercetări de istoria Artei”, VI (1959), nr. 1, p. 68—69.

24. H. Ursu, *Domnia lui Ștefăniță Vodă, Zece ani din istoria politică a Moldovei (1517—1527)*, Cluj, 1940.

25. D. Dan, *Biserica Sf. Gheorghe din Suceava*, în „Bul. Com. Mon. Ist.”, III (1910), p. 134.

în ultimele două decenii ale domniei lui Ștefan cel Mare atinseseră un înalt nivel, încît bisericile mari erau ridicate într-un singur an și citeva luni (Tazlău, Neamț, Dobrovăț), iar cele mici ori mijlocii (Pătrăuți, Voroneț) doar în 4—5 luni. Urmașii lui Ștefan cel Mare în același ritm: Probota (1530), Sfintul Dumitru-Suceava (1535—1536). Biserica Sfintul Gheorghe e o replică simplificată a Neamțului²⁶, punînd constructorilor probleme mai ușoare decît prototipul menționat. Începută în 1514 de Bogdan, biserica nu e terminată de boierii regenți, deși fiecare din ei își construiește cîte o biserică: Postelnicul Cozma Șarpe, la Văleni (1519), vistiernicul Ieremia la Brănișteni (1520), logofătul Gavril Trotușanu la Părhăuți (1521—1522), ci de Ștefăniță nu mai devreme de primăvara anului 1522, imediat după luarea puterii. Gestul lui Ștefăniță de a întări sediul mitropolitan al țării poate fi încadrat în politica sa de afirmare a puterii domnești, iar inițiativa zugrăvirii nu poate aparține perioadei de regență bolerească (1517—1522), ci lui Ștefăniță. Biserica Sfintul Nicolae din Dorohoi, ridicată de Ștefan cel Mare în 1495, a fost zugrăvită de nepotul său Ștefăniță, între 1522 și 1525. Ansamblul pictural de aici devine o verigă de legătură între epoca lui Ștefan cel Mare și aceea a lui Petru Rareș, dîndu-ne totodată elemente noi care sporesc prestigiul personalității lui Ștefăniță, profund patriot, sprijinitor al artelor, un conducător neînfricat, mîndru și respectat în relațiile cu statele vecine. Moartea sa timpurie a răpus una dintre personalitățile domnești, care ar fi putut ajunge o figură reprezentativă, la o vîrstă cînd Ștefan cel Mare nu ajunsese încă Domn al Moldovei.

LECTOR

Vezi textul pisaniei: „a zidit de sub ferestre în sus și a terminat-o în anul 7030 (1522), luna noiembrie 6, iar al domniei sale al șaselea curgător; și s-a sfîrșit prin mîinile prea sfințitului mitropolit chir Teoctist“.

26. Vezi Gr. Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, I, București, 1963, p. 353—354.

TIPOGRAFIA
INSTITUTULUI BIBLIC
ȘI DE MIȘIUNE ORTODOXA
BUCUREȘTI

41.693